

Vai valstī īstenotā sociālās iekļaušanas politika sasniedz tai izvirzītos mērķus nabadzības mazināšanas jomā?

Rīga 2020

Latvijas Republikas
Valsts kontrole

Revīzijas ziņojums

“Vai valstī īstenotā sociālās iekļaušanas politika sasniedz tai izvirzītos mērķus nabadzības mazināšanas jomā?”

Lietderības revīzija “Vai valstī īstenotā sociālās iekļaušanas politika sasniedz tai izvirzītos mērķus nabadzības mazināšanas jomā?”.

Revīzija veikta, pamatojoties uz Valsts kontroles Trešā revīzijas departamenta 01.04.2019. revīzijas grafiku Nr.2.4.1-7/2019.

Revīzijas ziņojums apstiprināts ar Valsts kontroles Trešā revīzijas departamenta 28.04.2020. lēmumu Nr.2.4.1-7/2019.

Vāka noformējumā izmantots attēls no tīmekļa vietnes www.depositphotos.com.

Cienījamais lasītāj!

Jau daudzus gadus viens no Apvienoto Nāciju Organizācijas, Eiropas Savienības, kā arī Latvijas izaicinājumiem ir mazināt nabadzību un ienākumu nevienlīdzību.

Apņemšanos risināt nabadzības un sociālās atstumtības jautājumus Latvija ir apliecinājusi jau 2002.gadā, gatavojoties iestāties Eiropas Savienībā.

Lai gan kopš 2002.gada Latvija ir sagatavojusi daudzus un dažādus dokumentus, nabadzības un ienākumu nevienlīdzības mazināšanu kā prioritāti izvirzot ne tikai valsts hierarhiski augstākajos dokumentos, bet ar to pamatojot gandrīz ikvienu aktivitāti, ko gatavojamies ieviest un kas prasa papildu finansējumu, tomēr nav pamata uzskatīt, ka šīs sociālās problēmas tiek efektīvi risinātas.

Salīdzinot ar citām Eiropas Savienības dalībvalstīm, Latvijā nabadzības līmenis arvien ir augsts. Uz to Latvijai norāda arī vietējie un starptautiskie eksperti, akcentējot, ka īstenotās aktivitātes un reformas arvien nav pietiekamas un daudzos gadījumos nesasniedz to mērķi. Turklāt nabadzības riskam pakļauto iedzīvotāju skaits Latvijā turpina pieaugt, jo, vidējiem ienākumiem palielinoties, zemākie ienākumi paliek nemainīgi zemi.

Tāpēc šīs revīzijas mērķis bija veikt sistēmisku sociālās atbalsta sistēmas izvērtējumu, lai noskaidrotu valsts un pašvaldību faktiski veiktās darbības atbalsta sniegšanā nabadzības riskam pakļautajiem iedzīvotājiem, sākot ar mērķu definēšanu un nabadzības riskam pakļauto iedzīvotāju grupu noteikšanu un beidzot ar reālu atbalsta sniegšanu.

Īpašu uzmanību revīzijā Valsts kontrole ir veltījusi pašvaldībām un to nodrošinātajam sociālajam atbalstam, jo šis atbalsts, vērtējot valstī īstenotos pasākumus, bieži vien netiek ņemts vērā un analizēts, pamatojot, ka pieejamais atbalsts katrā

pašvaldībā ir atšķirīgs un ir atkarīgs no attiecīgās pašvaldības iedzīvotāju vajadzībām un reģiona specifikas.

Šī revīzija ir kā turpinājums Valsts kontroles iepriekš veiktajām revīzijām sociālajā jomā, kurās ir vērtēti atsevišķi atbalsta veidi – pašvaldību nodrošinātā sociālā palīdzība (2014), personām ar invaliditāti paredzētais asistenta pakalpojums (2015/2016), pensiju sistēma (2017), deinstitucionalizācijas jeb sabiedrībā balstīto sociālo pakalpojumu ieviešanas process (2017/2018), kā arī ārpusģimenes aprūpes joma un sociālo dienestu darbība, sniedzot ģimenēm ar bērniem nepieciešamo atbalstu (2018).

Revīzijas rezultāti tiks izmantoti arī koordinētās revīzijas ziņojuma sagatavošanā par nabadzības mazināšanu piecās Eiropas Savienības dalībvalstīs (Ungārijas, Bulgārijas Republikas, Horvātijas Republikas un Slovākijas Republikas), kurā Valsts kontrole piedalās kopā ar šo valstu augstākajām revīzijas iestādēm.

Pateicamies par sadarbību mūsu galvenajām revidējamām vienībām – Labklājības ministrijai, Pārresoru koordinācijas centram un Ekonomikas ministrijai, kā arī pašvaldībām un to sociālajiem dienestiem, kuri gatavoja revidentiem nepieciešamo informāciju, tikās ar revidentiem klātienē vai piedalījās aptaujā. Pateicamies arī pārējām institūcijām, kas revidentiem sniedza nepieciešamo atbalstu – Valsts sociālās apdrošināšanas aģentūrai, Centrālajai statistikas pārvaldei, Pilsonības un migrācijas lietu pārvaldei un vēl citām.

Ar cieņu
departamenta direktore

Inga Vārava

Saturs

Kopsavilkums	7
Galvenie secinājumi	7
Būtiskākie ieteikumi.....	12
Ziņojuma struktūra	14
Vispārīga izpratne par sociālās iekļaušanas politiku nabadzības mazināšanai	15
Sociālās iekļaušanas politikas galvenie jēdzieni.....	15
Kā tiek mērīts nabadzības līmenis valstī?.....	16
Kādi ir starptautiskajos dokumentos sociālās iekļaušanas politikai izvirzītie mērķi nabadzības mazināšanai?.....	20
Kādi ir nacionālajos politikas plānošanas dokumentos sociālās iekļaušanas politikai izvirzītie mērķi nabadzības mazināšanai?	22
Sociālās iekļaušanas politikas veidošanā, īstenošanā un koordinācijā iesaistītās institūcijas	25
Revīzijas secinājumi, konstatējumi un ieteikumi	28
1. Vai valstī ir izveidota sistēma, kā tiek noteiktas nabadzības un sociālās atstumtības riskam pakļautās iedzīvotāju grupas?.....	28
Kādas iedzīvotāju grupas Latvijā ir pakļautas nabadzībai?	29
Kādas iedzīvotāju grupas ir atzītas par sociāli mazaizsargātām normatīvajos aktos?	31
Kādas iedzīvotāju grupas nabadzības un sociālās atstumtības riskam ir pakļautas citās valstīs?.....	33
Kā tiek mērīts, kuras iedzīvotāju grupas visvairāk ir pakļautas nabadzības vai sociālās atstumtības riskam?.....	34
Ieteikumi	37
2. Vai MIL Konceptijā un tās plānā ietvertie risinājumi ir pietiekami un aktuāli izvirzītā mērķa sasniegšanai nabadzības mazināšanā?.....	38
Kādi valsts un pašvaldību noteiktie atbalsta veidi ir vērtēti?	40
Kā tika izvērtēti nepieciešamie atbalsta pasākumi ģimenēm ar bērniem?.....	43
Kā tika izvērtēti personām ar invaliditāti nepieciešamie atbalsta pasākumi?.....	47
Kā ir vērtēta iespēja minimālo valsts pensiju sasaistīt ar minimālā ienākuma līmeni?	51
Kā ir vērtēta iespēja bezdarbnieka pabalstu saistīt ar minimālā ienākuma līmeni?.....	54
Kā ir vērtēta sociālās palīdzības sistēma?.....	56
Kādi vēl valsts sociālie pabalsti tika vērtēti?	61

Kas faktiski tika iekļauts valsts budžetā, un vai MIL Plānam būs ietekme uz nabadzības mazināšanu?.....	62
Ieteikumi.....	67
Priekšlikums	67
3. Vai saistīto politiku īstenotie pasākumi nodrošina nabadzības riskam pakļauto iedzīvotāju skaita samazināšanos, un vai tiem paredzētais finansējums tiek izlietots efektīvi un produktīvi?	68
Bezdarba mazināšanas politika.....	71
Sociālās apdrošināšanas politika.....	73
Sociālo pakalpojumu politika	77
Personu ar invaliditāti vienlīdzīgu iespēju politika	78
Bērnu un ģimenes tiesību politika	83
Nodokļu politika	86
Nodokļu politikas pasākumi, kas, iespējams, ir pretrunā ar valsts izvirzīto mērķi nabadzības mazināšanai (par “mazajos” nodokļu režīmos strādājošo sociālo nodrošinājumu)	94
Ieteikums	98
Priekšlikums	98
4. Vai pašvaldības, īstenojot sociālās iekļaušanas politiku, sniedz mērķētu atbalstu, arī lai mazinātu nabadzības risku valstī?.....	99
Pašvaldību sociālās vides izpēte un nabadzības riskam pakļauto iedzīvotāju vajadzību apzināšana	102
Pašvaldību nodrošinātais sociālais atbalsts.....	107
Citi pašvaldību ieviestie atvieglojumi	115
Pabalsts pašvaldības domes vai padomes priekšsēdētājam vai viņa vietniekam.....	118
Ieteikumi.....	121
Priekšlikums	121
5. Vai izveidotais sociālās iekļaušanas politikas uzraudzības modelis ir efektīvs un pietiekams, lai veicinātu izvirzītā mērķa sasniegšanu nabadzības mazināšanai?	122
Kādas darbības sociālās iekļaušanas politikas uzraudzībā veic Pārresoru koordinācijas centrs un Ekonomikas ministrija?	124
Kādas darbības sociālās iekļaušanas politikas koordinācijā un uzraudzībā veic Labklājības ministrija?	128
Kā visu to varētu risināt?	141
Kas ir plānots NAP2027 projektā?	143
Ieteikumi.....	145
Priekšlikums	145

Labklājības ministrijas viedoklis.....	146
Par veikto revīziju.....	146
Par revīzijas secinājumiem	146
Par revīzijas ieteikumiem un to ieviešanu	147
Informācija par revīziju	148
Revīzijas mērķis	148
Juridiskais pamatojums.....	148
Revidentu un revidējamās vienības atbildība	148
Revīzijas apjoms.....	148
Revīzijas metodes	149
Revīzijas ierobežojumi	150
Revīzijas kritēriji	151
Saīsinājumi, termini un skaidrojumi	159
Atsauces.....	162

Kopsavilkums

Galvenie secinājumi

Sociālās iekļaušanas politika, jo īpaši nabadzības mazināšanā, ir koordinējošā politika, kas tiek īstenota ne tikai ar Labklājības ministrijas atbildībā esošajām valsts politikām – bezdarba mazināšanas, valsts sociālo pabalstu, sociālās palīdzības, sociālās apdrošināšanas, personu ar invaliditāti vienlīdzīgu iespēju –, bet arī ar nodokļu, izglītības, veselības, ekonomikas u.c. politikām.

Tāpēc arī apņemšanās īstenot pasākumus, kas ir vērsti uz nabadzības riska mazināšanu, ir iekļauta ne tikai valsts augstākajos ilgtermiņa un vidēja termiņa attīstības plānošanas dokumentos – Latvijas ilgtspējīgas attīstības stratēģijā līdz 2030.gadam (turpmāk – Latvija2030), Latvijas Nacionālajā attīstības plānā 2014.–2020.gadam (turpmāk – NAP2020), kā arī Latvijas nacionālajā reformu programmā “ES 2020” stratēģijas īstenošanai (turpmāk – Reformu programma “ES 2020”), ar kuru Latvija ir apņēmusies ieviest Eiropas Savienības (turpmāk – ES) stratēģijā “Eiropa 2020” izvirzīto mērķi –, bet arī bezdarba mazināšanas, sociālās apdrošināšanas, personu ar invaliditāti vienlīdzīgu iespēju, kā arī bērnu un ģimenes tiesību un nodokļu politikās u.c.

Tomēr revīzijā konstatētais mums ir ļāvis secināt, ka pašlaik sociālās iekļaušanas politika nabadzības mazināšanai netiek īstenota efektīvi (t.i., jomas īstenošanā iesaistīto institūciju darbības ne visos gadījumos ir vērstas uz to, lai sasniegtu definēto mērķi) un produktīvi (t.i., konkrēto rezultātu varētu sasniegt, izmantojot mazāk resursu, vai arī, izmantojot tos pašus resursus, varētu sasniegt labākus rezultātus) un iesaistītajām institūcijām savstarpēji sadarbojoties, jo izveidotais sadarbības mehānisms vienotas un koordinētas politikas īstenošanai pašlaik nav pietiekams un neveicina nabadzības vai sociālās atstumtības riskam pakļauto iedzīvotāju skaita samazināšanos.

Veicot visaptverošu iesaistīto institūciju darbības izvērtējumu, revidenti ir konstatējuši vairākus faktorus, kas pašlaik negatīvi ietekmē nabadzības riska mazināšanu valstī.

Lai gan attīstības plānošanas sistēma paredz iespēju izstrādāt politikas plānošanas dokumentu, kas aptver vairākas nozares¹, un nabadzības mazināšana, revidentu vērtējumā, ir viena no tām jomām, kurā šāds koordinējošs plānošanas dokuments būtu nepieciešams, nabadzības mazināšanai tāds nav izstrādāts. Tāpēc trūkst ietvara, lai koordinētu un savstarpēji saskaņotu iesaistīto institūciju rīcību izvirzīto mērķu sasniegšanai.

Vienīgais koordinējošais rīcībpolitikas dokuments, kas pašlaik aptver veicamās darbības nabadzības riskam visvairāk pakļauto iedzīvotāju sociālās situācijas uzlabošanai, ir Labklājības ministrijas 2014.gadā izstrādātā koncepcija par minimālā ienākuma līmeni (turpmāk – MIL Koncepcija), ar kuru bija plānots noteikt metodoloģiski pamatotu un sociālekonomiskajai situācijai atbilstošu minimālā ienākuma līmeni, kas kalpotu par atskaites punktu sociālās drošības sistēmas ietvaros noteiktā valsts un pašvaldību atbalsta piešķiršanai iedzīvotājiem ar viszemākajiem ienākumiem.

Tomēr tās ieviešanas plāns 2020.–2021.gadam² (turpmāk – MIL Plāns), kura izstrādei un apstiprināšanai bija nepieciešami gandrīz pieci gadi, paredz tikai atsevišķu atbalstu apmēru palielināšanu, turklāt nesaistot tos ar definēto minimālā ienākuma līmeni – 40% apmērā no ienākumu mediānas, kas 2020.–2021.gadā ir 198 euro³ pirmajai personai mājsaimniecībā⁴ un 139 euro nākamajām personām mājsaimniecībā. Tāpēc pašlaik MIL Koncepcijā paredzētais minimālā ienākuma līmenis faktiski ir tikai teorētiski aplēsts lielums, kas negarantē personai noteiktu ienākumu līmeni – vai nu no ienākumiem, vai no valsts vai pašvaldību atbalsta sistēmas, ja personas ienākumi to nesasniedz.

Lai gan Labklājības ministrija MIL Plāna “plāno saturu” pamato ar budžeta līdzekļu nepietiekamību un politiskā, tajā skaitā pašvaldību, atbalsta trūkumu, revidenti norāda uz būtiskām nepilnībām arī plāna izstrādes procesā.

MIL Plāna izstrādei izveidotā darba grupa ir apzinājusi valsts un dažus pašvaldību nodrošinātos atbalsta veidus. Darba grupas diskusijās ir izskanējuši arī vairāki būtiski priekšlikumi, piedāvājot noteiktus pabalstus piešķirt tikai nabadzības un/vai sociālās atstumtības riskam pakļautajām personām (piemēram, universālo ģimenes valsts pabalstu par pirmo bērnu maksāt tikai sociālā riska ģimenēm) un/vai noteiktam pabalstam piešķirto finansējumu izlietot mērķtiecīgāku pabalstu/pakalpojumu ieviešanai (piemēram, universālam bērna kopšanas pabalstam no bērna pusotra līdz divu gadu vecumam paredzēto finansējumu novirzīt atbalsta ieviešanai tiem vecākiem, kuru bērniem nav pieejama pirmsskolas izglītības iestāde). Tomēr darba grupa reālas reformas nav iniciējusi, neierosinot reformēt pat tādus pabalstus, kas, darba grupas ieskatā, jau pašlaik nerisina mērķgrupas vajadzības.

MIL Plāna kvalitāte un sagaidāmais rezultāts būtu ievērojami augstāks, ja tā izstrādes laikā tiktu novērtēta pašvaldību nodrošinātā sociālā atbalsta sistēma, kas ir būtisks instruments nabadzības riskam visvairāk pakļauto iedzīvotāju sociālās situācijas uzlabošanai.

Latvijas pašvaldības ik gadu sociālajai aizsardzībai tērē ap 249 milj. *euro* (*no tā sociālajai palīdzībai un citiem atbalsta pasākumiem un kompensācijām iedzīvotājiem, kas tiek izmaksātas dažādu sociālo pabalstu veidā – 51 milj. euro*), kuru, mērķtiecīgi izmantojot, būtu iespējams panākt labākus rezultātus arī nabadzības risku mazināšanā. Turklāt pašvaldību sociālajiem dienestiem jau pašlaik ir iespēja sociālos pabalstus mērķtiecīgi piešķirt nabadzības un/vai sociālās atstumtības riskam visvairāk pakļautajām personām, jo ir izveidota sistēma, kā, piešķirot sociālo palīdzību vai sociālos pakalpojumus, tiek novērtēti atbalsta pieprasītāja ienākumi un materiālais stāvoklis, kā arī sociālās vajadzības.

Tomēr MIL Plāna izstrādes laikā lielākā daļa jeb 59% no pašvaldību piešķirtajiem sociālajiem pabalstiem nemaz nav apzināti, pamatojot, ka informācija par pārējo pašvaldību nodrošināto atbalstu nav pieejama un analizējama. Līdz ar to pašvaldību nodrošinātais atbalsts ir aplūkots tikai fragmentāri – triju pabalstu griezumā (GMI pabalsta, dzīvokļa pabalsta un pabalsta krīzes situācijā), kas 2018.gadā kopā veidoja tikai 21 milj. *euro* jeb 41%⁵ no tā finansējuma, kuru pašvaldības faktiski izlieto dažādu sociālo pabalstu izmaksai.

Revidenti vērs uzmanību, ka pašvaldībās arvien pastāv atšķirīga pieeja sociālo pabalstu veidu, to skaita un saņēmēju loka noteikšanā. Turklāt piešķirtie pabalsti visos gadījumos nav balstīti uz iedzīvotāju faktiskajām vajadzībām, jo daļa pabalstu tiek piešķirti jau vēsturiski vai ir ieviesti kā politiskās iniciatīvas, vai pamatojoties uz nevalstisko organizāciju priekšlikumiem par noteikta veida atbalstu konkrētai mērķgrupai, piemēram, politiski represētām personām un Černobiļas AES dalībniekiem paredzētie pabalsti un/vai svētku pabalsti noteiktām iedzīvotāju grupām. Šāda rīcība būtu atbalstāma, ja, pieņemot lēmumu par pabalsta piešķiršanu konkrētai mērķgrupai, vienlaikus tiktu apzināts tieši nabadzības riskam pakļauto personu īpatsvars šajā mērķgrupā. Tomēr revīzijā neguvām pārliecību, ka šāds izvērtējums jebkad ir ticis veikts.

Revīzijā, padziļināti vērtējot pašvaldību brīvprātīgās iniciatīvas pabalstiem 2018.gadā novirzīto finansējumu, no revīzijas izlasē iekļautās 21 pašvaldības kopējiem brīvprātīgās iniciatīvas atbalstam novirzītajiem 3,349 milj. *euro* saskaņā ar revidentu aplēsēm vismaz 1,747 milj. *euro* jeb 52% līdzekļu bija novirzīti tādiem pabalstu veidiem, kas nav mērķēti nabadzības riskam pakļautajiem iedzīvotājiem. No tiem vislielāko īpatsvaru 685 408 *euro* jeb 39% veidoja pabalsts bērna piedzimšanas gadījumā, kas ir identisks Valsts sociālās apdrošināšanas aģentūras izmaksātajam bērna piedzimšanas pabalstam un tiek piešķirts gandrīz visās pašvaldībās⁶ no 72 *euro* līdz 300 *euro* vai pat 1000 *euro*, ja vienās dzemdībās dzimuši trīs un vairāk bērni⁷. Savukārt ikgadējiem svētku pabalstiem politiski represētajiem, nacionālās pretošanās kustības dalībniekiem, Otrā pasaules kara, Afganistānas kara u.c. dalībniekiem tikai

21 pašvaldībā ir novirzīti 458 412 euro jeb 26%, lai gan šīm mērķgrupām ir paredzēti arī vairāki valsts finansētie atbalsta veidi. Turklāt pašvaldības saviem iedzīvotājiem piemēro arī dažādus atvieglojumus, piemēram, brīvpusdienas pirmsskolas izglītības iestādēs izglītojamajiem vai izglītojamajiem, kas mācās 5.–12.klasē, atvieglojumus sabiedriskajam transportam un nekustamā īpašuma nodoklim, kuru kopējā summa tikai revīzijas izlasē iekļautajā 21 pašvaldībā 2018.gadā sasniedza 14,177 milj. euro.

Tāpēc revidenti uzsver, ka, ieviešot minimālā ienākuma līmeni, īpaši svarīgi bija veikt visaptverošu jau esošā valsts un pašvaldību atbalsta izvērtējumu, lai novērtētu, vai pieejamais atbalsts ir pietiekams un efektīvs un sasniedz mērķgrupas vajadzības, tajā skaitā vai tas nedublējas. Šāds izvērtējums ļautu rast vismaz daļu nepieciešamo resursu, lai plānu varētu ieviest atbilstoši MIL Konceptijā paredzētajam.

Turklāt, lai gan MIL Plāns Ministru kabinetā apstiprināts tikai 2019.gada augustā, jau 17.09.2019. Ministru kabineta sēdē, lemjot par prioritārajiem pasākumiem 2020.gada valsts budžetam un tā ietvaram 2020.–2022.gadam, tiek pieņemts lēmums, ka ierobežotā finansējuma dēļ jau tā ierobežoto plānu nevar īstenot pilnā apmērā⁸, no nepieciešamajiem 27,546 milj. euro tam atvēlot tikai vienu trešo daļu 9,827 milj. euro.

Lai gan Labklājības ministrija norāda⁹, ka MIL Konceptijā un tās plānā paredzētie pasākumi ir *tikai daļa no visaptverošiem pasākumiem, kam būtu jābūt vēršotiem uz nabadzības risku novēršanu, revīzijā nav konstatēts, ka arī nozaru politikas līmenī, t.i., ar sociālo iekļaušanu saistītajās – bezdarba mazināšanas, valsts sociālo pabalstu, sociālās palīdzības, sociālās apdrošināšanas, personu ar invaliditāti vienlīdzīgu iespēju, kā arī bērnu un ģimenes tiesību un nodokļu – politikās, iekļautie politikas rezultāti, to rezultatīvie rādītāji un paredzētie pasākumi ir savstarpēji saistīti un pietiekami valsts augstākajos dokumentos izvirzīto mērķu sasniegšanai nabadzības mazināšanai.*

Attiecībā uz nabadzības mazināšanu NAP2020 un Reformu programmai “ES 2020” atbilstoši politikas rezultāti un rādītāji ir izvirzīti tikai bezdarba mazināšanas politikai. Savukārt pārējām politikām tie ir noteikti neprecīzi un nemaz netiek atbilstoši mērīti (personu ar invaliditāti vienlīdzīgu iespēju politika) vai arī nemaz nav noteikti, jo, piemēram, ir beidzies pamatnostādņu darbības termiņš un jauni rezultāti nabadzības mazināšanai nozares politikas līmenī nemaz nav izvirzīti (bērnu un ģimenes tiesību politika) vai arī politikas plānošanas dokuments jomai nemaz nav izstrādāts (valsts sociālo pabalstu un sociālās palīdzības politika).

Turklāt politikas plānošanas dokumentos paredzētie pasākumi, kurus īstenojot būtu jāsasniedz politikām izvirzītie mērķi un rezultāti, ne vienmēr ir pietiekami.

Tie attiecas uz pārāk plašu iedzīvotāju loku (*piemēram, nodokļu politikā paredzētie nodokļu atvieglojumi vai bērnu un ģimenes tiesību politikas universālie pabalsti ģimenēm ar bērniem*) vai vispār neaptver un/vai nav mērķēti uz kādu nabadzības un sociālās atstumtības riskam pakļautu iedzīvotāju grupu (*piemēram, sociālo pakalpojumu politikā nav plānots neviens pasākums bezpajumtniekiem, bet bērnu un ģimenes tiesību politikā – neviens mērķtiecīgs pasākums viena vecāka ģimenēm, kas ir viena no nabadzības riskam visvairāk pakļautajām iedzīvotāju grupām*). Trim no vērtētajām politikām tajā ietverti pasākumu pietiekamību nemaz nevar novērtēt, jo jomai nekad nav bijis izstrādāts politikas plānošanas dokuments (*valsts sociālo pabalstu un sociālās palīdzības*) vai arī politikas ietvaros nemaz netiek apkopoti/analizēti dati, lai varētu novērtēt, vai pasākumiem definētie rezultatīvie rādītāji tiek sasniegti (*piemēram, personu ar invaliditāti vienlīdzīgu iespēju politikas ietvaros netiek apkopoti dati par personu ar invaliditāti nabadzības risku, lai gan politikā ir noteikts šāds sasniedzamais rādītājs*).

Revidentu ieskatā, vairāki nodokļu politikas pasākumi pat darbojas pretēji valsts izvirzītajam mērķim nabadzības mazināšanai. Šajā politikā arvien ir paredzēti atviegloti nodokļu režīmi (*mikrouzņēmumu nodokļa režīms, pašnodarbinātās personas, autoratlīdzības saņēmēji un patentmaksas maksātāji*), kas pieļauj valsts sociālās apdrošināšanas obligātās iemaksas par šajos nodokļu režīmos nodarbinātajiem veikt mazākā apmērā vai tikai noteiktos gadījumos. Šajos režīmos nodarbinātie mazo valsts sociālās

apdrošināšanas obligāto iemaksu dēļ ir un būs pakļauti nabadzības riskam gan darbnespējas gadījumā, gan sasniedzot pensijas vecumu, tā palielinot arī kopējo nabadzības riskam pakļauto iedzīvotāju skaitu valstī.

Lai gan pēdējos gados ir īstenoti vairāki pasākumi, izvirzot mērķi uzlabot šajos režīmos nodarbināto sociālo nodrošinājumu, tomēr tie arvien nav pietiekami. Tāpēc iespējamie risinājumi būs jāmeklē valsts sociālo pabalstu vai sociālās palīdzības politikā, tā ievērojami palielinot arī šīm politikām nepieciešamo finansējumu un samazinot pieejamo atbalstu tām sociālās atstumtības riskam pakļautajām personām, kuru iespējas gūt ienākumus ir ierobežotas (piemēram, personām ar invaliditāti, senioriem).

Viens no būtiskiem politikas īstenošanas priekšnoteikumiem ir ne tikai skaidri un aktuāli politikas mērķi, sasniedzamie rezultāti un pasākumi, bet arī efektīvs politikas uzraudzības modelis, kas ne tikai uzrauga, vai tiek sasniegti izvirzītie mērķi, bet arī laikus reaģē uz nepieciešamajām izmaiņām īstenotajā politikā, iniciējot nepieciešamās izmaiņas.

Lai gan sociālās iekļaušanas politika nabadzības mazināšanai tiek uzraudzīta gan hierarhiski augstāko attīstības plānošanas dokumentu, gan Labklājības ministrijas un pārējo nozaru politiku līmenī, revīzijā konstatētais ļauj apgalvot, ka pašlaik tā nav pietiekama.

Uzraugot Reformu programmas “ES 2020” un NAP2020 izvirzīto mērķu sasniegšanu, par to atbildīgā Ekonomikas ministrija un Pārresoru koordinācijas centrs attiecībā uz nabadzības mazināšanu galvenokārt apkopo tikai Centrālās statistikas pārvaldes statistisko informāciju un atbildīgo ministriju sniegto informāciju par attiecīgajā periodā veiktajiem pasākumiem, bet nevērtē īstenoto pasākumu ietekmi. Lai gan tiek norādīts uz nepieciešamām izmaiņām, netiek veiktas darbības NAP2020 un Reformu programmas “ES 2020” iekļauto rīcības virzienu un pasākumu, ne arī nozaru politiku pilnveidošanai.

Savukārt Labklājības ministrija, kurai ir uzdots koordinēt šo politiku, to galvenokārt uzrauga tikai savā atbildībā esošo jomu līmenī.

Vienīgais starpnozaru sadarbības instruments, kas pašlaik tiek īstenots, ir Labklājības ministrijas vadītā Sociālās iekļaušanas politikas koordinācijas komiteja. Tomēr komitejā diskutētie jautājumi galvenokārt tiek pieņemti tikai zināšanai, jo komitejai nav piešķirtas pilnvaras sniegt politikas īstenošanā iesaistītajām institūcijām saistošus uzdevumus. Līdz ar to tā nav pietiekams instruments, lai sociālo iekļaušanu kā atsevišķu politiku koordinētu starpnozaru ietvarā.

Revidenti vērs uzmanību, ka, koordinējot sociālās iekļaušanas politiku un veidojot un uzraugot ar sociālās iekļaušanas politiku saistītās nozaru politikas, atbildīgajām institūcijām ir nepieciešami arī pareizi un pilnīgi dati par nabadzības riskam pakļautajām personām, kā arī par valstī īstenotiem pasākumiem to problēmu risināšanai.

Tomēr, lai arī Latvijā ir definētas nabadzības un/vai sociālās atstumtības riskam pakļautās iedzīvotāju grupas, pašlaik daļa no tām ir definēta tikai teorētiski, jo netiek iegūti dati par to nabadzības un/vai sociālās atstumtības risku. Turklāt daļa no šīm grupām (*daudzbērnu ģimenes, viena vecāka ģimenes, bezpajumtnieki* u.c.) nemaz nav aplēstas, tas nozīmē, ka nav zināms pat uz tām attiecināmais iedzīvotāju skaits.

Savukārt, analizējot informāciju, kas iesaistītajām institūcijām ir pieejama politikas veidošanai un uzraudzībai, revidenti secina, ka trūkst pilnīgas un pareizas informācijas par pašvaldību nodrošināto sociālu atbalstu un tam izlieto to finansējumu, jo pašvaldību sagatavotie valsts statistikas pārskati un budžeta dati nemaz nav izmantojami, lai gūtu priekšstatu par pašvaldību faktisko nodrošināto sociālo atbalstu.

Revīzijā, salīdzinot tikai izlasē iekļauto 21 pašvaldību budžeta datus ar valsts statistikas pārskatos pašvaldību uzrādītajiem brīvprātīgās iniciatīvas pabalstu izdevumiem, ir konstatēts, ka 2018.gadā šo pašvaldību valsts statistikas gada pārskatos iekļauto brīvprātīgās iniciatīvas pabalstu izdevumi bija

norādīti par 4,303 milj. *euro* jeb 96% lielākā apmērā nekā budžeta datos¹⁰. Piemēram, Talsu novadā pie pašvaldību brīvprātīgās iniciatīvas pabalstiem ir uzskaitīts ar cūku mēri slimo cūku transportēšanas un apglabāšanas izdevumi, naudas balvas kultūras un izglītības jomā, bezdarbnieku stipendijas u.c., bet Ventspils novadā – vairāki sociālie pakalpojumi¹¹, dotācijas darba devējiem skolēnu vasaras nodarbinātībai, kā arī dotācijas biedrībām. Turklāt pašvaldībām arvien nav pietiekamas izpratnes, kā pareizi pārskatos klasificēt arī to sniegto sociālo palīdzību – pabalsti, kas pēc būtības ir pašvaldības brīvprātīgās iniciatīvas pabalsti, gan grāmatvedības uzskaitē, gan valsts statistikas gada pārskatā kļūdaini tiek uzrādīti kā sociālā palīdzība, savukārt sociālās palīdzības pabalsti – kā brīvprātīgās iniciatīvas pabalsti.

Apkopojot revīzijā konstatēto, revidenti secina, ka visas minētās nepilnības norāda uz nepieciešamību pilnveidot izveidoto sadarbības mehānismu vienotai un koordinētai sociālās iekļaušanas politikas uzraudzībai.

Pašlaik katra no iesaistītajām institūcijām veic tikai tās atbildībā esošos uzdevumus, bet neviena no institūcijām tos nevērtē kopsakarā, piemēram, vai tiem ir ietekme uz izvirzīto mērķi nabadzības mazināšanai, jo valstī nav izstrādāts arī vienots dokuments, kurā ir noteikts rīcības plāns, kā sasniegt ANO, ES un nacionālā līmeņa augstākajos plānošanas dokumentos izvirzīto mērķi nabadzības mazināšanai, aptverot visas jomas un institūcijas, tajā skaitā pašvaldības, kurām ir būtiska loma nabadzības mazināšanai.

Tas arī ir viens no iemesliem, kāpēc vairāk nekā piecus gadus, pamatojot ar budžeta līdzekļu trūkumu, nebija iespējams apstiprināt pat MIL Plānu. Tai pašā laikā **no 2017.gada tika rasta iespēja ieviest vairākus atbalsta pasākumus, kuru ietekme uz nabadzības riskam visvairāk pakļauto iedzīvotāju vajadzību risināšanu nav pierādīta.** Piemēram, no 2018.gada ieviestajam ģimenes valsts pabalsta palielinājumam par otro bērnu, kā arī ģimenes pabalsta izmaksas pagarināšanai līdz bērna 20 gadu vecumam papildus bija nepieciešami 13,942 milj. *euro* gadā. Savukārt no 2019.gada ieviestā pabalsta mirušā pensijas saņēmēja laulātajam finansēšanai 2020.gadā bija nepieciešami 7,430 milj. *euro*.

Arī pašvaldības apgalvo, ka tām nav līdzekļu, lai palielinātu pat GMI pabalstu, bet vairākas pašvaldības no sociālās aizsardzības izdevumiem finansē dažādas politiskās iniciatīvas un svētku pabalstus, kuru mērķis nav sociālo problēmu risināšana, kā arī pabalstu bijušajiem pašvaldības domes vai padomes priekšsēdētājiem vai viņu vietniekiem. Pabalsta apmērs ir divas valstī noteiktās minimālās mēneša darba algas. Minētais pabalsts pēc Latvijas Pašvaldību savienības priekšlikuma ir ieviests 2007.gadā, un to saskaņā ar likumu ir tiesīga saņemt persona, kura pēc 04.05.1990. ir bijusi pilsētas domes, vēlētas rajona padomes, novada domes vai pagasta padomes priekšsēdētājs un/vai priekšsēdētāja vietnieks divus sasaukumus vienā pašvaldībā vai tādas pašvaldības domes darbības laikā, kura izveidojusies, attiecīgajai pašvaldībai apvienojoties ar citu pašvaldību. No revīzijas izlasē iekļautās 21 pašvaldības šādu pabalstu 2018.gadā maksāja 15 pašvaldības, tam novirzot 307 740 *euro*. Saskaņā ar revidentu aplēsēm 2018.gadā šīs naudas pietiktu, lai varētu finansēt GMI pabalstu vismaz 69 Latvijas pašvaldībās¹².

Tas vēlreiz apliecina nepieciešamību, izstrādājot valsts politiku turpmākajam periodam, veikt jau MIL Konceptijā paredzēto valsts un pašvaldību sociālā atbalsta izvērtējumu, lai novērtētu, kas jau pašlaik tiek nodrošināts, kāds ir faktiski izlietotais līdzekļu apmērs un vai tas primāri tiek novirzīts nabadzības riskam visvairāk pakļautajām iedzīvotāju grupām, tā rodot arī resursus nepieciešamā atbalsta palielināšanai nabadzības riskam visvairāk pakļauto iedzīvotāju vajadzību risināšanai.

Pamatojoties uz šo izvērtējumu un apzinot faktiski izlietoto līdzekļu apmēru, būtu jānosaka minimālais atbalsta grozs, kas valstij un pašvaldībām ir jānodrošina nabadzības un sociālās atstumtības riskam pakļautajām iedzīvotāju grupām. Lai nabadzības mazināšana nepaliktu tikai kā viens no deklaratīvi izvirzītiem lozungiem valsts hierarhiski augstākajos dokumentos, tai ir jābūt prioritātei arī nozaru politikas un pašvaldību līmenī, paredzot konkrētu rīcību izvirzīto mērķu sasniegšanai.

Tāpat, Valsts kontroles ieskatā, nākotnes izaicinājums valstij būs izšķiršanās, vai saglabāt universālo atbalstu sistēmu, apzinoties, ka esošo atbalstu palielināšana un/vai jaunu atbalstu ieviešanu būtiski ierobežo finanšu resursu trūkums, vai arī pamazām ieviest ienākumus un/vai noteiktās sociālās problēmās testētu un vajadzībās balstītu pabalstu sistēmu, kas mērķēta uz personām, kurām atbalsts ir visvairāk nepieciešams. Lai gan eksperti norāda, ka mērķēta atbalsta sistēma ir dārga, jo ievērojami resursi ir nepieciešami tās administrēšanai, revidenti uzsver, ka Latvijā ienākumu testēta un personu vajadzībās balstīta atbalsta sistēma jau ir izveidota pašvaldību sociālajos dienestos. Jau tagad, piešķirot sociālo palīdzību vai sociālos pakalpojumus, sociālie dienesti novērtē atbalsta pieprasītāja ienākumus un materiālo stāvokli un/vai sociālās vajadzības. Šīs sistēmas uzturēšanai ik gadu tiek izlietoti vismaz 37,697 milj. *euro*¹³.

Revidentu vērtējumā, neveicot kompleksus pasākumus nabadzības vai sociālās atstumtības pakļauto iedzīvotāju vajadzību risināšanai, būtiski uzlabojumi nav sagaidāmi.

Būtiskākie ieteikumi

Pamatojoties uz revīzijā izdarītajiem secinājumiem, Labklājības ministrijai kā institūcijai, kurai ir uzdots koordinēt vienotu sociālās iekļaušanas politiku, kopā ir sniegti 12 ieteikumi politikas pilnveidošanai, tā veicinot ANO, ES un valsts augstākajos plānošanas dokumentos izvirzīto mērķu sasniegšanu nabadzības mazināšanai.

Valsts kontrole sagaida, ka, ieviešot sniegtos ieteikumus:

- ✓ tiks nodrošināts, ka sociālās iekļaušanas politika tiks veidota, īstenota un koordinēta, pamatojoties uz pilnīgu un aktuālu informāciju par nabadzības un/vai sociālās atstumtības riskam pakļautām personām un to nabadzības risku;
- ✓ tiks pilnveidots nabadzības un/vai sociālās atstumtības riskam pakļautajām personām paredzētais valsts un pašvaldību sociālais atbalsts, nodrošinot, ka personām ar līdzvērtīgiem ienākumiem un materiālo stāvokli noteiktās dzīves situācijās ir tiesības saņemt līdzvērtīgu sociālo atbalstu;
- ✓ tiks veicināta valsts un pašvaldību izlietotā finansējuma produktīva izlietošana, mērķējot to nabadzības un/vai sociālās atstumtības riskam pakļautajām personām.

Tā kā revīzijā konstatētās nepilnības ir novēršamas, tikai būtiski pilnveidojot izveidoto sadarbības mehānismu starp visām sociālās iekļaušanas politikas īstenošanā iesaistītajām institūcijām, kas ir ārpus Labklājības ministrijas kompetences, Valsts kontrole sniedz četrus priekšlikumus arī Ministru kabinetam.

Valsts kontrole aicina Ministru kabinetu pilnveidot izveidoto sadarbības mehānismu vienotas sociālās iekļaušanas politikas veidošanai, īstenošanai un koordinēšanai, izvērtējot iespēju:

- ✓ izstrādāt un apstiprināt vienotu vidēja termiņa attīstības plānošanas dokumentu, kurā ir noteikts rīcības plāns, kā

Labklājības ministrijai
sniegti 12 ieteikumi

Ministru kabinetam sniegti
četri priekšlikumi

sasniegt ANO, ES un nacionālā līmeņa augstākajos plānošanas dokumentos izvirzīto mērķi nabadzības mazināšanai;

- ✓ izvērtēt iespēju izveidot vienotu mehānismu, lai ANO, ES un nacionālā līmeņa augstākajos plānošanas dokumentos izvirzītie mērķi nabadzības mazināšanai tiek īstenoti nozaru politikās.

Lai veicinātu sociālā atbalsta pasākumiem paredzētā finansējuma efektīvu un produktīvu izlietošanu, Valsts kontrole aicina Ministru kabinetu apsvērt iespēju attīstīt ienākumos testētu un/vai noteiktās sociālās problēmās un vajadzībās balstītu sociālo politiku, atsakoties no universālās atbalsta sistēmas. Tā būtu iespējams rast resursus jaunu atbalsta veidu ieviešanai un nabadzības riska mazināšanai valstī, mērķtiecīgi atbalstot personas, kurām atbalsts ir visvairāk nepieciešams.

Savukārt, lai nodrošinātu vienlīdzīgu attieksmi pret visām valsts un pašvaldību institūcijās nodarbinātajām personām, Valsts kontrole arī aicina Ministru kabinetu izvērtēt likumā¹⁴ paredzētā pabalsta pašvaldības domes vai padomes priekšsēdētājam vai viņa vietniekam nepieciešamību, ņemot vērā, ka valstī pastāv daudzi un dažādi veidi pārkvalifikācijai, personai pārtraucot pildīt noteikta amata pienākumus, bet nabadzības mazināšana kā prioritāte ir definēta ne tikai valsts, bet arī starptautiskā līmenī.

Ziņojuma struktūra

Informācija ziņojumā izklāstīta šādā secībā:

- ✓ sociālās iekļaušanas politikas īss raksturojums;
- ✓ revīzijas secinājumi, konstatējumi un ieteikumi, sadalot tos piecās nodaļās: katras nodaļas ievadā ir sniegts Valsts kontroles viedoklis un būtiskākie secinājumi, tos tālāk pamatojot ar revīzijas konstatējumiem;
- ✓ revīziju raksturojošā informācija – tās mērķis, apjoms, juridiskais pamatojums, pušu atbildība u.c.

Ziņojuma pirmajā daļā ir analizēta valstī izveidotā sistēma, kā tiek noteiktas nabadzības vai sociālās atstumtības riskam pakļautās iedzīvotāju grupas, lai, pamatojoties uz tām, veidotu valsts un pašvaldību politiku.

Otrajā daļā vērtēts, vai 2014.gadā apstiprinātajā MIL Konceptijā un tās ieviešanas plānā, kas, revidentu vērtējumā, pašlaik ir vienīgie koordinējošie rīcībpolitikas dokumenti, kuri aptver veicamās darbības nabadzības riskam visvairāk pakļauto iedzīvotāju sociālās situācijas uzlabošanai, ietvertie risinājumi ir pietiekami un aktuāli izvirzītā mērķa sasniegšanai nabadzības mazināšanā.

Trešajā daļā ir vērtēts, vai un kā valsts izvirzīto mērķi nabadzības mazināšanā ir plānots īstenot saskaņā ar to nozaru dokumentiem, kuras ir saistītas ar sociālās iekļaušanas politiku, bet ceturtajā daļā – vai un kā pašvaldības nodrošina sava sniegtā sociālā atbalsta mērķtiecību.

Revīzijas ziņojuma noslēdzošajā nodaļā vērtēta Labklājības ministrijas un pārējo jomas uzraudzībā iesaistīto institūciju darbība, nodrošinot sociālās iekļaušanas politikas kopējo koordināciju un uzraudzību.

Vispārīga izpratne par sociālās iekļaušanas politiku nabadzības mazināšanai

Sociālās iekļaušanas politikas galvenie jēdzieni

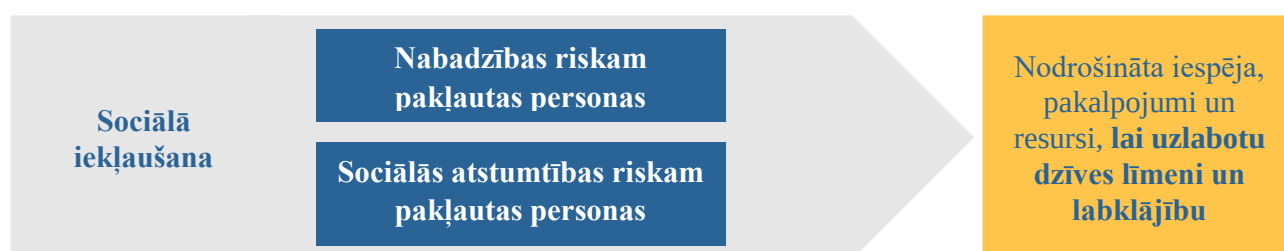
Jau daudzus gadus viens no Latvijas izaicinājumiem ir īstenot sociālās iekļaušanas politiku, kuras mērķis ir mazināt nabadzību un ienākumu nevienlīdzību¹⁵.

Latvijas normatīvajos aktos termini **sociālā iekļaušana** un **nabadzība** nav definēti, tāpēc tiek izmantotas EK definīcijas.

Saskaņā ar EK noteikto par nabadzīgām tiek uzskatītas personas, ja to ienākumi un resursi (ekonomiskie, sociālie un kultūras) ir tik ierobežoti, ka viņu dzīves līmenis ir zemāks par sabiedrībā pieņemto, un tām tiek liegtas vai ir ierobežotas pamattiesības. No tā izriet, ka **nabadzība** galvenokārt ietver materiālo resursu trūkumu, kā rezultātā cilvēks nevar nodrošināt dzīvei nepieciešamās pamatvajadzības – pārtiku, mājokli, veselības un izglītības izdevumu segšanu u.c.¹⁶

Ar nabadzību cieši saistīts, bet plašāks jēdziens ir **sociālā atstumtība**. Tā ir indivīdu vai cilvēku grupu nespēja iekļauties sabiedrībā nabadzības, nepietiekamas izglītības, bezdarba, diskriminācijas vai citu apstākļu dēļ. Tātad sociāli atstumts cilvēks nespēj piekļūt pakalpojumiem un precēm, nespēj īstenot savas tiesības un izmantot iespējas, jo pastāv šķēršļi, kas to liedz, piemēram, vides nepieejamība, sabiedrības aizspriedumi, emocionālā un fiziskā vardarbība u.c.¹⁷

Savukārt **sociālā iekļaušana** ir process, kura mērķis ir nabadzības un sociālās atstumtības riskam pakļautajām personām nodrošināt iespējas, pakalpojumus un resursus, kuri nepieciešami, lai pilnvērtīgi piedalītos sabiedrības ekonomiskajā, sociālajā un kultūras dzīvē, uzlabojot dzīves līmeni un labklājību, kā arī lielākas līdzdalības iespējas lēmumu pieņemšanā un pieejamību personas pamattiesībām.

Latvija Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likumā ir noteikusi apņemšanos sniegt materiālu atbalstu **trūcīgām, maznodrošinātām un krīzes situācijā nonākušām ģimenēm (personām)**, lai nodrošinātu to pamatvajadzības un veicinātu darbspējīgo personu līdzdarbību savas situācijas uzlabošanā.

Par **trūcīgu** atzīstama ģimene (persona), ja tās vidējie ienākumi katram ģimenes loceklim mēnesī pēdējo triju mēnešu laikā nepārsniedz 128,06 euro un ja tā atbilst pārējiem Ministru kabineta noteikumos¹⁸ definētajiem kritērijiem¹⁹.

Savukārt par **maznodrošinātu** atzīstama ģimene (persona), kuras ienākumi un materiālais stāvoklis nepārsniedz attiecīgās pašvaldības domes noteikto līmeni, kas savukārt nedrīkst būt zemāks par trūcīgas ģimenes (personas) ienākumu un materiālā stāvokļa līmeni²⁰. 2018.gadā pašvaldību noteiktais maznodrošinātas ģimenes (personas) ienākumu līmenis bija no 135 līdz 430 euro mēnesī.

Latvijas normatīvajos aktos²¹ ir iekļauti arī tādi jēdzieni kā **sociāli mazaizsargātās personas** un **sociālās atstumtības riskam pakļautie iedzīvotāji** (detalizēti skat. revīzijas ziņojuma [1.nodaļā](#)).

Kā tiek mērīts nabadzības līmenis valstī?

Lai varētu izvērtēt un novērot ES dalībvalstu progresu nabadzības un sociālās atstumtības riska mazināšanā, ikvienā ES dalībvalstī katru gadu atbilstoši Regulai²² un vienotai metodoloģijai tiek veikts apsekojums “Eiropas Savienības statistika par ienākumiem un dzīves apstākļiem” (*The European Union Statistics on Income and Living Conditions*) (turpmāk – EU-SILC apsekojums).

EU-SILC apsekojuma mērķgrupa ir personas, kuras dzīvo privātās mājsaimniecībās. Netiek aptaujātas personas, kuras dzīvo kolektīvajās mājsaimniecībās vai institūcijās (t.i., veco ļaužu pansionātos, studentu kopmītnēs, viesnīcās, slimnīcās, sanatorijās, cietumos u.c.). Apsekojuma laikā tiek iegūta informācija par visu mājsaimniecību kopumā un katru mājsaimniecības locekli. Katra izvēlēta mājsaimniecība un persona tiek apsekota četrus gadus pēc kārtas.

Latvijā EU-SILC apsekojumu veic Centrālā statistikas pārvalde (turpmāk – CSP). Atbilstoši Regulas prasībām²³ Latvijā katru gadu ir jāaptaujā vismaz 3750 mājsaimniecības un 7650 personas, pamatojoties uz kurām tiek izdarīti secinājumi par visu valsti kopumā.

2018.gadā veiktajā EU-SILC apsekojumā par iepriekšējo kalendāro gadu²⁴ Latvijā tika aptaujātas 5833 mājsaimniecības un 10 785 personas, kurām bija 16 gadu un vairāk.

Šī apsekojuma²⁵ rezultātā tiek aprēķināti vairāki **indikatori, kas raksturo nabadzību un sociālo atstumtību**. No tiem galvenie indikatori, kas tiek izmantoti dažādos starptautiskajos un nacionālajos dokumentos²⁶, ir:

- ✓ nabadzības riska indekss;
- ✓ nabadzības vai sociālās atstumtības risks;
- ✓ nabadzības riskam pakļauto un/vai zemas darba intensitātes dzīvojošo personu īpatsvars.

Šie indikatori raksturo relatīvo nabadzības risku un sociālo atstumtību valsts iedzīvotāju vidū, nevis absolūto nabadzības risku valsts iedzīvotāju vidū. Atkarībā no kopējiem visu mājsaimniecību ienākumiem un ienākumu pieauguma atšķirīgās iedzīvotāju grupās personas ar tādiem pašiem vai pat nedaudz lielākiem ienākumiem nekā iepriekšējos gados pārskata gadā var nonākt zem nabadzības riska robežas.

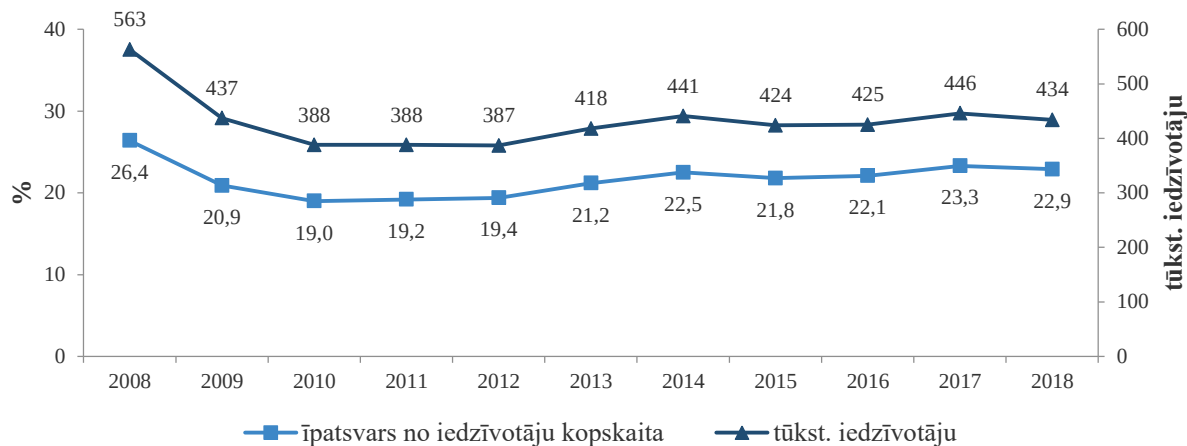
Nabadzības riska indekss raksturo iedzīvotāju procentuālo īpatsvaru, kuru ekvivalentais²⁷ rīcībā esošais ienākums²⁸ ir zem 60% no nacionālā ekvivalentā rīcībā esošā ienākuma mediānas²⁹ (jeb zem nabadzības riska sliekšņa).

Tas nozīmē, ja sarindotu visus Latvijas iedzīvotājus pēc to ekvivalentiem rīcībā esošiem ienākumiem no augstākās vērtības līdz zemākajai (vai otrādi) un izvēlētos iedzīvotāju, kas atrodas tieši pa vidu, tad 60% no šī iedzīvotāja ienākumiem arī ir nabadzības riska sliekšnis.

Visi iedzīvotāji, kuru ekvivalentie rīcībā esošie ienākumi ir zemāki par šo nabadzības sliekšni, ir pakļauti nabadzības riskam.

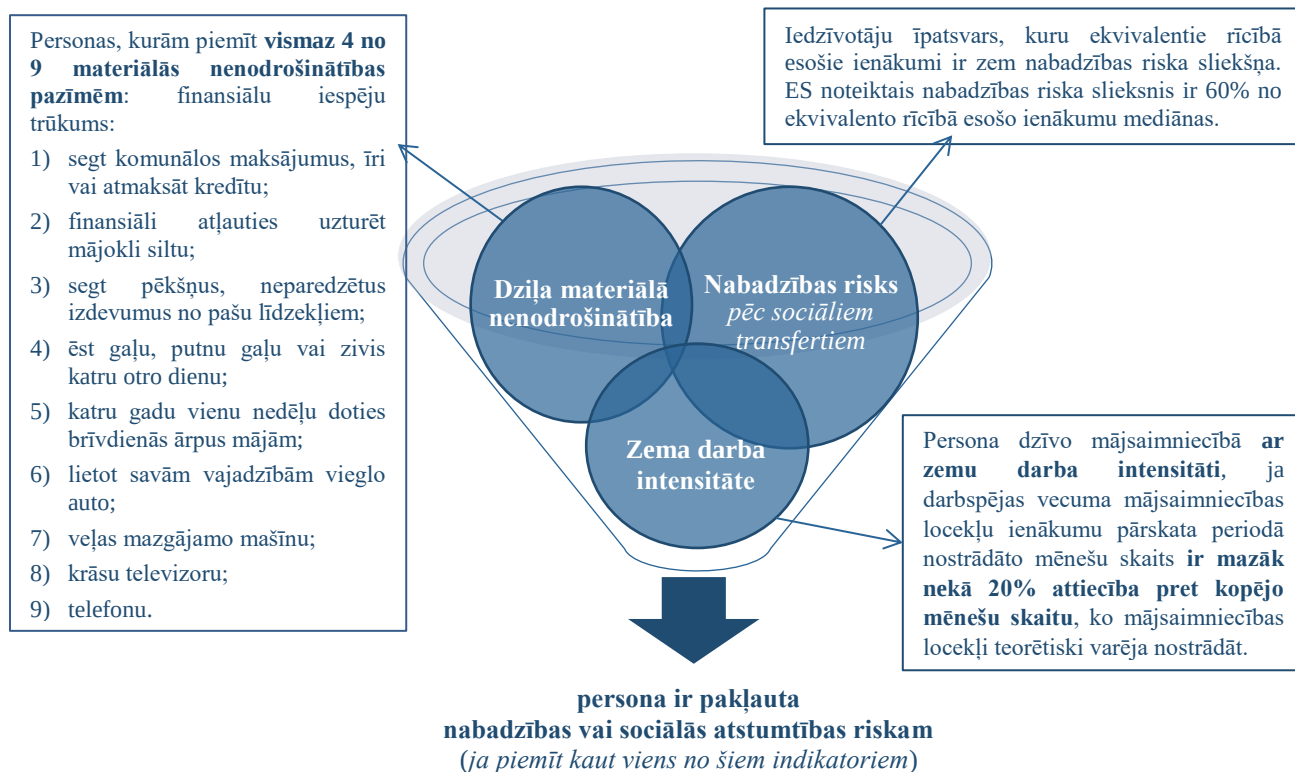
Latvijā 2018.gadā nabadzības riskam bija pakļauta gandrīz ceturtdaļa jeb **22,9% (434 tūkstoši) iedzīvotāju**. Šo iedzīvotāju ekvivalentie rīcībā esošie ienākumi bija zem 409 euro mēnesī.

Nabadzības riskam pakļauto iedzīvotāju skaits un īpatsvars no iedzīvotāju kopskaita 2008. -2018.gadā

Datu avots: Eurostat un CSP dati.

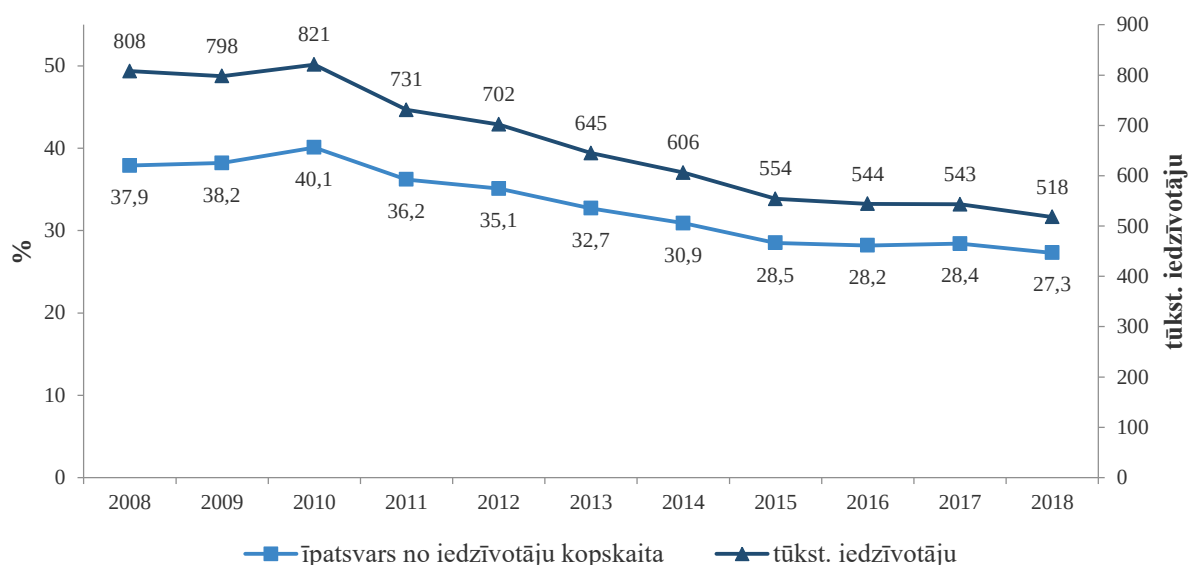
Nabadzības vai sociālās atstumtības riskam pakļauto iedzīvotāju skaits ir plašāks indikators, jo ietver ne tikai nabadzības riska indeksu, bet arī tādus rādītājus kā zema darba intensitāte un dziļa materiālā nenodrošinātība. Iedzīvotājs tiek uzskatīts par pakļauto nabadzības vai sociālās atstumtības riskam, ja viņam piemīt kaut viens no iepriekš minētajiem rādītājiem.

Latvijā 2018.gadā nabadzības un sociālās atstumtības riskam bija pakļauti 27,3% jeb 518 tūkstoši iedzīvotāju, no tiem 22,9% – nabadzības riskam, 7,8% – dziļai materiālai nenodrošinātībai un 5,6% dzīvoja zemas intensitātes mājsaimniecībās.

2017.gadā 28 ES dalībvalstīs nabadzības vai sociālās atstumtības riska indekss bija vidēji 21,9%. Latvijas rādītājs, salīdzinot ar pārējām ES dalībvalstīm, bija ceturtais sliktākais (25.vieta starp 28 ES valstīm)³⁰.

Nabadzības un sociālās atstumtības riskam pakļauto iedzīvotāju skaits un īpatsvars no iedzīvotāju kopskaita 2008.-2018.gadā

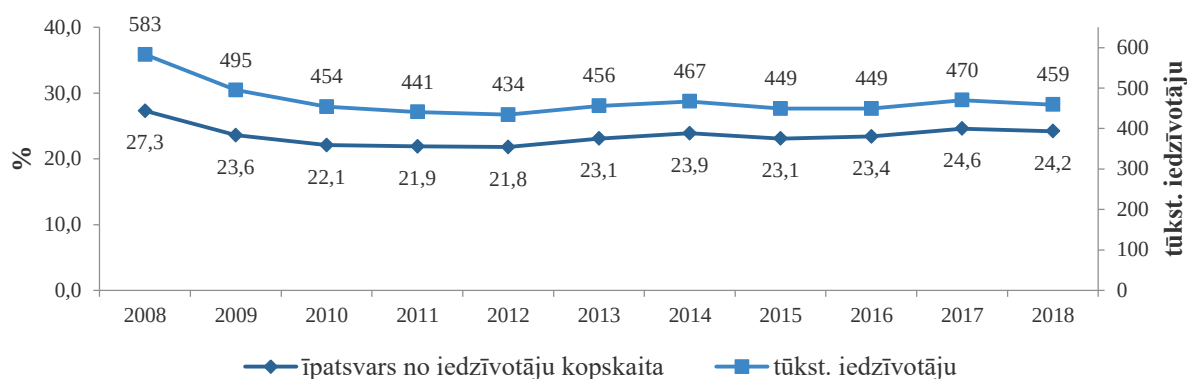

Datu avots: Eurostat un CSP dati.

Latvijā tiek aprēķināts arī tāds rādītājs kā **nabadzības riskam pakļauto un/vai zemas darba intensitātes mājsaimniecībās dzīvojošo personu īpatsvars**, jo tas Latvijā ir noteikts kā viens no sociālās iekļaušanas politikas uzraudzības rādītājiem.³¹

2018.gadā nabadzības riskam pakļauto un/vai zemas darba intensitātes mājsaimniecībās dzīvojošo personu īpatsvars sasniedza 24,2% jeb 459 tūkst. iedzīvotāju, kas ir par 0,6 procentpunktiem mazāk nekā 2017.gadā.

Nabadzības riskam pakļauto un/vai zemas darba intensitātes mājāsaimniecībās dzīvojošo personu skaits

Datu avots: CSP dati.

Sociālās iekļaušanas politikas uzraudzībai tiek izmantoti arī indikatori, kas raksturo ienākumu nevienlīdzību, ar ko tiek saprasta ienākumu nevienlīdzīga pārdale starp iedzīvotājiem. Tie ir **Džini koeficients** un **kvintīļu attiecības indekss (S80/S20)**.

Džini koeficients variē no 0 līdz 100. Džini koeficients ir 0, ja pastāv absolūta ienākumu vienlīdzība (t.i., visiem iedzīvotājiem ir vienādi ienākumi), bet, jo vairāk tas tuvojas 100, jo lielāka ir ienākumu nevienlīdzība.

Šis koeficients Latvijā pēdējo gadu laikā nav būtiski mainījies: 2010.gadā tas bija 35,1, 2013.gadā – 35,5, bet 2018.gadā – 35,2. 2017.gadā ES vidējais rādītājs bija 30,9, Latvijas rādītājs, salīdzinot ar pārējām ES dalībvalstīm, bija trešais sliktākais (26.vieta starp 28 ES valstīm). Vēl lielāka ienākumu nevienlīdzība 2017.gadā bija tikai Lietuvā un Bulgārijā.

Savukārt **kvintīļu attiecības indekss (S80/S20)** ir attiecība starp ekvivalento rīcībā esošo ienākumu summu, ko saņem 20% valsts iedzīvotāju ar augstākajiem ekvivalentajiem rīcībā esošajiem ienākumiem (augstākā kvintīle), pret ekvivalento rīcībā esošo ienākumu summu, ko saņem 20% valsts iedzīvotāju ar zemākajiem ekvivalentajiem rīcībā esošajiem ienākumiem (zemākā kvintīle).

Saskaņā ar CSP provizoriskiem datiem Latvijā 2018.gadā turīgāko iedzīvotāju ienākumi bija 6,5 reizes augstāki par trūcīgāko iedzīvotāju ienākumiem, bet 2017.gadā – 6,8 reizes. Vēl augstāka ienākumu starpība no ES dalībvalstīm 2017.gadā bija tikai Lietuvā, Rumānijā un Bulgārijā.

Kādi ir starptautiskajos dokumentos sociālās iekļaušanas politikai izvirzītie mērķi nabadzības mazināšanai?

Sociālā iekļaušana un nabadzības mazināšana jau ilgstoši ir arī viens no starptautiskās politikas izvirzītajiem mērķiem.

ANO kā pirmo no kopā 17 ilgtspējīgas attīstības mērķiem, kas ir jāsasniedz līdz 2030.gadam, ir izvirzījusi mērķi – ***pasaulē izskaust nabadzību visās tās izpausmēs***³², kas iekļauj arī vairākus apakšmērķus:

- ✓ visur izskaust galēju nabadzību, kas pēc pašreizējiem kritērijiem ir tad, ja cilvēkam jāpārtiek ar mazāk nekā 1,25 ASV dolāriem jeb 1,13 euro dienā;
- ✓ vismaz uz pusi samazināt to personu īpatsvaru, kuras dzīvo nabadzībā visās tās dimensijās atbilstoši valstī pieņemtajai definīcijai;
- ✓ valsts līmenī īstenot atbilstošas sociālās aizsardzības sistēmas un pasākumus visiem, tostarp nodrošināt minimālā ienākuma līmeni, un līdz 2030.gadam panākt, ka šādas sistēmas aptver iedzīvotājus ar viszemākajiem ienākumiem un neaizsargātos iedzīvotājus u.c.

ANO ir aicinājusi dalībvalstis izstrādāt plašus valsts līmeņa rīcības pasākumus, kas veicina virzību uz ilgtspējīgas attīstības mērķiem un ir balstīti uz esošajiem plānošanas instrumentiem, tādiem kā valsts attīstības un ilgtspējīgas attīstības stratēģijas. Valstis ir aicinātas arī regulāri uzraudzīt virzību uz to sasniegšanu³³.

Savukārt ES savā 2010.gadā izstrādātajā desmitgades stratēģijā “Eiropa 2020” ir izvirzījusi mērķi *vismaz 20 milj. cilvēku novērst nabadzības un sociālās atstumtības risku*.

Lai to sasniegtu, visas ES dalībvalstis, tajā skaitā arī Latvija, atbilstoši ES definētajām prasībām³⁴ ir sagatavojušas nacionālās reformu programmas “Eiropa 2020” stratēģijas īstenošanai.

Latvijas nacionālā reformu programma “ES 2020” stratēģijas īstenošanai jeb Reformu programma “ES 2020” tika sagatavota 2011.gadā. Attiecībā uz nabadzības mazināšanu tajā ir izvirzīts mērķis līdz 2020.gadam *samazināt nabadzības riskam un/vai zemas darba intensitātes mājāsaimniecībās pakļauto personu īpatsvaru līdz 21% vai novērst nabadzības risku 121 tūkst. iedzīvotāju*.

Reformu programmā “ES 2020” izvirzītais mērķis atšķiras no kopējā ES mērķa nabadzības un sociālās atstumtības mazināšanai, jo koncentrējās uz nabadzības riskam pakļauto un zemas darba intensitātes mājāsaimniecībās dzīvojošo iedzīvotāju skaita mazināšanu, neiekļaujot tādu rādītāju kā dziļai materiālai nenodrošinātībai pakļauto iedzīvotāju īpatsvars.

*Reformu programma “ES 2020” ir starptautiski ierosināts dokuments, kas Latvijai ir obligāti jāīsteno kā ES dalībvalstij, lai sasniegtu kopējos ES izvirzītos mērķus. Reformu programmā “ES 2020” izvirzītajiem mērķiem, politikas virzieniem un īstenojamiem pasākumiem ir jābūt integrētiem arī nacionālā līmeņa politikas plānošanas dokumentos*³⁵.

“Eiropa 2020” ir izvirzīts mērķis vismaz 20 milj. cilvēku novērst **nabadzības un sociālās atstumtības risku**

Lai to sasniegtu, Reformu programmā “ES 2020” ir definēti šādi galvenie politikas virzieni un mērķi:

Politikas virzieni	Mērķis	Atbildīgā institūcija
Ienākumu nevienlīdzības samazināšana	Samazināt nodokļu slogu ekonomiski aktīvajiem iedzīvotājiem un augstam nabadzības riskam pakļautām iedzīvotāju grupām (īpaši ģimenēm ar bērniem un zemāk atalgotiem iedzīvotājiem) un veicināt šo iedzīvotāju spēju pašiem sevi nodrošināt un izkļūt no nabadzības	Finanšu ministrija Labklājības ministrija
Uz ģimenēm ar bērniem vērsti sociālās aizsardzības pasākumi	Nodrošināt un pilnveidot valsts un pašvaldību atbalstu ģimenēm ar bērniem, kā arī veicināt vecāku līdzdalību darba tirgū, lai novērstu turpmāku nabadzības riska pieaugumu ģimenēm ar bērniem	Labklājības ministrija Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrija Tieslietu ministrija
Nabadzības un sociālās atstumtības riskam pakļauto personu līdzdalības darba tirgū veicināšana	Sociālās atstumtības riskam pakļauto personu aktivizēšana un iesaistīšana darba tirgū, sniedzot iespēju piedalīties aktīvās darba tirgus politikas pasākumos un pilnveidojot metodes darbam ar katru no mērķgrupām ³⁶	Labklājības ministrija
Diskriminācijas draudu un stereotipu mazināšana, kā arī pilsoniskās līdzdalības veicināšana	Sekmēt visnelabvēlīgākajā situācijā esošo iedzīvotāju grupu sociālo iekļaušanu un dot iespēju trešo valstu piederīgajiem ar dažādu kultūras, reliģijas, valodas un etnisko izcelsmi aktīvi piedalīties visos Eiropas sabiedrības aspektos	Kultūras ministrija

Revidenti vērš uzmanību, ka Reformu programma “ES 2020” ir izstrādāta laikā pēc 2009.gada ekonomiskās krīzes, kad sakarā ar augsto bezdarba līmeni Latvijā vislielāko nabadzības riskam pakļauto iedzīvotāju īpatsvaru veidoja tieši personas darbaspējas vecumā un bērni, jo šo ģimeņu ienākumus galvenokārt veido ienākumi no algota darba. Tāpēc arī tajā noteiktie rīcības virzieni ir vērsti tikai uz šīm personām.

ES dalībvalstu izstrādātās nacionālās reformu programmas ir cieši saistītas arī ar ES budžetu, jo daļa no dalībvalstu īstenotajiem pasākumiem tiek līdzfinansēti no ES budžeta³⁷.

Piemēram, 2014.–2020.gada ES fondu plānošanas periodā prioritārajam virzienam *Sociālā iekļaušana un nabadzības apkarošana* Latvijai ir paredzēts ES fondu finansējums 418,5 milj. euro apmērā. Tā ietvaros tiek īstenoti pasākumi, kas ir saistīti gan ar bezdarba mazināšanu, gan veselības aprūpes pieejamību, gan sociālo pakalpojumu attīstību utt.

Savukārt no *Eiropas Atbalsta fonda vistrūcīgākajām personām* finansējuma par kopējo summu 41 milj. euro³⁸ 2014.–2020.gada plānošanas periodā tiek finansētas pārtikas un pamata materiālās palīdzības pakas trūcīgām un maznodrošinātām ģimenēm (personām)³⁹, kā arī personām, kuras uzrāda derīgu pašvaldības sociālā dienesta izsniegtu izziņu par personas nonākšanu krīzes situācijā. Ar fonda atbalstu paredzēts mazināt pārtikas un pamata materiālo nenodrošinātību, vienlaikus mazinot vistrūcīgāko iedzīvotāju sociālo atstumtību⁴⁰.

Papildus iepriekš minētajiem uz Latviju attiecas arī šādi starptautiskie dokumenti:

- ✓ 2013.gadā Saeimas ratificētā **Pārskatītā Eiropas Sociālā harta**. Viens no hartā iekļautajiem principiem ir ikviena cilvēka tiesības uz aizsardzību pret nabadzību un sociālo nevienlīdzību⁴¹. Lai to realizētu, Latvija ir apņēmusies⁴² veikt vispārējus un koordinētus pasākumus, lai personas un viņu

ģimenes, kas dzīvo vai ir pakļautas riskam dzīvot trūkumā vai sociālās nevienlīdzības apstākļos, nodrošinātu galvenokārt ar darbu, dzīvesvietu, apmācību, izglītību, kultūru un sociālo un medicīnisko aprūpi;

- ✓ 2017.gadā ES tika pieņemts arī **Eiropas sociālo tiesību pīlārs**, kas nosaka principus un tiesības, kas ir nepieciešami taisnīgiem un labi funkcionējošiem darba tirgiem un labklājības sistēmai 21.gadsimta Eiropā. No pīlārā ietvertiem 20 principiem 10 ir saistīti ar sociālo aizsardzību un iekļaušanu, tajā skaitā tiek uzsvērts, ka *ikvienam, kam trūkst pietiekamu līdzekļu, ir tiesības uz adekvātu minimālo ienākumu pabalstu, kas nodrošina cilvēka cienīgu dzīvi visos dzīves posmos*⁴³.

Kādi ir nacionālajos politikas plānošanas dokumentos sociālās iekļaušanas politikai izvirzītie mērķi nabadzības mazināšanai?

Starptautiskajos tiesību aktos noteiktie mērķi un principi – *samazināt nabadzības vai sociālās atstumtības riskam pakļauto iedzīvotāju skaitu* – jau daudzus gadus kā viena no valsts prioritātēm ir izvirzīta arī Latvijas valsts augstākajos ilgtermiņa un vidēja termiņa attīstības plānošanas dokumentos.

Latvijas ilgtspējīgas attīstības stratēģijā līdz 2030.gadam jeb Latvija2030, kas ir apstiprināta 2010.gadā un ir hierarhiski augstākais nacionālā līmeņa ilgtermiņa attīstības plānošanas dokuments, ir izvirzīts mērķis – *pieaugot iekšzemes kopproduktam, samazināt sociālo un ienākumu nevienlīdzību – veicināt sociālo iekļaušanos, mazināt nabadzības riskus, sekmēt sociāli un ekonomiski stabila vidusslāņa veidošanos sabiedrībā*⁴⁴. Kā rezultatīvie rādītāji 2030.gadam ir norādīti – *nabadzības riska indekss pēc sociālajiem transfertiem būs mazāks par 16%, bet Džini koeficients, kas raksturo ienākumu nevienlīdzību, būs mazāks par 30*.

Nacionālā attīstības plāna 2014.–2020.gadam⁴⁵ jeb NAP2020, kas ir apstiprināts 2012.gadā un ir hierarhiski augstākais vidēja termiņa attīstības plānošanas dokuments, prioritātes “Cilvēka drošumspēja” divos no virzieniem⁴⁶ ir definēti šādi mērķi:

- ✓ veikt pasākumus nodarbināto labklājības līmeņa paaugstināšanai, **samazinot nabadzības riskam pakļauto nodarbināto īpatsvaru** vecuma grupā no 18 līdz 64 gadiem no 9,5% 2010.gadā līdz 5% 2020.gadā⁴⁷;
- ✓ ar kompleksas ģimeņu atbalsta sistēmas palīdzību, kas veicina darba un ģimenes dzīves savienošānu, **mazināt bērnu nabadzības risku** no 24,8% 2010.gadā uz 20% 2020.gadā⁴⁸. Šim mērķim ir noteikti⁴⁹ šādi rezultatīvie rādītāji:

Mērķa sasniegšanas rādītāji	Bāzes vērtība (gads)	2014	2017	2020	2030
Nabadzības riska indekss ģimenēm, kurās viens pieaugušais audzina bērnus	39 (2010)	37	34	30	-
Nabadzības riska indekss mājsaimniecībām, ko veido divi pieaugušie un trīs un vairāk apgādībā esoši bērni	37 (2010)	34	30	27	-
Nabadzības riska indekss bērniem (0–17) kopumā	24,8 (2010)	24	22	19	-

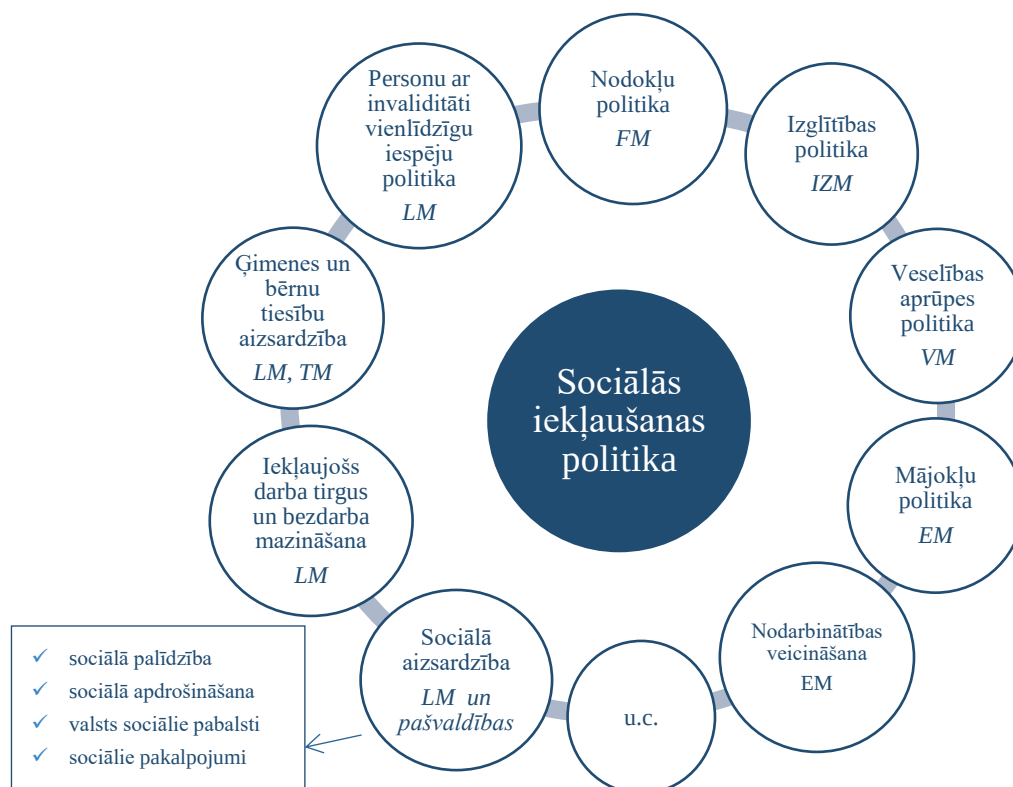
Revidenti vērs uzmanību, ka, ņemot vērā NAP2020 izstrādes laiku, arī NAP2020 izvirzītie mērķi un sasniežamie rādītāji nabadzības mazināšanai ir noteikti tikai attiecībā uz personām darbības vecumā un bērniem, bet neskar personas pēc darbības vecuma (pensionārus), kuras pašlaik veido lielāko personu īpatnību, kas ir pakļautas nabadzības riskam.

Līdz pat 2013.gada beigām Latvijā sociālās iekļaušanas politikai nav izstrādāti atsevišķi politikas plānošanas dokumenti. Tā tiek īstenota tikai caur nozaru politikām.

Tā kā nabadzība galvenokārt ietver materiālo resursu trūkumu, kā rezultātā cilvēks nevar nodrošināt dzīvei nepieciešamās pamatvajadzības – pārtiku, mājokļa, veselības un izglītības izdevumu segšanu –, ar katru no šīm politikām valstī tiek īstenoti arī pasākumi, kuru mērķis ir uzlabot noteiktu personu grupu materiālo stāvokli u.c.⁵⁰, piemēram:

- ✓ iegūstot atbilstošu izglītību, cilvēkam ir lielākas iespējas saņemt labāk apmaksātu darbu;
- ✓ personas darbības un dzīves kvalitāti ietekmē tās veselība, jo neatbilstošs veselības stāvoklis var būt bezdarba iemesls. Šādā gadījumā cilvēkam ir ierobežotas iespējas gūt ienākumus pamatvajadzību nodrošināšanai;
- ✓ ja persona ir nodarbināta un veic valsts sociālās apdrošināšanas obligātās iemaksas, aizejot pensijā, zaudējot darbu, iegūstot invaliditāti, zaudējot apgādnieku, saslimstot, dodoties pirmsdzemdību un pēcdzemdību vai bērna kopšanas atvaļinājumā, ciešot nelaimes gadījumā darbā vai iegūstot arodslimību, tai tiek garantēts noteikts ienākumu apmērs valsts pensijas vai valsts sociālā apdrošināšanas pabalsta veidā utt.

Būtiskākās sociālās iekļaušanas politikas jomas

Savukārt koordinējošā līmenī nozaru politiku īstenotās aktivitātes, kas ir saistītas ar nabadzības mazināšanu, un sasniegtie rezultāti tiek apkopoti gan NAP2020 uzraudzības dokumentos, gan dokumentos, kas tiek gatavoti atbilstoši Latvijas uzņemtajām starptautiskajām saistībām, lai starptautiskajām institūcijām, tajā skaitā ES un tās institūcijām, sniegtu informāciju par Latvijas sasniegto.

Par pavērsienu sociālās iekļaušanas jomas **koordinētai attīstībai** var uzskatīt 10.12.2013., kad Ministru kabinetā⁵¹ tiek apstiprināts Labklājības ministrijas sagatavotais **informatīvais ziņojums “Priekšlikumi sociālās drošības sistēmas pilnveidošanai”** (turpmāk – Informatīvais ziņojums). Tas ir izstrādāts, pamatojoties uz Pasaules Bankas⁵² īstenoto pētījumu “Latvija: Kurš ir bezdarbnieks, ekonomiski neaktīvais vai trūcīgais?”, kā arī ņemot vērā EK sniegtās rekomendācijas⁵³.

Informatīvajā ziņojumā ir uzsvērts, ka *krasas izmaiņas nabadzības situācijas uzlabošanā nav iespējams panākt tikai ar labklājības nozarē plānotiem pasākumiem, bet ir nepieciešams īstenot mērķētu un integrētu politiku visās jomās, kas tieši un netieši ietekmē indivīda efektīvas nodarbinātības iespējas un nepieciešamo pakalpojumu pieejamību.*

Analizējot esošo situāciju, tiek secināts, ka primāri, pamatojoties uz starptautisko un ES praksi, lai panāktu, ka personām ar līdzvērtīgu ienākumu līmeni tiek nodrošināts līdzvērtīgs sociālais atbalsts, ir nepieciešams izstrādāt koncepciju par minimālā ienākuma līmeni, nosakot vienotu un ekonomiski pamatotu ienākuma līmeni, kura apmērs veidojas no visiem ienākumiem, kurus persona var saņemt, un kas vienoti tiks izmantots valsts un pašvaldību nodrošinātā sociālā atbalsta noteikšanai.

Kā viens no koncepcijas izstrādes pamatojumiem ir arī Eiropas Parlamenta 2010.gada rezolūcija⁵⁴, kurā dalībvalstis tiek aicinātas ieviest atbilstošas minimālā ienākuma shēmas un noteikt minimālo sliekšni, kas atbilstu vismaz 60% no attiecīgās valsts mājsaimniecību rīcībā esošās ienākumu mediānas, t.i., ES noteikto nabadzības riska sliekšni.

Pamatojoties uz Informatīvo ziņojumu, Ministru kabinets 30.10.2014., apstiprinot Labklājības ministrijas izstrādāto **koncepciju “Par minimālā ienākuma līmeņa noteikšanu”**⁵⁵ jeb MIL Koncepciju, atbalstīja risinājumu, kas ietvēra:

- ✓ minimālā ienākuma līmeni noteikt 40% apmērā no rīcībā esošo ienākumu mediānas, pārrēķinātas uz ekvivalento patērētāju, piemērojot ekvivalences skalu (1; 0.7; 0.7), tā, ņemot vērā Latvijas demogrāfisko situāciju, lielāku ekvivalences svaru piešķirot bērniem, nekā tas tiek piešķirts pēc OECD modificētās skalas;

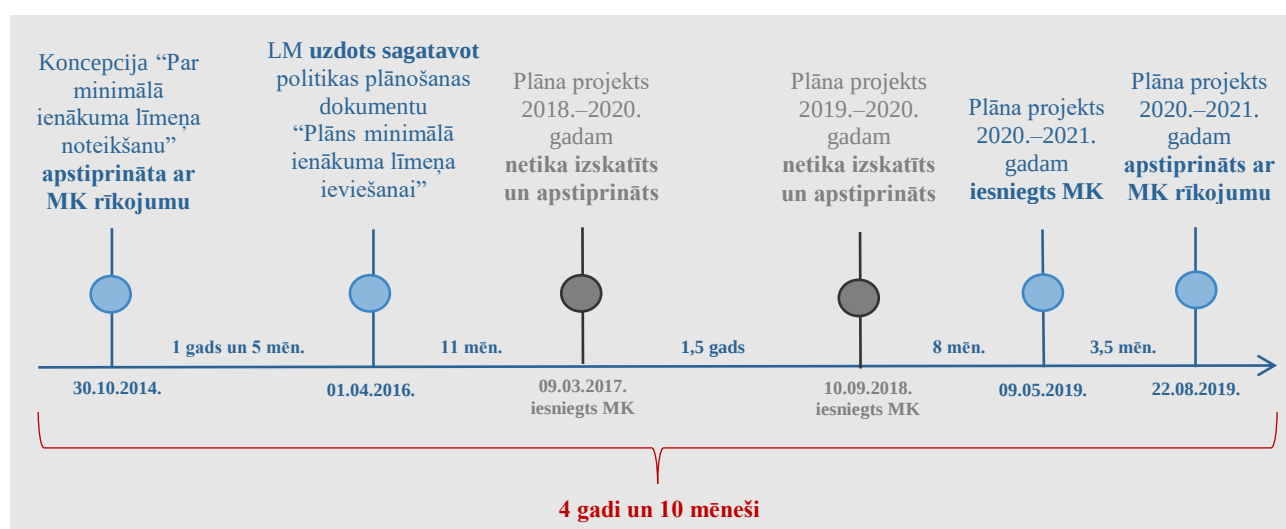
Lai gan ES noteiktais nabadzības riska sliekšnis, atbilstoši kuram ES aicina noteikt minimālā ienākuma līmeni, ir 60%, Labklājības ministrija⁵⁶ pamato, ka ir izvēlēti 40% no mājsaimniecību rīcībā esošās ienākumu mediānas, jo valstis atbalstu naudas veidā parasti novirza 30–40% apmērā, lai neradītu demotivāciju strādāt. 60% ir nabadzības riska sliekšnis, kas automātiski nenozīmē, ka atbalsts ir sniedzams pie šī procentuālā apmēra.

- ✓ **minimālā ienākuma līmeni sasaistīt ar darbaspēka nodokļiem, sociālo palīdzību, valsts sociālajiem pabalstiem, minimālo valsts pensiju un bezdarbnieka pabalstu;**
- ✓ izstrādāt pilna iztikas minimuma patēriņa preču un pakalpojumu grozu dažādiem mājsaimniecību veidiem atbilstoši teritoriālajam sadalījumam. Tas palīdzētu novērtēt ieviesto izmaiņu ietekmi uz iedzīvotāju ienākumiem un sociālo situāciju. Tā aprēķina metodika ir vieglāk saprotama, pretēji relatīvajam nabadzības sliekšnim, tas nozīmē, ka ar iztikas minimuma palīdzību būtu iespējams arī novērtēt sliekšņa pamatotību. Saskaņā ar MIL Koncepcijā norādīto tas ļautu novērtēt arī minimālā ienākuma adekvātumu un pietiekamību.

Revidenti vērs uzmanību, ka MIL Konceptijā paredzētais iztikas minimuma patēriņa preču un pakalpojumu grozs arvien nav izstrādāts. 2019.gadā tikai noslēdzās tās ieviešanai nepieciešamie iepirkumi: “Jaunas metodoloģijas izstrāde iztikas minimuma patēriņa preču un pakalpojumu groza noteikšanai un tās aprobācija”⁵⁷ (metodoloģijas izstrādes termiņš – gads) un iepirkums⁵⁸ par eksperta pakalpojumiem. Sagaidāms, ka pilna iztikas minimuma patēriņa preču un pakalpojumu groza aprēķina metodiku būs iespējams izmantot praksē ne agrāk kā 2021.gadā.

Lai īstenotu MIL Konceptijā ietvertos risinājumus, Labklājības ministrijai tika uzdots līdz 01.04.2016. sagatavot politikas plānošanas dokumentu “**Plāns minimālā ienākuma līmeņa ieviešanai**” un ar to saistītos normatīvo aktu projektus, kas jau **noteiks konkrētus pasākumus, kādā minimālā ienākuma līmenis tiks izmantots valsts un pašvaldību nodrošinātā sociālā atbalsta nodrošināšanai un šo atbalsta veidu pilnveidošanai.**

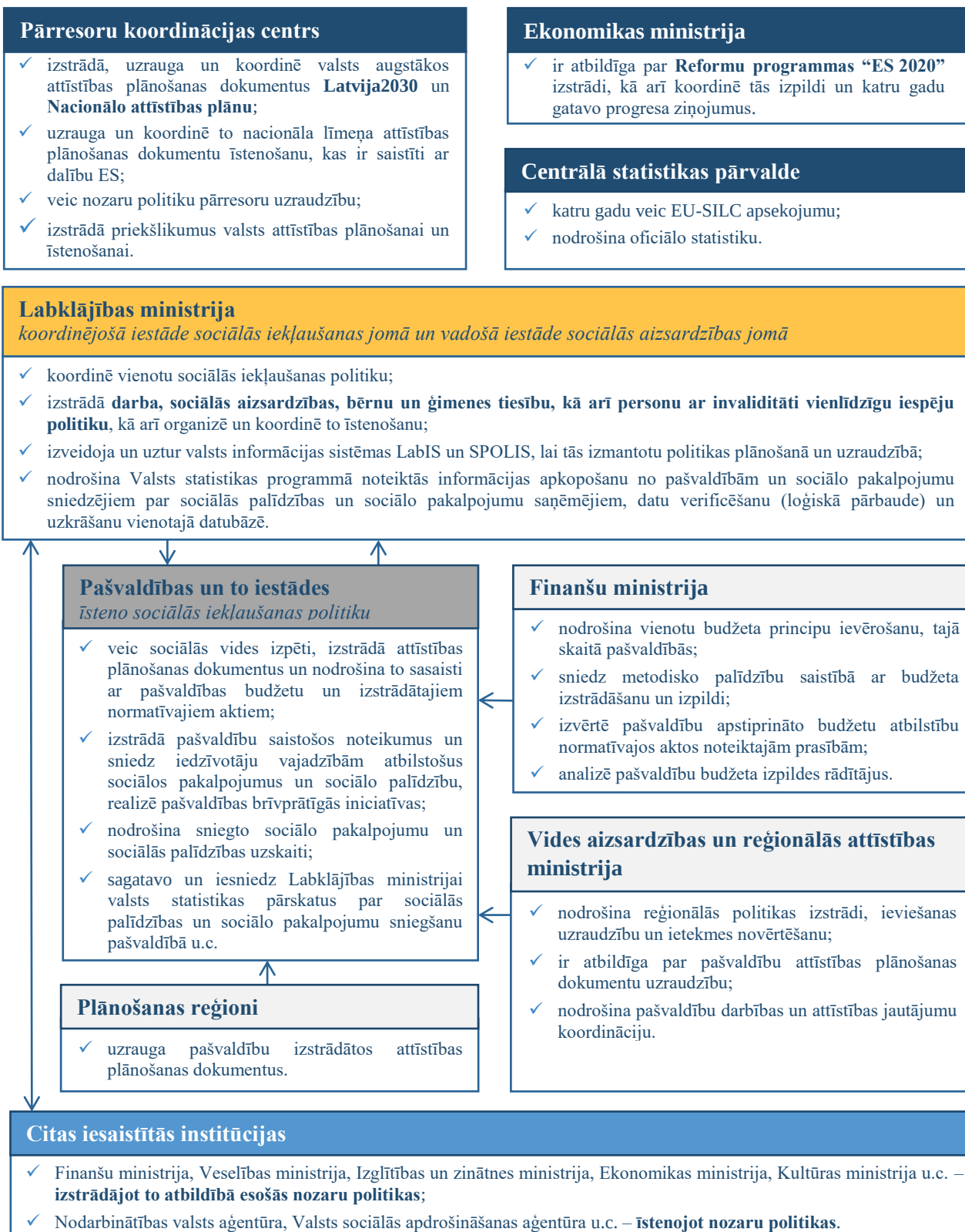
MIL Konceptijā paredzētais plāns Ministru kabineta sēdē ir izskatīts tikai 13.08.2019., t.i., vairāk nekā trīs gadus pēc sākotnēji plānotā termiņa, jo vairākkārt tika pagarināts gan sākotnēji noteiktais termiņš plāna projekta izstrādei⁵⁹, gan arī pats plāna projekts vairākkārt tika pārstrādāts un netika virzīts izskatīšanai un apstiprināšanai Ministru kabinetā.

Sociālās iekļaušanas politikas veidošanā, īstenošanā un koordinācijā iesaistītās institūcijas

Tā kā sociālās iekļaušanas politika ir koordinējošā politika, kas ir cieši saistīta un tiek īstenota ar citām valsts politikām, tās veidošanā, īstenošanā un uzraudzībā ir iesaistīts plašs valsts un pašvaldību institūciju loks.

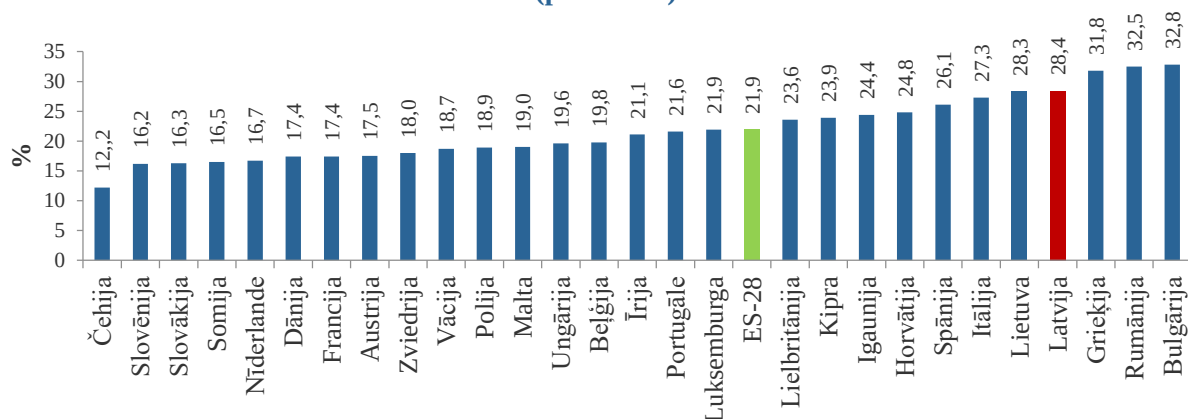
Sociālās iekļaušanas politikā iesaistītās institūcijas

Lai gan Latvijai pašlaik ir izdevies uzlabot atsevišķus nabadzību vai sociālo atstumtību raksturojošos rādītājus un pat sasniegt izvirzīto mērķi nabadzības riska mazināšanai attiecībā uz bērniem, Latvijas sasniegtais arvien nav pietiekams. Atsevišķām iedzīvotāju grupām, piemēram, pensijas vecuma personām, nabadzības riska indekss, salīdzinot ar 2010.gadu, ir pieaudzis pat par 38,8 procentpunktiem (no 9,1% 2010.gadā līdz 47,9% 2018.gadā), bet pirmspensijas vecuma personām – par 3,7 procentpunktiem (no 20,9% 2010.gadā līdz 24,6% 2018.gadā)⁶⁰.

Arī salīdzinājumā ar citām ES dalībvalstīm Latvija vairākos rādītājos⁶¹ nav sasniegusi pat vidējo līmeni.

Nabadzības vai sociālās atstumtības riska indekss ES valstīs 2017.gadā (procentos)

Datu avots: Eurostat dati. ES-28 – vidējais nabadzības vai sociālās atstumtības riska indekss 28 ES dalībvalstīs.

Tāpēc, sekojot atbildīgo institūciju veiktajām aktivitātēm nabadzības mazināšanai, **revīzijas mērķis ir novērtēt**, vai sociālās iekļaušanas politika tiek īstenota efektīvi un produktīvi un samazina nabadzības vai sociālās atstumtības riskam pakļauto iedzīvotāju skaitu.

- efektīvi – jomas īstenošanā iesaistīto institūciju darbības ir vērstas uz to, lai tiktu sasniegti definētie mērķi;
- produktīvi – konkrēto rezultātu varētu sasniegt, izmantojot mazāk resursu, vai arī, izmantojot tos pašus resursus, varētu sasniegt labākus rezultātus.

Lai novērtētu atbildīgo institūciju darbības, kā arī lai pārliccinātos par visas sistēmas darbību kopumā un sniegtu ieteikumus sistēmas darbības pilnveidošanai, revīzijā pārbaudes ir veiktas gan politikas veidošanā iesaistītajās institūcijās – Labklājības ministrijā, kas ir tieši atbildīga par sociālās iekļaušanas politikas koordinēšanu, Pārresoru koordinācijas centrā un Ekonomikas ministrijā –, kas ir iesaistītas valsts kopējo mērķu izstrādē un uzraudzībā, gan pašvaldībās un to izveidotajos sociālajos dienestos, kas ir tieši atbildīgi par politikas īstenošanu.

Revīzijas secinājumi, konstatējumi un ieteikumi

1. Vai valstī ir izveidota sistēma, kā tiek noteiktas nabadzības un sociālās atstumtības riskam pakļautās iedzīvotāju grupas?

Latvijā pastāv vairāki avoti, kuros ir definētas nabadzības un/vai sociālās atstumtības riskam pakļautās personas, – Labklājības ministrijas mājaslapa, Ministru kabineta noteikumi⁶², un katrā no tiem kādai no grupām ir piešķirta īpaša detalizācija. Pēc būtības tās primāri ir personas, kurām *dažādu sociālu vai ekonomisku faktoru, diskriminācijas vai piederības pie noteiktas sociālās grupas dēļ* ir ierobežotas iespējas gūt ienākumus, kas ir nepieciešami, lai nodrošinātu pamatvajadzības – pārtiku, mājokļa, veselības un izglītības izdevumu segšanu u.c.

Tomēr, veidojot, koordinējot un uzraugot sociālās iekļaušanas politiku, ne par visām šīm grupām tiek iegūti dati par to nabadzības un/vai sociālās atstumtības risku. Turklāt daļa no šīm grupām (*daudzbērnu ģimenes, viena vecāka ģimenes, bezpajumtnieki* u.c.) nemaz nav aplēsta, tas nozīmē, ka nav zināms pat uz tām attiecināmais iedzīvotāju skaits.

Lai gan galvenais informācijas avots, no kura pašlaik ir iespējams iegūt datus par nabadzības vai sociālās atstumtības riskam pakļautajām personu grupām, ir EU-SILC apsekojums, revidenti vērš uzmanību, ka tas nav pietiekams datu avots, lai iegūtu informāciju par faktisko personu skaitu, kuras ir pakļautas nabadzības riskam, un par visām definētajām grupām.

Lai gan EU-SILC apsekojums tiek veikts pēc ES izstrādātas metodoloģijas, EU-SILC apsekojuma izlase veido 0,4% no kopējā iedzīvotāju skaita valstī. Turklāt no tā pašlaik var iegūt informāciju par nabadzības risku pensijas un pirmspensijas vecuma personām, daudzbērnu ģimenēm (*tām mājsaimniecībām, kuras veido pāris ar trim un vairāk bērniem*), viena vecāka ģimenēm (*tām mājsaimniecībām, kuras veido viens pieaugušais ar bērniem*) un bērniem. Par personām ar invaliditāti (*pamatojoties uz pašas personas sniegto veselības stāvokļa novērtējumu*) informāciju var iegūt tikai daļēji, bet par tādām specifiskām grupām kā romi, no ieslodzījuma vietām atbrīvotās personas, personas ar nepietiekošām, zemām vai darba tirgum neatbilstošām prasmēm u.c. informācija nemaz netiek analizēta.

Tāpēc revidenti vērš uzmanību, lai arī Latvijā ir definētas nabadzības un/vai sociālās atstumtības riskam pakļautās iedzīvotāju grupas, pašlaik daļa no tām ir definēta tikai teorētiski, jo par vairākām grupām netiek uzkrāta sociālās iekļaušanas politikas veidošanai un koordinācijai nepieciešamā informācija.

Lai noteiktu, kādus pasākumus valstī ir nepieciešams īstenot nabadzības mazināšanai, primāri ir jānosaka, kuras personu grupas ir pakļautas nabadzībai, lai mērķtiecīgi identificētu to problēmas un noteiktu nepieciešamos pasākumus to nabadzības mazināšanai.

Minētais princips ir nostiprināts arī valsts augstākajā ilgtermiņa plānošanas dokumentā Latvija2030, kurā ir noteikts⁶³, ka sociālā politika būtu jāveido starpnozaru ietvarā. Lai palielinātu nabadzības riska zonā nonākušo iespējas uzlabot savu labklājību, ir jāidentificē nabadzības riskam visvairāk pakļautās sociālās grupas un jāizstrādā tām piemēroti sociālās drošības mehānismi.

Lai noskaidrotu, vai valstī ir izveidota sistēma, kā tiek noteiktas nabadzības vai sociālās atstumtības riskam pakļautās iedzīvotāju grupas, lai, pamatojoties uz tām, veidotu valsts un pašvaldību politiku, revīzijā ir analizēts, kā valstī tiek noteiktas nabadzības vai sociālās atstumtības riskam pakļauto personu grupas.

Kādas iedzīvotāju grupas Latvijā ir pakļautas nabadzībai?

Labklājības ministrijas mājaslapā ir norādīts, ka Latvijā nabadzības vai sociālās atstumtības riskam ir pakļautas 13 iedzīvotāju grupas⁶⁴.

Nabadzības vai sociālās atstumtības riskam pakļautās iedzīvotāju grupas	
1	pensijas vecuma personas (īpaši sievietes un vientuļie pensionāri)
2	pirmspensijas vecuma personas
3	daudzbērnu un viena vecāka ģimenes
4	bērni
5	personas ar invaliditāti un personas ar funkcionāliem traucējumiem
6	bezdarbnieki (īpaši ilgstošie bezdarbnieki)
7	bezpajumtnieki
8	romi
9	ieslodzītie un no ieslodzījuma vietām atbrīvotās personas
10	cilvēku tirdzniecības upuri
11	no psihoaktīvām vielām (alkohola, narkotiskajām, toksiskajām vai citām apreibinošām vielām) atkarīgās personas
12	personas ar nepietiekošām, zemām vai darba tirgum neatbilstošām zināšanām un prasmēm
13	trūcīgas personas

Lai gan sākotnēji Labklājības ministrija revidentiem norādīja, ka tās rīcībā nav informācijas par datu avotu, kas ir izmantots šo grupu definēšanai, revīzijā ir noskaidrots, ka nabadzības vai sociālās atstumtības riskam pakļauto grupu uzskaitījums atbilstoši ES izvirzītajām prasībām Latvijā pirmo reizi tika izveidots jau vairāk nekā pirms 15 gadiem, kad Latvija gatavojās iestāties ES, jo viens no ES izvirzītajiem nosacījumiem bija valsts apņemšanās risināt nabadzības un sociālās atstumtības jautājumus.

Lai sagatavotos pirmā nacionālā rīcības plāna izstrādei un pilntiesīgi iesaistītos ES sociālās iekļaušanas procesā, 2003.gadā Latvijas valdība kopā ar EK izstrādāja Kopējo sociālās iekļaušanas memorandu⁶⁵ (turpmāk – Memorands), kurā tika definēti galvenie mērķi nabadzības un sociālās atstumtības jautājumu risināšanai, noteikti svarīgākie politiskie pasākumi, ko Latvija veikusi, veidojot valsts politiku saskaņā ar ES kopējiem mērķiem, kā arī noteiktas galvenās politikas, kuras nepieciešams pilnveidot.

Memoranda sagatavošanas laikā tika identificētas arī galvenās nabadzības un/vai sociālās atstumtības riskam pakļautās personu grupas, t.i.:

- ✓ apskatot mājsaimniecību materiālo situāciju pēc demogrāfiskā sastāva, iezīmējas divi galvenie mājsaimniecību tipi, kas ir īpaši pakļauti sociālās atstumtības riskam, – mājsaimniecības, kurās ir trīs un vairāk bērni, un mājsaimniecības ar vienu pieaugušo (īpaši bieži tās ir sievietes) un vienu vai vairākiem bērniem;
- ✓ iedzīvotāju kategorijā, kurus bezdarbs kā viens no sociālās atstumtības riskiem ietekmē visvairāk, iezīmējas trīs galvenās mērķgrupas – ilgstošie bezdarbnieki, jaunieši bezdarbnieki un pirmspensijas vecuma bezdarbnieki;
- ✓ būtisks priekšnoteikums sociālās atstumtības riska mazināšanai ir piemērota mājokļa pieejamība. Tāpēc ir izceltas divas grupas – ģimenes ar bērniem un gados veci, vientuļi iedzīvotāji, kuri dzīvo lielajās pilsētās un *nav spējīgi apmaksāt saimnieku noteiktos mājokļu īres izdevumus*;
- ✓ īpaši akcentēta ir dzimumu līdztiesības veicināšana, norādot⁶⁶, ka *nabadzībai Latvijā ir izteikts dzimumu sadalījums. Vislielākajam nabadzības riskam ir pakļautas nepilnās ģimenes, turklāt ir vērojama nabadzības feminizācija, jo rūpes par nepilngadīgiem bērniem pēc vecāku šķiršanās parasti uzņemas sieviete. Būtiski, ka sievietēm nabadzība var ilgt visa mūža garumā, jo zemaais atalgojums, no kā tiek veiktas valsts sociālās apdrošināšanas obligātās iemaksas, atspoguļojas arī zemākās pensijās vecumdienās*;
- ✓ ienākumu līmeņa nevienlīdzība pastāv arī starp laukiem un pilsētām, kā arī starp reģioniem. Īpaši uz kopējā labklājības līmeņa izceļas galvaspilsēta. Vidējais mājsaimniecības locekļa rīcībā esošo ienākumu līmenis 2002.gadā galvaspilsētas reģionā bija par 28% augstāks nekā valstī kopumā u.c.

Memorandā ir uzsvērts, ka dažas iedzīvotāju grupas ir pakļautas augstākam sociālās atstumtības riskam un tām ir nepieciešami īpaši papildu atbalsta pasākumi. Šīs grupas ir:

personas ar invaliditāti, īpaši cilvēki ar invaliditāti – bezdarbnieki	ģimenes, kas pakļautas nabadzības riskam, īpaši daudz bērnu un viena vecāka ģimenes	bērni bāreņi un bijušie bērnu namu audzēkņi	bezpajumtnieki
klaiņojošie bērni	romi	cilvēku tirdzniecības upuri	bijušie ieslodzītie

Atbilstoši ES prasībām laikā no 2004. līdz 2010.gadam tika izstrādāti trīs rīcības plāni⁶⁷, kuros, sekojot līdzi valsts ekonomiskajai situācijai un sociālajā jomā īstenotajiem pasākumiem (*par katru no tiem katru gadu tika gatavots informatīvais ziņojums*), tika precizētas arī nabadzības riskam pakļautās iedzīvotāju grupas.

Pēdējā no tiem, t.i., Ziņojumā par nacionālo sociālās aizsardzības un sociālās iekļaušanas stratēģiju 2008.–2010.gadam⁶⁸, precizējot iepriekš noteikto, kā mērķgrupa tika atzīti visi bērni⁶⁹ un tika precizēts, ka no etniskajām minoritātēm nabadzības riskam ir pakļauti romi, kā arī ir pievienotas tādas iedzīvotāju grupas kā no psihoaktīvām vielām (alkohola, narkotiskajām, toksiskajām vai citām apreibinošām vielām) atkarīgās personas, personas ar nepietiekošām, zemām vai darba tirgum neatbilstošām zināšanām un prasmēm un trūcīgas personas.

Šajā ziņojumā nabadzības vai sociālās atstumtības riskam pakļauto iedzīvotāju grupu uzskaitījums ir veidots, izdalot **četras galvenās nabadzības riskam pakļautās iedzīvotāju grupas** un **deviņas specifiskās nabadzības un sociālās atstumtības riskam pakļautās iedzīvotāju grupas**.

Galvenās nabadzības riskam pakļautās iedzīvotāju grupas	Specifiskās nabadzības un sociālās atstumtības riskam pakļautās iedzīvotāju grupas
pensijas vecuma personas (īpaši sievietes un vientuļie pensionāri)	personas ar invaliditāti un funkcionāliem traucējumiem
pirmspensijas vecuma personas	bezdarbnieki (īpaši ilgstošie bezdarbnieki)
daudzbērnu un nepilnās ģimenes	bezpajumtnieki
bērni	ieslodzītie un no ieslodzījuma vietām atbrīvotās personas
	romi
	cilvēku tirdzniecības upuri
	no psihoaktīvām vielām (alkohola, narkotiskajām, toksiskajām vai citām apreibinošām vielām) atkarīgās personas
	personas ar nepietiekošām, zemām vai darba tirgum neatbilstošām zināšanām un prasmēm
	trūcīgas personas

Šāds grupu uzskaitījums sakrīt arī ar pašreiz Labklājības ministrijas mājaslapā definēto.

To revīzijā apliecināja arī Labklājības ministrija, paskaidrojot, ka pēc 2008.gada uzskaitītās nabadzības vai sociālās atstumtības riskam pakļautās iedzīvotāju grupas nav pārskatītas, jo šis saraksts, ņemot vērā situāciju Latvijā un kopumā ES, arvien esot pilnīgs un aktuāls.

Kādas iedzīvotāju grupas ir atzītas par sociāli mazaizsargātām normatīvajos aktos?

Lai gan iepriekš minētais nabadzības un sociālās atstumtības riskam pakļauto iedzīvotāju grupu uzskaitījums nav definēts normatīvajos aktos, revīzijā ir konstatēts, ka tādi jēdzieni kā “*sociālās atstumtības riskam pakļautās iedzīvotāju grupas*” un “*sociāli mazaizsargātās personu grupas*” ir lietoti arī divos likumos un, pamatojoties uz tiem, izdotajos Ministru kabineta noteikumos.

Ministru kabineta noteikumos⁷⁰, kas 2005.gadā ir izdoti, pamatojoties uz Sabiedriskā labuma organizāciju likumu, kura mērķis ir veicināt biedrību un nodibinājumu, kā arī reliģisko organizāciju un to iestāžu sabiedriskā labuma darbību, ir uzskaitītas **16 sociāli mazaizsargātu personu grupas**⁷¹.

*Sabiedriskā labuma darbība ir tāda darbība, kas sniedz nozīmīgu labumu sabiedrībai vai kādai tās daļai, it sevišķi, ja tā vērsta uz labdarību, cilvēktiesību un indivīda tiesību aizsardzību, pilsoniskas sabiedrības attīstību, izglītības, zinātnes, kultūras un veselības veicināšanu un slimību profilaksi, sporta atbalstīšanu, vides aizsardzību, palīdzības sniegšanu katastrofu gadījumos un ārkārtas situācijās, sabiedrības, it īpaši trūcīgo un sociāli mazaizsargāto personu grupu sociālās labklājības celšanu*⁷².

Atšķirībā no Labklājības ministrijas mājaslapā definētajām šie Ministru kabineta noteikumi⁷³ atsevišķi izdala tādas specifiskās iedzīvotāju grupas kā Černobiļas atomelektrostacijas (turpmāk – ČAES) seku likvidēšanas dalībnieki un viņu ģimenes, ČAES avārijas dēļ cietušās personas un viņu ģimenes, kā arī no vardarbības cietušās un politiski represētās personas. Bet pārējās Ministru kabineta noteikumos uzskaitītās iedzīvotāju grupas kopumā sakrīt ar Labklājības ministrijas mājaslapā definēto.

Publiski nav pieejama šo Ministru kabineta noteikumu⁷⁴ anotācija, tāpēc nav zināmi apsvērumi, kāpēc tieši šīs grupas ir izvirzītās kā sociāli mazaizsargātas, nav sniegta arī šī jēdziena definīcija.

Savukārt 2018.gadā pieņemtajos Ministru kabineta noteikumos⁷⁵, kas ir izdoti, pamatojoties uz Sociālā uzņēmuma likumu, ir noteiktas **11 sociālās atstumtības riskam pakļauto iedzīvotāju grupas**.

Sociālo uzņēmumu mērķis ir veicināt sabiedrības dzīves kvalitātes uzlabošanu un sekmēt sociālās atstumtības riskam pakļauto iedzīvotāju grupu nodarbinātību, radot sociālajiem uzņēmumiem labvēlīgu saimnieciskās darbības vidi⁷⁶.

Šo Ministru kabineta noteikumu⁷⁷ anotācijā ir sniegta arī sociālās atstumtības riskam pakļauto iedzīvotāju grupu definīcija, paskaidrojot, ka *tās ir iedzīvotāju grupas, kurām ir apgrūtinātas iespējas gūt pietiekamus ienākumus, saņemt dažādus pakalpojumus un preces, kuras ir būtiski nepieciešamas pilnvērtīgai funkcionēšanai sabiedrībā. Sociālā atstumtība var rasties tādu sociālekonomisku faktoru kā nabadzības un bezdarba dēļ, diskriminācijas dēļ, piederības kādai noteiktai sabiedrības grupai u.c. faktoru dēļ.*

Par katru Ministru kabineta noteikumos⁷⁸ iekļauto iedzīvotāju grupu ir norādīti arī iemesli, kāpēc tā ir pakļauta sociālās atstumtības riskam. Savukārt par dažām ir norādīts pat personu skaits, kas atbilst konkrētajai grupai. Piemēram:

- ✓ attiecībā uz **personām ar invaliditāti** ir norādīts, ka to iespēju iekļauties darba tirgū ietekmē atbilstošas darba vides neesamība, jo darba devēji dažkārt nav gatavi uzņemties papildu izdevumus, kas rodas, iekārtojot personai ar invaliditāti nepieciešamo darba vidi. Piemēram: cilvēkiem ar kustību traucējumiem ir nepieciešami specializētā transporta pakalpojumi un speciāli aprīkotas darba vietas, savukārt personām ar redzes traucējumiem ir nepieciešama informācija audioformātā, Braila rakstā, kā arī vadlīnijas, kas palīdz orientēties apkārtnē vidē;
- ✓ **personu ar garīga rakstura traucējumiem** iekļaušanos darba tirgū kavē gan darba devēju motivācijas trūkums, gan sabiedrības aizspriedumi un valdošie stereotipi, gan šo cilvēku salīdzinoši zemais izglītības līmenis;
- ✓ **gados vecākiem cilvēkiem, kuriem tuvojas pensijas vecums vai tas jau ir sasniegts**, samazinās konkurētspēja darba tirgū, un viņi ir pakļauti lielākai nedrošībai un sociālās atstumtības riskam, kam var būt vairāki iemesli: sabiedrībā valdošie stereotipi, prasmju un zināšanu trūkums, darba devēju zemā ieinteresētība nodarbināt gados vecākas personas, kā arī šo cilvēku zemais pašnovērtējums;
- ✓ **bezdarbnieki, kuriem ir apgādājāmie**, ir īpaši nelabvēlīgā situācijā, jo atšķirībā no citiem bezdarbniekiem to aprūpē ir personas, kuras nevar strādāt, lai sevi nodrošinātu;
- ✓ **personu, kuras atbrīvotas no ieslodzījuma vietām**, iekļaušanos sabiedrībā apgrūtina sabiedrības negatīvā attieksme, šo personu zudušās sociālās iemaņas, kā arī zemais profesionālās sagatavotības līmenis. Turklāt tās ir sliktākā situācijā salīdzinājumā arī ar citiem darba meklētājiem, jo viņu darba dzīvē ir bijis ilgstošs pārtraukums un darbam nepieciešamās zināšanas un prasmes ir nepietiekamas u.c.

Salīdzinot minētos trīs informācijas avotus⁷⁹, ir konstatēts, ka, lai gan katrā no tiem kādai grupai ir piešķirta īpaša detalizācija, pēc būtības minētās grupas sakrīt. Tās primāri ir personas, kurām dažādu sociālu vai ekonomisku faktoru, diskriminācijas vai piederības pie noteiktas sociālās grupas dēļ ir ierobežotas iespējas gūt ienākumus, kas ir nepieciešami, lai nodrošinātu pamatvajadzības – pārtiku, mājokļa, veselības un izglītības u.c. izdevumu segšanu.

Kādas iedzīvotāju grupas nabadzības un sociālās atstumtības riskam ir pakļautas citās valstīs?

Lai noskaidrotu citu ES valstu praksi nabadzības mazināšanā, revīzijā tika iegūta informācija no astoņām ES valstu – Čehijas Republikas, Horvātijas Republikas, Igaunijas Republikas, Kipras Republikas, Lietuvas Republikas, Somijas Republikas, Bulgārijas Republikas un Slovākijas Republikas – augstākajām revīzijas iestādēm (turpmāk – ARI)⁸⁰.

Uz revidentu uzdoto jautājumu, vai valstī ir noteiktas nabadzības vai sociālās atstumtības riskam pakļauto iedzīvotāju grupas, visas astoņas ARI atbildēja apstiprinoši, norādot, ka šīs grupas ir noteiktas gan valsts attīstības plānošanas dokumentos (Horvātija, Igaunija, Lietuva, Bulgārija), gan ar normatīvajiem aktiem (Čehija), gan līdzīgi kā Latvijā tās ir noteikusi atbildīgā ministrija (Kipra, Somija (likums paredz ministrijai veikt novērtēšanu), Slovākija).

Iedzīvotāju grupa		Valstis, kurās ir noteikta attiecīgā nabadzības un sociālās atstumtības riskam pakļautā iedzīvotāju grupa	
		skaits	valsts
1	vecāka gadagājuma cilvēki (pensijas vecuma personas)	7 valstis <i>izņemot Somiju</i>	Čehija, Horvātija, Igaunija, Kipra, Lietuva, Bulgārija un Slovākija
2	personas ar invaliditāti	7 valstis <i>izņemot Somiju</i>	Čehija, Horvātija, Igaunija, Kipra, Lietuva, Bulgārija un Slovākija
3	bezdarbnieki	7 valstis <i>izņemot Slovākiju</i>	Čehija, Horvātija, Igaunija, Kipra, Lietuva, Somija un Bulgārija
4	bērni	5 valstis <i>izņemot Somiju, Igauniju un Čehiju</i>	Horvātija, Kipra, Lietuva, Bulgārija un Slovākija <i>Čehija – kā īpaša grupa ir izcelta jaunieši, kas uzauguši bērnunamos</i>
5	viena vecāka ģimenes	4 valstis	Čehija, Kipra, Lietuva, Somija
6	bezpajumtnieki	2 valstis	Čehija un Bulgārija
7	ģimenes ar bērniem	2 valstis	Igaunija un Bulgārija
8	daudzbērnu ģimenes	2 valstis	Kipra un Lietuva
9	etniskās minoritātes	3 valstis	Čehija <i>Bulgārija un Slovākija tāpat kā Latvija no etniskajām minoritātēm izdala romus.</i>
10	imigranti	2 valstis	Somija un Slovākija (ārzemnieki)

Papildus iepriekš minētajam Kipras, Somijas un Slovākijas ARI norādīja, ka tajās par nabadzības vai sociālās atstumtības riskam pakļautām tiek uzskatītas arī šādas iedzīvotāju grupas:

- ✓ Kiprā tāpat kā Latvijā – pirmspensijas vecuma personas ar zemiem ienākumiem, no seksuālās vardarbības cietušie un cilvēku tirdzniecības upuri, ieslodzītie, kā arī no psihoaktīvām vielām atkarīgās personas;
- ✓ Somijā – vientuļo vīriešu mājsaimniecības;
- ✓ Slovākijā – personas, kas atrodas institucionālā aprūpē.

Kopumā minētās grupas būtiski neatšķiras no Latvijas definētajām, jo, ņemot vērā attiecīgās valsts specifiku, arī šajās valstīs primāri tās ir personas, kurām *dažādu sociālu vai ekonomisku faktoru, diskriminācijas vai piederības pie noteiktas sociālās grupas dēļ* ir ierobežotas iespējas gūt ienākumus, kas ir nepieciešami, lai nodrošinātu pamatvajadzības.

Kā tiek mērīts, kuras iedzīvotāju grupas visvairāk ir pakļautas nabadzības vai sociālās atstumtības riskam?

Lai noskaidrotu, cik lielu īpatsvaru no kopējā iedzīvotāju skaita veido katra no nabadzības vai sociālās atstumtības riskam pakļautajām iedzīvotāju grupām, revīzijā ir analizēts, vai, kā un kādi dati valstī tiek apkopoti par katru no galvenajām mērķgrupām.

Revīzijā ir konstatēts, ka informācija par noteiktām sociālajām grupām ir iegūstama no CSP un citu institūciju publicētās statistikas, bet personu griezumā – no to informācijas sistēmām. Piemēram, pašvaldības uzkrāj datus par trūcīgām un maznodrošinātām personām, VDEĀVK – par personām ar invaliditāti, NVA – par bezdarbniekiem, tajā skaitā ilgstošajiem bezdarbniekiem.

Tomēr vienīgais informācijas avots par nabadzības vai sociālās atstumtības riskam pakļauto personu skaitu, tajā skaitā sadalījumā pa dažādām iedzīvotāju grupām, pašlaik ir tikai EU-SILC apsekojums.

EU-SILC apsekojumā tiek noteikts nabadzības risks sadalījumā **pa vecuma grupām** (personas darbības spējas vecumā, pensijas un pirmspensijas vecuma personas, bērni), **pēc mājsaimniecību veida** (vienas personas mājsaimniecība, viens pieaugušais ar bērniem, divi pieaugušie ar trim un vairāk bērniem u.c.), **pēc pamatnodarbošanās statusa** (strādājošie/nestrādājošie (bezdarbnieki, pensionāri u.c.)), kā arī pēc personu izglītības līmeņa, veselības stāvokļa (pamatojoties uz personas sniegto informāciju).

Revidenti vērš uzmanību, ka, lai gan EU-SILC apsekojums ir ES definēta metode, kurā ir noteikts apsekojamais izlasē iekļaujamo mājsaimniecību un personu skaits, EU-SILC apsekojuma izlase veido 0,4% no kopējā iedzīvotāju skaita valstī. 2018.gadā Latvijā tās bija tikai 5833 mājsaimniecības un 10 785 personas, kurām bija 16 gadu un vairāk.

Tas nozīmē, ka, pamatojoties uz šo izlasi, tiek izdarīti secinājumi par visu valsti, bet par specifiskajām personu grupām, tajā skaitā, kuru personu skaits nav liels, dati nemaz netiek iegūti (piemēram, saskaņā ar CSP datiem 2018.gadā Latvijā bija 5082 romu tautības pārstāvji, EU-SILC apsekojumā tie netiek analizēti kā atsevišķa mērķgrupa).

Vai informācija par iedzīvotāju grupu nabadzības risku ir iegūstama no EU-SILC apsekojuma?

Jā	Daļēji	Nē
• pensijas vecuma personas (īpaši sievietes un vientuļie pensionāri) • pirmspensijas vecuma personas • bezdarbnieki (<i>ņemot vērā personas norādīto sociāli ekonomisko statusu</i>) • daudzbērnu ģimenes (<i>kā māsaimniecības ar diviem pieaugušajiem ar trim un vairāk bērniem</i>) • viena vecāka ģimenes (<i>kā māsaimniecības ar vienu pieaugušo ar bērniem</i>)	• personas ar invaliditāti un personas ar funkcionāliem traucējumiem, ja persona norāda informāciju par savu veselības stāvokli (<i>šos datus publicē Eurostat</i>)	• romi • ieslodzītie un no ieslodzījuma vietām atbrīvotās personas • cilvēku tirdzniecības upuri • no psihoaktīvām vielām (alkohola, narkotiskajām, toksiskajām vai citām apreibinošām vielām) atkarīgās personas • personas ar nepietiekamām, zemām vai darba tirgum neatbilstošām zināšanām un prasmēm • trūcīgas ģimenes (personas)

To, ka EU-SILC apsekojums nav pietiekams datu avots, lai iegūtu informāciju par nabadzības risku visām Labklājības ministrijas definētajām nabadzības vai sociālās atstumtības riskam pakļautajām personām un lai datus analizētu definēto grupu griezumā, revīzijā norādīja arī Labklājības ministrija.

Koordinējot sociālās iekļaušanas politiku un izvirzot tai rādītājus, Labklājības ministrija no citiem informācijas avotiem galvenokārt apkopo tikai datus par valstī esošo trūcīgu personu, bet no 2017.gada – arī par maznodrošinātu personu skaitu, kas tiek iegūta no pašvaldību sagatavotajiem valsts statistikas pārskatiem⁸¹.

Labklājības ministrijas pasūtītajā ikgadējā nabadzības un sociālās atstumtības mazināšanas rīcībpolitikas izvērtējumā⁸² pētījuma autori Labklājības ministrijai ir norādījuši, ka, tā kā EU-SILC apsekojums neļauj iegūt nabadzības indikatorus par specifiskām mērķgrupām, attiecībā uz šādām mērķgrupām tiek īstenotas ES un vietēja līmeņa specifiskas aptaujas, kas Latvijā pēdējo gadu laikā nav īstenotas.

Tomēr revidenti uzsver, ka Labklājības ministrijas pārziņā ir valsts informācijas sistēma Labklājības informācijas sistēma (turpmāk – sistēma LabIS), kuru bija plānots izmantot arī nabadzības un sociālās atstumtības mazināšanas politikas uzraudzībā. Lai gan sistēmā LabIS vēl nav nodrošināta informācijas iegūšana no visām sākotnēji iecerētām informācijas sistēmām (detalizēti skat. revīzijas ziņojuma [5.nodaļā](#)), jau pašlaik ir iespējams analizēt datus, piemēram, par personu ar invaliditāti ienākumiem, tajā skaitā vai tie sasniedz nabadzības riska sliekšni (detalizēti skat. revīzijas ziņojuma 3.nodaļas apakšsadaļu [“Personu ar invaliditāti vienlīdzīgu iespēju politika”](#)).

Labklājības ministrija atzīst, ka EU-SILC nav pietiekams datu avots, tomēr papildu datu apkopošanu neveic

Revidenti vērš uzmanību, ka jau Memorandā ir norādīts⁸³, ka nabadzība un sociālā atstumtība ir daudzdimensionāla un kompleksa problēma, tā prasa daudzu iesaistīto institūciju, organizāciju un pašu indivīdu saskaņotu un integrētu sadarbību gan horizontālā, gan vertikālā līmenī. **Sekmīgai cīņai ar sociālo atstumtību un nabadzību jābūt mērķētai uz noteiktām iedzīvotāju grupām un uz noteiktu problēmu risināšanu ar skaidri definētu atbildības un pienākumu sadalījumu. Lai to nodrošinātu, politikām un programmām jābūt koordinētām un nepieciešama efektīva un stratēģiska iniciatīvu plānošana.**

Ņemot vērā iepriekš minēto un to, ka pašlaik valstī, koordinējot sociālās iekļaušanas politiku, netiek iegūti dati par visām definētajām nabadzības vai sociālās atstumtības riskam pakļautajām iedzīvotāju grupām un to nabadzības risku, revīzijas apjomā revidenti iekļāva šādas iedzīvotāju grupas, par katru no tām apkopojot arī pašlaik pieejamos datu avotus:

Grupa	Skaitis 2019.gada sākumā	Īpatsvars no kopējā iedzīvotāju skaita (%)	Nabadzības riska indekss 2018.gadā	Informācijas avots
Pensijas vecuma personas	438 292 personas (virs darbības vecuma) 388 979 personas (vecumā no 65 gadiem)	22,8% 20,3%	47,9% (personām vecumā virs 65 gadiem)	CSP dati ⁸⁴
Pirmspensijas vecuma personas (vecumā no 50 līdz 65 gadiem)	400 406 personas	20,9%	24,6%	CSP dati ⁸⁵
Daudzbērnu ģimenes (ģimenes ar trim un vairāk bērniem)	22 500 ģimenes jeb 112,5 tūkst. personas (revidentu aplēse)	~5,9%	16,7% (pāriem ar trim un vairāk bērniem)	Latvijā netiek uzkrāta statistiskā informācija par daudzbērnu ģimenēm⁸⁶. Lai aplēstu daudzbērnu ģimeņu skaitu, revidenti izmantoja VSAA iesniegtos datus par personām, kas saņem ģimenes valsts pabalstu par trim un vairāk bērniem. Saskaņā ar EU-SILC apsekojumu ⁸⁷ Latvijā 2018.gadā bija 16 388 pāri ar trim un vairāk bērniem.
Viena vecāka ģimenes	90 534 ģimenes jeb 203 792 personas (2011.gada martā)	9,8% (2011.gada martā)	26,2% (viena pieaugušā ar bērniem mājsaimniecība)	Latvijā netiek uzkrāta informācija par viena vecāka ģimenēm. Lai aplēstu viena vecāka ģimeņu skaitu, revidenti izmantoja CSP 2011.gada tautas skaitīšanas datus ⁸⁸ . Tautas skaitīšanā tika uzskaitītas ģimenes pēc ģimenes kodola, vienā mājsaimniecībā var būt vairāku ģimeņu kodoli ⁸⁹ (piemēram, vienā mājsaimniecībā dzīvo vecvecāki ar savu pilngadīgo meitu, kurai ir nepilngadīgs bērns). Saskaņā ar EU-SILC apsekojumu ⁹⁰

				Latvijā 2018.gadā bija 31 137 viena pieaugušā ar bērniem mājsaimniecības .
Personas ar invaliditāti un personas ar funkcionāliem traucējumiem	Pilngadīgas personas – 194 319 (atskaitot personas, kuras dzīvo ārzemēs un kurām nav norādīta adrese) Bērni – 9159 (atskaitot bērnus, kas atrodas ārzemēs) (dati par 2018.gadu)	10,6%	50,3% ja veselības problēmas stipri ierobežojušas aktivitātes) (dati par 2017.gadu)	VDEĀVK 2018.gada publiskā pārskata dati. Ņemot vērā personas sniegto informāciju par veselības problēmu dēļ ierobežotām aktivitātēm, Eurostat aprēķina un publicē nabadzības riska indeksu ⁹¹ .
Bezpajumtnieki	6838 personas	0,4%	netiek noteikts ⁹²	Ņemot vērā, ka precīzu bezpajumtnieku skaitu nevar noteikt, tiek uzskaitīts personu skaits, kurām tiek sniegti patversmju un naktspatversmju pakalpojumi ⁹³ .
Trūcīgas ģimenes (personas)	50 447 personas (kuras 2018.gadā saņēma ienākumu testētos pabalstus)	2,6%	-	Statistikā informācija tiek uzkrāta par tām trūcīgām ģimenēm (personām), kurām tika piešķirti ienākumu testētie pašvaldības sociālās palīdzības pabalsti ⁹⁴ .
Maznodrošinātas ģimenes (personas)	50 235 personas (kuras 2018.gadā saņēma ienākumu testētos pabalstus)	2,91%	-	Statistikā informācija tiek uzkrāta par tām maznodrošinātām ģimenēm (personām), kurām tika piešķirti ienākumu testētie pašvaldības sociālās palīdzības pabalsti ⁹⁵ .

Lai noteiktu, vai un kā šīs grupas tiek izmantotas, veidojot sociālās iekļaušanas politiku nabadzības mazināšanai, revīzijā ir veikts ar sociālo iekļaušanu saistīto politiku izvērtējums.

Ieteikumi

Lai sociālās iekļaušanas politikas veidošanā, koordinēšanā un uzraudzībā būtu pieejama pilnīga un aktuāla informācija par visām nabadzības vai sociālās atstumtības riskam pakļautajām iedzīvotāju grupām:

- ✓ Labklājības ministrijai sadarbībā ar CSP un atbildīgo institūciju noteikt labāko metodi, kā iegūt datus par visām nabadzības vai sociālās atstumtības riskam pakļautajām iedzīvotāju grupām un to nabadzības risku, lai izmantotu tos sociālās iekļaušanas politikas veidošanā, koordinēšanā un uzraudzībā;
- ✓ Labklājības ministrijai izvērtēt, vai nabadzības un sociālās atstumtības riskam pakļauto iedzīvotāju grupu uzskaitījums ir aktuāls, un izveidot sistēmu tā regulārai pārskatīšanai, tajā skaitā nodrošinot tā veidošanu, pamatojoties uz aktuāliem datiem par faktiskajām nabadzības vai sociālās atstumtības riskam pakļautajām personu grupām.

2. Vai MIL Konceptijā un tās plānā ietvertie risinājumi ir pietiekami un aktuāli izvirzītā mērķa sasniegšanai nabadzības mazināšanā?

Lai gan 2014.gadā apstiprinātās Konceptijas par minimālā ienākuma līmeni (MIL Konceptija) mērķis bija *noteikt metodoloģiski pamatotu un sociālekonomiskajai situācijai atbilstošu minimālā ienākuma līmeni, kas kalpotu par atskaites punktu sociālās drošības sistēmas ietvaros noteiktā valsts un pašvaldību atbalsta piešķiršanai iedzīvotājiem ar viszemākajiem ienākumiem*, tomēr tās ieviešanas plānā (MIL Plānā) ietvertie risinājumi 2020.–2021.gadam nav pietiekami izvirzītā mērķa sasniegšanai.

2020.–2021.gadā MIL Plāns paredz tikai atsevišķu atbalsta veidu apmēra palielināšanu, turklāt to apmērs nav piesaistīts ieviestajam minimālā ienākuma līmenim. Tas nozīmē, ka minimālā ienākuma līmenis faktiski tiek ieviests tikai kā teorētiski aplēsts lielums un tas negarantē personai noteiktu ienākumu līmeni – vai nu no ienākumiem, vai no valsts vai pašvaldību atbalsta sistēmas, ja personas ienākumi to nerasniedz.

Labklājības ministrija MIL Plāna “*plāno saturu*” pamato ar budžeta līdzekļu nepietiekamību un nepietiekamu politisko atbalstu, tomēr revidenti norāda uz būtiskiem trūkumiem MIL Plāna izstrādē.

Lai gan MIL Plāna izstrāde un apstiprināšana ir ilgusi vairāk nekā četrus gadus, tās laikā nav veikts visaptverošs valsts un pašvaldību nodrošinātā sociālā atbalsta izvērtējums, apzinot visus pieejamos atbalsta veidus un to finansēšanas avotus, ar mērķi novērtēt, vai esošais atbalsts ir pietiekams un atbilst atbalsta saņēmēju vajadzībām un kādus atbalsta veidus ir nepieciešams reformēt. Darba grupas diskusijās ir izskanējuši vairāki būtiski priekšlikumi, kas izveidoto atbalsta sistēmu varētu padarīt mērķtiecīgāku. Tomēr nav rasta iespēja reformēt pat tādus pabalstus, kuri, darba grupas ieskatā, jau pašlaik nerisina mērķgrupas vajadzības, tā nerodot resursus mērķētāka atbalsta ieviešanai.

Nerodot nepieciešamos līdzekļus MIL Plāna ieviešanai, atbalsta pasākumi netika ieviesti, kā plānots. Tāpēc, vadoties no budžeta iespējām, ir piedāvāts palielināt tikai dažu atbalstu apmērus, kas turklāt budžeta izskatīšanas procesā tika samazināti.

Revidenti piekrīt, ka valsts budžets nav neierobežots. Tāpēc it īpaši svarīgi bija veikt visaptverošu jau esošā atbalsta izvērtējumu ar mērķi rast resursus nabadzības riskam visvairāk pakļauto iedzīvotāju vajadzību risināšanai.

To, ka viens no risinājumiem nabadzības mazināšanai ir mērķētas atbalsta sistēmas ieviešana, Labklājības ministrijai ir norādījuši gan Pasaules Bankas eksperti jau 2013.gada pētījumā, pamatojoties uz kuru ir izstrādāts Informatīvais ziņojums un MIL Konceptija, gan citi starptautiskie eksperti, kā arī Latvijas Bankas eksperti.

Mērķētas atbalsta sistēmas administrēšanai ir nepieciešami ievērojami resursi. Tomēr revidenti uzsver, ka Latvijā ienākumu testēta un sociālās vajadzībās balstīta atbalsta sistēma jau ir izveidota pašvaldību sociālajos dienestos un ik gadu tai tiek izlietoti vismaz 37,697 milj. *euro*⁹⁶, jo, piešķirot trūcīgas un maznodrošinātas ģimenes (personas) statusu un pašvaldību nodrošinātos sociālās palīdzības pabalstus vai sociālos pakalpojumus, pašvaldībām ir pienākumus izvērtēt personu ienākumus un materiālo stāvokli, kā arī sociālās vajadzības.

Tāpēc, Valsts kontroles ieskatā, nākotnes izaicinājums valstij būs izšķiršanās, vai saglabāt universālo pabalstu sistēmu, apzinoties, ka esošo pabalstu palielināšanu un/vai jaunu pabalstu ieviešanu būtiski ierobežo finanšu resursu trūkums, vai arī pamazām ieviest ienākumos un/vai noteiktās sociālās problēmās testētu un vajadzībās balstītu atbalsta sistēmu, kas mērķēta uz personām, kurām atbalsts ir visvairāk nepieciešams.

Revidentu vērtējumā, neveicot kompleksus pasākumus nabadzības vai sociālās atstumtības riskam pakļauto iedzīvotāju vajadzību risināšanai, būtiski uzlabojumi nav sagaidāmi.

Revidenti vērš uzmanību, ka, lai gan, izstrādājot valsts budžetu 2020.gadam un turpmākajiem diviem gadiem, ierobežotā finansējuma dēļ no MIL Plāna ieviešanai nepieciešamajiem 27,546 milj. *euro* tā ieviešanai tika piešķirta tikai viena trešā daļa jeb 9,827 milj. *euro*, laikā no 2017.gada ir ieviesti arī vairāki atbalsta pasākumi, kuru ietekme uz nabadzības riskam visvairāk pakļauto iedzīvotāju vajadzību risināšanu nav pierādīta. Piemēram, no 2018.gada ieviestajam ģimenes valsts pabalsta palielinājumam par otro bērnu, kā arī ģimenes valsts pabalsta izmaksas pagarināšanai līdz bērna 20 gadu vecumam papildus bija nepieciešami 13,942 milj. *euro* gadā. Savukārt no 2019.gada ieviestā pabalsta mirušā pensijas saņēmēja laulātajam finansēšanai 2020.gadā bija nepieciešami 7,430 milj. *euro*.

Tā kā šie atbalsta veidi ir universāli un attiecas uz visām personām neatkarīgi no to ienākumiem un/vai piederības noteiktai sociālajai grupai, revidenti nav guvuši apstiprinājumu, ka ieguldītie līdzekļi sasniedz izvirzīto mērķi mazināt nabadzības risku valstī.

Jau valsts augstākajā ilgtermiņa plānošanas dokumentā Latvija2030 ir uzsvērts, ka nozīmīgs priekšnoteikums nabadzības riska mazināšanai ir efektīva sociālo pakalpojumu, sociālās palīdzības un sociālās drošības sistēma, kuras viens no uzdevumiem ir efektīvas palīdzības sniegšana vistrūcīgākajiem iedzīvotāju slāņiem⁹⁷.

Nabadzības cēlonis var būt gan zemi un nepietiekami ienākumi, gan šķēršļi, kas kavē iesaistīšanos nodarbinātībā, piemēram, nepietiekamas un/vai neatbilstošas zināšanas un prasmes, slikts veselības stāvoklis, diskriminācija, stereotipi un aizspriedumi. Nabadzību var veicināt arī nevienmērīga valsts reģionu ekonomiskā attīstība, augsts bezdarba līmenis ārpus lielajām pilsētām, nepietiekami progresīva nodokļu pārdales sistēma, nepietiekama sasaiste ar pabalstu sistēmu un citi objektīvi un subjektīvi iemesli⁹⁸.

Tāpēc sociālās iekļaušanas politika, jo īpaši nabadzības mazināšanā, ir koordinējošā politika, kas tiek īstenota ne tikai caur Labklājības ministrijas atbildībā esošajām valsts politikām – bezdarba mazināšanas, valsts sociālo pabalstu, sociālās apdrošināšanas, personu ar invaliditāti vienlīdzīgu iespēju –, bet arī ar nodokļu, izglītības, veselības, ekonomikas u.c. politikām.

Lai gan attīstības plānošanas sistēma paredz starpnozaru politikas plānošanas mehānismu, t.i., iespēju, iesaistot atbildīgās institūcijas politikas plānošanas dokumentu izstrādāt vairākās nozarēs⁹⁹, valstī nav izstrādāts atsevišķs politikas plānošanas dokuments nabadzības mazināšanai.

Pašlaik vienīgais koordinējošais rīcībpolitikas dokuments, kas aptver veicamās darbības nabadzības riskam visvairāk pakļauto iedzīvotāju sociālās situācijas uzlabošanai, ir Labklājības ministrijas 2014.gadā izstrādātā MIL Konceptija un MIL Plāns, kas nosaka konkrētus pasākumus, kādā minimālā ienākuma līmenis tiek izmantots valsts un pašvaldību nodrošinātā sociālā atbalsta nodrošināšanai un šo atbalsta veidu pilnveidošanai.

MIL Konceptijas virsmērķis ir uz solidaritātes principiem balstīta nabadzības un ienākumu nevienlīdzības mazināšana, nosakot metodoloģiski pamatotu un sociālekonomiskajai situācijai atbilstošu minimālā ienākuma līmeni, kas būtu atskaites punkts sociālās drošības sistēmas jomu (valsts sociālie pabalsti, sociālā apdrošināšana, sociālā palīdzība) ietvaros noteikto atbalsta pasākumu pilnveidošanai.

Jau MIL Konceptijā Labklājības ministrija ir norādījusi¹⁰⁰, ka tās ieviešanas plānā paredzētie pasākumi būs tikai daļa no visaptverošiem pasākumiem, kam būtu jābūt vēršoties uz nabadzības risku novēršanu. Tomēr revidentu rīcībā nav informācijas, ka pašlaik tiek strādāts vai ir plānots sākt darbu pie jaunām nabadzības mazināšanas pasākumu iniciatīvām.

Lai pārliecinātos, vai atbilstoši MIL Konceptijā paredzētajam MIL Plāna izstrādes laikā ir veikts visaptverošs valsts un pašvaldību nodrošinātā sociālā atbalsta izvērtējums, lai noteiktu, kuri atbalsta veidi ir pilnveidojami, lai uzlabotu kopējo situāciju valstī nabadzības mazināšanai, revīzijā ir analizēts MIL Plāna izstrādes process.

Kādi valsts un pašvaldību noteiktie atbalsta veidi ir vērtēti?

Lai izstrādātu MIL Plānu, jau 2014.gada nogalē tika izveidota darba grupa¹⁰¹ (turpmāk – Darba grupa), iekļaujot tajā pārstāvjus no Labklājības ministrijas, Finanšu ministrijas, Pārresoru koordinācijas centra, Rīgas domes Labklājības departamenta un nevalstiskajām organizācijām.

Darba grupai bija uzdots¹⁰²:

- ✓ **veikt sociālās palīdzības, valsts sociālo pabalstu, minimālās pensijas un bezdarbnieka pabalsta esošās situācijas regulējuma analīzi, izvērtējot to efektivitāti un lietderību nabadzības un ienākumu nevienlīdzības kontekstā;**
- ✓ **izvērtēt sociālajai palīdzībai, valsts sociālajiem pabalstiem, minimālajai pensijai un bezdarbnieka pabalstam izlietotos finanšu līdzekļus;**
- ✓ **noteikt sociālās palīdzības, valsts sociālo pabalstu, minimālās pensijas un bezdarbnieka pabalsta sasaisti ar minimālā ienākuma līmeni;**
- ✓ **identificēt normatīvos aktus un tajos nepieciešamos grozījumus minimālā ienākuma līmeņa ieviešanai;**

- ✓ aprēķināt pasākumu izpildei nepieciešamo finansējumu, izdalot pēc finanšu avota (valsts budžets, speciālais budžets, pašvaldību budžets).

Minēto uzdevumu izpildei Darba grupā tika izveidotas arī četras apakšgrupas – sociālās palīdzības, valsts sociālo pabalstu, minimālo pensiju un bezdarbnieka pabalsta apakšgrupa.

Darba grupa un tās apakšgrupas aktīvu darbu atbalsta veidu analīzē veica galvenokārt 2015.–2016.gadā.

Vairākas Darba grupas sēdes tika organizētas arī 2017.gadā un vēlāk līdz pat MIL Plāna apstiprināšanai, kad, pārstrādājot MIL Plāna projekta versijas, galvenokārt tika aktualizēti nepieciešamie dati. Atkārtota valsts vai pašvaldību nodrošinātā sociālā atbalsta analīze netika veikta.

Jau 2013.gadā Labklājības ministrijas izstrādātajā Informatīvajā ziņojumā¹⁰³, kurš tika sagatavots, pamatojoties uz Pasaules Bankas pētījuma¹⁰⁴ secinājumiem, un pamatojoties uz kuru tika izstrādāta MIL koncepcija, tika definētas būtiskākās risināmās sociālās drošības sistēmas problēmas:

- ✓ **valsts un pašvaldību sniegtais atbalsts nav mērķēts** un ir nepieciešams to pilnveidot attiecībā uz trūcīgākajiem iedzīvotājiem;
- ✓ jāīsteno pasākumi, kas ļautu vienmērīgāk pāriet no sociālās palīdzības pabalsta uz algotu darbu;
- ✓ **precīzāk jāizdala prioritāri atbalstāmās mērķgrupas**;
- ✓ jāuzlabo atsevišķu aktīvās nodarbinātības pasākumu ieviešana.

Informatīvajā ziņojumā¹⁰⁵ tiek arī uzsvērts, ka galvenās mērķgrupas, kuru atbalstam nepieciešams pilnveidot īstenotos pasākumus vai attīstīt jaunas iniciatīvas, ir **zemu ienākumu ģimenes ar bērniem, zemas darba intensitātes mājsaimniecības, gados vecāki iedzīvotāji**, īpaši ar atkarību problēmām, hroniskām saslimšanām vai invaliditāti.

Pašlaik normatīvie akti paredz šādus galvenos sociālā atbalsta veidus:

- ✓ **valsts sociālos pabalstus**, kuru mērķis ir sniegt materiālu atbalstu noteiktām iedzīvotāju grupām sociālā riska situācijās un gadījumos, kad samazinās to ienākumi:
 - tādām personām, kuras nav sociāli apdrošinātas vai kuru veiktās iemaksas nav pietiekamas valsts sociālās apdrošināšanas pabalstu un pensiju saņemšanai;
 - tādu papildu izdevumu rašanās gadījumos, kuros sociālās apdrošināšanas sistēma neparedz aizsardzību (piemēram, ģimenes valsts pabalsts, bērna kopšanas un piedzimšanas pabalsts, valsts sociālā nodrošinājuma pabalsts, kas sniedz aizsardzību vecuma, invaliditātes vai apgādnieka zaudējuma gadījumā tām personām, kuras nav sociāli apdrošinātas u.c.)¹⁰⁶.

Saskaņā ar Valsts sociālo pabalstu likumu pašlaik Latvijā tiek piešķirti 14 valsts sociālie pabalsti, no kuriem 11 pabalsti ir regulāri izmaksājami¹⁰⁷, bet trīs – vienreizēji izmaksājami¹⁰⁸.

Vairāki valsts sociālo pabalstu veidi ir paredzēti arī citos likumos, piemēram, Invaliditātes likumā (*pabalsts par asistenta izmantošanu personām ar I grupas redzes invaliditāti*), ČAES avārijas seku likvidēšanas dalībnieku un ČAES avārijas rezultātā cietušo personu sociālās aizsardzības likumā (*valsts sociālais pabalsts ČAES avārijas seku likvidēšanas dalībniekam un mirušā ČAES avārijas seku likvidēšanas dalībnieka ģimenei*) u.c.

Valsts un pašvaldību
sociālā atbalsta izvērtējums
tika veikts tikai
2015.–2016.gadā

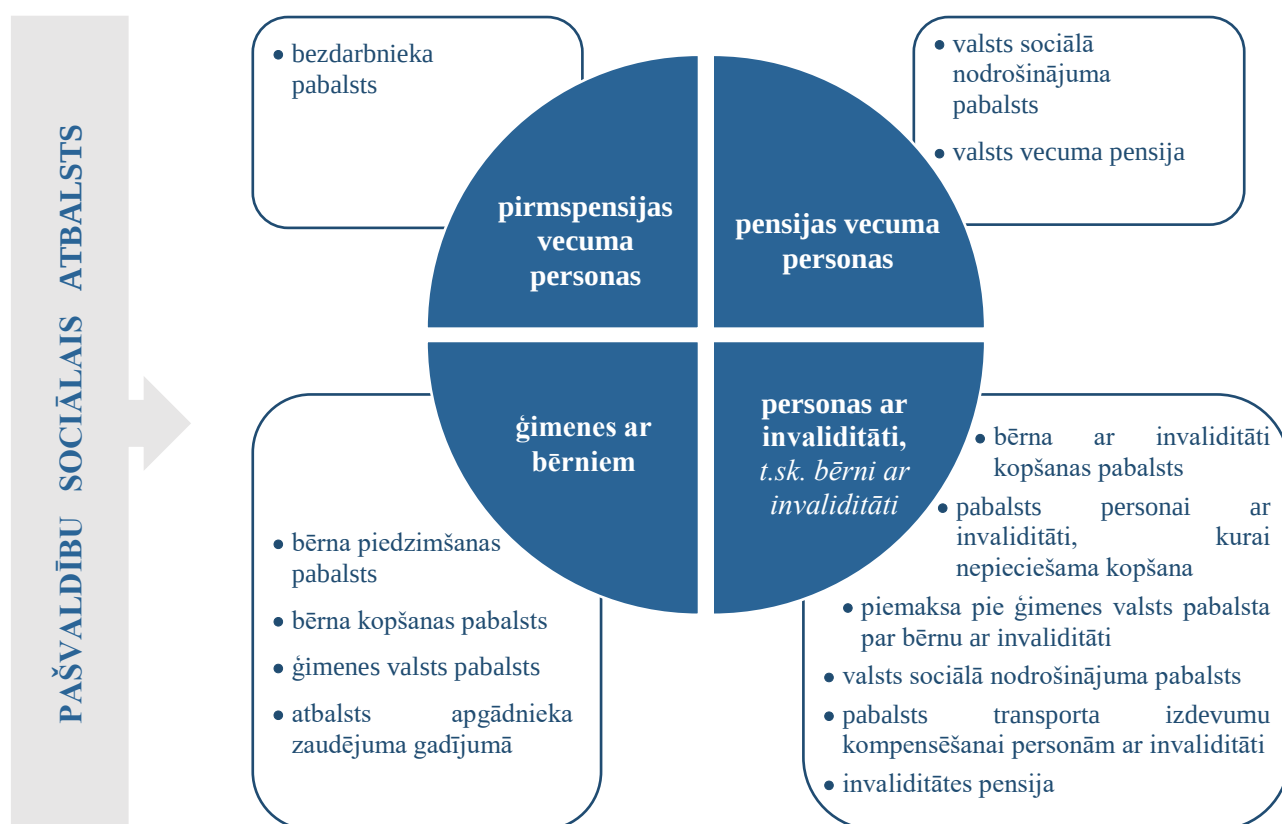
- ✓ **valsts sociālās apdrošināšanas pabalstus un valsts pensijas**, kuru mērķis ir nodrošināt personai ienākumu atvietošanu, aizejot pensijā, zaudējot darbu, iegūstot invaliditāti, zaudējot apgādnieku, saslimstot, dodoties pirmsdzemdību un pēcdzemdību vai bērna kopšanas atvaļinājumā, ciešot nelaimes gadījumā darbā vai iegūstot arodslimību¹⁰⁹.

Sociālās apdrošināšanas sistēmas ietvaros ir paredzēti trīs valsts pensiju veidi¹¹⁰ – vecuma, invaliditātes un apgādnieka zaudējuma pensija, seši valsts sociālās apdrošināšanas pabalsti – bezdarbnieka, slimības, maternitātes, paternitātes, vecāku un apbedīšanas pabalsts, kā arī atlīdzība par darbspēju zaudējumu.

Personas tiesības uz šiem atbalsta veidiem, kā arī to apmērs ir atkarīgs no personas noteiktā periodā veiktajām valsts sociālās apdrošināšanas obligātajām iemaksām.

- ✓ **pašvaldību nodrošināto sociālo palīdzību**, kuras mērķis ir sniegt materiālu atbalstu krīzes situācijā nonākušām trūcīgām un maznodrošinātām ģimenēm (personām), lai apmierinātu to pamatvajadzības un veicinātu darbspējīgo personu līdzdarbību savas situācijas uzlabošanā¹¹¹;
- ✓ citus valsts un pašvaldību noteiktos atbalsta veidus, kas tiek piešķirti noteiktām iedzīvotāju grupām vai kategorijām – daudzbērnu ģimenēm, trūcīgām un maznodrošinātām ģimenēm, personām ar invaliditāti un/vai noteiktām saslimšanām vai funkcionēšanas ierobežojumiem u.c. – **sociālie pakalpojumi, dažādi atvieglojumi** (piemēram, nekustamā īpašuma nodokļa atvieglojumi) utt.

Revidentu vērtējumā no minētajiem atbalsta veidiem atbilstoši Darba grupas definētajam uzdevumam uz nabadzības un sociālās atstumtības riskam visvairāk pakļautajām personām vistiešāk attiecas šādi atbalsta veidi:

Lai gan būtiska sociālās drošības sistēmas sastāvdaļa ir arī pārējie atbalsta veidi, kas tiek izmaksāti noteiktām iedzīvotāju grupām vai noteiktās situācijās, izvērtējamo pasākuma tvērumā revidenti tos neiekļāva, jo šiem atbalstiem primāri ir cits mērķis (lai gan par dažiem no tiem notika diskusijas arī MIL Plāna izstrādes darba grupās), t.i.:

- ✓ pabalstus, kas ir paredzēti audžuģimenēm, aizbildņiem, adoptētājiem – to mērķis primāri ir veicināt bez vecāku gādības palikušiem bērniem iespēju uzaugt ģimenē. Turklāt šo pabalstu pilnveidošana ir noteikta koncepcijā “Par adopcijas un ārpusģimenes aprūpes sistēmu pilnveidošanu”¹¹² un tiek veikta ārpus MIL Plānā paredzētajiem pasākumiem;
- ✓ valsts atbalsts ar celiakiju slimiem bērniem¹¹³ un pabalstu bēgļiem vai alternatīvo statusu ieguvušām personām¹¹⁴;
- ✓ slimības, maternitātes, paternitātes un vecāku pabalstu – tie pēc būtības ir terminēti pabalsti, kuru mērķis ir kompensēt negūtos ienākumus īslaicīgā periodā, kad persona nespēj pildīt darba pienākumus;
- ✓ pabalstu par asistenta izmantošanu personām ar I grupas redzes invaliditāti – tā mērķis ir segt izmaksas, kas ir saistītas ar personai nepieciešamā asistenta algošanu.

Kā tika izvērtēti nepieciešamie atbalsta pasākumi ģimenēm ar bērniem?

Ģimenes ar bērniem, it īpaši daudzbērnu ģimenes un viena vecāka ģimenes, ir viena no nabadzības riskam pakļautajām iedzīvotāju grupām.

Valstī netiek uzkrāti dati par daudzbērnu un viena vecāka ģimeņu skaitu. Informāciju par aptuveno daudzbērnu ģimeņu skaitu var iegūt no VSAA statistikas par ģimenes valsts pabalsta saņēmējiem. 2019.gada vidū Latvijā ģimenes valsts pabalstu par trim un vairāk bērniem saņēma 23 162 daudzbērnu ģimenes¹¹⁵. Savukārt saskaņā ar pēdējās tautas skaitīšanas datiem¹¹⁶ 2011.gada martā Latvijā bija 90 534 viena vecāka ģimenes.

Uz ģimenēm ar bērniem attiecas trīs valsts sociālo pabalstu veidi, kas pēc būtības ir universāli, jo tiek izmaksāti visām ģimenēm ar bērniem neatkarīgi no to ienākumiem vai sociālā statusa:

- ✓ ģimenes valsts pabalsts, kurš tiek izmaksāts katru mēnesi par katru ģimenē esošo bērnu no viena gada vecuma un kura apmērs ir atkarīgs no audzināmo bērnu skaita;
- ✓ vienreizējs bērna piedzimšanas pabalsts 421,17 *euro* apmērā, kas tiek piešķirts vienam no vecākiem par bērnu, kurš sasniedz astoņu dienu vecumu, vai aizbildnim, ja bērns ņemts aizbildniecībā līdz viena gada vecumam;
- ✓ bērna kopšanas pabalsts, kas tiek izmaksāts personai, kura kopj bērnu līdz divu gadu vecumam: par bērnu vecumā līdz pusotram gadam – 171 *euro* mēnesī, bet par bērnu vecumā no pusotra gada līdz diviem gadiem – 42,69 *euro* mēnesī.

Saskaņā ar VSAA datiem kopējais finansējuma apjoms šiem trim pabalstu veidiem (ģimenes valsts pabalsts, bērna piedzimšanas pabalsts, bērna kopšanas pabalsts) 2015.gadā veidoja aptuveni 145 milj. *euro*, bet 2018.gadā – 185 milj. *euro*¹¹⁷.

Jau Informatīvajā ziņojumā¹¹⁸ tika iezīmēti veicamie pasākumi, lai novērstu trūkumus ģimenēm ar bērniem paredzēto valsts sociālo pabalstu sistēmā:

- ✓ nepieciešams pārstrukturēt ģimenes valsts pabalsta izdevumus, lai *lielāks atbalsts tiktu sniegts sociāli mazāk aizsargātām ģimenēm ar bērniem (viena vecāka ģimenēm, daudz bērnu ģimenēm, ģimenēm ar zemiem ienākumiem);*
- ✓ bērna piedzimšanas pabalsts *ir īpaši piemērots pārskatīšanai un ietaupīto līdzekļu novirzīšanai par labu ienākumu testētam atbalstam, jo tikai 16% no tā tiek novirzīti nabadzīgākajiem iedzīvotājiem. Vairāki veiksmīgi piemēri parāda, ka atbalsts pakalpojumu veidā (piemēram, bezmaksas pieejama bērnu aprūpe) vairāk ietekmē dzimstību nekā tikai naudas pabalsti.*

Revīzijā ir konstatēts, ka par visiem trim pabalstu veidiem Darba grupas ietvaros tika apkopota informācija par pabalstu apmēru un to noteikšanas pamatojumu, kā arī notika diskusijas par to restrukturizāciju, tajā skaitā par nepieciešamību tos sasaistīt ar minimālā ienākuma līmeni.

Vērtējot iespēju reformēt ģimenes valsts pabalstu, Darba grupā tika izskatīti šādi priekšlikumi¹¹⁹:

- ✓ **atcelt ģimenes valsts pabalstu par pirmo bērnu**, ņemot vērā tā nelielo apmēru (11,38 euro mēnesī) un nebūtisko ietekmi uz nabadzības mazināšanu, ietaupītos līdzekļus novirzot lielākam atbalstam par otro, trešo un nākamajiem bērniem. Pēc Darba grupas aprēķiniem ģimenes valsts pabalsta atcelšana par pirmo bērnu 2017.gadā radītu 20 milj. euro ekonomiju;

- ✓ **ģimenes valsts pabalstu par pirmo bērnu maksāt tikai paaugstināta sociālā riska ģimenēm.**

Revīzijā ir konstatēts, ka minētais priekšlikums ir izvirzīts tikai diskusiju rezultātā, bet par tā ietekmi nav veiktas aplēses, piemēram, cik no ģimenēm, kuras saņem ģimenes valsts pabalstu, varētu atbilst paaugstināta riska ģimenes statusam, kādi ir ģimenes valsts pabalsta saņēmēju ienākumi utt., lai noteiktu, aptuveni cik no tām varētu būt ģimenes ar zemiem ienākumiem.

- ✓ piemērot ģimenes valsts pabalsta apmēram **papildu koeficientu viena vecāka ģimenēm ar bērniem** (par bērniem bez apstiprinātas paternitātes). Piemēram, ja bērnam, par kuru tiek piešķirts ģimenes valsts pabalsts, Iedzīvotāju reģistrā nav ieraksta par tēvu, ģimenes valsts pabalsta apmēram tiek piemērots papildu koeficients (1,5, 2 vai 3), kas tiek noņemts, ja pabalsta saņemšanas laikā tiek atzīta paternitāte;

Arī par šo priekšlikumu nav veiktas aplēses, lai noskaidrotu, cik ģimenes pabalstu saņēmēju varētu atbilst šim statusam.

- ✓ pārskatīt **ģimenes valsts pabalsta izmaksas periodu**, piešķirot pabalstu nevis no bērna viena gada vecuma, bet no 1,5 gadu vecuma, jo līdz šim vecumam tiek maksāts arī bērna kopšanas pabalsts (171 euro mēnesī) un vecāku pabalsts (tā apmērs atkarīgs no vecāka veiktajām valsts sociālās apdrošināšanas obligātajām iemaksām).

Saskaņā ar Labklājības ministrijas aprēķiniem¹²⁰ šāda ģimenes valsts pabalsta reformēšana radītu ekonomiju 2 milj. euro gadā, un to varētu novirzīt ģimenes valsts pabalsta izmaksas perioda pagarināšanai līdz bērna 20 gadu vecumam, ja bērns turpina mācības (papildus nepieciešami 2,8 milj. euro gadā);

No revidentu rīcībā esošiem Darba grupas un to apakšgrupu darba dokumentiem nav iespējams rast skaidrojumu, kāpēc ir nepieciešama ģimenes valsts pabalsta izmaksas pagarināšana līdz bērna 20 gadu vecumam. Revidentu ieskatā, tas varētu būt saistīts ar to, ka vidējo izglītības iestādi bērni pabeidz pat 20 gadu vecumā. Tomēr no pieejamiem Darba grupas materiāliem neizriet, ka būtu veikta analīze, kā un vai tas ietekmētu šo ģimeņu labklājību.

- ✓ **paaugstināt ģimenes valsts pabalsta apmēru par trešo un nākamajiem bērniem.**

No izskatītajiem priekšlikumiem MIL Plāna projekta pirmajā versijā¹²¹ tika iekļauta tikai ģimenes valsts pabalsta palielināšana par trešo un nākamajiem bērniem.

Turpmākajās MIL Plāna projekta versijās minētais pasākums vairs netika iekļauts, jo Ministru kabinets 2016.gadā atbalstīja vairākus Demogrāfisko lietu centra virzītus prioritāros pasākumus ģimeņu atbalsta politikas pilnveidošanai 2017.–2019.gadam.

Lai nodrošinātu M.Kučinska vadītās valdības prioritātes “Demogrāfiskās situācijas uzlabošana, ģimenes dzīves kvalitāte un sociālais nodrošinājums” īstenošanu, no 11.04.2016. pie Pārresoru koordinācijas centra ir izveidota ekspertu sadarbības platforma “Demogrāfisko lietu centrs” tautas ataudzes atbalsta pasākumu izstrādei un pilnveidošanai, kurā kā eksperti darbojas dažādu ministriju un Latvijas Darba devēju konfederācijas pārstāvji.

Lai radītu ekonomiski labvēlīgākus apstākļus daudz bērnu ģimenēm, kas ir otrs augstam nabadzības riskam pakļauto ģimeņu veids¹²², kā arī lai nodrošinātu lielāku finansiālā atbalsta sniegšanu ģimenēm, kurās ir ne mazāk kā divi bērni, atbalstot “trešā bērna politikas” virzienu, kas ir viens no valdības¹²³ paredzētajiem pasākumiem demogrāfiskās situācijas uzlabošanai¹²⁴:

- ✓ no 01.01.2017. ģimenes valsts pabalsts palielināts par ceturto un nākamo bērnu (no 34,14 euro uz 50,07 euro)¹²⁵;
- ✓ no 01.01.2018. tiesības saņemt ģimenes valsts pabalstu ir par bērnu līdz tā 20 (iepriekš – 19) gadu vecumam, kamēr viņš mācās un nav stājies laulībā¹²⁶;
- ✓ no 01.03.2018. ieviests jauns atbalsta mehānisms – piemaksa pie ģimenes valsts pabalsta par otro un nākamajiem bērniem (par diviem bērniem – 10 euro, par trim – 66 euro, par četriem – 116 euro utt.)¹²⁷.

Ģimenes valsts pabalsts un piemaksas pie ģimenes valsts pabalsta (izmaiņas kopš 2015.gada)			2015.	2017.	2018. ¹²⁸ un pašlaik
Valsts atbalsts euro ģimenei, kurā ir:	viens bērns 	Kopējais valsts atbalsta apmērs ģimenei	11,38	11,38	11,38
	divi bērni 	Pabalsta apmērs par otro bērnu*	22,76	22,76	22,76
		Piemaksas apmērs par diviem bērniem	-	-	10,00
		Kopējais valsts atbalsta apmērs ģimenei	34,14	34,14	44,14
	trīs bērni 	Pabalsta apmērs par trešo bērnu**	34,14	34,14	34,14
		Piemaksas apmērs par trim bērniem	-	-	66,00
		Kopējais valsts atbalsta apmērs ģimenei	68,28	68,28	134,28
	četri un vairāk bērni +	Pabalsta apmērs par ceturto bērnu***	34,14	50,07	50,07
		Piemaksas apmērs par četriem bērniem****	-	-	116,00
		Kopējais valsts atbalsta apmērs ģimenei ar četriem bērniem	102,42	118,35	224,35

* Divas reizes lielāks nekā par pirmo bērnu – (11,38 euro * 2).

** Trīs reizes lielāks nekā par pirmo bērnu – (11,38 euro * 3).

*** Kopš 2017.gada 4,4 reizes lielāks nekā par pirmo bērnu – (11,38 euro * 4,4).

**** Par katru nākamo bērnu virs trim piemaksas apmērs palielinās par 50 euro (66 euro + 50 euro * (kopējais bērnu skaits – 3)).

Lai palielinātu ģimenes valsts pabalstu, sākot no ceturta bērna, 2017.–2019.gadam ir piešķirts papildu finansējums **3,5 milj. euro** apmērā ik gadu¹²⁹. Savukārt, lai ieviestu piemaksu pie ģimenes valsts pabalsta par otro un nākamajiem bērniem, kā arī pagarinātu pabalsta izmaksu līdz bērna 20 gadu vecumam, 2018.gadā ir piešķirts papildu finansējums 28,240 milj. euro, bet 2019.gadam un turpmāk ik gadu **32,450 milj. euro**, tajā skaitā **8,568 milj. euro** piemaksas piešķiršanai par otro bērnu, bet **5,374 milj. euro** – pabalsta izmaksas pagarināšanai līdz bērna 20 gadu vecumam¹³⁰.

Lai gan revidenti **piekrīt, ka ar ģimenes valsts pabalsta palielināšanu par trešo, ceturto un vairāk bērniem tiek mazināts daudzbērnu ģimeņu nabadzības risks**, kas ir viena no Labklājības ministrijas definētajām nabadzības un sociālās atstumtības riskam pakļautajām iedzīvotāju grupām, tomēr **revidenti nav guvuši apstiprinājumu, ka ieviestā piemaksa par otro bērnu, kā arī pabalsta izmaksas pagarināšana līdz bērna 20 gadu vecumam ir ietekmējusi ģimeņu ar bērniem nabadzības risku un ir veicinājusi demogrāfiju, kas ir viens no galvenajiem argumentiem izdarītajiem grozījumiem.**

Saskaņā ar Darba grupas protokoliem¹³¹ kā galvenie argumenti, kāpēc ģimenes valsts pabalstu nav iespējams padarīt mērķētāku un piešķirt to tikai tām iedzīvotāju grupām, kuras vistiešāk ir pakļautas nabadzības riskam, izskanēja, ka *minimālā ienākuma nodrošināšana nevar notikt uz neaizsargātākas grupas rēķina un radikālas reformas Latvijā ir problemātiskas.*

Vērtējot **bērna piedzimšanas pabalstu**, Darba grupa to salīdzināja ar citās ES valstīs noteikto un secināja, ka pabalsta apmērs nav piesaistīts nevienam rādītājam vai mērvienībai un tas nav pārskatīts vairāk nekā 10 gadus. Darba grupas vērtējumā, bērna piedzimšanas pabalsts nav prioritāri pārskatāma pozīcija un nav tieši saistīta ar minimālā ienākuma līmeni, lai gan no trim Baltijas valstīm Latvijā tas ir visaugstākais 421,17 euro (Igaunijā – 320 euro, Lietuvā – 414 euro)¹³².

Atbilstoši VSAA datiem¹³³ bērna piedzimšanas pabalsta izdevumi ir 8,044 milj. euro gadā.

Turklāt identisks pabalsts tiek piešķirts arī pašvaldībās. Saskaņā ar revidentu veikto pašvaldību aptauju 2018.gadā tas tika piešķirts 117 no 119 pašvaldībām¹³⁴, un tā apmērs revīzijas izlasē iekļautajā 21 pašvaldībā bija no 72 euro līdz 300 euro vai pat 1000 euro, ja vienās dzemdībās dzimuši trīs un vairāk bērni¹³⁵.

Saskaņā ar pašvaldību izmantotās lietojumprogrammas SOPA¹³⁶ datiem bērna piedzimšanas pabalsta izdevumi 92 pašvaldībās (77%), kas šo pabalstu uzskaita lietojumprogrammā SOPA, 2018.gadā bija vismaz **2,9 milj. euro**¹³⁷ jeb 36% no VSAA izdevumiem.

No pieejamiem Darba grupas materiāliem un Labklājības ministrijas sniegtās informācijas nav iespējams gūt apstiprinājumu tam, ka Darba grupa ir apzinājusi, ka šis pabalsts tiek piešķirts arī pašvaldībās, noskaidrojot tā apmēru un pašvaldību izlieto finansējumu.

Savukārt, vērtējot **bērna kopšanas pabalstu**, Darba grupā tika secināts, ka bērna kopšanas pabalsts, kas tiek izmaksāts līdz bērna pusotra gada vecumam, ir regulāri paaugstināts (tajā skaitā 2013. un 2014.gadā) un tā apmērs pārsniedz minimālā ienākuma līmeni. Tomēr, lai nodrošinātu tā apmēra regulāru pārskatīšanu, ir izvērtējama tā sasaiste ar minimālā ienākuma līmeni. Piemēram, pielīdzinot pabalstu viena pieaugušā minimālā ienākuma līmenim un 50% no bērna minimālā ienākuma līmeņa, 2017.gadā būtu nepieciešami papildu budžeta līdzekļi 5,6 milj. euro¹³⁸.

Pašvaldības bērna
piedzimšanas pabalstam
gadā izlieto līdzekļus, kas
sasniedz vismaz 36%
no VSAA šim mērķim
paredzētā finansējuma
apmēra

Turpretī **bērna kopšanas pabalsta izmaksu par bērnu no pusotra līdz divu gadu vecumam pašlaik ir iespējams atzīt par neefektīvu**, jo šajā vecuma grupā daudz aktuālāk ir nodrošināt vecākiem atbalstu bērna pieskatīšanai, tajā skaitā iespēju bērnam apmeklēt pirmsskolas izglītības iestādi. Tāpēc Darba grupa diskutēja par šādiem pabalsta restrukturizācijas priekšlikumiem:

- ✓ paaugstinot pabalsta apmēru un pagarinot pabalsta izmaksas periodu līdz bērna triju gadu vecumam, pabalsts tiek piešķirts tikai to bērnu vecākiem, kas neizmanto pašvaldības vai subsidēto privāto pirmsskolas izglītības iestādi vai bērnu uzraudzības pakalpojumu sniedzēja pakalpojumus;
- ✓ paaugstinot pabalsta apmēru un pagarinot pabalsta izmaksas periodu līdz bērna triju gadu vecumam, pabalsts tiek piešķirts tikai to bērnu vecākiem, kas ir nodarbināti vai iegūst izglītību vispārējās izglītības vai profesionālās izglītības iestādē vai augstskolā pilna laika klātienē, **bērnu aprūpes pakalpojumu izdevumu segšanai**. Šādam pabalstam ir plašāka mērķauditorija un daudzveidīgāka sociālekonomiskā ietekme. 2017.gadā tam papildus būtu nepieciešami budžeta līdzekļi 5,7 milj. *euro* apmērā;
- ✓ bērna kopšanas pabalstu nenodarbinātām (sociāli neapdrošinātām) personām izmaksāt, nevis sākot ar bērna dzimšanu, bet arī divus mēnešus pirms bērna dzimšanas, tā pielīdzinot to darbnespējas periodam sociāli apdrošinātām personām (maternitātes pabalstam, kuru izmaksā 56 vai 70 dienas pirms dzemdībām)¹³⁹.

Tomēr arī šie priekšlikumi tālāk netika virzīti iekļaušanai MIL Plāna projektā.

Apkopojot iepriekš minēto, revidenti secina, ka, lai gan Darba grupa ir izvirzījusi vairākus būtiskus priekšlikumus, kas uzlabotu valsts sociālo pabalstu efektivitāti ģimenēm ar bērniem, atbalstu mērķējot tieši tām ģimenēm, kurām tas ir visvairāk nepieciešams, tomēr izvirzītie priekšlikumi nav virzīti turpmākām diskusijām.

Kā tika izvērtēti personām ar invaliditāti nepieciešamie atbalsta pasākumi?

Personas ar invaliditāti arī ir skaitliski nozīmīga iedzīvotāju grupa. Saskaņā ar Veselības un darbspēju ekspertīzes ārstu valsts komisijas (VDEĀVK) datiem 2017.gadā Latvijā bija 180 386 personas, kurām ir noteikta invaliditāte, kas veidoja 9% no kopējā iedzīvotāju skaita. 2018.gadā personu ar invaliditāti skaits ir pieaudzis līdz 202 821 jeb līdz 11%, no tām 32 449 personām ir noteikta I invaliditātes grupa, 93 279 personām – II invaliditātes grupa un 76 807 personām – III invaliditātes grupa¹⁴⁰.

Personām ar invaliditāti kā īpašai grupai ir paredzēti šādi valsts noteiktie valsts pensiju un valsts sociālo pabalstu veidi:

Valsts atbalsta veids	Finansējuma apjoms 2018.gadā ¹⁴¹ , euro
invaliditātes pensija, kas tiek piešķirta, ja persona vismaz trīs gadus ir veikusi valsts sociālās apdrošināšanas obligātās iemaksas	158 624 609
valsts sociālā nodrošinājuma pabalsts, kas tiek piešķirts, ja personai nav tiesību saņemt invaliditātes pensiju (izņemot apgādnieka zaudējuma pensiju invalīdam) vai apdrošināšanas atlīdzību sakarā ar nelaimes gadījumu darbā vai arodslimību	24 790 717
pabalsts invalīdam, kuram nepieciešama kopšana	40 972 858
bērna invalīda kopšanas pabalsts	5 416 912
piemaksa pie ģimenes valsts pabalsta par bērnu invalīdu	9 953 221
pabalsts transporta izdevumu kompensēšanai invalīdiem, kuriem ir apgrūtināta pārvietošanās	4 589 676
Kopā	244 347 993

Darba grupas ietvaros ir diskutēts par šādiem trūkumiem atbalsta pasākumos personām ar invaliditāti¹⁴²:

- ✓ **bērna invalīda kopšanas pabalsta un pabalsta invalīdam, kuram nepieciešama kopšana**, apmēri nav metodoloģiski noteikti, un tie būtu sasaistāmi nevis ar minimālā ienākuma līmeni, bet gan ar pakalpojumu izmaksu indikatoriem, piemēram, ilgstošas sociālās aprūpes un rehabilitācijas pakalpojuma vidējām izmaksām, ar mērķi nodrošināt šī pabalsta regulāru palielināšanu.
- ✓ **pabalstam transporta izdevumu kompensēšanai invalīdam, kuram ir apgrūtināta pārvietošanās**, būtu jānosaka precīza apmēra noteikšanas un pārskatīšanas metodika, kā arī šo pabalstu iespējams piešķirt kā faktisko transporta izdevumu kompensāciju;
- ✓ ir nepieciešams **ieviest papildu atbalstu personām ar invaliditāti, kuru apgādībā ir bērni**, jo šai grupai ir īpaši augsts nabadzības risks. Kā risinājums varētu būt piemaksa pie valsts sociālā nodrošinājuma pabalsta vai pie invaliditātes pensijas.

Bērna invalīda kopšanas pabalsts un pabalsts invalīdam, kuram nepieciešama kopšana, ja invaliditāte ir kopš bērnības, ir palielināts ar 01.07.2019.¹⁴³ pirms MIL Plāna apstiprināšanas;

Šis pasākums izriet jau no 22.11.2013. Ministru kabineta apstiprinātajām ANO Konvencijas par personu ar invaliditāti tiesībām īstenošanas pamatnostādņēm 2014.–2020.gadam¹⁴⁴. 2016.gadā apstiprinātajā Māra Kučinska Valdības deklarācijā¹⁴⁵ Labklājības ministrijai bija uzdots līdz 31.03.2018. izvērtēt iespēju nodrošināt atbalstu bērniem apgādnieka darbaspēju zaudējuma gadījumā, t.i., ar 2018.gadu ieviest jaunu valsts sociālās apdrošināšanas vai valsts sociālo pabalstu ar mērķi atbalstīt ģimenes, kurās apgādnieki ir zaudējuši darbaspējas, piemēram, sakarā ar invaliditāti. 2018.gadā minētais pasākums nav izpildīts. Savukārt 2019.gadā apstiprinātajā Artura Krišjāņa Kariņa Valdības deklarācijā iekļauts¹⁴⁶ uzdevums Labklājības ministrijai pilnveidot personu materiālā atbalsta sistēmu, kā arī izvērtēt nepieciešamo aizsardzību pret apgādnieka darbaspēju nepietiekamību vai neesamību ar izpildes termiņu 30.10.2022.

Izvērtējumā tika iekļauta arī analīze par **valsts sociālā nodrošinājuma pabalstu**, kas tiek piešķirts ne tikai personām ar invaliditāti, kurām nav tiesību uz invaliditātes pensiju, bet arī personām, kurām nav tiesību uz vecuma pensiju, kā arī apgādnieku zaudējušiem bērniem, kuriem nav tiesību uz apgādnieka zaudējuma pensiju.

Līdz 2017.gadam personām, kurām nav tiesības uz vecuma pensiju, valsts sociālā nodrošinājuma pabalsts tika piešķirts tikai piecus gadus pēc vispārējā pensionēšanās vecuma sasniegšanas.

Saskaņā ar VSAA statistikas datiem¹⁴⁷ 2018.gada decembrī valsts sociālā nodrošinājuma pabalsts kopā tika izmaksāts 19 415 personām:

- ✓ 17 688 personām ar invaliditāti, no tām 12 241 personai ar invaliditāti kopš bērnības;
- ✓ 1432 personām, kurām nav tiesību uz vecuma pensiju;
- ✓ 345 personām apgādnieka zaudējuma gadījumā.

MIL Plāna izstrādes laikā valsts sociālā nodrošinājuma pabalsta apmērs vispārējā gadījumā bija 64,03 euro, personām ar II invaliditātes grupu – 76,84 euro, personām ar I invaliditātes grupu – 83,24 euro, bet invalīdiem kopš bērnības (arī bērniem) – 106,72 euro¹⁴⁸.

Valsts sociālā nodrošinājuma pabalsts apgādnieka zaudējuma gadījumā tika paaugstināts jau no 01.04.2017., nosakot to pēc bērna vecuma¹⁴⁹: līdz sešu gadu vecumam (ieskaitot) – 92,50 euro; līdz sešu gadu vecumam (ieskaitot) bērnam ar invaliditāti kopš bērnības – 106,72 euro; no septiņu gadu vecuma – 111,00 euro, pamatojot, ka “viskritiskākā situācija un augstākais nabadzības riskam pakļauto personu īpatsvars ir nepilnajās ģimenēs, kurās bērnu/-s audzina viens pieaugušais”¹⁵⁰.

Darba grupas ieskatā, **ir nepieciešams pārskatīt valsts sociālā nodrošinājuma pabalsta apmēru**, jo tas nav pārskatīts vairāk nekā sešus gadus. Tomēr tas ir problemātiski, jo pabalsta apmērs tiek izmantots vairāku valsts sociālo pabalstu, kā arī minimālo valsts pensiju, bezdarbnieka pabalsta, kaitējuma atlīdzības saistībā ar nelaimes gadījumu darbā vai arodslimību apmēra noteikšanā, tas var radīt būtiskus valsts pamatbudžeta un speciālā budžeta papildu izdevumus¹⁵¹.

Diskusiju rezultātā Darba grupa 2017.gadā vienojās, ka personām ar invaliditāti paredzēto valsts sociālo pabalstu restrukturizācija un apmēru paaugstināšana ir izvērtējama, pilnveidojot invaliditātes noteikšanas sistēmu un pārskatot minimālās pensijas, nesaistot to ar minimālā ienākuma līmeni¹⁵².

Invaliditātes noteikšanas sistēmas pilnveidošana notiek divos posmos: 2010.–2013.gadā tika izstrādāta personas vispārējo darbaspēju vērtēšanas sistēma, kuras ieviešana uzsākta ar 01.01.2015. Proti, invaliditātes ekspertīzes sistēma balstīta uz darbaspēju, funkcionālo traucējumu un individuālo vajadzību novērtēšanu. Otro posmu, kas vērsts uz profesionālo darbaspēju vērtēšanu, plānots ieviest pēc 2020.gada.

Savukārt pēdējā MIL Plāna versijā¹⁵³, kas tika izstrādāta un arī apstiprināta, tika iekļauta šāda valsts sociālā nodrošinājuma pabalsta palielināšana, kā arī noteikta ikgadēja pabalsta indeksācija ar patēriņa cenu indeksu.

	Personu invaliditātes grupa			Personām ar invaliditāti kopš bērnības	Personām, kurām nav tiesību uz vecuma pensiju
	III grupa	II grupa	I grupa		
No 01.07.2014.	64,03 euro	$64,03 * 1,2 = 76,84 \text{ euro}$	$64,03 * 1,3 = 83,24 \text{ euro}$	106,72 euro (III grupa) $106,72 * 1,2 = 128,06 \text{ euro}$ (II grupa) $106,72 * 1,3 = 138,74 \text{ euro}$ (I grupa)	64,03 euro
MIL Plāns	99,00 euro	$99,00 * 1,2 = 118,80 \text{ euro}$	$99,00 * 1,4 = 138,60 \text{ euro}$	106,72 euro (III grupa) $106,72 * 1,2 = 128,06 \text{ euro}$ (II grupa) $106,72 * 1,4 = 149,41 \text{ euro}$ (I grupa)	99,00 euro

MIL Plānā¹⁵⁴ ir norādīts, ka personām ar invaliditāti paredzētā valsts sociālā nodrošinājuma pabalsta apmēra paaugstināšana provizoriski skartu 8,4 tūkst. personu ar vidējo pabalsta apmēra pieaugumu 30,43 euro mēnesī, tajā skaitā personām ar I grupas invaliditāti plānotā pabalsta aprēķinam piemērojamā koeficienta paaugstināšana no 1,3 līdz 1,4 (gan vispārējā gadījumā, gan personām ar invaliditāti kopš bērnības) – provizoriski skartu 3,4 tūkst. personas ar vidējo pabalsta apmēra pieaugumu 17,32 euro mēnesī. Kopējais nepieciešamais papildu finansējums ir 3,087 milj. euro gadā.

Revidenti vērs uzmanību, ka arī attiecībā uz personām ar invaliditāti Darba grupas veiktais izvērtējums neaptver visa personām ar invaliditāti paredzētā atbalsta analīzi, tajā skaitā lai izvērtētu nepieciešamā atbalsta sasaisti ar minimālā ienākuma līmeni:

- ✓ lai gan tika apkopota informācija par VSAA piešķirtajiem valsts sociālo pabalstu veidiem, tie netika vērtēti kā atbalsta kopums, piemēram, kaut vai invaliditātes grupu griezumā (personām ar I invaliditātes grupu paredzētais atbalsts, personām ar II grupu paredzētais atbalsts vai personām ar III grupu paredzētais atbalsts), lai noteiktu, tieši kurām personām ar invaliditāti pastāv vislielākais nabadzības risks un kāds atbalsts tām ir nepieciešams;
- ✓ nav apzināti un ņemti vērā arī dažādi personām ar invaliditāti paredzētie atvieglojumi, kā arī pašvaldību sniegtais atbalsts.

Saskaņā ar revīzijā apkopoto informāciju pašvaldības personām ar invaliditāti piešķir gan sociālās palīdzības pabalstus (dzīvokļa pabalsts vai pabalsts noteiktu mājokļa izdevumu apmaksai, pabalsts aprūpei, ja nepieciešama kopšana u.c.), gan brīvprātīgās iniciatīvas pabalstus, piemēram, veselības uzlabošanai vai ārstu speciālistu pakalpojumu maksas kompensēšanai.

Piemēram, Balvu novadā un Daugavpils pilsētā bērniem ar invaliditāti 2018.gadā ir izmaksāti pabalsti veselības aprūpei par kopējo summu vismaz 14 751 euro, Salaspils novadā personām ar invaliditāti – pabalsts Starptautiskajā invalīdu dienā par kopējo summu vismaz 104 882 euro. Savukārt Ludzas novadā 2018.gadā pabalsti kurināmā iegādes vai apkures izdevumu apmaksai personām ar I grupas invaliditāti un ģimenēm, kuras audzina bērnu ar invaliditāti, izmaksāti vismaz 12 287 euro apmērā.

Kā ir vērtēta iespēja minimālo valsts pensiju sasaistīt ar minimālā ienākuma līmeni?

Viens no MIL Plānā risināmiem uzdevumiem bija arī noteikt, kā minimālā ienākuma līmeni sasaistīt ar minimālo valsts pensiju.

No valsts pensiju saņēmējiem lielāko īpatsvaru veido tieši vecuma pensiju saņēmēji. Pensijas vecuma personas ir arī skaitliski vislielākā no iedzīvotāju grupām, kura tiek definēta kā nabadzības riskam pakļauta, un to īpatsvars iedzīvotāju skaitā, kā arī nabadzības risks pieaug. 2018.gada beigās vīrs darbspējas vecuma Latvijā bija 438 292 personas jeb 22,8% no iedzīvotājiem. Nabadzības risks personām vīrs 65 gadu vecuma bija 47,9%, bet vienas personas mājsaimniecībās – pat 74,9%¹⁵⁵.

Savukārt 2015.gada beigās, kad notika aktīvākais Darba grupas darbs, Latvijā bija 466 691 vecuma pensijas saņēmējs un 73 331 invaliditātes pensijas saņēmējs¹⁵⁶.

Saskaņā ar normatīvajiem aktiem¹⁵⁷, kas bija spēkā līdz 31.12.2019., personām, kurām ir piešķirta invaliditātes vai vecuma pensija, pensijas apmērs nedrīkst būt mazāks par valsts sociālā nodrošinājuma pabalsta apmēru (64,03 euro), kuram tiek piemērots koeficients:

Vecuma pensijas saņēmējiem – atkarībā no uzkrātā apdrošināšanas stāža ¹⁵⁸ :	Invaliditātes pensijas saņēmējiem – atkarībā no invaliditātes grupas ¹⁵⁹ :
no 10 līdz 20 gadiem – $64,03 * 1,1 = 70,43$ euro	III invaliditātes grupa – $64,03 * 1 = 64,03$ euro
no 21 līdz 30 gadiem – $64,03 * 1,3 = 83,24$ euro	II invaliditātes grupa – $64,03 * 1,4 = 89,64$ euro
no 31 līdz 40 gadiem – $64,03 * 1,5 = 96,05$ euro	I invaliditātes grupa – $64,03 * 1,6 = 102,45$ euro
41 gads un vairāk – $64,03 * 1,7 = 108,85$ euro	

Savukārt apgādnieka zaudējuma pensijas apmēru aprēķina no mirušā apgādnieka iespējamās vecuma pensijas apmēra (50–90% apmērā no pensijas atkarībā no bērnu skaita)¹⁶⁰. Līdz 31.12.2016. tās kopējais apmērs nevarēja būt mazāks par valsts sociālā nodrošinājuma pabalsta apmēru (64,03 euro)¹⁶¹, bet no 01.04.2017. tās minimālo apmēru, tāpat kā valsts sociālā nodrošinājuma pabalstam apgādnieka zaudējuma gadījumā, nosaka pēc bērna vecuma¹⁶²:

- ✓ līdz bērna sešu gadu vecumam (ieskaitot) – 92,50 euro;
- ✓ līdz bērna sešu gadu vecumam (ieskaitot) bērnam ar invaliditāti kopš bērnības – 106,72 euro;
- ✓ no bērna septiņu gadu vecuma – 111,00 euro¹⁶³.

Lemjot par valsts pensijas apmēra palielināšanu, jāņem vērā uz tās attiecināmie valsts sociālās apdrošināšanas pakalpojumu finansēšanas principi.

Saskaņā ar likumu “Par valsts sociālo apdrošināšanu”¹⁶⁴ sociālās apdrošināšanas pamatprincipi paredz: solidaritāti starp sociālās apdrošināšanas iemaksu veicējiem un sociālās apdrošināšanas pakalpojumu saņēmējiem, t.i., šodienas iemaksu veicēju veiktās iemaksas tiek izmantotas, lai izmaksātu vecuma pensijas un pabalstus esošiem pensionāriem, kā arī tiem, kas ir saslimuši, atrodas bez darba, ir pirmsdzemdību, pēcdzemdību un bērna kopšanas atvaļinājumā, kā arī sociālās apdrošināšanas līdzekļu izmantošanu tikai sociālās apdrošināšanas pakalpojumiem, tas nozīmē, ka izmaksām ir jābūt samērīgām ar veiktajām iemaksām.

Tāpēc jau Informatīvajā ziņojumā¹⁶⁵ tika norādīts, ka, lai minimālo vecuma pensiju pielīdzinātu minimālā ienākuma līmenim, ir jāapsver iespēja grozīt vecuma pensijas struktūru, nosakot, ka pensija sastāv no divām daļām – bāzes jeb sociālās pensijas, ko izmaksā no valsts pamatbudžeta, un sociālās apdrošināšanas pensijas, kas aprēķināta no personas veiktajām valsts sociālās apdrošināšanas obligātajām iemaksām un tiek finansēta no sociālās apdrošināšanas speciālā budžeta.

Revīzijā, izvērtējot Darba grupas paveikto, ir konstatēts, ka Darba grupas ietvaros¹⁶⁶ ir analizēti minimālo valsts pensiju apmēri un apkopoti citās ES valstīs noteiktie pensiju piešķiršanas modeļi (*universālais pensijas apmērs, minimālā pensija uz iemaksām balstītā sistēmā vai sociālā pensija kā īpaša sociālā palīdzība pensionāriem*) un noteiktie minimālo pensiju apmēri, kā arī veikti dažādi aprēķini un izvērtēti iespējamie scenāriji attiecībā uz vecuma pensiju – gan tādi, kas attiecas uz pašreizējiem minimālās vecuma pensijas saņēmējiem, gan tādi, kas vairāk attiecas uz nākotnes pensionāriem. Tika apsvērti šādi priekšlikumi:

- ✓ noteikt bāzes pensiju minimālā ienākuma līmeņa apmērā;

Nosakot minimālo pensiju minimālā ienākuma līmeņa apmērā (139 euro 2015.gadā), 35% minimālo pensiju saņēmēju valstij būs jāgarantē šis apmērs, jo šo personu veiktās valsts sociālās apdrošināšanas obligātās iemaksas (uzkrātais pensiju kapitāls) šo līmeni nesedz. Tas savukārt rada risku, ka cilvēkiem nebūs motivācijas veikt valsts sociālās apdrošināšanas obligātās iemaksas. Turklāt sociālās apdrošināšanas speciālā budžeta izdevumi strauji palielinātos, bet ieņēmumi samazinātos, līdz ar to tiktu apdraudēta gan esošo, gan topošo pensionāru pensiju izmaksa.

- ✓ pensijas apmērs tiek noteikts, balstoties uz sociālās apdrošināšanas sistēmā veiktajām iemaksām, bet, ja pensijas apmērs nesasniedz minimālā ienākuma līmeni, trūkstošo apmēru “*kompensē pašvaldību nodrošinātā sociālā palīdzība*”, lai pensionāra ienākumi sasniegtu minimālā ienākuma līmeni;

Ir aprēķināts vidējais sociālās palīdzības apmērs mēnesī, kas pašvaldībām būtu jānodrošina, lai 70–140 euro pensijas saņēmēja ienākumi sasniegtu minimālā ienākuma līmeni.

- ✓ sociālās apdrošināšanas sistēmas ietvaros palielināt pensijas sistēmas 1.līmeņa kapitālu, t.i., novirzīt lielāku valsts sociālās apdrošināšanas obligāto iemaksu daļu pensiju sistēmas 1.līmenim (*pašlaik novirza 14% no iemaksām, izvērtēja variantus novirzīt 20–22%*), attiecīgi samazinot uz pensiju sistēmas 2.līmeni novirzāmo iemaksu daļu, vai arī pensiju sistēmas 1.līmeņa kapitāla palielinājumu veikt nevis no individuālās iemaksu algas, bet gan no valstī noteiktās vidējās apdrošināšanas iemaksu algas.

Tika aprēķināti iespējamie minimālās pensijas apmēri, ja pensiju sistēmas 1.līmeņa kapitālu palielinātu, uz to novirzot 20%, 21% vai 22% no personas veiktajām valsts sociālās apdrošināšanas obligātajām iemaksām. Piemēram, valstī noteiktās minimālās darba algas saņēmēja vecuma pensija būtu no 57 līdz 63 euro, bet personas, kura saņem vidējo algu valstī, – no 99 līdz 109 euro, kas tāpat nesasniegtu minimālā ienākuma līmeni.

2017.gadā Darba grupa vienojās¹⁶⁷, ka minimālās valsts pensijas bāze ir nosakāma 94 euro apmērā, nesaistot to ar minimālā ienākuma līmeni, bet pensijas apmērs tāpat kā iepriekš tiek noteikts, piemērojot koeficientu – vecuma pensijām atkarībā no darba stāža, bet invaliditātes – atkarībā no invaliditātes grupas.

Savukārt 2019.gadā pārstrādātajā MIL Plāna versijā, kas tika arī apstiprināta¹⁶⁸, minimālās pensijas bāze ir noteikta 99 euro apmērā.

Saskaņā ar MIL Plāna aprēķiniem¹⁶⁹ 2020.gadā:

Plānotais pasākums	Personu skaits	Prognozētais nepieciešamais papildu finansējums	
		Pamatbudžeta izdevumi, euro	Speciālā budžeta izdevumi, euro
Minimālo valsts vecuma pensiju paaugstināšana	provizoriski skartu 25,5 tūkst. personas ar vidējo apmēra pieaugumu 35,52 euro mēnesī	10 879 058	-
Minimālo invaliditātes pensiju paaugstināšana	35,4 tūkst. personas ar vidējo apmēra pieaugumu 27,12 euro mēnesī	-	11 525 617
Minimālo apgādnieka zaudējuma pensiju paaugstināšana	10,3 tūkst. personas ar vidējo apmēra pieaugumu 7,54 euro mēnesī	936 466	-
Minimālo izdienas pensiju paaugstināšana	0,1 tūkst. personas ar vidējo apmēra pieaugumu 37,19 euro mēnesī	285	63 525
	Kopā	11 815 809	11 589 142

Kopā 2020.gadā papildus nepieciešamais finansējums, lai paaugstinātu minimālās pensijas, ir 23,405 milj. euro.

Revidenti uzskata, ka, neradot iespēju minimālās pensijas apmēru kaut daļēji kompensēt no pamatbudžeta, nav iespējams no valsts sociālās apdrošināšanas speciālā budžeta līdzekļiem to nodrošināt minimālā ienākuma līmenī.

Jau 2017.gadā, veicot lietderības revīziju "Valsts politikas efektivitāte pensiju sistēmas ilgtspējas nodrošināšanā", Valsts kontrole norādīja, ka, lai ievērotu sociālās apdrošināšanas speciālā budžeta pašfinansēšanās principu un saglabātu tā ilgtspēju, ar pašreizējiem un tuvākajā laikā plānotajiem sociālās apdrošināšanas speciālā budžeta ieņēmumiem nav iespējams minimālo valsts vecuma pensiju pielīdzināt minimālā ienākuma līmenim. Tāpēc ir nepieciešams rast citu finansējuma avotu vai meklēt instrumentus sociālās apdrošināšanas speciālā budžeta ieņēmumu būtiskai palielināšanai.

Revīzijā ir konstatēts, ka vēl pirms MIL Plāna apstiprināšanas, pamatojoties uz Saeimas Sociālo un darba lietu komisijas priekšlikumu, no 2019.gada ir ieviests jauns atbalsta veids¹⁷⁰ – **pabalsts mirušā pensijas saņēmēja laulātajam**, kas pensijas saņēmēja nāves gadījumā pārdzīvojušajam laulātajam tiek izmaksāts 12 mēnešus 50% apmērā no mirušā laulātā pensijas.

Minētais pabalsts attiecas uz vecuma, invaliditātes, apgādnieka zaudējuma vai izdienas pensiju saņēmēju laulātajiem.

Līdzīgs atbalsta veids pastāvēja arī līdz 2019.gadam. Tomēr to izmaksāja kā vienreizēju pabalstu, un tā apmērs bija tikai mirušā laulātā divu pensiju apmērā.

Saskaņā ar likumprojekta anotāciju¹⁷¹ pabalsts ir ieviests ar mērķi **samazināt vientuļo senioru nabadzības risku un strauji nepasliktināt to dzīves līmeni pēc laulātā nāves**, pamatojot, ka 26 no 28 ES dalībvalstīm pārdzīvojušajam laulātajam ir tiesības uz daļu no mirušā laulātā pensijas, kas viņam ļauj neizjust ļoti strauju dzīves līmeņa pasliktināšanos pēc laulātā nāves. Pārdzīvojušā laulātā pensija ES nav paredzēta tikai Latvijā un Bulgārijā. Situācijā, kad viens no laulātajiem nomirst un otram laulātajam ir jāapsaimnieko kopīgā saimniecība un jāsedz ar ģimenes īpašumiem saistītie un citi ikdienas izdevumi, pārdzīvojušā laulātā labklājība strauji sarūk. Mantojuma lietu sakārtošanai, tai skaitā piekļūšanai

mirušā bankas kontam un īpašumu (dzīvesvietas) jautājumu risināšanai, ir nepieciešami vismaz seši mēneši. Pārdzīvojušais laulātais 12 mēnešus saņemtu pabalstu 50% apmērā no mirušā laulātā pensijas, ieskaitot pie tās piešķirto piemaksu par apdrošināšanas stāžu, jo tieši pirmais gads pēc laulātā nāves materiāli un morāli ir visgrūtākais periods pārdzīvojušajam laulātajam.

Minētā atbalsta nodrošināšanai 2019.gadā ir piešķirti papildus 3,213 milj. euro, bet 2020.gadā – 7,430 milj. euro¹⁷².

Ņemot vērā, ka Latvijā palielinās pensijas vecuma personu nabadzības risks (2014.g. – 34,6%, 2018.g. – 47,9%)¹⁷³ un īpaši vientuļo pensionāru nabadzības risks (2014.g. – 67,4%, 2018.g. – 74,9%)¹⁷⁴, revidenti piekrīt, ka minētā pabalsta ieviešana īslaicīgi uzlabos vientuļo pensionāru materiālo stāvokli. Tomēr būtiski ir uzsvērt, ka šī pabalsta izmaksas ilgums ir tikai 12 mēneši un pēc tam nekāds cits atbalsts nav plānots, tāpēc nav pamata uzskatīt, ka tiks mazināts šīs iedzīvotāju grupas nabadzības risks.

Turklāt pabalsts ir ieviests ārpus labklājības nozares attīstības plānošanas sistēmas, neveicot izvērstu analīzi ne par tā ietekmi uz nabadzības rādītāju uzlabošanas ilgtermiņā, ne par tā iespējamo ietekmi uz sociālās apdrošināšanas speciālo budžetu, tādējādi, iespējams, ietekmējot arī tā ilgspēju.

Kā ir vērtēta iespēja bezdarbnieka pabalstu saistīt ar minimālā ienākuma līmeni?

Viens no MIL Konceptijā izvirzītajiem priekšlikumiem bija ar minimālā ienākuma līmeni sasaistīt arī bezdarbnieka pabalstu, lai *sniegtu adekvātu atbalstu iedzīvotājiem, kuri palikuši bez darba, tajā skaitā nosakot minimālo un maksimālo bezdarbnieka pabalsta apmēru.*

Bezdarbnieka pabalsts ir viens no valsts sociālās apdrošināšanas pabalstu veidiem, kas tiek piešķirts personām, kuras ir veikušas valsts sociālās apdrošināšanas obligātās iemaksas bezdarba gadījumam. Bezdarbnieka pabalstam nav noteikts minimālais vai maksimālais apmērs, tas ir atkarīgs tikai no personas veikto iemaksu apmēra.

MIL Plāna izstrādes laikā un līdz pat 2019.gada beigām bezdarbnieka pabalstu varēja saņemt maksimāli deviņus mēnešus. Turklāt, lai motivētu bezdarbnieku ātrāk atgriezties darba tirgū, tā apmērs pabalsta izmaksas laikā tika samazināts, t.i.,

- ✓ pirmos trīs mēnešus pabalsts tika izmaksāts piešķirtajā apmērā;
- ✓ nākamos trīs mēnešus – 75% no piešķirtā pabalsta apmēra;
- ✓ pēdējos trīs mēnešus – 50% no piešķirtā pabalsta apmēra.

Jau Pasaules Bankas pētījumā¹⁷⁵, pamatojoties uz kuru tika izstrādāts Informatīvais ziņojums un MIL Konceptija, vērtējot valsts sniegto atbalstu bezdarba gadījumā, kā negatīvs faktors minēts pabalsta atkarība no iepriekš veikto iemaksu apmēra un pabalsta minimālā un maksimālā apmēra ierobežojuma neesamība, tas nozīmē, ka sistēma ir labvēlīgāka strādājošiem ar augstiem ienākumiem un mazāk aizsargā zemo algu saņēmējus. *Turklāt starp esošās sistēmas negatīvajiem aspektiem tiek minēts bezdarbnieka pabalsta izmaksas ilgums, kas, neņemot vērā tā saņemšanas perioda pagarināšanu krīzes periodā, joprojām ir īsāks nekā lielākajā daļā ES un OECD valstu¹⁷⁶.* Tāpēc tika izteikts ierosinājums pārskatīt šo sistēmu un izvērtēt iespējamus risinājumus zemo algu saņēmēju augstākai sociālajai aizsardzībai.

Darba grupas ietvaros tika izvērtēta nepieciešamība ieviest bezdarbnieka pabalsta minimālo apmēru, ņemot vērā minimālā ienākuma līmeni. Tika novērtēts arī NVA pieejamais atbalsts tiem bezdarbniekiem, kuriem ir grūtības iekļauties darba tirgū: NVA piedāvātie aktīvās nodarbinātības pasākumi, darba meklēšanas kārtība un bezdarba tendences.

Tika arī secināts, ka bezdarbnieka pabalsta izmaksas ilgums (9 mēneši) ir viens no īsākajiem Eiropā, pabalstu saņem tikai 41% no reģistrētajiem bezdarbniekiem. *Pretēji citām OECD valstīm ar īsu bezdarbnieka pabalsta ilgumu Latvija nesniedz tālāku palīdzību bezdarbniekiem. Starp Eiropas OECD valstīm tikai Čehijai un Slovākijai ir mazāks bezdarbnieka pabalsta ilgums. Latvijā bezdarbnieka pabalsta pārklājums ir nepietiekams. Ierobežotā pieeja bezdarbnieka pabalstiem atspoguļojas lielākā un pieaugušā pieprasījumā pēc citiem ienākumu atbalsta veidiem, jo īpaši invaliditātes pabalstiem un pensijām, kā arī GMI pabalsta, kas nav paredzēti bezdarbnieku atbalstam*¹⁷⁷.

Diskusijās, ņemot vērā citu valstu praksi, Darba grupa piedāvāja¹⁷⁸ pēc bezdarbnieka pabalsta izmaksas beigām ieviest jaunu atbalsta shēmu – **bezdarbnieka palīdzību, kas tiks izmaksāta vienādā apmērā visiem bezdarbniekiem sešus mēnešus** (50% apmērā no minimālā ienākuma līmeņa, neatkarīgi no iepriekš saņemtā pabalsta apmēra), nosakot, ka tā tiek izmaksāta tikai tad, ja bezdarbnieks turpina meklēt darbu (identiski kā bezdarbnieka pabalsta gadījumā).

Tomēr Darba grupā izskatītie priekšlikumi netika iekļauti MIL Plāna versijās – ne saistībā ar iespēju noteikt minimālo bezdarbnieka pabalsta apmēru, ne priekšlikums ieviest jaunu atbalsta shēmu, jo diskusiju noslēgumā Darba grupa secināja, ka minimālā ienākuma līmeni nav nepieciešams attiecināt uz bezdarbnieka pabalstu, jo tā nosacījumi kopumā motivē bezdarbniekus iesaistīties aktīvā darba tirgus politikas pasākumos un uzsākt darba attiecības. Savukārt bezdarbnieka palīdzības pabalsta ieviešana jāvērtē ilgtermiņa plānos¹⁷⁹.

*Revidenti novērtē, ka, lai atvieglotu personu iekļaušanos darba tirgū, no 09.02.2017., pamatojoties uz Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likumā izdarītiem grozījumiem*¹⁸⁰, gadījumos, kad persona, kurai ir piešķirts trūcīgas personas statuss, uzsāk darba tiesiskās attiecības vai saimniecisko darbību un tās ienākumi nepārsniedz valstī noteiktās minimālās mēneša darba algas apmēru, trīs mēnešus var saglabāt trūcīgas personas statusu un attiecīgi, pamatojoties uz šo statusu, turpināt saņemt piešķirto palīdzību.

Tā vietā 2020.gada budžeta projekta izstrādes laikā, kas tika izstrādāts vienlaikus ar MIL Plāna pēdējo versiju, Finanšu ministrijas sagatavotajā informatīvajā ziņojumā¹⁸¹ fiskālās telpas palielināšanas pasākumu ietvaros Labklājības ministrijai tika uzdots¹⁸² *pārskatīt sociālo pabalstu politiku, ņemot vērā darbaspēka nepietiekamību Latvijā, reģistrēto bezdarbnieku skaita samazinājumu, kā arī izdevumu pieauguma tendences valsts sociālās apdrošināšanas speciālajā budžetā.*

Izpildot minēto uzdevumu, Labklājības ministrija ierosināja samazināt bezdarbnieka pabalsta izmaksas ilgumu un apmēru, proti, nosakot, ka bezdarbnieka pabalsta izmaksas ilgums ir astoņi mēneši, kas pirmos divus mēnešus tiek izmaksāts pilnā apmērā, nākamos divus mēnešus – 75 procentu apmērā, nākamos divus mēnešus – 50 procentu apmērā, bet pēdējos divus mēnešus – 45 procentu apmērā no piešķirtā bezdarbnieka pabalsta apmēra¹⁸³. Saskaņā ar Labklājības ministrijas aplēsēm tas 2020.–2022.gadā bezdarbnieka pabalsta izmaksas samazinās par 12,336 milj. euro gadā.

Minētais priekšlikums tika atbalstīts gan Ministru kabinetā, gan Saeimā, un izmaiņas stājās spēkā no 01.01.2020.¹⁸⁴

Revidenti vērš uzmanību, ka bezdarbnieka pabalsta izmaksas ilguma un apmēra samazināšana varētu skart arī tās bezdarbnieku grupas, kurām nepieciešams ilgāks laiks, lai iekļautos darba tirgū, piemēram, pirmspensijas vecuma personas. Tomēr, samazinot bezdarbnieka pabalsta izmaksas ilgumu, šīm personām netika piedāvāti jauni atbalsta veidi. Turklāt, kā jau norāda arī Darba grupa, bezdarbnieka pabalsts ir īstermiņa risinājums, kas ir pieejams tikai sociāli apdrošinātām personām. Šis atbalsts visdrīzāk nemaz nebūs pieejams tādām bezdarba riska grupām kā jaunieši vai ilgstošie bezdarbnieki.

Tāpēc daudz būtiskāk bija jautājumu par bezdarbnieku motivēšanu iesaistīties darba tirgū skatīt kontekstā ar iedzīvotāju ekonomisko aktivitāti veicinošu pasākumu uzlabošanu.

Kā ir vērtēta sociālās palīdzības sistēma?

Viena no būtiskākajām atbalsta sistēmām, kas vistiešākā mērā ir paredzēta iedzīvotājiem ar zemiem ienākumiem un kas pēc būtības var skart jebkuru iedzīvotāju grupu, ir sociālā palīdzība, kas atbilstoši likumam¹⁸⁵ ir jānodrošina pašvaldībām.

Jau 2014.gada nogalē pabeigtajā likumības revīzijā “*Pašvaldību sniegtās sociālās palīdzības likumā un efektivitāte*”, kas tika uzsākta vēl pirms MIL Konceptijas apstiprināšanas¹⁸⁶, Valsts kontrole norādīja uz būtiskām nepilnībām sociālās palīdzības sistēmā – *pašvaldībām nav vienotas izpratnes par sociālās palīdzības pamatprincipiem un sniedzamiem atbalsta veidiem, par normatīvajos aktos paredzētās rīcības brīvības izmantošanu trūcīgas ģimenes (personas) statusa piešķiršanai, kā arī par nepieciešamību ieviest maznodrošinātas ģimenes (personas) statusu, tā nenodrošinot iespēju ģimenēm (personām) ar līdzvērtīgu ienākumu un materiālā stāvokļa līmeni saņemt ne tikai līdzvērtīgu pašvaldību sniegto sociālo atbalstu, bet arī valsts noteiktos tiesiskos labumus.*

Valsts kontroles vērtējumā, galvenie iemesli šādai situācijai bija, ka valstī nebija noteikti vienoti principi sociālās palīdzības piešķiršanai un tās saņemšanai pašvaldībās tiek izmantoti dažādi lielumi un/vai kritēriji:

- ✓ lai gan ar Ministru kabineta noteikumiem¹⁸⁷ ir noteikts trūcīgas ģimenes (personas) statuss, nosakot vienotu ienākumu līmeni (128,06 euro) un kritērijus ģimenes mantiskajam stāvoklim, lai ģimeni (personu) atzītu par trūcīgu, daļā pašvaldību minētais statuss ir priekšnoteikums tikai pabalsta garantētā minimālā ienākumu līmeņa nodrošināšanai (turpmāk – GMI pabalsts) un valsts noteikto tiesisko labumu saņemšanai;
- ✓ lai gan atbilstoši likumam¹⁸⁸ pašvaldībām ir jāievieš arī maznodrošinātas ģimenes (personas) statuss, revīzijas laikā to bija ieviesušas tikai 82 pašvaldības, turklāt pašvaldību noteiktais maznodrošinātas ģimenes (personas) ienākumu līmenis, lai ģimene atbilstu šim statusam, bija noteikts no 142 līdz 356 euro¹⁸⁹. Saskaņā ar revidentu konstatēto šis statuss galvenokārt nodrošināja personām iespēju saņemt valsts noteiktos atvieglojumus, bet ne sociālo palīdzību, jo sociālās palīdzības piešķiršanai tas tika izmantots tikai dažās pašvaldībās;
- ✓ daudzu pašvaldību saistošajos noteikumos sociālās palīdzības pabalstu (izņemot GMI pabalstam) piešķiršanai bija noteikti citi ienākumu līmeņi, piemēram, % no valstī noteiktās minimālās darba algas vai noteiktas summas apmērā, kas ģimenei (personai) dod tiesības saņemt noteiktu atbalsta veidu;
- ✓ pašvaldībās atšķīrās pabalstu veidi un to skaits, jo valsts līmenī bija noteikts pienākums maksāt tikai GMI pabalstu, regulējot arī tā apmēru, bet pārējos pabalstus, tajā skaitā likumā noteikto dzīvokļa pabalstu un pabalstu krīzes situācijā (iepriekš – vienreizējais pabalsts ārkārtas situācijā¹⁹⁰), pašvaldības varēja piešķirt, tajā skaitā to apmēru noteikt pēc saviem ieskatiem.

Tā kā revīzijas noslēguma posmā Ministru kabinets¹⁹¹ apstiprināja Labklājības ministrijas izstrādāto MIL Konceptiju, viens no Valsts kontroles sniegtajiem ieteikumiem bija *Labklājības ministrijai sadarbībā ar pašvaldībām rast risinājumu, lai MIL Konceptijā paredzētais minimālā ienākuma līmenis tiek izmantots, nosakot ģimenei (personai) nepieciešamo sociālo palīdzību*, kas ir arī viens no MIL Konceptijā definētajiem MIL Plāna uzdevumiem.

Revīzijā, izvērtējot Darba grupas paveikto, ir konstatēts, ka gan Darba grupā, gan tās apakšgrupās ir veiktas šādas galvenās darbības¹⁹²:

- ✓ ir apkopota informācija par ES dalībvalstīs esošajiem sociālās palīdzības saņemšanas principiem, finansēšanas principiem un minimālo ienākumu sliekšņiem;

- ✓ Darba grupas locekļi ir iepazīstināti ar Valsts kontroles likumības revīzijā norādīto par trūkumiem sociālās palīdzības sistēmā un Valsts kontroles sniegtajiem ieteikumiem.

Darba kārtībā ir iekļauti vairāki jautājumi, kas ir tieši saistīti ar Valsts kontroles sniegtajiem ieteikumiem, piemēram, noteikt vienotos nekustamā īpašuma un kustamās mantas kritērijus, kas ģimenei var piederēt, lai tā atbilstu trūcīgas ģimenes (personas) statusam, precizēt ar sociālās palīdzības piešķiršanu saistītos kritērijus u.c.;

- ✓ ir **analizēta informācija par valstī esošo trūcīgu personu skaitu**, kā arī ir prognozētas trūcīgu personu skaita izmaiņas, tajā skaitā pa trūcīgu personu kategorijām (bērni, nestrādājošie, pensijas vecuma personas, personas ar invaliditāti) un ņemot vērā dažādus pasākumus, kas ietekmē trūcīgo materiālo situāciju, piemēram, pensiju indeksāciju.

Savukārt **par maznodrošinātu personu skaitu informācija nav apkopota**, jo līdz pat 2017.gadam statistikas pārskatos, kurus pašvaldības gatavo Labklājības ministrijai, šāda informācija pašvaldībām nebija jānorāda¹⁹³. MIL Plāna projekta aprēķinos Labklājības ministrija tikai norāda, ka *datu vākšana par maznodrošinātu personu skaitu valstī uzsākta no 2017.gada*, tāpēc maznodrošināto skaita pieaugums aprēķinos tiek prognozēts atbilstoši trūcīgu personu skaita pieaugumam¹⁹⁴;

- ✓ ir **vispārīgi apkopota informācija par trūcīgām un maznodrošinātām personām pieejamo valsts un pašvaldību atbalstu**, kas ir noteikts ar likumiem un Ministru kabineta noteikumiem, bet ne ar pašvaldību saistošajiem noteikumiem.

Atbilstoši Labklājības ministrijas veiktajam apkopojumam trūcīgas personas 2015.gadā varēja saņemt 16, bet maznodrošinātas personas – 12 atbalsta veidus (pārtikas pakas, dzīvokļa pabalsts, elektroenerģijas atbalsts, nekustamā īpašuma nodokļa atvieglojums, atbrīvojums no maksas par sociālās aprūpes pakalpojumiem (tikai trūcīgām), atvieglojumi veselības aprūpē (tikai trūcīgām), citi pabalsti mājoklim, veselībai, aprūpei, ēdienam un citi atvieglojumi ārpus sociālās jomas tikai trūcīgām personām (izglītība, tieslietas, kultūra).

Attiecībā uz pieejamo atbalstu Darba grupa secina, ka par visiem atbalsta veidiem Latvijā nemaz netiek uzkrāta informācija, tāpēc nav iespējams novērtēt arī tā efektivitāti un lietderību¹⁹⁵.

- ✓ **veikta arī visu pašvaldību sociālo dienestu aptauja**, lai noskaidrotu, vai būtu nosakāms vienots minimālais un maksimālais ienākuma līmenis sociālās palīdzības sniegšanai, kādus pabalstus būtu tiesīgs saņemt sociālās palīdzības klients un vai atbalsts trūcīgām personām ir jāpārvērtē.

Vairāki no aptaujā iekļautajiem jautājumiem ir saistīti arī ar Valsts kontroles sniegtajiem ieteikumiem, piemēram, vai un kā būtu nepieciešams pilnveidot sociālās palīdzības sniegšanai noteiktos kritērijus attiecībā uz ģimenes materiālo stāvokli, kādi būtu vienoti dzīvokļa pabalsta piešķiršanas principi (ietvars), pabalsta saturs un izvērtēšanas kritēriji u.c.

Revidenti vērš uzmanību, ka aptaujā atbildes tika saņemtas tikai no 55 pašvaldībām, tas ir, no 46% no aptaujātajiem sociālajiem dienestiem.

- ✓ no pašvaldību nodrošinātajiem sociālajiem pabalstiem ir apzināti tikai likumā¹⁹⁶ noteiktie obligāti izmaksājamie sociālās palīdzības pabalsti – **GMI pabalsts, dzīvokļa pabalsts, kā arī pabalsts krīzes situācijā** (iepriekš – vienreizējais pabalsts ārkārtas situācijā):

- attiecībā uz **GMI pabalstu** Darba grupa secina, ka šis pabalsts nav ilgstoši palielināts un to būtu nepieciešams sasaistīt ar minimālā ienākuma līmeni.

Saskaņā ar statistikas datiem 2015.gadā šo pabalstu saņēma apmēram 2% no iedzīvotājiem¹⁹⁷. Diskutējot par pabalsta apmēru, Darba grupa to salīdzina arī ar citām ES valstīm, secinot, ka Latvijā tas ir viens no zemākajiem (trešais zemākais aiz Rumānijas un Bulgārijas), kā arī tikai četrās ES valstīs sociālā palīdzība tiek finansēta no vietējo pašvaldību budžeta¹⁹⁸;

- tā kā normatīvajos aktos nav noteikti vienoti dzīvokļa pabalsta piešķiršanas nosacījumi un tos nosaka katra pašvaldība savos saistošajos noteikumos, no pašvaldību aptaujā iegūtās informācijas Darba grupas sēdēs tās dalībnieki tiek iepazīstināti ar esošajiem **dzīvokļa pabalsta** piešķiršanas nosacījumiem un tā apmēra noteikšanas metodēm (fiksēta summa, procenti, formula pēc mērvienībām elektrībai, ūdens patēriņam, kvadrātmetri u.c.), kas atšķiras katrā pašvaldībā¹⁹⁹.

Valsts kontrole jau 2014.gada revīzijā²⁰⁰ sniedza Labklājības ministrijai ieteikumu izvērtēt iespēju normatīvajos aktos noteikt vienotus dzīvokļa pabalsta piešķiršanas principus (ietvarus), tajā skaitā normatīvajos aktos pašvaldībām nosakot pabalsta saņēmējus un to izvērtēšanas principus, pabalsta saturu un aprēķinu, kā arī nodrošināt vienotu pašvaldību izpratni par dzīvokļa pabalstu kā sociālo palīdzību, lai nodrošinātu ģimeņu (personu), kuru ienākumi un materiālais stāvoklis nav pietiekams pamatvajadzību nodrošināšanai, tiesības saņemt šo pabalstu.

Lai izvērtētu iespējamus risinājumus dzīvokļa pabalsta vienotai noteikšanai, Darba grupa vienojas, ka dzīvokļa pabalsts ir obligāti izmaksājama sociālās palīdzības pabalsts visām trūcīgām personām, savukārt pašvaldības ir tiesīgas dzīvokļa pabalstu piešķirt arī maznodrošinātām personām.

Savukārt, lai nodrošinātu vienotu pabalsta tvērumu, Darba grupa izskata vairākus pabalsta aprēķināšanas principus, vienojoties, ka ir nepieciešams pabalsta aprēķinā ietvert vienādas izdevumu pozīcijas (*piemēram, siltumenerģija apkures un karstā ūdens nodrošināšanai, elektroenerģija, patērētais ūdens, dabasgāze, kanalizācijas vai asenizācijas nodrošināšana, sadzīves atkritumu apsaimniekošana u.c.*) un papildu izdevumu pozīcijas mājokļa pabalsta apmēra aprēķināšanai vai noteikšanai²⁰¹.

Revidenti vērš uzmanību, ka visus šos principus ietver Valsts kontroles sniegtie ieteikumi, kuru sākotnējais ieviešanas termiņš bija 04.01.2016., kas vairākkārt ir pagarināts, tajā skaitā pēdējo reizi – līdz 02.01.2020.

- attiecībā uz pabalstu krīzes situācijā (iepriekš – vienreizējo pabalstu ārkārtas situācijā) Darba grupas diskusijas galvenokārt ir saistītas ar Valsts kontroles revīzijā sniegto ieteikumu – nodrošināt vienotu izpratni par pabalsta piešķiršanas mērķi, likumā²⁰² nosakot, kādi apstākļi ir uzskatāmi par iepriekš neparedzamiem, kā arī pabalsta piešķiršanas kārtību.

Šis ieteikums ir ieviests. Ar 12.01.2017. grozījumiem likumā²⁰³ ir precizēts termins “krīzes situācija – situācija, kurā ģimene (persona) katastrofas vai citu no ģimenes (personas) gribas neatkarīgu apstākļu dēļ pati saviem spēkiem nespēj nodrošināt savas pamatvajadzības un tai ir nepieciešama psihosociāla vai materiāla palīdzība”.

No izvērtētajiem jautājumiem Ministru kabinetā 13.08.2019. apstiprinātajā MIL Plānā²⁰⁴ tiek iekļauti šādi risinājumi:

- ✓ **saglabāt trūcīgas un maznodrošinātas personas ienākumu līmeni, bet to apmēru sasaistīt ar minimālā ienākuma līmeni:**
 - trūcīgas personas ienākumu līmeni noteikt minimālā ienākuma līmeņa apmērā – 40% apmērā no ienākumu mediānas – 198 euro²⁰⁵ pirmajai personai māsaimniecībā²⁰⁶, nākamajām personām māsaimniecībā, piemērojot koeficientu 0,7²⁰⁷, – 139 euro.**

Ar trūcīgas personas ienākuma līmeņa paaugstināšanu tiek prognozēts trūcīgu personu skaita pieaugums par 25% (2021.g., salīdzinot ar 2020.g.), bet turpmāk (ja netiek plānoti jauni pasākumi) tiek prognozēts trūcīgu personu skaita samazinājums par 9,53%²⁰⁸.

Vienlaikus tiek norādīts, ka trūcīgu un maznodrošinātu personu loka paplašināšana samazinās pašvaldību nekustamā īpašuma nodokļa ieņēmumus, tomēr pašvaldībām jāplāno sava finansējuma pārstrukturizācija, jo papildu finansējums šim nolūkam no valsts nav paredzēts²⁰⁹.

- **maznodrošinātas personas ienākumu līmeni noteikt 1,5 apmērā no trūcīgai personai atbilstoša ienākuma līmeņa**, t.i., 297 *euro* pirmajai personai mājsaimniecībā, savukārt nākamajām personām mājsaimniecībā, piemērojot koeficientu 0,7, – 208 *euro*.

Tomēr tiek noteikts, ka MIL Plānā paredzētais **maznodrošinātas personas ienākumu līmenis tiek izmantots tikai normatīvajos aktos paredzētā valsts atbalsta piešķiršanai maznodrošinātām personām** – elektroenerģijas apmaksai, juridiskās palīdzības sniegšanā.

Pašvaldībām attiecībā uz to nodrošināto sociālo atbalstu tiek saglabātas tiesības noteikt citu maznodrošinātas ģimenes (personas) ienākumu līmeni. Līdz ar to tiek ieviesti divi maznodrošinātas personas ienākuma līmeņi – vienots valsts noteiktais, kurš tiks piemērots valsts finansētā atbalsta saņemšanai, un pašvaldību noteiktais, kas tiek izmantots pašvaldību nodrošinātā atbalsta saņemšanai.

Maznodrošinātas personas ienākumu līmeni sociālās palīdzības saņemšanai pašvaldības arvien noteiks pēc saviem ieskatiem

- ✓ **paaugstināt GMI pabalstu**, GMI līmeni, kas tiek izmantots GMI pabalsta aprēķināšanā, nosakot 50% apmērā no trūcīgas personas ienākuma līmeņa, t.i., 99 *euro* pirmajai personai mājsaimniecībā²¹⁰, bet pārējām personām mājsaimniecībā, piemērojot koeficientu 0,7 (69 *euro*);
- ✓ noteikt **vienotu dzīvokļa pabalsta saturu un aprēķina metodiku**, lai pašvaldībām un to iedzīvotājiem būtu saprotams šī pabalsta mērķis, pakalpojuma saņēmēju mērķgrupa, pabalsta saturs un izmaksas biežums. To plānots īstenot tikai 2021.gadā.

Tomēr, tā kā plānotie pasākumi paredz būtisku pašvaldību izdevumu pieaugumu, MIL Plāna saskaņošanas laikā Labklājības ministrija ar Latvijas Pašvaldību savienību vienojās, ka trūcīgas personas un GMI ienākuma līmeņa palielināšana ir iespējama tikai pie nosacījuma, ja sākotnēji valsts palielina MIL Plānā paredzēto valsts sociālā nodrošinājuma pabalstu un minimālās pensijas, bet tikai nākamajā gadā seko pašvaldību pasākumi²¹¹.

Tāpēc Ministru kabineta rīkojumā²¹² par MIL Plāna apstiprināšanu tiek noteikts, ka:

- ✓ MIL Plānā paredzētos pasākumus īstenot kompleksi un secīgi – no 2020.gada MIL Plānā paredzētos valsts budžeta finansētos pasākumus un no 2021.gada pašvaldību budžeta finansētos pasākumus. **Ja valsts budžeta finansēto pasākumu īstenošana tiek sākta citā termiņā, attiecīgi tiek precizēts pašvaldību īstenojamo pasākumu termiņš nākamajā gadā;**

Pašvaldībām būs pienākums ieviests MIL Plānā paredzētos pasākumus tikai tad, ja tos sākumā ieviesīs valsts

- ✓ Labklājības ministrijai sarunās ar Latvijas Pašvaldību savienību par 2021.gada budžetu vienoties par to MIL Plānā ietverto pasākumu īstenošanu, kuriem ir fiskālā ietekme uz pašvaldību budžetu.

Valsts kontrole izprot, ka jebkurām izmaiņām esošajā atbalsta sistēmā, it īpaši tām, kas paredz noteiktu atbalsta apjoma pieaugumu, ir jābūt samērotām ar valsts un pašvaldību budžeta iespējām. Tomēr MIL Plāna izstrādes laikā pašvaldību nodrošinātā sociālā atbalsta sistēma nav izvērtēta pēc būtības, lai gan MIL koncepcijas izstrādes laikā Labklājības ministrija norādīja²¹³, ka, *plānojot minimālā ienākuma līmeņa ieviešanu sociālajā palīdzībā, tiks padziļināti un detalizēti vērtēti tā saturs pārējo pašvaldību sociālo pabalstu ietvaros.*

Izstrādājot MIL Plānu, tika izmantoti pašvaldību sniegtie valsts statistikas dati, pašvaldību budžeta dati un sociālo dienestu aptaujā sniegtā informācija. Tomēr to nevar uzskatīt par visaptverošu pašvaldību sniegtā atbalsta analīzi, jo pašvaldību sniegtais sociālais atbalsts nabadzībai pakļautajām iedzīvotāju grupām ir daudz plašāks par MIL Plāna izstrādes laikā vērtētajiem obligāti izmaksājamiem sociālās palīdzības pabalstiem – GMI pabalstu, dzīvokļa pabalstu un pabalstu krīzes situācijā.

Pašvaldības atkarībā no saviem mērķiem un finansiālām iespējām iedzīvotājiem nodrošina plašu sociālo pabalstu klāstu, kas ir atkarīgs no personas ienākumiem un/vai arī piederības noteiktai iedzīvotāju grupai (detalizēti skat. revīzijas ziņojuma [4.nodaļu](#)).

Atbilstoši revīzijā apkopotajai informācijai no pašvaldību sagatavotajiem valsts statistikas pārskatiem 2018.gadā pašvaldību budžeta izdevumi sociālā atbalsta pasākumiem – sociālajai palīdzībai un citiem atbalsta pasākumiem un kompensācijām iedzīvotājiem – kopā bija 51 milj. euro. No tā GMI pabalsts – 5,497 milj. euro, dzīvokļa pabalsts – 14,893 milj. euro un pabalsts krīzes situācijā – 678 414 euro kopā veidoja tikai 21,069 milj. euro jeb 41% no sociālā atbalsta pasākumiem.

Tas nozīmē, ka lielākā daļa jeb 59% no pašvaldību iedzīvotājiem sniegtā sociālā atbalsta MIL Plāna izvērtējuma ietvaros nemaz nav apzināta.

Darba grupas izvērtējums
aptvēra tikai 41% no
pašvaldību šim mērķim
izlietotā finansējuma

Kādi vēl valsts sociālie pabalsti tika vērtēti?

No valsts sociālajiem pabalstiem un valsts sociālās apdrošināšanas pabalstiem izvērtējumā tika iekļauts arī:

- ✓ **valsts sociālais pabalsts ČAES avārijas seku likvidēšanas dalībniekam vai viņa ģimenei**, tas no 01.01.2015. ir noteikts 100 *euro* apmērā mēnesī, un tā mērķis ir nodrošināt sociālās garantijas ČAES likvidēšanas dalībniekiem, viņu apgādībā esošajām personām un ČAES avārijas rezultātā cietušajām personām;
- ✓ **apbedīšanas pabalsts**, kas tiek izmaksāts gan kā valsts sociālās apdrošināšanas pabalsts (no speciālā budžeta), gan kā valsts sociālais pabalsts (no valsts pamatbudžeta) atkarībā no tā, vai mirusī persona ir bijusi sociāli apdrošināta.

Darba grupas skatījumā, valsts sociālais pabalsts ČAES avārijas seku likvidēšanas dalībniekam būtu sasaistāms ar minimālā ienākuma līmeni un attiecīgi paaugstināms²¹⁴. Darba grupa gan diskutēja par pabalsta apmēru un nepieciešamību to regulāri pārskatīt, bet neapsprieda šim mērķim pieejamo finansējumu vai tā pārstrukturēšanas iespējas. Šie priekšlikumi netika iekļauti arī MIL Plāna projektā.

Savukārt **apbedīšanas pabalsts** Darba grupā skatīts tikai kā valsts sociālā nodrošinājuma pabalstam piesaistītais pabalsts, un izmaiņas tā apmērā vai piešķiršanas nosacījumos netika rosinātas.

Arī, apzinot šos pabalstus un izvērtējot to reformēšanu, netika ņemts vērā, ka *vismaz 46 pašvaldības*²¹⁵ *piešķir atbalstu ČAES avārijas seku likvidēšanas dalībniekiem, piemēram, vienreizēju pabalstu reizi gadā, pabalstu veselības uzlabošanai vai braukšanas maksas atvieglojumus. 2018.gadā šim mērķim tikai 15 pašvaldībās izlietoti vismaz 30 971 euro*²¹⁶.

Savukārt 2018.gadā papildus VSAA izmaksājamam apbedīšanas pabalstam to piešķir arī vismaz 63 pašvaldības, kopā tam izlietojot vismaz 646 662 *euro*²¹⁷.

Apkopojot šajā nodaļā konstatēto, revidenti uzskata par nepieciešamu norādīt uz trūkumiem Darba grupas veiktajā valsts un pašvaldību nodrošinātā sociālā atbalsta izvērtējumā, ko nevar uzskatīt par visaptverošu. Vērtējot konkrētām mērķgrupām pieejamo atbalstu, netika aptverti visi valstī ieviestie, tajā skaitā pašvaldību piešķirtie pabalstu veidi, lai novērtētu, vai pieejamais atbalsts ir pietiekams un efektīvs. Padziļināts izvērtējums pēc būtības ir veikts tikai par dažiem atbalsta veidiem, bet ne kontekstā ar citiem šai mērķgrupai paredzētajiem atbalsta veidiem, lai aplēstu kopējo atbalsta apjomu.

Kas faktiski tika iekļauts valsts budžetā, un vai MIL Plānam būs ietekme uz nabadzības mazināšanu?

Lai gan MIL Plāns Ministru kabinetā apstiprināts tikai 2019.gada augustā, jau **17.09.2019. Ministru kabinetā sēdē**, lemjot par prioritārajiem pasākumiem 2020.gada valsts budžetam un tā ietvaram 2020.–2022.gadam, **tiek pieņemts lēmums, ka ierobežotā finansējuma dēļ jau tā ierobežoto MIL Plānu nevar īstenot pilnā apmērā**²¹⁸.

Tomēr, lai saglabātu politikas virzību, kas vērsta uz nabadzības un sociālās atstumtības riska mazināšanu, pamatojoties uz Labklājības ministrijas priekšlikumu²¹⁹, Ministru kabinets atbalstīja šādus priekšlikumus²²⁰:

- ✓ **paaugstināt minimālās vecuma pensijas aprēķina bāzi līdz 80 euro**, lai gan saskaņā ar apstiprināto MIL Plānu to bija plānots palielināt līdz 99 euro;
- ✓ **paaugstināt valsts sociālā nodrošinājuma pabalsta bāzi personām ar invaliditāti līdz 80 euro**²²¹, lai gan saskaņā ar apstiprināto MIL Plānu to bija plānots palielināt līdz 99 euro. Tā kā invaliditātes pensijas minimālais apmērs ir piesaistīts valsts sociālā nodrošinājuma pabalsta apmēram²²², uz tā pamata tiek palielināti arī minimālie invaliditātes pensiju apmēri:
 - personai ar I invaliditātes grupu – 128 euro;
 - personai ar II invaliditātes grupu – 112 euro;
 - personai ar III invaliditātes grupu – 80 euro;
- ✓ **paaugstināt valsts sociālā nodrošinājuma pabalsta bāzi personām ar invaliditāti kopš bērnības līdz 122,69 euro**²²³. Saskaņā ar MIL Plānu attiecībā uz personām ar I grupas invaliditāti kopš bērnības bija plānots palielināt nevis pabalsta bāzi, bet gan pabalsta aprēķinam piemērojamo koeficientu no 1,3 līdz 1,4. Tā kā minimālais invaliditātes pensijas apmērs ir piesaistīts valsts sociālā nodrošinājuma pabalsta apmēram, uz tā pamata tiek palielināti arī minimālie invaliditātes pensiju apmēri personām ar invaliditāti kopš bērnības:
 - personai ar I invaliditātes grupu – 196,30 euro;
 - personai ar II invaliditātes grupu – 171,77 euro;
 - personai ar III invaliditātes grupu – 122,69 euro.

	MIL Plāns – 2020.gadā plānotie pasākumi un finansējums	Budžetā apstiprinātie pasākumi un nepieciešamais papildu finansējums
Minimālo pensiju paaugstināšana	1. minimālo valsts vecuma pensiju paaugstināšana (10,879 milj. euro) 2. minimālo invaliditātes pensiju paaugstināšana (11,526 milj. euro) 3. minimālo apgādnieka zaudējuma pensiju paaugstināšana (936 466 euro) 4. minimālo izdienas pensiju paaugstināšana (63 810 euro)	1. minimālo valsts vecuma pensiju paaugstināšana (1,799 milj. euro) 2. minimālo invaliditātes pensiju paaugstināšana (3,878 milj. euro)
Valsts sociālā nodrošinājuma pabalsta (VSNP) pārskatīšana	VSNP pārskatīšana: 1. VSNP personām ar invaliditāti (3,088 milj. euro) 2. VSNP personām, kurām nav tiesību uz valsts vecuma pensiju (609 199 euro)	VSNP pārskatīšana: 1. VSNP personām ar invaliditāti (4,029 milj. euro)
	Pabalsti, kuru piešķiršana ir saistīta ar VSNP: ➤ apbedīšanas pabalsts (55 777 euro) ➤ darbā nodarītā kaitējuma atlīdzība (202 350 euro) ➤ atlīdzība par darbspēju zaudējumu (96 373 euro) ➤ pārējie pabalsti (atlīdzības par ārstēšanās un rehabilitācijas izdevumiem) (90 048 euro)	Pabalsti, kuru piešķiršana ir saistīta ar VSNP personām ar invaliditāti ➤ apbedīšanas pabalsts (4928 euro) ➤ darbā nodarītā kaitējuma atlīdzība (88 666 euro) ➤ atlīdzība par darbspēju zaudējumu (17 004 euro) ➤ pabalsts pensijas saņēmēja nāves gadījumā pārdzīvojušajam laulātajam 2020.gadā (10 530 euro) – iepriekš neparedzēts
	Kopā 27,546 milj. euro	Kopā 9,827 milj. euro

Piešķirot MIL Plāna realizācijai nepieciešamo finansējumu, vispār netika rasts finansējums, lai paaugstinātu apgādnieka zaudējuma pensijas minimālo apmēru, kā arī lai paaugstinātu valsts sociālā nodrošinājuma pabalsta apmēru personām, kurām nav tiesību uz vecuma pensiju (1264 personas jeb 7% no valsts sociālā nodrošinājuma pabalsta saņēmēju skaita)²²⁴, saglabājot to līdzšinējā apmērā, t.i., 64,03 euro mēnesī.

Lai gan personu, kurām nav tiesību uz valsts pensiju, salīdzinoši nav daudz, to skaits ar katru gadu pieaug. Saskaņā ar VSAA sniegto informāciju²²⁵ 2017.gada decembrī tās bija 1182 personas, bet 2019.gada septembrī – jau 1616 personas. Tās pabalsta apmēra dēļ uzskatāmas par jo īpaši nabadzīgām.

Saskaņā ar Ministru kabineta noteikumu projekta anotāciju²²⁶ šīm personām nav bijusi noteikta invaliditāte, darbspēju zaudējums, līdz ar to ir uzskatāms, ka tām bija iespēja gūt patstāvīgus un pastāvīgus ienākumus, tā uzkrājot nepieciešamo apdrošināšanas stāžu, kas būtu par pamatu vecuma pensijas aprēķinam un tās izmaksai, sasniedzot pensijas vecumu.

Revidentu vērtējumā, Ministru kabineta pieņemtais lēmums – **realizēt MIL Plānu ierobežotā apjomā** – ilustrē to, ka nav politiskās apņemšanās un, iespējams, arī sabiedrības atbalsta nabadzības mazināšanas pasākumiem, tiklīdz ir jāpieņem lēmumi par reālu līdzekļu pārdali par labu kādai nabadzības un sociālās atstumtības riskam pakļautai iedzīvotāju kategorijai.

Turklāt Ministru kabineta lēmums par MIL Plāna realizēšanu ierobežotā apjomā **var ietekmēt arī turpmāko pašvaldību finansēto pasākumu ieviešanu**, jo jau Ministru kabineta rīkojumā²²⁷ par MIL Plāna apstiprināšanu ir noteikts, ka, ja valsts budžeta finansēto pasākumu īstenošana tiek sākta citā termiņā, attiecīgi tiek precizēts pašvaldību īstenojamo pasākumu termiņš nākamajā gadā, kā arī ir noteikts Labklājības ministrijas pienākums sarunās ar Latvijas Pašvaldību savienību par 2021.gada budžetu vienoties par to MIL Plānā ietverto pasākumu īstenošanu, kuriem ir fiskālā ietekme uz pašvaldību budžetu.

	MIL Plāna paredzētie pasākumi 2021.gadā	Papildu nepieciešamais finansējums 2021.gadā
Pasākumi, kuriem ir fiskālā ietekme uz pašvaldību budžetu	Trūcīgas personas statusam atbilstoša ienākuma līmeņa pārskatīšana	Ietekme uz pašvaldību finansējumu nav noteikta <i>Veselības ministrijai nepieciešamais papildu finansējums – 100 689 euro</i>
	Garantētā minimālā ienākuma (GMI) līmeņa pārskatīšana	5,920 milj. euro (<i>Labklājības ministrijas aprēķini</i>) <i>Ņemot vērā, ka 2020.gadā GMI līmeni plānoja paaugstināt līdz 64 euro, 2020.gadā tika prognozēts papildu nepieciešamais finansējums 2,011 milj. euro</i>
	Rekomendācija par dzīvokļa pabalsta vienotu saturu un aprēķina metodiku	Pašvaldību budžets 155 215 euro (<i>Labklājības ministrijas aprēķini</i>)
	Kopā 2021.gadā	6,075 milj. euro
Valsts pamatbudžets	Valsts sociālā nodrošinājuma pabalsta saņēmējiem pabalsta īkgadēja indeksācija ar patēriņa cenu indeksu	168 016 euro
	Vienota maznodrošinātas personas ienākuma līmeņa noteikšana valsts sniegtajam atbalstam	Tieslietu ministrija secināja, ka būtiskas ietekmes nebūs Lietojumprogrammas SOPA izmaiņas 25 002 euro

Tas nozīmē, ka politiskā apņemšanās īstenot konkrētus pasākumus pašvaldību līmenī vēl nemaz nav panākta. Tāpēc pastāv risks, ka 2021.gadā īstenojamie pasākumi trūcīgas personas ienākuma līmeņa paaugstināšanai un GMI pabalsta palielināšanai nemaz netiks īstenoti.

Ņemot vērā, ka MIL Konceptija arvien ir spēkā un tās īstenošana ir jāturpina, Labklājības ministrija 2020.gada pavasarī plāno sagatavot jaunu MIL Plāna projektu 2021.–2022.gadam²²⁸.

Ministrijas vērtējumā, MIL Plāns atbilstoši MIL Konceptijai ievieš būtiskas izmaiņas minimālo ienākumu pieejā un to izmainot, tai vairākus gadus būtu jā saglabājas nemainīgai, bet vienlaikus jāveic situācijas monitorings. Situācija noteiks, vai ir nepieciešams jauns attīstības plānošanas dokuments attiecībā uz minimālajiem ienākumiem. Vienlaikus jāatzīmē, ka, ja MIL Plāns tiek apstiprināts, tad turpmākajos gados jāveic virkne pasākumu, lai MIL Plānā paredzēto ieviestu – grozījumi normatīvajos aktos, izmaiņas SOPA, darbs pie vienota maznodrošinātā ienākuma līmeņa un dzīvokļa pabalsta tvēruma²²⁹.

Lai novērtētu MIL Plāna projektā iekļaujamo pasākumu lietderību un efektivitāti 2018., 2019. un 2020.gadā, MIL Plāna projekta izstrādes laikā pēc Labklājības ministrijas pasūtījuma 2017.gada martā tika sagatavots MIL Plāna projektā iekļaujamo pasākumu politikas izmaiņu lietderības un efektivitātes novērtējums²³⁰.

Izmantojot nodokļu-pabalstu mikrosimulācijas modeli EUROMOD²³¹, tika vērtēta šādu MIL Plāna pasākumu ietekme²³²:

Gads	Pasākums
2018.gads	pensiju indeksācija personām ar lielu stāžu
	ģimenes valsts pabalsta paaugstināšana par trešo bērnu līdz 50,07 euro
2019.gads	minimālās vecuma pensijas un valsts sociālā nodrošinājuma pabalsta palielināšana līdz 94 euro
	trūcīgas personas ienākumu līmeņa noteikšana 188 euro apmērā pirmajai personai mājāsaimniecībā, nākamajām personām – 131,6 euro apmērā (piemērojot koeficientu – 0,7)
	garantētā minimālā ienākuma (GMI) līmeņa paaugstināšana līdz 94 euro pirmajai personai mājāsaimniecībā, nākamajām personām – līdz 65,8 euro (piemērojot koeficientu – 0,7)
2020.gads	vienota maznodrošinātas personas ienākumu līmeņa noteikšana divkārtā trūcīgas personas ienākumu līmeņa apmērā – pirmajai personai mājāsaimniecībai 376 euro, visām nākamajām personām – 263,2 euro (piemērojot koeficientu – 0,7)

Novērtējumā secināts, ka²³³:

- ✓ plānoto pasākumu rezultātā kopējais iedzīvotāju nabadzības riska indekss, kā arī nabadzības riska indekss pensijas vecuma personām nedaudz palielinās;
- ✓ vienīgā no apskatītajām iedzīvotāju grupām, kurām nabadzības risks samazinās reformu rezultātā, ir mājāsaimniecības ar trim vai vairāk bērniem;
- ✓ nabadzības risks viena vecāka mājāsaimniecībām pasākumu rezultātā pirmajā gadā pieaug, bet turpmāk nemainās;
- ✓ reģionu griezumā no reformām vairāk iegūst lauku teritoriju iedzīvotāji.

Kopumā novērtējums parāda, ka MIL Plāna projektā iekļautie pasākumi **jau sākotnēji plānotajā apmērā praktiski neietekmē nabadzības risku viena vecāka mājsaimniecībām** (nabadzības indekss viena vecāka mājsaimniecībām saglabājas nemainīgs)²³⁴ un **nesamazina nabadzības risku kopumā** (nabadzības riska indekss turpina palielināties arī reformu ietekmē). Tomēr **uz noteiktām nabadzībai pakļautajām iedzīvotāju grupām** (mājsaimniecības ar trim un vairāk bērniem) **efektīvi darbojas tikai mērķēti pasākumi**, bet vispārējās reformas tās neietekmē un nabadzības līmeni nemaina.

Valsts budžets nav neierobežots, tāpēc jaunu atbalsta veidu ieviešana vai arī esošo atbalsta veidu apmēru pārskatīšana ir iespējama tikai tad, ja tiek pārskatīts esošais finansējums un tiek rasti resursi. To uzskatāmi apliecina MIL Plāna ieviešanas process, kad, neveicot visaptverošu valsts un pašvaldību nodrošinātās atbalsta sistēmas izvērtējumu un nepiedāvājot “fiskālo telpu”, nav iespējams rast finansējumu esošo pabalstu palielinājumam un/vai jaunu atbalsta veidu ieviešanai pat tām grupām, kas tiek atzītas par nabadzības riskam pakļautām.

To, ka viens no risinājumiem nabadzības mazināšanai ir mērķētas pabalstu sistēmas ieviešana, Labklājības ministrijai ir norādījuši gan Pasaules Bankas eksperti jau pētījumā, pamatojoties uz kuru ir izstrādāts Informatīvais ziņojums un MIL koncepcija, gan citi starptautiskie eksperti, kā arī Latvijas Bankas eksperti.

Lai gan eksperti norāda, ka mērķēta atbalsta sistēma ir dārga, jo ievērojami resursi ir nepieciešami tās administrēšanai, revidenti uzsver, ka Latvijā ienākumu un sociālo vajadzību testēta atbalsta sistēma jau ir izveidota.

To nodrošina pašvaldību sociālie dienesti, kas ir izveidoti katrā pašvaldībā, piešķirot trūcīgas un maznodrošinātās ģimenes (personas) statusu un pašvaldību nodrošinātos sociālās palīdzības pabalstus, tajā skaitā obligāti izmaksājamo GMI pabalstu un dzīvokļa pabalstu, kā arī sociālos pakalpojumus.

Jau pašlaik, lai piešķirtu trūcīgas un maznodrošinātās ģimenes (personas) statusu un/vai noteiktus sociālās palīdzības pabalstu veidus (tajā skaitā trūcīgām un maznodrošinātām personām paredzēto nekustamā īpašuma nodokļa atvieglojumu), visu pašvaldību sociālie dienesti, izmantojot lietojumprogrammu SOPA, sagatavo iztikas līdzekļu deklarāciju, ietverot informāciju par personas noteiktā periodā gūtiem ienākumiem un tās mantisko stāvokli. Lietojumprogrammā SOPA ir nodrošināta informācijas apmaiņa ar vairākiem valsts un pašvaldību reģistriem, tajā skaitā Valsts ieņēmumu dienesta, VSAA, Uzturlīdzekļu garantiju fonda administrācijas, Valsts zemes dienesta u.c.

Saskaņā ar pašvaldību valsts statistikas pārskatiem 2018.gadā pašvaldību sociālo dienestu uzturēšanas izdevumi veidoja 37,697 milj. *euro*²³⁵.

Latvijā ienākumu un sociālo vajadzību testēta atbalsta sistēma jau pastāv sociālajos dienestos

Tāpēc, Valsts kontroles ieskatā, tas ir viens no valsts izšķiršanās jautājumiem, vai saglabāt universālo pabalstu sistēmu, apzinoties, ka esošo pabalstu palielināšanu un/vai jaunu pabalstu ieviešanu būtiski ierobežo finanšu resursu trūkums, vai arī pamazām ieviest ienākumos testētu un/vai noteiktās sociālās problēmās un vajadzībās balstītu pabalstu sistēmu, kas mērķēta uz personām, kurām atbalsts ir visvairāk nepieciešams.

Ieteikumi

Lai MIL Konceptijā un tās ieviešanas plānos ietvertie risinājumi būtu pietiekami un veicinātu nabadzības riskam pakļauto iedzīvotāju skaita samazināšanu, Labklājības ministrijai veikt visaptverošu valsts un pašvaldību nodrošinātā sociālā atbalsta izvērtējumu, tajā ietverot arī visus pašvaldību nodrošinātos sociālā atbalsta veidus (tajā skaitā noteiktām iedzīvotāju grupām paredzētos atvieglojumus) un to nodrošināšanai izlietoto finansējumu (vai negūto ieņēmumu apmēru), tā apzinot nepieciešamās izmaiņas un rodot arī resursus mērķēta sociālā atbalsta ieviešanai nabadzības riskam visvairāk pakļautajām iedzīvotāju grupām.

Lai nodrošinātu, ka personas ar līdzvērtīgiem ienākumiem un materiālo stāvokli ir tiesīgas saņemt līdzvērtīgu pašvaldību nodrošināto sociālo atbalstu, Labklājības ministrijai pārskatīt MIL Plānā paredzēto risinājumu, ka vienots maznodrošinātas ģimenes (personas) statuss tiek ieviests tikai attiecībā uz valsts nodrošināto atbalstu, izvērtējot iespēju vienotu ienākumu un/vai materiālā stāvokļa līmeni vai vismaz tā ietvaru noteikt arī attiecībā uz pašvaldību nodrošināmo sociālo atbalstu, tā mazinot arī administratīvo slogu divu maznodrošinātu ģimeņu (personu) līmeņu administrēšanai.

Lai nodrošinātu iespēju ģimenēm (personām) ar līdzvērtīgiem ienākumiem un materiālo stāvokli saņemt dzīvokļa pabalstu, Labklājības ministrijai, ieviešot MIL Plānu 2020.–2021.gadam, kā arī turpmākajiem gadiem, veikt darbības vienota dzīvokļa pabalsta ietvara noteikšanai, nosakot personu kategorijas, kuras ir tiesīgas saņemt dzīvokļa pabalstu, kā arī vienotus pabalsta satura un aprēķina principus.

Priekšlikums

Lai veicinātu sociālā atbalsta pasākumiem paredzētā finansējuma efektīvu un produktīvu izlietošanu, aicinām Ministru kabinetu apsvērt iespēju attīstīt ienākumos testētu un/vai noteiktās sociālās problēmās un vajadzībās balstītu sociālo politiku, atsakoties no universālās atbalsta sistēmas, tā rodot arī resursus jaunu atbalsta veidu ieviešanai un nabadzības riska mazināšanai valstī.

3. Vai saistīto politiku īstenotie pasākumi nodrošina nabadzības riskam pakļauto iedzīvotāju skaita samazināšanos, un vai tiem paredzētais finansējums tiek izlietots efektīvi un produktīvi?

Revīzijā konstatētais ļauj apgalvot, ka apņemšanās īstenot pasākumus, kas ir vērsti uz nabadzības riskam pakļauto iedzīvotāju skaita samazināšanos, ir iekļauta ne tikai valsts augstākajos ilgtermiņa un vidēja termiņa attīstības plānošanas dokumentos – Latvija2030, NAP2020 un Reformu programma “ES 2020”, bet arī bezdarba mazināšanas, sociālās apdrošināšanas, personu ar invaliditāti vienlīdzīgu iespēju, kā arī bērnu un ģimenes tiesību un nodokļu politikās.

Tomēr ne visās šajās politikās iekļautie politikas rezultāti un noteiktie rezultatīvie rādītāji ir savstarpēji saistīti un pietiekami, ko, revidentu vērtējumā, ir ietekmējis tas, ka valstī nav izstrādāts dokuments, kas koordinējošā līmenī noteiktu, kā valsts plāno sasniegt augstākajos ilgtermiņa un vidēja termiņa attīstības plānošanas dokumentos izvirzīto attiecībā uz nabadzības riskam pakļauto iedzīvotāju skaita samazināšanos.

Revīzijā konstatēts, ka Latvija2030, NAP2020 un Reformu programma “ES 2020” atbilstoši politikas rezultāti un rādītāji ir izvirzīti tikai bezdarba mazināšanas politikai, kas ļauj, veicot šīs politikas uzraudzību, novērtēt arī sasniegto attiecībā uz nabadzības riska mazināšanu personām darbspējas vecumā.

Savukārt pārējām politikām tie nav noteikti precīzi un nemaz netiek atbilstoši mērīti (personu ar invaliditāti vienlīdzīgu iespēju politika) vai arī nemaz nav noteikti, jo, piemēram, ir beidzies pamatnostādņu darbības termiņš un jauni rezultāti nabadzības mazināšanai nozares politikas līmenī nemaz nav izvirzīti (bērnu un ģimenes tiesību politika) vai arī politikas plānošanas dokuments nemaz nav izstrādāts (valsts sociālo pabalstu un sociālās palīdzības politika).

Tas viss ir ietekmējis, ka arī politiku īstenošanai paredzētie pasākumi ne vienmēr ir pietiekami, jo, piemēram, attiecas uz pārāk plašu iedzīvotāju loku (*nodokļu politika, bērnu un ģimenes tiesību politika*) vai vispār neaptver un/vai nav mērķēti uz kādu nabadzības un sociālās atstumtības riskam pakļauto iedzīvotāju grupu (*nodokļu politika, sociālo pakalpojumu politika, bērnu un ģimenes tiesību politika*).

Trim no vērtētajām politikām tajā ietvertu pasākumu pietiekamību nemaz nevar novērtēt, jo jomai nekad nav bijis izstrādāts politikas plānošanas dokuments (*valsts sociālo pabalstu un sociālās palīdzības*) vai arī politikas ietvaros nemaz netiek apkopoti/analizēti dati, lai varētu novērtēt, vai pasākumiem definētie rezultatīvie rādītāji tiek sasniegti (*personu ar invaliditāti vienlīdzīgu iespēju politika*).

Tomēr visbūtiskākās nepilnības attiecībā uz valsts izvirzīto mērķi nabadzības mazināšanai revidenti pašlaik saskata nodokļu politikā, kurā arvien ir paredzēti atviegloti nodokļu režīmi (*mikrouzņēmumu*

nodokļa režīms, pašnodarbinātās personas, autoratlīdzības saņēmēji un patentmaksas maksātāji), kas pieļauj valsts sociālās apdrošināšanas obligātās iemaksas par šajos nodokļu režīmos nodarbinātajiem veikt mazākā apmērā vai tikai noteiktos gadījumos.

Lai gan pēdējos gados ir īstenoti vairāki pasākumi, izvirzot mērķi uzlabot šajos režīmos nodarbināto sociālo nodrošinājumu, tomēr tie arvien nav pietiekami. Šajos režīmos nodarbinātie mazo valsts sociālās apdrošināšanas obligāto iemaksu dēļ ir un būs pakļauti nabadzības riskam gan darbnespējas gadījumā, gan sasniedzot pensijas vecumu, tā palielinot arī kopējo nabadzības riskam pakļauto iedzīvotāju skaitu valstī.

Tāpēc iespējamie risinājumi būs jāmeklē valsts sociālo pabalstu vai sociālās palīdzības politikā, tā ievērojami palielinot arī šīm politikām nepieciešamo finansējumu un samazinot pieejamo atbalstu tām sociālās atstumtības riskam pakļautajām personām, kuru iespējas gūt ienākumus ir ierobežotas.

Tā kā saskaņā ar Labklājības ministrijas norādīto²³⁶ MIL Plānā paredzētie pasākumi ir *tikai daļa no visaptverošiem pasākumiem, kam būtu jābūt vēršoties uz nabadzības risku novēršanu*, bet nabadzības mazināšana jau daudzus gadus ir viena no mūsu valsts izvirzītajām prioritātēm, revīzijā ir analizēts, vai un kā šo mērķi ir plānots īstenot saskaņā ar nozaru dokumentiem.

Revīzijā tika izvērtēti aktuālie politikas plānošanas dokumenti ar sociālās iekļaušanas jomu saistītajās valsts politikās, kas vistiešāk attiecās uz revīzijas apjomā iekļautajām nabadzības un sociālās atstumtības riskam pakļautajām iedzīvotāju grupām un to problēmu risināšanu.

No astoņām revīzijā vērtētajām politikām par septiņām ir atbildīga Labklājības ministrija (*bezdarba mazināšana, sociālās apdrošināšanas politika, sociālās palīdzības politika, sociālo pakalpojumu politika, valsts sociālo pabalstu politika, personu ar invaliditāti vienlīdzīgu iespēju politika, bērnu un ģimenes tiesību politika*), kas ir atbildīga arī par sociālās iekļaušanas politikas koordinēšanu²³⁷. Savukārt par nodokļu politiku ir atbildīga Finanšu ministrija²³⁸.

No revīzijas apjomā iekļautajām valsts politikām nozaru politikas līmenī aktuāli plānošanas dokumenti nav izstrādāti valsts sociālo pabalstu un sociālās palīdzības politikai. Attiecībā uz tām vienīgais aktuālais vidēja termiņa attīstības plānošanas dokuments pašlaik ir MIL koncepcija un tās ieviešanas plāns (tajā iekļauto pasākumu un to pietiekamības izvērtējums ir sniegts ziņojuma 2.nodaļā).

Revidentu vērtējumā, tas ir skaidrojams ar apstākli, ka visas minētās politikas paredz noteikta veida pabalstus un pensijas, kas ir paredzēti dažādām sociālām grupām. Tāpēc šo grupu vajadzības un nepieciešamie pasākumi tiek apzināti to jomu dokumentos, kas attiecas jau uz konkrētām iedzīvotāju grupām (piemēram, ģimenes valsts pabalsts ir minēts bērnu un ģimenes tiesību politikas plānošanas dokumentos, personām ar invaliditāti paredzētie pabalsti – personu ar invaliditāti vienlīdzīgu iespēju jomas dokumentos utt.).

Savukārt no sociālās apdrošināšanas politikas aktuāls plānošanas dokuments ir tikai valsts pensiju jomai – 14.02.1995. apstiprinātā Pensiju reformas koncepcija²³⁹.

Revīzijā, izvērtējot minēto politiku aktuālajos politikas plānošanas dokumentos²⁴⁰ izvirzītos mērķus, politikas rezultātus un rezultatīvos rādītājus, kā arī paredzētos pasākumus un to saistību ar valsts izvirzīto mērķi nabadzības mazināšanai, ir konstatēts turpmāk minētais.

Revīzijas apjomā iekļautās nozaru politikas un nabadzības un sociālās atstumtības riskam pakļautās iedzīvotāju grupas

Bezdarba mazināšanas politika

Bezdarba mazināšanas politikai ir būtiska loma nabadzības mazināšanā, jo tai ir jāsniedz atbalsts ne tikai personām, kuras īslaicīgi saskaras ar bezdarbu, bet arī tām iedzīvotāju grupām, kurām ir grūtības iekļauties darba tirgū, jo to apgrūtina dažādi faktori, kas ir saistīti ar personu vecumu, izglītību un/vai piederību noteiktai sociālai grupai.

MIL Konceptijā paredzētais bezdarbnieka pabalsts ir tikai viens no pasākumiem, kas nodrošina materiālu atbalstu personām, kuras saskaras ar bezdarbu, bet tas attiecas uz periodu, kad personas nabadzības risks pēc būtības ir vismazākais, jo tas tiek izmaksāts deviņu mēnešu periodā pēc nodarbinātības izbeigšanas. Turklāt saskaņā ar statistiku²⁴¹ 2019.gada decembrī bezdarbnieka pabalstu saņēma tikai 55,5% no reģistrētajiem bezdarbniekiem.

Tāpēc būtisku daļu veido tie bezdarbnieki, kuriem nav tiesības uz bezdarbnieka pabalstu, tajā skaitā ilgstošie bezdarbnieki.

Zema darba intensitāte saskaņā ar EU-SILC metodoloģiju ir arī viens no nabadzības vai sociālās atstumtības risku raksturojošiem rādītājiem, t.i., persona tiek uzskatīta par pakļautu nabadzības vai sociālās atstumtības riskam arī tad, ja dzīvo māsaimniecībā ar zemu darba intensitāti.

Zema darba intensitāte ir darbības vecuma māsaimniecības locekļu ienākumu pārskata periodā nostrādāto mēnešu skaita attiecība pret kopējo mēnešu skaitu, ko māsaimniecības locekļi teorētiski varēja nostrādāt. Tiek pieņemts, ka persona dzīvo māsaimniecībā ar zemu darba intensitāti, ja $WI \leq 0,2$ (pilna nodarbinātība ir $WI=1$).

Revīzijā, izvērtējot bezdarba mazināšanas aktuālos politikas plānošanas dokumentus²⁴², ir konstatēts, ka minētie dokumenti aptver vairākas no revīzijas apjomā iekļautajām nabadzības vai sociālās atstumtības riskam pakļautajām mērķgrupām, jo īpaši pirmspensijas vecuma personas, personas ar invaliditāti un ilgstošos bezdarbniekus, kas varētu ietvert arī revīzijas apjomā iekļautās grupas – trūcīgas un maznodrošinātas ģimenes (personas).

Abos politikas dokumentos iekļautie **mērķi, rīcības virzieni, politikas rezultāti un rezultatīvie rādītāji ir tieši vai netieši saistīti ar nabadzības vai sociālās atstumtības riskam pakļauto iedzīvotāju skaita samazināšanos**, jo ir vērsti uz nodarbinātības veicināšanu, kas ietver arī šo grupu materiālā stāvokļa uzlabošanu.

Politikai izvirzītais rezultāts un rezultatīvais rādītājs saskan ar NAP2020 noteikto

Kā viens no Iekļaujošas nodarbinātības pamatnostādņu 2015.–2020.gadam politikas rezultātiem ir arī *samazinājies strādājošo nabadzības risks*, bet kā rezultatīvais rādītājs – *nabadzības riska indekss strādājošiem vecuma grupā no 18 līdz 64 gadiem*, paredzot, ka 2020.gadā tas sasniegs – 5%. Identisks mērķis un rezultatīvais rādītājs ir iekļauts arī NAP2020²⁴³.

Savukārt, izvērtējot aktuālajos politikas plānošanas dokumentos²⁴⁴ ietvertos galvenos pasākumus, ir konstatēts, ka tie ir vērsti uz nabadzības vai sociālās atstumtības riskam pakļauto iedzīvotāju skaita samazināšanos, jo:

- ✓ abos dokumentos īpaši vērsta uzmanība un analizētas dažādas iedzīvotāju grupas, kuras saskaras ar grūtībām iekļauties darba tirgū (piemēram, bezdarbnieki 50+, personas ar invaliditāti, ilgstošie bezdarbnieki u.c.). Tātad pasākumi ir tieši vērsti uz revīzijas apjomā iekļautajām nabadzības vai sociālās atstumtības riskam pakļautajām iedzīvotāju grupām;
- ✓ tie ir saistīti ar šo iedzīvotāju grupu vajadzību apzināšanu (bezdarbnieku profilēšana, spēju izvērtēšana, karjeras plānošanas pakalpojumi u.c.);
- ✓ ietvertie pasākumi veicina attiecīgo iedzīvotāju grupu nodarbinātību (izglītība un apmācības, pašnodarbinātības veicināšana, sociālās uzņēmējdarbības attīstība u.c.);
- ✓ vairums no bezdarba mazināšanas politikas pasākumiem tiek finansēti no 2014.–2020.gada ES fondu plānošanas perioda prioritārā virziena *Sociālā iekļaušana un nabadzības apkarošana*. Piemēram, Aktīvās novecošanas stratēģijā²⁴⁵ viena no aktivitātēm ir *Ilgstošo bezdarbnieku aktivizācijas pasākumi*, kas tiek īstenota ar ESF 9.1.1. specifiskā atbalsta mērķa (SAM) “*Palielināt nelabvēlīgā situācijā esošo bezdarbnieku iekļaušanos darba tirgū*” finansējumu.

Šīs revīzijas ietvaros netika vērtēts, vai īstenotie pasākumi sasniedz mērķi. Tomēr fakts, ka zemas darba intensitātes rādītājs Latvijā ir labāks par ES vidējo, liecina, ka īstenotie pasākumi atbilst darba tirgus specifikai.

Latvijā 2017.gadā 7,6% iedzīvotāju līdz 60 gadu vecumam dzīvoja zemas darba intensitātes mājāsaimniecībās, kamēr ES vidēji tie bija 9% iedzīvotāju.

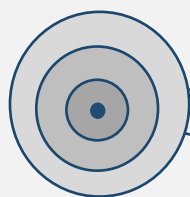
Ņemot vērā minēto, revīzijā netika konstatēti riski, ka bezdarba mazināšanas politikā ietvertie pasākumi būtu pretrunā ar valsts izvirzīto mērķi nabadzības mazināšanā.

Sociālās apdrošināšanas politika

Pensiju reformas koncepcijas **speciālais mērķis**:

Pensiju 1.līmeņa galvenais uzdevums ir nodrošināt minimālu ienākumu līmeni pensijas vecuma cilvēkiem, lai novērstu nabadzību šajā iedzīvotāju grupā

Pensiju reformas koncepcijas **rezultatīvie rādītāji**:

Nodrošināts minimālais ienākuma līmenis pensijas vecuma iedzīvotājiem 20% apmērā no vidējās bruto algas valstī

Katram pensiju līmenim ir noteikts ienākumu aizvietojošs līmenis

Aizvietojošs līmenis jaunpiešķirtajām pensijām pa veidiem

Sociālā apdrošināšana ir pasākumu kopums, ko organizē valsts, lai **nodrošinātu personai ienākumu aizvietošanu**, aizejot pensijā, zaudējot darbu, iegūstot invaliditāti, zaudējot apgādnieku, saslimstot, dodoties pirmsdzemdību un pēcdzemdību vai bērna kopšanas atvaļinājumā, ciešot nelaimes gadījumā darbā vai iegūstot arodslimību.

Tas nozīmē, ka sociālās apdrošināšanas sistēma jau pēc savas būtības ir valsts izveidots instruments, kas ļauj ekonomiski aktīvam cilvēkam uzkrāt sociālās apdrošināšanas kapitālu, lai varētu saņemt finansiālu nodrošinājumu, iestājoties noteiktiem īstermiņa (bezdarbs, maternitāte, slimība) vai ilgtermiņa (darbspēju zudums, invaliditāte, vecums) apstākļiem. Tās pamatmērķis ir pārdalīt ienākumus starp dažādiem cilvēka dzīves posmiem, darbojoties pret cilvēka dabisko noslieci – rūpēties par tagadni, nedomājot par nākotni.

Atšķirībā no citām politikām sociālās apdrošināšanas sistēma balstās uz pašfinansēšanās principu, t.i., visas sociālās apdrošināšanas sistēmas ietvaros izmaksājamās pensijas un pabalsti tiek finansēti no šīs sistēmas dalībnieku veiktajām valsts sociālās apdrošināšanas obligātajām iemaksām. Tas nozīmē, ka personai izmaksājamās pensijas un pabalsta apmērs, iestājoties likumā paredzētajam gadījumam, ir atkarīgs no personas iepriekš veikto iemaksu apmēra, savukārt pabalstu/pensiju apmēriem ir jābūt samērotiem ar kopējām sociālās apdrošināšanas budžeta iespējām tos finansēt.

Tāpēc sociālās apdrošināšanas politikas galvenais uzdevums ir nodrošināt šīs sistēmas funkcionēšanu un stabilitāti arī ilgtermiņā²⁴⁶, **tas arī nozīmē, ka jebkuru sistēmas ietvaros izmaksājamo pensiju/pabalstu apmēru palielināšana ir iespējama tikai tad, ja to pieļauj sistēmas ieņēmumi.**

Revīzijā ir konstatēts, ka no sociālās apdrošināšanas jomas aktuāls politikas plānošanas dokuments ir izstrādāts tikai attiecībā uz pensiju sistēmu, t.i., to arvien regulē 1995.gadā apstiprinātā Pensiju reformas koncepcija²⁴⁷, pamatojoties uz kuru ir izveidota pašreizējā Latvijas pensiju sistēma, paredzot, ka reforma noslēgsies tikai 47 gadus pēc tās uzsākšanas.

Cik iemaksāsi, tik arī
saņemsi, vai arī
saņemsi proporcionāli
iemaksātajam

Lai gan Pensiju reformas koncepcija pēc sava veida, termiņa un satura neatbilst normatīvajos aktos²⁴⁸ paredzētajām prasībām, kas ir izvirzītas attīstības plānošanas dokumentiem, tomēr pēc būtības tajā ir definēti un ir izsekojami politikas mērķi un risināmie jautājumi (problēmas). Turklāt pensiju jomu nav iespējams plānot tikai 25 vai septiņu gadu ietvaros, jo atšķirībā no citām jomām tā ir pastāvīga un nav veidojama tikai uz noteiktu laiku.

Lai gan Pensiju reformas koncepcija ir izstrādāta pirms vairāk nekā 25 gadiem, tajā ir ietverti mērķi, kas saistīti arī ar valsts izvirzīto mērķi nabadzības mazināšanai. Proti:

✓ pirmkārt, pati pensiju sistēmas būtība.

Saskaņā ar Latvijā izveidoto pensiju sistēmu personas pensiju veido **valsts vecuma pensija**, kas sastāv no pensiju 1.līmenī un pensiju 2.līmenī uzkrātā pensijas kapitāla, un **privātā pensija** – pensiju 3.līmenī, kas darbojas neatkarīgi no valsts vecuma pensiju sistēmas, uzkrātais kapitāls. Katra pensiju līmeņa funkcionalitāte un mērķi ir atšķirīgi, lai nodrošinātu visas pensiju sistēmas stabilitāti un samazinātu demogrāfiskos vai finansiālos riskus.

Pensiju reformas koncepcijā ir paredzēts, ka vidējās algas pelnītājs ar pilnu apdrošināšanas stāžu (47 gadi, veicot sociālās apdrošināšanas iemaksas no 18 līdz 65 gadiem) no pensiju 1.līmeņa saņems pensiju, kas **aizvietos viņa mūža ienākumus 40% apmērā** un nodrošinās pietiekamu, kaut arī pieticīgu dzīves līmeni. No iemaksām gan pensiju 1.līmenī, gan pensiju 2.līmenī vidusmēra strādājošais sasniegs pensiju, **kuras apmērs būs līdz 70% no vidējās individuālās izpeļņas**²⁴⁹.

Savukārt pensiju 3.līmeņa mērķis ir **sniegt iespēju un motivāciju iedzīvotājiem, kuri dod priekšroku augstam patēriņa līmenim vecumdienās vai arī kuriem ir augsti ienākumi** (kas pārsniedz sociālās apdrošināšanas iemaksu objekta maksimālo apmēru), **veidot papildu uzkrājumus vecumdienām**²⁵⁰.

✓ otrkārt, speciāls mērķis minimālā ienākuma līmeņa nodrošināšanai ir izvirzīts pensiju 1.līmenī uzkrājamam pensiju kapitālam. Proti, **pensiju 1.līmeņa galvenais uzdevums ir nodrošināt minimālo ienākuma līmeni pensijas vecuma cilvēkiem, lai novērstu nabadzību šajā iedzīvotāju grupā**. Pieaugot ienākuma līmenim, **iztikas minimumam atbilstošu minimālo pensiju** veidos apmēram 20% no vidējās bruto algas.

Tā kā pašlaik pastāvošā pensiju sistēma darbību uzsāka tikai 1996.gadā un pensiju 2.līmenis tika ieviests tikai 2001.gadā, tad **ienākumu aizvietošanas līmeņa faktiskā atbilstību reformas iecerei** būs iespējams novērtēt, tikai sākot no 2047.gada, kad pensionēsies tās personas, kuras valsts sociālās apdrošināšanas obligātās iemaksas veikušas vienīgi šīs pensiju sistēmas ietvaros.

Tāpēc pašlaik var tikai prognozēt, vai pensiju sistēma ir izveidota tā, lai būtu iespējams sasniegt Pensiju reformas koncepcijā paredzētos ienākumu aizvietošanas līmeņa rādītājus.

Labklājības ministrija kā pensiju sistēmas darbības rezultātīvos rādītājus katru gadu aprēķina ienākumu aizvietošanas līmeni attiecībā uz jaunpiešķirtām pensijām (vecuma, invaliditātes, apgādnieka zaudējuma pensijas), parādot jaunpiešķirtās pensijas apmēru pret vidējo apdrošināšanas iemaksu algu valstī. Tomēr šie rādītāji tiek aprēķināti tikai faktiskajā apmērā, jo tiem arvien nav noteiktas vērtības, to robežas un/vai vēlamās tendences²⁵¹.

Par to, vai pensiju sistēma vismaz tiecas sasniegt pensiju 1.līmenim izvirzīto mērķi, Valsts kontrole pārbaudes veica jau 2017.gadā pabeigtajā lietderības revīzijā “Valsts politikas efektivitāte pensiju sistēmas ilgtspējas nodrošināšanai”, veicot pārbaudes par valsts noteiktā minimālā vecuma pensijas apmēra un par personām faktiski piešķirto pensiju apmēra atbilstību pensiju 1.līmenī paredzētajam minimālajam pensijas apmēram (ienākumu līmenim).

Revīzijā tika secināts, ka, lai gan 2015.gadā gandrīz 83% vecuma pensiju bija lielākas par 20% no vidējās bruto algas valstī (t.i., 163,60 euro), tomēr pensiju 1.līmenim izvirzītais mērķis – *nodrošināt minimālo ienākuma līmeni pensijas vecuma iedzīvotājiem 20% apmērā no vidējās bruto algas valstī, lai novērstu nabadzību šīs iedzīvotāju grupas vidū*²⁵² – 2015.gadā pilnā apmērā netika īstenots attiecībā uz 17,44% personu, kuru saņemtās pensijas apmērs bija mazāks par Pensiju reformas koncepcijā plānoto minimālo pensijas apmēru.

Revidenti vērs uzmanību, ka būtiska daļa pašreizējo vecuma pensiju saņēmēju lielāko mūža daļu ir strādājuši laikā līdz 1996.gadam, kad valstī vēl nebija izveidota sociālās apdrošināšanas sistēma. Tāpēc to piešķirtās pensijas apmēru ietekmē, vai un kāda ir bijusi to bruto darba alga laikā no 1996. līdz 2000.gadam, jo šim periodam tiek pielīdzināts darba stāžs līdz 1996.gadam. Ja šajā periodā, kad valstī bija ekonomiskā krīze, augsts bezdarbs un ēnu ekonomika, personai nav bijuši “legāli” ienākumi vai arī tie ir bijuši mazi, tad par šajā periodā, kā arī par laiku līdz 1996.gadam aprēķinātais pensijas apmērs ir niecīgs. Attiecībā uz šīm personām, kas pensionējās līdz 31.12.2011., no valsts pamatbudžeta tiek izmaksāta piemaksa pie valsts vecuma pensijas par katru apdrošināšanas stāža gadu, kas uzkrāts līdz 31.12.1995. Līdz 2013.gadam (ieskaitot) piemaksas pie valsts vecuma pensijas tika izmaksātas no valsts pensiju speciālā budžeta.

*Savukārt minimālās vecuma pensijas galvenokārt saņem personas, kurām ir mazs darba stāžs (10 līdz 15 gadi) un/vai arī par kurām valsts sociālās apdrošināšanas obligātās iemaksas ir veiktas minimālā apmērā. Piemēram, 2020.gada janvārī medijos izskanējušajā gadījumā (pamatojoties uz kuru Augstākā tiesa ir vērsusies Satversmes tiesā par valsts noteiktās minimālā vecuma pensijas neatbilstību Satversmes 109.pantam un Pārskatītās Eiropas Sociālās hartas 12.panta 1.punktam): lai gan personas darba stāžs ir 30 gadi, 27 gadi attiecas uz periodu līdz 31.12.1995. Tas nozīmē, ka pēdējos 17 gadus līdz pensijas vecuma sasniegšanai persona valsts sociālās apdrošināšanas obligātās iemaksas ir veikusi tikai trīs gadus*²⁵³.

Jau 2017.gada revīzijā²⁵⁴ Valsts kontrole norādīja, ka, lai ievērotu sociālās apdrošināšanas speciālā budžeta pašfinansēšanās principu un saglabātu tā ilgtspēju, **ar pašreizējiem un tuvākajā laikā plānotajiem sociālās apdrošināšanas speciālā budžeta ieņēmumiem nav iespējams minimālo valsts vecuma pensiju pielīdzināt ne pensiju 1.līmenī izvirzītajam minimālās pensijas apmēram 20% apmērā no vidējās bruto algas valstī, ne minimālā ienākuma līmenim**, kuru ir plānots ieviest ar MIL Koncepciju. Tāpēc, lai palielinātu minimālās pensijas apmēru un vienlaikus sasniegtu arī pensiju 1.līmenim izvirzīto mērķi, **ir nepieciešams rast citu finansējuma avotu vai meklēt instrumentus sociālās apdrošināšanas speciālā budžeta ieņēmumu būtiskai palielināšanai.**

Lai gan, kā tas ir norādīts jau šī ziņojuma 2.nodaļā, Ministru kabinetā 22.08.2019. tika apstiprināts MIL Plāns²⁵⁵, kas sociālās apdrošināšanas sistēmas ietvaros paredz no 2020.gada paaugstināt minimālo valsts pensiju aprēķināšanas bāzi līdz 99 euro, tajā skaitā invaliditātes pensijas (bāzes apmērs – 64,03 euro) un apgādnieka zaudējuma pensijas (minimālais apmērs – 92,50 euro), **tajā ietvertie uzlabojumi arvien nav pietiekami.**

Turklāt budžeta veidošanas procesā²⁵⁶ minimālās vecuma un invaliditātes pensijas bāzes apmērs²⁵⁷ tika palielināts tikai līdz 80 euro, bet personām ar invaliditāti kopš bērnības – līdz 122,69 euro.

Piemēram, attiecībā uz vecuma pensiju, pat tai piemērojot maksimālo pensijas koeficientu 1,7 (t.i., $80 \times 1,7 = 136$ euro), vecuma pensijas apmērs nesasniedz ne Pensiju reformas koncepcijā izvirzīto pensiju 1.līmeņa mērķi – 20% no vidējās bruto darba algas (2018.gadā – 201 euro), ne minimālā ienākuma līmeni (198 euro), ne arī CSP aprēķināto nabadzības riska sliekšni (2018.gadā – 409 euro).

Minimālās vecuma pensijas apmērs personai ar apdrošināšanas stāžu 41+ gadi	Pensiju 1.līmeņa mērķis ²⁵⁸	Minimālā ienākuma līmenis	Nabadzības riska sliekšnis
80 euro * 1,7 = 136 euro	201 euro	198 euro	409 euro

Savukārt apgādnieka zaudējuma pensijas minimālā apmēra palielināšanai nepieciešamie 936 466 euro²⁵⁹ netika atrasti.

Lai gan vēl viens instruments pensiju apmēra palielināšanai ir likumā “Par valsts pensijām”²⁶⁰ paredzētā **pensiju un to piemaksu indeksācija**, tomēr tās ietekme uz pensijas saņēmēja materiālā stāvokļa uzlabošanu ir nebūtiska, jo indeksācijas galvenais uzdevums ir kompensēt inflācijas ietekmi uz pensijas apmēru.

Gads	Vecuma vidējā pensija septembrī, euro	Vecuma vidējā pensija oktobrī, euro	Vidējās vecuma pensijas pieaugums, euro	Vidējais vecuma pensijas pieaugums, %	Gada inflācija ²⁶¹
2015	288,35	292,22	3,87	1,34%	0,2%
2016	296,09	300,81	4,72	1,59%	0,1%
2017	306,81	317,86	11,05	3,60%	2,9%
2018	331,56	350,16	18,6	5,61%	2,5%
2019	354,12	381,64	27,52	7,77%	2,8%

VSAA statistikas dati par vecuma pensijas vidējiem apmēriem sadalījumā pa mēnešiem, salīdzinot septembra un oktobra mēnešu apmērus, un CSP datu tabula “Patēriņa cenu indeksi un pārmaiņas grupās un apakšgrupās (ECOICOP)”[PCG021]

Līdz ar to revidenti secina, ka, lai gan jau pašas sociālās apdrošināšanas sistēmas būtība ir saistīta ar nabadzības mazināšanu – *mazināt iespēju personai, iestājoties noteiktiem apstākļiem, zaudēt ienākumus*, tomēr gadījumos, ja personas veiktās valsts sociālās apdrošināšanas obligātās iemaksas nav vai nav bijušas pietiekamas tādas pensijas/pabalsta saņemšanai, kas garantē tai pietiekamu ienākumu apmēru pamatvajadzību nodrošināšanai, sociālās apdrošināšanas sistēmas ietvaros to nav un arī nākotnē nebūs iespējams pilnībā nodrošināt.

Tāpēc, lai ievērotu valsts sociālās apdrošināšanas speciālā budžeta pašfinansēšanās principu un saglabātu tā ilgtspēju, iespējamie risinājumi ir jāmeklē ārpus sociālās apdrošināšanas sistēmas – valsts sociālo pabalstu vai sociālās palīdzības politikā.

Sociālo pakalpojumu politika

Lai gan sociālo pakalpojumu politika attiecas uz plašu iedzīvotāju loku un to problēmu risināšanu, tajā skaitā uz personām ar invaliditāti, revīzijas apjomā tā tika iekļauta un vērtēta kā politika, kas attiecas uz vienu no nabadzības un sociālās atstumtības riskam visvairāk pakļautajām iedzīvotāju grupām – bezpajumtniekiem. To galēji sliktās finansiālās un sociālās situācijas dēļ jo īpaši svarīgi ir nodrošināt tiem iespēju saņemt sociālos pakalpojumus, sniedzot nepieciešamo atbalstu atkal iekļauties sabiedrībā un gūt ienākumus pamatvajadzību nodrošināšanai.

Revīzijā, izvērtējot Pamatnostādnes sociālo pakalpojumu attīstībai 2014.–2020.gadam²⁶², kas ir galvenais vidēja termiņa attīstības plānošanas dokuments sociālo pakalpojumu jomā, ir konstatēts, ka to aprakstošajā daļā ir iekļauti dati par bezpajumtnieku vai bez deklarētās dzīvesvietas esošo personu skaitu. Tomēr **neviens no specifiskajiem politikas mērķiem un to realizācijai paredzētajiem uzdevumiem (pasākumiem) nav saistīts ar bezpajumtniekiem kā konkrētu mērķgrupu**, lai gan pasākumi ir izdalīti arī tādām specifiskām sociālajām grupām kā cilvēku tirdzniecības upuri, prostitūcijā iesaistītas personas u.c.

Lai gan bezpajumtniekus Labklājības ministrija ir definējusi kā vienu no nabadzības vai sociālās atstumtības riskam pakļautajām iedzīvotāju grupām, tā netiek iekļauta un analizēta arī CSP organizētajā EU-SILC apsekojumā, jo saskaņā ar EU-SILC metodoloģiju netiek aptaujātas personas, kurām nav mājokļa.

Revīzijā ir konstatēts, ka informāciju par aptuveno bezpajumtnieku skaitu var iegūt tikai no pašvaldību gatavotajiem valsts statistikas pārskatiem, kuros atbilstoši Ministru kabineta noteikumiem²⁶³ pašvaldībām ir jānorāda personu skaits, kurām tiek sniegti patversmju un naktspatversmju pakalpojumi.

2017.gadā patversmju un naktspatversmju pakalpojumi tika sniegti 6877 personām, bet 2018.gadā – 6828 personām. Arī 2011.gadā veiktajā tautas skaitīšanā bezpajumtnieku skaita noteikšanai apsektas tika tikai naktspatversmes²⁶⁴.

Lai gan saskaņā ar likumu²⁶⁵ pašvaldībai, kuras teritorijā ir deklarētā personas dzīvesvieta, ir pienākums nodrošināt personai iespēju saņemt tās vajadzībām atbilstošus sociālos pakalpojumus un sociālo palīdzību, revīzijā ir konstatēts, ka vairāk nekā gandrīz puse pašvaldību nemaz nezina, cik bezpajumtnieku tajās dzīvo.

Revīzijā veiktajā 119 pašvaldību aptaujā 53 pašvaldības norādīja, ka to rīcībā nav informācijas par bezpajumtnieku skaitu pašvaldībā, 29 pašvaldības norādīja, ka tajās bezpajumtnieku nav, bet pārējās 37 pašvaldībās kopējais bezpajumtnieku skaits 2018.gadā bija 5406, no tiem 4485 bezpajumtnieki Rīgas pilsētā.

Lai gan revidenti pieļauj, ka bezpajumtniekus kā specifisku sociālo grupu, iespējams, ietver arī bezdarba mazināšanas joma un pašvaldību sniegtā sociālā palīdzība, tajā skaitā tā ir viena no mērķauditorijām, kas saņem arī atbalstu no nevalstiskām organizācijām, tomēr valstī dati par bezpajumtniekiem netiek uzkrāti.

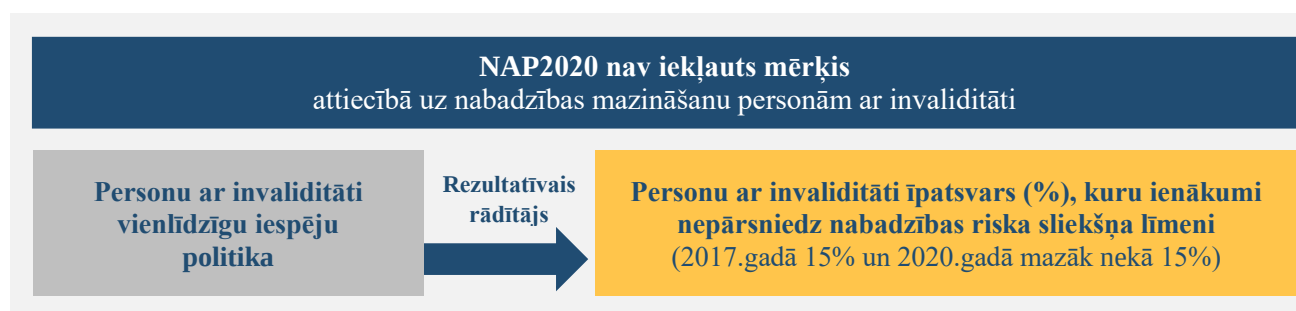

Nav noteikti nekādi
rezultatīvie rādītāji, kas būtu
saistīti ar nabadzības
mazināšanu
bepajumtniekiem

No iepriekš minētā ir konstatējams, ka šīs revīzijas izpratnē sociālo pakalpojumu politikas plānošanas dokumentos ietvertie **pasākumi nav vērtējami kā pietiekami**, jo neaptver vienu nabadzības un sociālās atstumtības riskam pakļauto iedzīvotāju grupu – bezpajumtniekus un to vajadzības.

Revīzijā veiktajā citu valstu ARI aptaujā tika noskaidrots, ka arī citās valstīs bezpajumtnieki ir izdalīti kā grupa, kura ir pakļauta nabadzības un sociālās atstumtības riskam. Čehijas ARI savā atbildē norādīja, ka bezpajumtniecība ir absolūta sociālās atstumtības forma un valstī pat ir izstrādāts īpaši šai grupai paredzēts politikas dokuments – *Bezpajumtniecības novēršanas un risināšanas koncepcija līdz 2020.gadam*.

Personu ar invaliditāti vienlīdzīgu iespēju politika

Personas ar invaliditāti, it īpaši personas ar I un II invaliditātes grupu, ir viena no nabadzības un sociālās atstumtības riskam pakļautajām grupām. To dzīves kvalitāte ir atkarīga ne tikai no to veselības un/vai funkcionālā stāvokļa, bet arī no tā, vai tām ir pieejams nepieciešamais atbalsts un/vai pakalpojumi, kas ir pielāgoti šo personu individuālajām vajadzībām.

Saskaņā ar statistiku Latvijā personu ar invaliditāti skaits katru gadu arvien pieaug²⁶⁶:

Gads	Pilngadīgo personu (vecumā no 18 gadiem) ar invaliditāti skaits*gada beigās				Bērnu ar invaliditāti skaits gada beigās	Kopā personu ar invaliditāti skaits gada beigās
	Kopā	I grupa	II grupa	III grupa		
2015	167 824	24 598	82 237	63 962	8365	176 189
2016	174 430	25 854	84 395	67 048	8362	182 792
2017	174 538	26 519	85 756	70 178	8292	182 830
2018	183 610	26 808	86 757	72 829	8205	191 815

* Vienai personai pārskata periodā var būt noteiktas vairākas invaliditātes grupas.

Lai gan uz personām ar invaliditāti kā īpašu sabiedrības grupu attiecas arī citu nozaru un jomu dokumenti²⁶⁷, būtiskākais politikas plānošanas dokuments, kas pašlaik aptver visas galvenās personu ar invaliditāti tiesības, ir **ANO Konvencijas par personu ar invaliditāti tiesībām īstenošanas pamatnostādnes 2014.–2020.gadam**, kas ir izstrādātas, arī lai nodrošinātu Latvijas Republikas uzņemtas saistības, 01.03.2010. ratificējot *ANO Konvenciju par personu ar invaliditāti tiesībām*, ar kuru dalībvalstis apņemas nodrošināt un veicināt to, lai visas personas ar invaliditāti varētu pilnībā īstenot visas cilvēktiesības un pamatbrīvības bez jebkādas diskriminācijas invaliditātes dēļ.

Revidenti vērs uzmanību, ka NAP2020 attiecībā uz personām ar invaliditāti kā vienu no nabadzības vai sociālās atstumtības riskam visvairāk pakļauto iedzīvotāju grupu nav izvirzīti rādītāji to nabadzības riska mērīšanai un uzraudzībai.

Revīzijā, izvērtējot pamatnostādnes²⁶⁸ noteikto, ir konstatēts, ka uz nabadzības mazināšanu visvairāk attiecas divi no pamatnostādnes iekļautajiem rīcības virzieniem:

- ✓ **darbs un nodarbinātība**, kura mērķis ir veikt pasākumus personu ar invaliditāti iekļaušanai darba tirgū, sniedzot attiecīgu atbalstu, ņemot vērā personas ar invaliditāti funkcionālo traucējumu veidu.

Rīcības virziena ietvaros ir definēti šādi **politikas rezultāti un rezultatīvie rādītāji**:

Politikas rezultāts	Rezultatīvais rādītājs
Mērķtiecīgāka subsidēto darba vietu izveide	subsidētajās darba vietās nodarbināto skaits palielinās no 497 2012.gadā uz 600 2017.gadā un vairāk 2020.gadā
Veikti pasākumi atbalstītā darba ieviešanai personām ar garīga rakstura traucējumiem	nodarbinātu personu ar garīga rakstura traucējumiem skaits palielinās no 0 2017.gadā uz 40 2017.gadā un vairāk 2020.gadā
Sagatavots izvērtējums un priekšlikumi optimālai un uz iekļaujošu izaugsmi vērstai sociālās uzņēmējdarbības funkcionēšanai	nodarbināto personu ar invaliditāti īpatsvars (%): no 20,7% 2011.gadā uz 30% 2017.gadā un vairāk 2020.gadā
Pieejamāki aktīvās darba tirgus politikas pasākumi atkarībā no invaliditātes grupas un veida	pakalpojumu skaits, kuros iesaistītas personas ar invaliditāti – no 13 051 2011.gadā uz 17 000 2017.gadā un vairāk 2020.gadā

Minētajam rīcības virzienam noteiktie rezultatīvie rādītāji arī raksturo personu ar invaliditāti nodarbinātību.

- ✓ **sociālā aizsardzība**, kura mērķis ir veikt pasākumus personu ar invaliditāti labklājības līmeņa paaugstināšanai, samazinot nabadzības riskam pakļauto personu skaitu un nodrošinot, ka ikviena persona ar invaliditāti saņem mērķtiecīgu un efektīvu valsts atbalstu atbilstoši personas funkcionālā traucējuma veidam.

Minētajam rīcības virzienam kā viens no politikas rezultātiem ir noteikts *Efektivizēts valsts atbalsts personām ar invaliditāti*, bet kā rezultatīvais rādītājs ir norādīts *personu ar invaliditāti īpatsvars (%)*, kuru ienākumi nepārsniedz nabadzības riska sliekšņa līmeni, plānojot, ka 2017.gadā rādītājs būs 15%, bet 2020.gadā – mazāks, nenorādot konkrētu vērtību.

Izvērtējot minētajos rīcības virzienos ietvertos pasākumus (uzdevumus), ir konstatēts, ka kopumā tie ir vērsti arī uz nabadzības mazināšanu, t.i., tie ir dažādi pasākumi, kas ir saistīti gan ar nodarbinātības, gan ar materiālās situācijas uzlabošanu (subsīdēto darba vietu izveide, sociālās uzņēmējdarbības ieviešana, iedzīvotāju ienākuma nodokļa atvieglojuma palielināšana, valsts atbalsta pārskatīšana u.c.).

Tomēr to, vai visi minētie pasākumi ir pietiekami un efektīvi, nav iespējams novērtēt, jo ne visiem no tiem ir norādīti tādi rezultatīvie rādītāji, kas ļauj novērtēt īstenoto pasākumu pietiekamību un efektivitāti, ko apliecina turpmāk minētie piemēri.

Pamatnostādnēs kā viens no uzdevumiem, kas ir iekļauts rīcības virzienā “Sociālā aizsardzība”, ir *palielināt iedzīvotāju ienākuma nodokļu atvieglojumu personām ar invaliditāti*. Labklājības ministrijas ieskatā, uzdevums ir izpildīts, jo tam kā rezultatīvais rādītājs, kas noteikts, lai novērtētu uzdevuma izpildi, ir norādīts *palielināties personu ar invaliditāti skaits, kuras saņem iedzīvotāju ienākuma nodokļa atvieglojumu*. Lai gan laikā no 2013.gada, kad ir definēts minētais rādītājs, saskaņā ar statistiku valstī ir palielināties personu, tajā skaitā personu ar invaliditāti, skaits, kas saņem iedzīvotāju ienākuma nodokļa atvieglojumu, tomēr personām ar invaliditāti paredzētais papildu iedzīvotāju ienākuma nodokļa atvieglojuma apmērs, kas tiek noteikts ar Ministru kabineta noteikumiem²⁶⁹, nav grozīts.

Revidentu vērtējumā, nav iespējams arī konstatēt, vai ir īstenots pasākums *Izvērtēt un efektīvizēt valsts atbalstu personām ar invaliditāti*.

Kā tas ir konstatēts jau ziņojuma 2.nodaļā, lai gan MIL koncepcija paredzēja, ka, izstrādājot MIL Plānu, tiks veikts visaptverošs valsts un pašvaldību nodrošinātā sociālā atbalsta izvērtējums un būtisku valsts un pašvaldību sociālā atbalsta saņēmēju īpatsvaru veido tieši personas ar invaliditāti (piemēram, 2018.gadā 45% no pilngadīgām trūcīgām personām, kas bija ienākumu testēto pabalstu saņēmējas, bija personas ar invaliditāti), MIL Plāna izstrādes laikā šāds izvērtējums netika veikts, norādot, ka personām ar invaliditāti paredzēto valsts sociālo pabalstu restrukturizācija un apmēru paaugstināšana ir izvērtējama invaliditātes noteikšanas sistēmas pilnveidošanas²⁷⁰ un minimālo pensiju apmēru pārskatīšanas ietvaros²⁷¹, nesaistot to ar minimālā ienākuma līmeni.

Revidentu rīcībā nav informācijas, ka ir pabeigts šāds izvērtējums.

Turklāt revīzijā ir konstatēts, ka Labklājības ministrija neatbilstoši mēra arī šim pasākumam *Izvērtēt un efektīvizēt valsts atbalstu personām ar invaliditāti* (tas ir noteikts arī kā viens no rīcības virziena politikas rezultātiem) noteiktā rezultatīvā rādītāja *Personu ar invaliditāti īpatsvars (%), kuru ienākumi nepārsniedz nabadzības riska sliekšņa līmeni* sasniegšanu, jo Labklājības ministrija nemaz neapkopo un neanalizē datus par personu ar invaliditāti ienākumiem, lai noteiktu, vai un cik personām tie nepārsniedz nabadzības riska sliekšni.

Lai gan Labklājības ministrija ANO Konvencijas par personu ar invaliditāti tiesībām īstenošanas pamatnostādņu vidusposma izvērtējumā²⁷² ir norādījusi, ka minētais rezultatīvais rādītājs ir sasniegts, revīzijā ir konstatēts, ka tas ir aprēķināts kā personu ar invaliditāti īpatsvars maznodrošinātu un trūcīgu personu kopskaitā²⁷³, nevis faktiskais nabadzības riskam pakļauto personu ar invaliditāti īpatsvars.

Piemēram, 2017.gadā nabadzības riska sliekšnis bija 367 euro, bet trūcīgas personas ienākumi nevarēja pārsniegt tikai 128,06 euro. Tāpēc, novērtējot šo rādītāju attiecībā pret trūcīgas personas ienākumu līmeni, tiek aptverts daudz mazāks personu skaits, nekā tas būtu, ja mērītu pret nabadzības riska sliekšnim noteikto ienākumu līmeni.

Saskaņā ar Labklājības ministrijas sniegto skaidrojumu²⁷⁴ šāda nesakritība radās, jo *pamatnostādnēs norādītais politikas rezultāts ir attēlots nepareizi, t.i., tas norāda kopējo nabadzības riska indeksu valstī, nevis tieši personām ar invaliditāti. Turklāt ministrija šādu rādītāju nemaz nevar norādīt, jo CSP publicētajā EU-SILC apsekojumā nabadzības riska indekss, t.i., cik (%) personu ar invaliditāti ienākumi nesasniedz nabadzības riska sliekšni, nemaz netiek norādīts. Savukārt speciālus aprēķinus, lai to noteiktu, ministrija, sagatavojot pamatnostādņu vidusposma izvērtējumu, neveica. Tāpēc izvēlējās to aprēķināt kā personu ar invaliditāti īpatsvaru starp trūcīgām un maznodrošinātām personām, apzinoties, ka tas neatbilst sākotnēji definētajam politikas rezultātam.*

Revidenti norāda, ka, lai gan CSP publicētajā EU-SILC apsekojumā netiek ietverts nabadzības riska indekss personām ar invaliditāti, apsekojuma ietvaros tiek aprēķināts nabadzības riska indekss un nabadzības un sociālās atstumtības riska indekss tām personām vecumā no 16 gadiem, kuras, novērtējot savu veselības stāvokli, norāda, ka tām ir veselības problēmas, kas ietekmē viņu aktivitāšu veikšanu²⁷⁵.

Nabadzības riska indekss tiek aprēķināts personām, kurām veselības problēma ir ierobežojusi aktivitātes, bet ne pārāk stipri; veselības problēma ir stipri ierobežojusi aktivitātes; aktivitātes nav ierobežotas.

Šos datus publicē EUROSTAT, kas tos izmanto, lai salīdzinātu personu ar veselības problēmām nabadzības risku starp ES dalībvalstīm. Piemēram, Eiropas tematiskajā faktu lapā “Sociālā iekļaušana” ir norādīts²⁷⁶, ka *personas ar invaliditāti ir ievērojami vairāk pakļautas nabadzības vai sociālās atstumtības riskam. No personām ar invaliditāti ES 2015.gadā nabadzības vai sociālās atstumtības riskam bija pakļautas 30,2% (31 milj.) personu. Tas ir ievērojami vairāk nekā personas, kurām nav invaliditātes (20,8 %). Šis risks palielinās, ja invaliditātes smaguma pakāpe ir lielāka, un 2014.gadā ES šāds risks bija 36,7% no personām ar smagu invaliditāti.*

Tā kā EUROSTAT secinājumi par personu ar invaliditāti nabadzības riska indeksu tiek izdarīti tikai no dalībvalstu EU-SILC apsekojumā iekļautajām personām, ja tās ir izvēlējušās norādīt datus par savu veselību, revīzijā tika pieprasīta statistiskā informācija no VSAA, lai analizētu, kādi ir personu ar invaliditāti faktiskie ienākumi (gan no algota darba, gan no valsts un pašvaldību piešķirtajiem pabalstiem un pensijām) sadalījumā pa invaliditātes grupām un/vai tie sasniedz nabadzības riska sliekšni.

Aprēķins, pamatojoties uz revidentu pieprasījumu, tika veikts, izmantojot Labklājības ministrijas pārziņā esošo informācijas sistēmu LabIS²⁷⁷, kurā no dažādām valsts un pašvaldību informācijas sistēmām tiek saņemti dati par personām ar invaliditāti un to invaliditātes grupu, par VSAA izmaksātajām pensijām un pabalstiem, par personu algotā darbā gūtiem ienākumiem, kā arī par pašvaldību piešķirtajiem pabalstiem utt.

Apkopojošā veidā personu griezumā tika iegūta informācija par visiem valsts un pašvaldību informācijas sistēmās uzkrātajiem personu ar invaliditāti ienākumiem – gan no algota darba, gan no piešķirtajām pensijām un valsts un pašvaldību piešķirtajiem pabalstiem.

Analizējot iegūto pārskatu, konstatēts, ka ļoti būtiski atšķiras personu ienākumi, ja persona ir nodarbināta. Tā 2018.gada decembrī:

- ✓ ar I invaliditātes grupu bija nodarbinātas 4% no personu ar I invaliditātes grupu skaita, to kopējie ienākumi (ieskaitot ienākumus no algota darba un piešķirtos pabalstus) vidēji bija 1098,48 *euro* mēnesī. Savukārt to personu vidējie ienākumi, kuras **nebija nodarbinātas**, bija **461,46 *euro***;
- ✓ ar II invaliditātes grupu bija nodarbinātas 20% no personu ar II invaliditātes grupu skaita, to ienākumi (ieskaitot ienākumus no algota darba un piešķirtos pabalstus) vidēji bija 1012,90 *euro*. Savukārt to personu vidējie ienākumi, kuras **nebija nodarbinātas**, bija **299,71 *euro***;
- ✓ ar III invaliditātes grupu bija nodarbinātas 43% no personu ar III invaliditātes grupu skaita, to ienākumi (ieskaitot ienākumus no algota darba un piešķirtos pabalstus) vidēji bija 979,62 *euro*. Savukārt to personu ienākumi, kuras **nebija nodarbinātas**, bija tikai **268,33 *euro***.

Saskaņā ar revidentu aplēsēm 2018.gada beigās ap 56% personu ar invaliditāti bija pakļautas nabadzības riskam

Analizējot kopējos datus par personu ar invaliditāti ienākumu apmēru, ir konstatēts, ka 2018.gada decembrī 56% personu ar invaliditāti ienākumi bija zem 400 *euro*, t.i., zem aptuvenā nabadzības riska sliekšņa.

Invaliditātes grupa	Personu ar invaliditāti skaits	Personas, kuru ienākumi ir zem 400 <i>euro</i>			
		nodarbinātas personas*	nenodarbinātas personas**	kopā	īpatsvars
I grupa	27 149	154	9330	9484	35%
II grupa	87 429	2418	55 594	58 012	66%
III grupa	73 209	4144	33 280	37 424	51%
Kopā	187 787	6716	98 204	104 920	56%

* Personu ienākumos iekļauti piešķirtie valsts un pašvaldību pabalsti, kā arī valsts sociālās apdrošināšanas obligāto iemaksu objekta apmērs.

** Personu ienākumos ir iekļauti piešķirtie valsts un pašvaldību pabalsti.

No minētā secināms, ka attiecībā uz personām ar invaliditāti nabadzības riskam mazāk pakļautas ir tās personas ar invaliditāti, kuras ir nodarbinātas. No ienākumu aspekta visvairāk nabadzības riskam ir pakļautas personas ar II un III invaliditātes grupu, kuras nav nodarbinātas, jo, salīdzinot ar I invaliditātes grupu, šīm personām ir pieejams arī daudz mazāks valsts un pašvaldību piešķirtā atbalsta apmērs.

Revīzijā Labklājības ministrija sniedza komentāru, ka analīze par personu ar invaliditāti ienākumiem no algota darba un/vai saimnieciskās darbības, un VSAA izmaksātajām valsts pensijām, atlīdzībām un valsts sociālajiem pabalstiem 2015. un 2016.gadā, tajā skaitā, vai tie sasniedza nabadzības riska sliekšni, ir veikta arī pēdējā Labklājības ministrijas pasūtītajā ikgadējā nabadzības un sociālās atstumtības mazināšanas rīcībpolitikas izvērtējumā²⁷⁸, kas tika publicēts 19.06.2019.

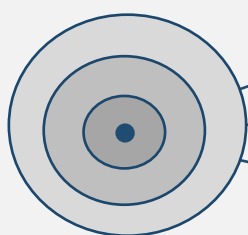
Tomēr revidentu analizētais piemērs parāda, ka šādu aplēsi, neiesaistot pētniekus, ir iespējams veikt arī ar Labklājības ministrijas rīcībā esošiem resursiem, t.i., sistēmu LabIS, turklāt aprēķinā iekļaujot arī

pašvaldību izmaksātos sociālos pabalstus, tā iegūstot pilnīgāku informāciju par faktisko personu ar invaliditāti ienākumu apmēru sadalījumā pa invaliditātes grupām.

Bērnu un ģimenes tiesību politika

NAP2020:

Mērķis ir mazināt bērnu nabadzības risku no 25% 2010.gadā uz 20% 2020.gadā

Nabadzības riska indekss mājsaimniecībām, ko veido 2 pieaugušie un 3 un vairāk apgādībā esoši bērni (no 34% 2010.gadā līdz 27% 2020.gadā)

Nabadzības riska indekss ģimenēm, kurās viens pieaugušais audzina bērnus (no 39% 2010.gadā līdz 30% 2020.gadā)

Nabadzības riska indekss bērniem (0–17) kopumā (no 24,8% 2010.gadā līdz 19% 2020.gadā)

Reformu programma “ES 2020”:

Mērķis ir nodrošināt un pilnveidot valsts un pašvaldību atbalstu ģimenēm ar bērniem, kā arī veicināt vecāku līdzdalību darba tirgū, lai novērstu tālāku nabadzības riska pieaugumu ģimenēm ar bērniem

Ģimenes valsts politikas pamatnostādnes 2011.–2017.gadam (beidzies termiņš):

Rezultatīvais rādītājs

Nabadzības riska indekss mājsaimniecībām ar apgādībā esošiem bērniem (samazinās no 21,4% 2009.gadā)

Uz bērnu un ģimenes tiesību politiku tāpat kā uz personu ar invaliditāti vienlīdzīgu iespēju politiku attiecas vairāku nozaru un jomu dokumenti²⁷⁹. Atšķirībā no citām iedzīvotāju grupām attiecībā uz nabadzības mazināšanu atsevišķi mērķi ir izvirzīti arī Reformu programmā “ES 2020” un NAP2020, kas ir saistīts ar to, ka ģimenes ar bērniem un bērni kā viena no nabadzības riskam pakļautajām iedzīvotāju grupām bija aktuāla arī šo dokumentu izstrādes laikā, t.i.:

- ✓ Reformu programmā “ES 2020” politikas virzienam “**uz ģimenēm ar bērniem vērsti sociālās aizsardzības pasākumi**” ir izvirzīts mērķis – **nodrošināt un pilnveidot valsts un pašvaldību atbalstu ģimenēm ar bērniem, kā arī veicināt vecāku līdzdalību darba tirgū**, lai novērstu tālāku nabadzības riska pieaugumu ģimenēm ar bērniem²⁸⁰;
- ✓ NAP2020 – ar kompleksas ģimeņu atbalsta sistēmas palīdzību, kas veicina darba un ģimenes dzīves savienošānu, **mazināt bērnu nabadzības risku** no 25% 2010.gadā uz 20% 2020.gadā²⁸¹.

Lai gan nozaru politikas līmenī bērnu un ģimenes tiesību jomai vidēja termiņa politikas plānošanas dokuments “Ģimenes valsts politikas pamatnostādnes 2011.–2017.gadam” bija izstrādāts tikai līdz 2017.gadam, aktuāls vidēja termiņa attīstības plānošanas dokuments jomai arvien nav izstrādāts.

Pēc pamatnostādņu darbības beigām 30.11.2018., pamatojoties uz Labklājības ministrijas pasūtījumu, tika veikts pamatnostādņu *ex-post* novērtējums²⁸². Savukārt, pamatojoties uz *ex-post* novērtējumu, 07.05.2019. tika sagatavots informatīvais ziņojums “Par Ģimenes valsts politikas pamatnostādņu 2011.–

2017.gadam īstenošanu”²⁸³, secinot, ka “*pamatnostādņu izvērtēšanas procesā nav identificētas tādas problēmas, kuru risināšanai būtu jānosaka jauni politikas mērķi un attīstības virzieni. Līdz ar to nākamajam politikas plānošanas periodam ir izstrādājams plāns, nosakot veicamos uzdevumus pamatnostādnēs noteikto rīcības virzienu ietvaros (..)*”.

Saskaņā ar EU-SILC apsekojuma datiem Latvijā jau piekto gadu pēc kārtas samazinās nabadzības risks bērniem vecumā līdz 17 gadiem (2018.gadā tas bija 14,5%, bet 2017.gadā – 17,5%), tas nozīmē, ka tiek sasniegts NAP2020 izvirzītais rādītājs attiecībā uz bērnu nabadzības risku. Salīdzinot ar 2017.gadu, 2018.gadā ir ievērojami samazinājies arī viena vecāka un daudz bērnu ģimeņu nabadzības risks, tomēr **tas arvien ir augsts attiecībā uz viena vecāka ģimenēm ar bērniem** (nabadzības riskam 2018.gadā bija pakļauti 26,2% mājsaimniecību ar vienu pieaugušo un bērniem, 2017.gadā – 32,6%). Savukārt attiecībā uz mājsaimniecībām ar diviem pieaugušajiem un trim vai vairāk bērniem 2018.gadā tas bija 16,7%, bet 2017.gadā – 20,7%.

Revīzijā, vērtējot Ģimenes valsts politikas pamatnostādnes 2011.–2017.gadam”²⁸⁴ izvirzītos mērķus, politikas rezultātus un rezultatīvos rādītājus, ir konstatēts, ka ar nabadzības mazināšanu revīzijas apjomā iekļautajām mērķgrupām (daudz bērnu un viena vecāka ģimenēm) ir saistīts otrais un trešais rīcības virziens²⁸⁵, kuros ir iekļauti dažādi pasākumi, kas saistīti arī ar nabadzības mazināšanu ģimenēm ar bērniem (piemēram, iedzīvotāju ienākuma nodokļa atvieglojuma par apgādībā esošu bērnu paaugstināšana, ģimenes valsts pabalsta palielināšana, vecāku nodarbinātības veicināšana, brīvpusdienas 1.–4.klases izglītojamajiem u.c.).

Tomēr vairums no tiem ir paredzēti visām ģimenēm ar bērniem neatkarīgi no to sociālekonomiskā stāvokļa, neparedzot īpaši mērķētu atbalstu tām ģimenēm, kuras visvairāk ir pakļautas nabadzības riskam, tajā skaitā viena vecāka ģimenēm.

Revidenti atzinīgi novērtē, ka informatīvajā ziņojumā “Par Ģimenes valsts politikas pamatnostādņu 2011.–2017.gadam īstenošanu”²⁸⁶, kas iezīmē īstenojamus rīcības virzienus un pasākumus turpmākajai bērnu un ģimenes valsts politikai, ir iekļauti arī jauni atbalsta veidi, par kuru nepieciešamību ir diskutēts iepriekš (piemēram, turpināt attīstīt bērnu uzraudzības pakalpojumus, emocionālās un sociālās vides uzlabojumi izglītības procesā utt.). Tomēr tāpat kā iepriekšējā periodā vairums aktivitāšu ģimeņu sociālajam atbalstam ir paredzētas visām ģimenēm ar bērniem, kā īpašu atbalstāmu grupu izvirzot tikai daudz bērnu ģimenes²⁸⁷, bet ne viena vecāka ģimenes ar bērniem, kurām jau vairākus gadus ir vislielākais nabadzības risks salīdzinājumā ar citām mājsaimniecībām ar bērniem.

Mājsaimniecības tips	Nabadzības riska indekss (%)		
	2016	2017	2018
Viens pieaugušais ar bērniem	34,3	32,6	26,2
2 pieaugušie, 3 un vairāk apgādībā esoši bērni	19,8	20,7	16,7
2 pieaugušie, 1 apgādībā esošs bērns	13,4	12,1	16,2
<i>Visas mājsaimniecības ar apgādībā esošiem bērniem</i>	<i>16,3</i>	<i>16,5</i>	<i>14,3</i>
2 vai vairāk pieaugušie ar apgādībā esošiem bērniem	14,2	14,6	12,9
3 vai vairāk pieaugušie bez apgādībā esošiem bērniem	10,2	11,0	12,9
2 pieaugušie, 2 apgādībā esoši bērni	14,4	10,2	11,1
3 vai vairāk pieaugušie ar apgādībā esošiem bērniem	12,8	18,2	9,5

Datu avots: Centrālās statistikas pārvaldes datu tabula “Nabadzības riska indekss pēc mājsaimniecības tipa (%)”[NIG050].

Kā jau tas minēts revīzijas ziņojuma 2.nodaļā, arī izstrādājot MIL Plānu, kā viens no ierosinājumiem, lai rastu papildu finansējumu atbalsta palielināšanai tieši nabadzības riskam visvairāk pakļautajām ģimenēm, t.i., daudzbērnu ģimenēm un viena vecāka ģimenēm, bija restrukturizēt ģimenes valsts pabalstu, diferencējot to atkarībā no mājsaimniecības finansiālās situācijas, – vai nu nemaksāt to par pirmo bērnu vispār vai maksāt to tikai paaugstināta sociālā riska ģimenēm. Tomēr šis priekšlikums tālāk netika virzīts.

Tāpat 2020.gada budžeta izskatīšanas procesā Izglītības un zinātnes ministrija rosināja brīvpusdienu finansēšanu 1.–4.klasēs izglītojamajiem nodot pašvaldībām, kas, revidentu ieskatā, iespējams, rosinātu pašvaldības arī izvērtēt, vai atbalsts ir nepieciešams pilnīgi visiem bērniem vai arī tas ir jāsniedz konkrētām nabadzības vai sociālās atstumtības riskam pakļautajām ģimenēm. Tomēr arī šis priekšlikums tika atbalstīts tikai daļēji – no 2020.gada valsts arvien finansē pusi no šiem izdevumiem.

No visām izlasē iekļautajām pašvaldībām, kas 2018.gadā papildus valsts piešķirtajam finansējumam brīvpusdienas finansēja arī citiem izglītojamajiem – pirmsskolas izglītības iestādēs vai vecāko klašu skolēniem – , 12²⁸⁸ pašvaldības to finansēja mērķtiecīgi – bērniem no nabadzības riskam pakļautajām ģimenēm. Kopumā izlasē iekļautajās pašvaldībās 2018.gadā brīvpusdienām novirzīti vismaz 3 809 566 euro, no tiem – brīvpusdienām, kas tiek piešķirtas, vērtējot ģimeņu ienākumus, – 386 707 euro jeb 11% no kopējā finansējuma.

Revīzijā ir arī konstatēts, ka attiecībā uz bērnu un ģimenes tiesību jomu lēmumi tiek pieņemti arī ārpus bērnu un ģimenes tiesību jomas attīstības plānošanas sistēmas, proti, jau no 11.04.2016. pie Pārresoru koordinācijas centra, lai nodrošinātu Māra Kučinska vadītās valdības prioritātes “Demogrāfiskās situācijas uzlabošana, ģimenes dzīves kvalitāte un sociālais nodrošinājums” īstenošanu, ir izveidota ekspertu sadarbības platforma “Demogrāfisko lietu centrs” tautas ataudzes atbalsta pasākumu izstrādei un pilnveidošanai, kurā kā eksperti darbojas dažādu ministriju un Latvijas Darba devēju konfederācijas pārstāvji.

Minētā sadarbības platforma darbu turpina, arī īstenojot Deklarāciju par Artura Krišjāņa Kariņa vadītā Ministru kabineta iecerēto darbību.

Tieši, pamatojoties uz šīs sadarbības platformas priekšlikumu, Ministru kabinets 2016.gadā atbalstīja vairākus Demogrāfisko lietu centra virzītus prioritāros pasākumus ģimeņu atbalsta politikas pilnveidošanai 2017.–2019.gadam, ar kuriem:

- ✓ no 01.01.2017. ģimenes valsts pabalsts palielināts par ceturto un nākamo bērnu (no 34,14 euro uz 50,07 euro)²⁸⁹ – lai radītu ekonomiski labvēlīgākus apstākļus daudzbērnu ģimenēm, kas ir otrs augstam nabadzības riskam pakļauto ģimeņu veids²⁹⁰;
- ✓ no 01.03.2018. ieviesta piemaksa pie ģimenes valsts pabalsta par otro un nākamajiem bērniem (par diviem bērniem – 10 euro, par trim – 66 euro, par četriem – 116 euro utt.), kā arī no 01.01.2018. tiesības saņemt ģimenes valsts pabalstu ir par bērnu līdz tā 20 (iepriekš – 19) gadu vecumam²⁹¹ – lai nodrošinātu lielāku finansiālā atbalsta sniegšanu ģimenēm, kurās ir ne mazāk kā divi bērni, atbalstot “trešā bērna politikas” virzienu, kas ir viens no valdības paredzētajiem pasākumiem demogrāfiskās situācijas uzlabošanai²⁹².

Ņemot vērā iepriekš minēto, revidenti secina, ka, lai gan valstī tiek īstenoti dažādi pasākumi, kas kopumā uzlabo ģimeņu ar bērniem materiālo stāvokli, tomēr vairums no tiem attiecas uz visām ģimenēm ar bērniem, neparedzot īpašu atbalstu tām ģimenēm, kuras visvairāk ir pakļautas nabadzības riskam.

Nodokļu politika

Valsts nodokļu politikas pamatnostādnes 2018.–2021.gadam:

Mērķis – konkurētspējīgs darbaspēka nodokļu slogs (vismaz Baltijas reģionā) un **ienākumu nevienlīdzības samazināšana strādājošiem iedzīvotājiem**

Samazināt nodokļu plaisas rādītāju zemo algu saņēmējiem (ar darba algu 67% apmērā no vidējās darba algas valstī) **bez apgādībā esošām personām** (no 38,1% 2018.gadā līdz 38,0% 2021.gadā)

Samazināt nodokļu plaisas rādītāju zemo algu saņēmējiem (ar darba algu 67% apmērā no vidējās darba algas valstī) **ar vienu apgādībā esošu personu** (no 32,1% 2018.gadā līdz 32,0% 2021.gadā)

2017.gadā tika apstiprinātas Valsts nodokļu politikas pamatnostādnes 2018.–2021.gadam, kas paredzēja vairākas būtiskas izmaiņas nodokļu jomā. Trīs galvenās lietas, kuru dēļ valdība īstenoja reformu, bija konkurētspējas palielināšana, valsts budžeta ieņēmumu palielināšana un arī **ienākumu nevienlīdzības mazināšana**.

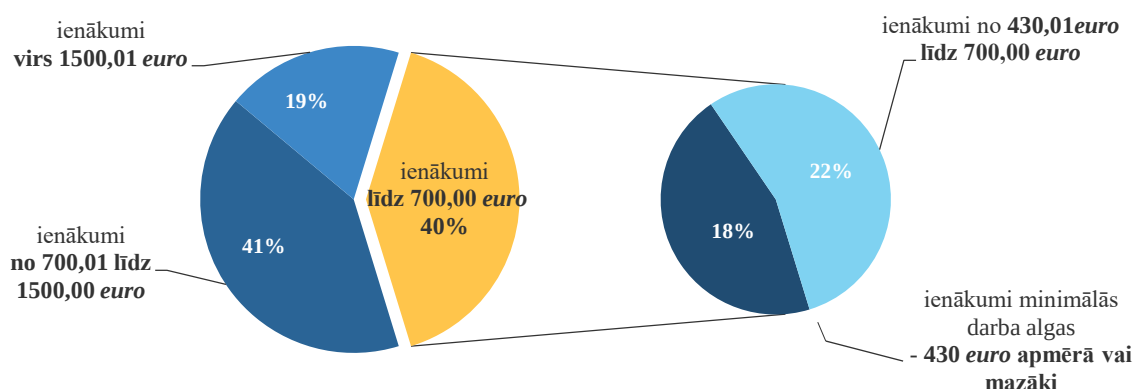
Pamatnostādnēs ir definēti pieci politikas rezultāti, no kuriem viens²⁹³ ir saistīts ar sociālās iekļaušanas un nabadzības jomu. Kā rezultatīvais rādītājs šim politikas rezultātam ir noteikts *nodokļu plaisas rādītājs zemo algu saņēmējiem* (bez apgādībā esošām personām vai ar vienu apgādībā esošu personu).

Nodokļu plaissa²⁹⁴ jeb ķīlis (tax wedge) raksturo starpību starp darba ņēmēja neto ienākumiem un to, cik šis darbaspēks izmaksā darba devējam. To aprēķina kā darba nodokļu (iedzīvotāju ienākuma nodokļa un darba ņēmēja un darba devēja valsts sociālās apdrošināšanas obligāto iemaksu) procentuālo attiecību pret darba algu pirms visu nodokļu nomaksas un darba devēja valsts sociālās apdrošināšanas obligāto iemaksu (turpmāk – VSAOI) summu.

Jau, apstiprinot pamatnostādnes, Ministru kabineta rīkojumā²⁹⁵ tika noteikts, ka, ievērojot valsts budžeta finansiālās iespējas, ir jāapzina papildu finansējuma avoti veselības aprūpes finansēšanai. Tāpēc, lai nodrošinātu veselības nozares finansējumu un budžeta ieņēmumu pietiekamību, tika nolemts par vienu procentpunktu paaugstināt VSAOI likmi²⁹⁶. Ministru kabinets akceptēja un Saeima atbalstīja arī vairākas citas izmaiņas ar nodokļu reformu saistītajos likumprojektos, kas atšķirās no pamatnostādnēm.

Viens no pamatnostādņu mērķiem ir ienākumu nevienlīdzības mazināšana *zemo algu saņēmējiem*. Revīzijā, analizējot statistikas datus²⁹⁷, ir konstatēts, ka 2019.gada augustā aptuveni **40% no darba ņēmējiem ir zemo algu saņēmēji** (2019.gada 2.ceturksnī vidējā bruto alga bija 1083 euro, tāpēc par zemo algu saņēmējiem ir uzskatāmi darba ņēmēji, kuru bruto alga bija līdz 726 euro. Revīzijā, veicot statistikas datu analīzi un aprēķinus par zemo algu saņēmējiem, izmantojām bruto algu 700 euro).

Darba ņēmēju sadalījums pēc mēneša bruto darba ienākumiem vidēji 2019.gada augustā

Izvērtējot pamatnostādnes²⁹⁸ iekļautos pasākumus, ir konstatēts, ka daļa no tiem ir vērsti uz lielāku atvieglojumu piešķiršanu personām ar sliktāku materiālo situāciju un arī uz nabadzības riskam pakļauto iedzīvotāju skaita samazināšanu. Proti, ar 2018.gadu:

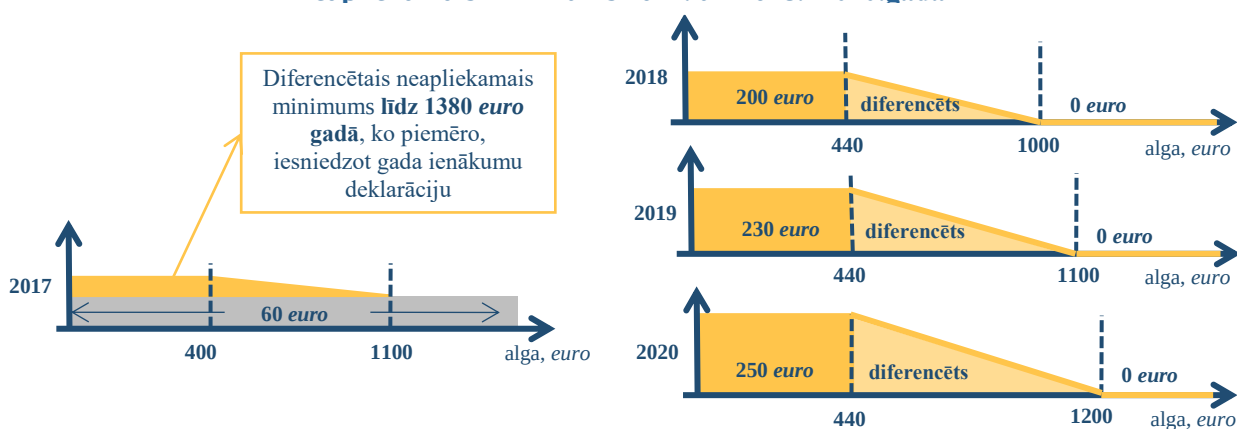
- ✓ **ir ieviestas trīs iedzīvotāju ienākuma nodokļa** (turpmāk – IIN) **likmes** (iepriekš pamatlikme bija 23%): 20% – ienākumiem līdz 20 004 euro gadā, 23% likme – ienākumiem no 20 004,01 līdz 55 000 euro gadā (2019.gadā līdz 62 800 euro gadā) un 31,4% likme – ienākumiem no 55 000,01 euro gadā (2019.gadā no 62 800,01 euro gadā). Katra likme tiek piemērota attiecīgajam ienākumu apmēram, proti, ienākumiem virs 55 000,01 euro tiek piemērotas visas trīs likmes:

Ienākumu apmērs	IIN likme ²⁹⁹		
	20%	23%	31,4%
Ienākumi līdz 20 004 euro gadā (līdz 1667 euro mēnesī)	piemēro ienākumiem līdz 20 004 euro gadā	-	-
Ienākumi no 20 004,01 līdz 55 000 euro gadā* (no 1667 līdz 4583 euro mēnesī)	piemēro daļai līdz 20 004,01 euro gadā	piemēro daļai virs 20 004,01 euro gadā	-
Ienākumi virs 55 000,01 euro gadā* (virs 4583 euro mēnesī)	piemēro daļai līdz 20 004,01 euro gadā	piemēro daļai no 20 004,01 līdz 55 000 euro gadā*	piemēro daļai virs 55 000,01 euro gadā*

*2019.gadā – 62 800 euro gadā.

- ✓ **palielināts ar IIN neapliekamais minimums atlīdzībai līdz 440 euro mēnesī** – uz 200 euro (paredzot palielinājumu arī turpmākos gados – 2019.gadā līdz 230 euro un 2020.gadā – līdz 250 euro). Atlīdzībai no 440 līdz 1000 euro noteikts diferencētais neapliekamais minimums, kas pakāpeniski samazinās no 200 uz 0 euro, atlīdzības apmēram pieaugot. Atlīdzībai virs 1000 euro neapliekamais minimums netiek piemērots. Ir paredzēts palielināt atlīdzības apmēru, līdz kuram tiek piemērots diferencētais neapliekamais minimums un no kura tas netiek piemērots, – 2019.gadā līdz 1100 euro un 2020.gadā līdz 1200 euro). 2017.gadā tika piemērots gan neapliekamais minimums 60 euro mēnesī (to piemēroja katru mēnesi ienākuma gūšanas vietā neatkarīgi no atlīdzības apmēra), gan gada diferencētais neapliekamais minimums (līdz 1380 euro gadā), ko piemēroja ienākumiem no 380 līdz 1100 euro, iesniedzot gada ienākumu deklarāciju.

Neapliekamais minimums 2017. un 2018.–2020.gadā

Tomēr Valsts kontrole jau revīzijā “Vai nodokļu atlaides un atvieglojumi sasniedz tiem noteiktos mērķus”³⁰⁰ ir norādījusi, ka diferencētā neapliekamā minimuma ieviešanas ietekme uz ieņēmumu nevienlīdzību ir **samērā neliela**, jo neapliekamā minimuma piemērošana vai nepiemērošana personai ik mēnesi samazina vai palielina ienākumus par 40 euro, pieņemot, ka personai ar zemiem ienākumiem tiek piemērots 2018.gada maksimālais neapliekamais minimums, bet personām ar ienākumiem virs 1000 euro neapliekamais minimums netiek piemērots vispār. Kamēr personai ar valstī noteikto minimālo mēneša atlīdzību neapliekamais minimums papildus ienes 9% no atlīdzības, tikmēr personu ar mēneša ienākumiem 3000 euro apmērā neapliekamā minimuma ieviešana ietekmē proporcionāliniecīgi – ienākumi samazinās tikai par 1% no atlīdzības, turklāt starpība starp šo divu personu ienākumiem ir samazinājusies tikai par 3%.

- ✓ **paaugstināta valstī noteiktā minimālā mēneša darba alga** – no 380 uz 430 euro;
- ✓ **paaugstināts IIN atvieglojums par katru apgādībā esošu personu** – no 175 uz 200 euro mēnesī, paredzot tā palielinājumu arī turpmākajos gados – 2019.gadā līdz 230 euro, bet 2020.gadā līdz 250 euro mēnesī.

Minēto pasākumu ietekmi uz minimālās algas saņēmēju neto ienākumiem parāda revīzijā veiktā analīze. Salīdzinot ar 2017.gadu, 2018.gadā valstī noteiktās minimālās mēneša darba algas saņēmēju neto algas pieaugums bija no 12,5%, ja personai ir divi un vairāk apgādājāmie, līdz pat 25,83%, ja personai nav apgādājamo.

2017.gadā minimālo algu saņēma 27 647 darba ņēmēji, bet 2018.gadā – 25 314 darba ņēmēji³⁰¹.

Minimālā bruto mēneša darba alga <i>euro</i>		2017	2018	Ietekme atkarībā no apgādājamo skaita
		380,00	430,00	
Alga pēc nodokļu nomaksas (neto alga, <i>euro</i>)	Nav apgādājamo	275,68	346,87	+71,20 <i>euro</i> jeb +25,83%
	1 apgādājamais	315,93	382,70	+66,77 <i>euro</i> jeb +21,14%
	2 apgādājамie	340,10	382,70	+42,60 <i>euro</i> jeb +12,53%
	3 apgādājамie	340,10	382,70	+42,60 <i>euro</i> jeb +12,53%
	4 apgādājамie	340,10	382,70	+42,60 <i>euro</i> jeb +12,53%

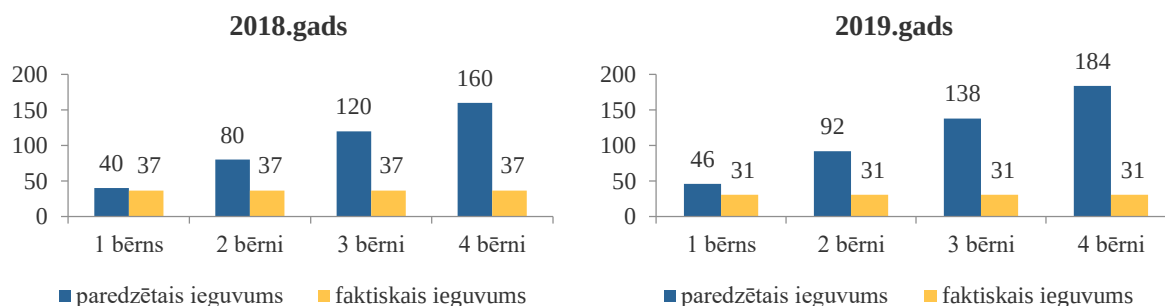
Aprēķinā netika ņemta vērā diferenciētā neapliekamā ienākuma piemērošanas ietekme, iesniedzot gada ienākumu deklarāciju par 2016. un 2017.gadu.

Tomēr daļa no pasākumiem, kas, lai gan ir vērsti uz IIN nodokļa sloga samazināšanu, ir tādi, kas **tiekl paredzēti plašam iedzīvotāju lokam neatkarīgi no to materiālā stāvokļa**. Tāpēc to ietekme uz ienākumu nevienlīdzības mazināšanu ir nebūtiska. Turklāt tie nesasniedz pašus nabadzīgākos iedzīvotājus, kā arī personas ar zemiem ienākumiem un vairākiem apgādājamajiem, bet lielāks ieguvums ir tieši personām ar augstākiem ienākumiem un personām bez apgādājamajiem, to apliecina turpmāk minētais.

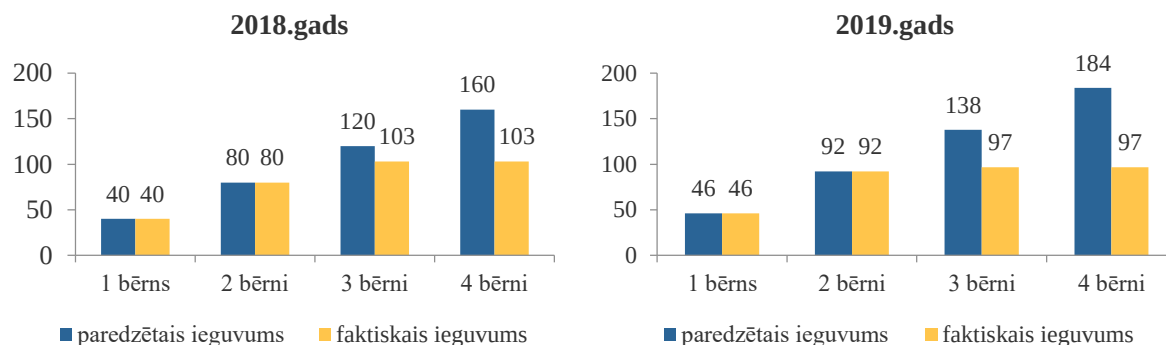
Atvieglojums par apgādībā esošām personām tika paaugstināts visiem IIN maksātājiem neatkarīgi no to ienākumiem, t.i., atvieglojuma apmērs ir vienāds gan personām, kas saņem valstī noteikto minimālo mēneša darba algu, gan personām ar algu 1000 *euro* un vairāk. Ņemot vērā, ka 2018.gadā IIN atvieglojums par katru apgādājamo bija 200 *euro* mēnesī, plānotais personas ienākumu palielinājums (ieguvuma apmērs) par katru apgādājamo bija 40 *euro* mēnesī (200 *euro* * 20% IIN likme), 2019.gadā – 46 *euro*, 2020.gadā – 50 *euro* mēnesī.

Tomēr gadījumā, ja neapliekamais minimums un IIN atvieglojums par apgādībā esošām personām pārsniedz personas bruto darba algu (atskaitot VSAOI), persona labumu nemaz nevar izmantot paredzētajā apmērā. Piemēram, 2018.gadā personai ar minimālo darba algu neatkarīgi no apgādājamo skaita ir ieguvums tikai par vienu apgādājamo, bet 2019.gadā, palielinoties neapliekamajam minimumam, persona var izmantot tikai 2/3 no paredzētā atvieglojuma par vienu apgādājamo.

Paredzētais un faktiskais ieguvums no IIN atvieglojuma atkarībā no bērnu skaita minimālās algas (430 *euro*) saņēmējam

Paredzētais un faktiskais ieguvums no IIN atvieglojuma atkarībā no bērnu skaita personām ar atlīdzību 700 euro mēnesī (bruto)

Tāpēc jāsecina, ka neapliekamā minimuma un IIN atvieglojuma par apgādājamajiem paaugstināšana **minimālās algas un zemo algu saņēmējus un personas ar vairākiem apgādājamajiem nemaz neietekmē.**

Arī Finanšu ministrija savā 2015.gada konceptuālajā ziņojumā³⁰² norāda, ka nodokļu atvieglojumi lielā mērā neietekmē ienākumu nevienlīdzības problēmas, kā arī 2018.gada beigās sagatavotajā ziņojumā³⁰³ uzsver, ka atvieglojuma par apgādībā esošām personām *paaugstināšanas efektivitāte nākotnē ir jāizvērtē kritiski, jo praktiski ir izsmelts tā tālākas palielināšanas potenciāls darba ņēmējiem ar zemiem ienākumiem.*

Saskaņā ar Finanšu ministrijas aprēķiniem³⁰⁴ 2018.gadā 76 259 personas, kuru apgādībā bija kaut viena persona un kuras saņēma darba algu līdz minimālās darba algas apmēram vai minimālo darba algu³⁰⁵, pilnā apmērā IIN atvieglojumu nemaz nevarēja izmantot. Bet no personām, kas saņēma darba algu no minimālās darba algas apmēra līdz 700 euro, – 39,51% personu nevarēja pilnā apmērā izmantot IIN atvieglojumu par apgādībā esošajām personām. Šāda situācija veidojas, jo šo personu bruto darba alga, atskaitot darba ņēmēja VSAOI, bija zemāka par normatīvajos aktos paredzēto IIN atvieglojumu.

Apgādnieka darba alga, euro mēnesī	Apgādībā esošo personu skaits			Kopā	Personu skaits, kuras nevar izmantot IIN atvieglojumus	Personu īpatsvars, kuras nevar izmantot IIN atvieglojumus
	1	2	3 un vairāk			
līdz 430,00	34 983	27 530	13 746	76 259	76 259	100,00%
430,01–700,00	26 326	20 778	7174	54 278	21 444	39,51%
700,01–1000,00	20 904	18 366	6072	45 342	2560	5,65%
virs 1000,01	47 570	52 294	19 045	118 909	139	0,12%
KOPĀ	129 783	118 968	46 037	294 788	100 402	34,06%

Turklāt šādā gadījumā uz personu neattiecas arī normatīvajos aktos paredzētā iespēja – atgūt daļu no izdevumiem par izglītību un ārstniecības pakalpojumiem, jo to kā pārmaksāto IIN persona **var atgūt tikai no ieturētā un samaksātā IIN.**

Revīzijā veiktās aplēses liecina, lai persona ar diviem apgādājamajiem varētu pilnībā izmantot IIN atvieglojumu un saņemt IIN atmaksu par izglītību un ārstnieciskajiem pakalpojumiem, 2018.gadā bruto algai bija jābūt vismaz 730 euro (par šo un citām situācijām skat. nākamo attēlu).

Situācijas		Maksimālā atgūstamā IIN summa, euro (20% no attaisnotajiem izdevumiem)	Bruto alga (euro)	
			2018.gadā	2019.gadā
Viena vecāka ģimene	1 bērns	240	530	580
	2 bērni	360	730	805
	3 bērni	480	930	1030
Pāris ar trim bērniem	viens vecāks saņem IIN atmaksu par attaisnotajiem izdevumiem par 3 bērniem un laulāto	600	1180	1320
	viens vecāks saņem IIN atmaksu par attaisnotajiem izdevumiem par diviem bērniem un otrs – par vienu bērnu	600	vienam – 730; otram – 530	vienam – 805; otram – 580

Aprēķini ir veikti, pieņemot, ka persona strādā vispārējā nodokļu režīmā. Attaisnotie izdevumi par vienu personu ir 600 euro (atgūstamais IIN ir 120 euro (600 * 0,2)), 2018.gadā diferencētais neapliekamais minimums ir līdz 200 euro mēnesī, atvieglojumi par apgādājamām personām ir 200 euro par personu, 2019.gadā diferencētais neapliekamais minimums ir līdz 230 euro mēnesī, atvieglojumi par apgādājamām personām – 230 euro mēnesī.

Ņemot vērā, ka viens no nodokļu reformas mērķiem bija ienākumu nevienlīdzības mazināšana un atbalsta sniegšana zemo algu saņēmējiem, revīzijā padziļināti tika vērtēti ieguvumi tieši šai iedzīvotāju grupai (ar bruto algu līdz 700 euro).

Revīzijā ir konstatēts, ka nodokļu reformas rezultātā vislielākais neto algas pieaugums starp zemo algu saņēmējiem ir zemo algu saņēmējiem bez apgādājamajiem – par 4,76%, ja alga ir 700 euro, un līdz pat 9,30%, ja alga ir 500 euro.

Tomēr **nodokļu reforma neietekmē zemo algu saņēmējus ar vairākiem apgādājamajiem: jo vairāk personai ar zemiem ienākumiem ir apgādājamo, jo mazāks ieguvums.** Turklāt personām, kurām ir trīs un vairāk apgādājamie, ir konstatējams pat neto algas samazinājums par 0,56%, kas skaidrojams ar 2018.gadā palielināto VSAOI likmi par vienu procentpunktu (veselības aprūpes izdevumu finansēšanai).

Bruto alga euro		700,00	600,00	500,00
Neto algas izmaiņas 2018.gadā	Nav apgādājamo	+4,76%	+6,67%	+9,30%
	1 apgādājamais	+4,36%	+6,04%	+8,30%
	2 apgādājamie	+4,01%	+5,16%	+1,40%
	3 apgādājamie	+0,98%	-0,56%	-0,56%
	4 apgādājamie	-0,56%	-0,56%	-0,56%

Aprēķinā netika ņemta vērā diferencētā neapliekamā ienākuma piemērošanas ietekme, iesniedzot gada ienākumu deklarāciju par 2016. un 2017.gadu.

Reformas rezultātā pieauga arī ienākumi personām ar algu virs 700 *euro*. Proti, lai gan 2018.gadā ienākumiem virs 1000 *euro* netiek piemērots neapliekamais minimums, ienākumi ir palielinājušies, jo ir samazinājusies IIN likme un pieaudzis atviegrojuma apmērs par apgādībā esošām personām. Savukārt 2019.gadā, kad neapliekamais minimums netiek piemērots ienākumiem virs 1100 *euro*, ieguvums ir tām personām, kuru apgādībā ir vismaz viena persona, – viņu ienākumi ir palielinājušies par 6 *euro* par katru apgādībā esošu personu. Turpretī zemo algu saņēmējiem ar vairākām apgādībā esošām personām izmaiņu ienākumu apmērā nav.

Bruto alga	Apgādājamo skaits	Neto alga un tās izmaiņas salīdzinājumā ar iepriekšējo gadu <i>euro (%)</i>					
			2017.	2018.	Izmaiņas 2018.gadā	2019.	Izmaiņas 2019.gadā
Minimālā alga	 nav	nav	275,68	346,87	+71,20 (+25,83%)	352,86	+5,98 (+1,72%)
	 1	1	315,93	382,70	+66,77 (+21,14%)	382,70	0,00 (0,00%)
	 3	3	340,10	382,70	+42,60 (+12,53%)	382,70	0,00 (0,00%)
500 euro	 nav	nav	358,38	391,71	+33,34 (+9,30%)	397,82	+6,10 (+1,56%)
	 1	1	398,63	431,71	+33,09 (+8,30%)	443,82	+12,10 (+2,80%)
	 3	3	447,50	445,00	-2,50 (-0,56%)	445,00	0,00 (0,00%)
700 euro	 nav	nav	496,21	519,83	+23,62 (+4,76%)	526,28	+6,45 (+1,24%)
	 1	1	536,46	559,83	+23,37 (+4,36%)	572,28	+12,45 (+2,22%)
	 3	3	616,96	623,00	+6,04 (+0,98%)	623,00	0,00 (0,00%)
1000 euro	 nav	nav	702,95	712,00	+9,05 (+1,29%)	718,97	+6,97 (+0,98%)
	 1	1	743,20	752,00	+8,80 (+1,18%)	764,97	+12,97 (+1,72%)
	 3	3	823,70	832,00	+8,30 (+1,01%)	856,97	+24,97 (+3,00%)
1200 euro	 nav	nav	840,78	854,40	+13,62 (+1,62%)	854,40	0 (0,00%)
	 1	1	881,03	894,40	+13,37 (+1,52%)	900,40	+6 (+0,67%)
	 3	3	961,53	974,40	+12,87 (+1,34%)	992,40	+18 (+1,85%)
1600 euro	 nav	nav	1116,44	1139,20	+ 22,76 (+2,04%)	1139,20	0 (0,00%)
	 1	1	1156,69	1179,20	+22,51 (+1,95%)	1185,20	+6 (+0,51%)
	 3	3	1237,19	1259,20	+22,01 (+1,78%)	1277,20	+18 (+1,43%)

Aprēķinā netika ņemta vērā diferencētā neapliekamā ienākuma piemērošanas ietekme, iesniedzot gada ienākumu deklarāciju par 2016. un 2017.gadu.

Nemot vērā minēto, revidenti secina, ka paaugstinātais IIN atvieglojums par apgādībā esošām personām sniedz labumu ģimenēm, kuru ienākumi pārsniedz nabadzības riska sliekšni, kas 2018.gadā bija 409 euro (2017.gadā – 367 euro). Līdz ar to īstenotajām reformām nav ietekme uz nabadzības riskam pakļauto personu skaita samazināšanu valstī.

Ar 2018.gadu tika **paaugstināts arī neapliekamais minimums pensionāriem** no 235 euro līdz 250 euro mēnesī, 2019.gadā – līdz 270 euro, bet 2020.gadā – līdz 300 euro mēnesī.

Neapliekamais minimums tika paaugstināts visiem pensionāriem neatkarīgi no pensijas apmēra (kā tas ir ienākumiem vispārējā kārtībā), atbalstu nediferencējot.

Revīzijā, analizējot VSAA sniegto informāciju par valsts vecuma pensiju saņēmēju skaitu, kuru pensijas apmērs (ar piemaksu) ir zem attiecīgā gada neapliekamā minimuma, ir konstatēts, ka 2018.gadā nodokļu reformas rezultātā palielinātais neapliekamais minimums neietekmēja 20% pensiju saņēmējus, jo to vecuma pensijas apmērs bija mazāks par neapliekamo minimumu (t.i., 250 euro), bet **2019.gadā palielinātais neapliekamā minimuma apmērs (t.i., 270 euro) neietekmēja jau 26% pensiju saņēmēju (t.i., ceturto daļu pensionāru).**

Mēnesis	Pensionāra neapliekamais minimums, euro	Vecuma pensiju saņēmēju skaits kopā	Pensiju saņēmēju, kuru pensijas piešķirtais apmērs (ar piemaksu) ir zem attiecīgā gada neapliekamā minimuma	
			skaits	īpatsvars kopējā vecuma pensiju saņēmēju skaitā
12.2017.	235,00	456 672	99 957	22%
12.2018.	250,00	452 900	89 759	20%
09.2019.	270,00	449 780	117 740	26%

Tas nozīmē, ka, turpinot palielināt neapliekamo minimumu visiem pensionāriem vienādi neatkarīgi no to pensijas apmēra, tas arvien mazāk ietekmēs pensionārus ar viszemākajiem ienākumiem, tā arī nemazinot ienākumu nevienlīdzību un nabadzības riskam pakļauto iedzīvotāju skaitu.

Arī Latvijas Bankas pārstāvji ir norādījuši: *lai gan neapliekamā minimuma palielināšana palielina iedzīvotāju rīcībā esošos ienākumus, tomēr, ja mērķis ir ienākumu nevienlīdzības un nabadzības mazināšana, tas ne vienmēr ir efektīvākais risinājums. Saskaņā ar Latvijas Bankas aplēsēm tālāka neapliekamā minimuma celšana ienākumu nevienlīdzību ietekmēs tikai nedaudz, turklāt nabadzības riskam pakļauto iedzīvotāju īpatsvars pat pieaugs*³⁰⁶.

To, ka nodokļu politikas plānošanas dokumentos ietvertie pasākumi nav pietiekami un aktuāli izvirzīto mērķu sasniegšanai ienākumu nevienlīdzības un nabadzības mazināšanai, apliecina arī fakts, ka rezultatīvais rādītājs, kas tika izvēlēts, lai raksturotu ienākumu nevienlīdzību, 2018.gadā netika sasniegts.

Rezultatīvais rādītājs	2017.gads	2018.gada plānotais rādītājs	2018.gada faktiskais rādītājs ³⁰⁷
Nodokļu plaisas rādītājs zemo algu saņēmējiem (ar darba algu 67% apmērā no vidējās darba algas valstī) bez apgādībā esošām personām	41,9%	38,1%	39,5%
Nodokļu plaisas rādītājs zemo algu saņēmējiem (ar darba algu 67% apmērā no vidējās darba algas valstī) ar vienu apgādībā esošu personu	36,5%	32,1%	34,6%

Nodokļu sloga samazināšanu gan daļēji ierobežoja VSAOI likmes paaugstināšana par 1 procentpunktu un saistībā ar to veiktās izmaiņas nodokļu pamatnostādņēs.

Arī EK 2019.gada ziņojumā par Latviju³⁰⁸ ir norādījusi, ka:

- ✓ nevienlīdzības līmenis valstī arvien ir augsts – 2018.gadā turīgāko Latvijas iedzīvotāju ienākumi bija 6,8 reizes lielāki nekā nabadzīgāko – 20% iedzīvotāju ienākumi, kas ir ievērojami nevienmērīgāks sadalījums nekā ES kopumā (5,1 reizes 2017.gadā);
- ✓ lai gan nodokļu reformas rezultātā ienākumu aplikšana ar nodokli tika padarīta nedaudz labāka cilvēkiem ar zemākiem ienākumiem, taču kopumā nodokļu samazinājumi tikai daļēji bija vērsti uz šo grupu. Turklāt vispārējais nodokļu samazinājums nozīmē mazāku sociālajiem pabalstiem pieejamo finansējumu. **EK ieskatā, Latvijas publiskie izdevumi sociālajai aizsardzībai ir mazāk efektīvi nabadzības un nevienlīdzības samazināšanā nekā citās ES valstīs;**
- ✓ **nodokļu reforma ir tikai daļēji vērsta uz iedzīvotājiem ar zemiem ienākumiem, jo tajā iekļautie pasākumi nav piemēroti, lai sasniegtu mājāsaimniecības ar viszemākajiem ienākumiem, kurās parasti ir bezdarbnieki, neaktīvie iedzīvotāji vai pensionāri ar zemām pensijām.** Tāpēc, EK ieskatā, sociālie pārvedumi būtu labāk piemēroti trūcīgāko mājāsaimniecību sasniegšanai, t.i., ar nodokļu reformai līdzīgām izmaksām minimālo sociālo pabalstu palielināšana, iespējams, var ievērojami samazināt nabadzību un nevienlīdzību Latvijā³⁰⁹.

Līdzīgus secinājumus par Latviju ir izdarījusi arī OECD, norādot, ka nodokļu reforma padarīja IIN nedaudz progresīvāku un samazināja nodokļu likmi strādājošo ienākumiem. Tomēr praksē samazinātā 20% IIN likme tiek piemērota vairāk nekā 90% nodokļu maksātāju, un šis pasākums nepalīdz zemāko ienākumu saņēmējiem, kuri nemaksā IIN³¹⁰.

Nodokļu politikas pasākumi, kas, iespējams, ir pretrunā ar valsts izvirzīto mērķi nabadzības mazināšanai (par “mazajos” nodokļu režīmos strādājošo sociālo nodrošinājumu)

Revīzijā, izvērtējot aktuālajos nodokļu politikas plānošanas dokumentos ietvertos pasākumus, ir konstatēti arī tādi pasākumi, kas nerisina pat jau apzinātas problēmas, un tāpēc tie ir **pretrunā ar valsts izvirzīto mērķi nabadzības mazināšanai.**

Lai gan Valsts nodokļu politikas pamatnostādnēs 2018.–2021.gadam³¹¹ ir iekļauts uzdevums – *sakārtot “mazo” uzņēmumu nodokļu režīmus*, tomēr nav paredzams, ka to spēs nodrošināt pamatnostādnēs ietvertie pasākumi.

Pamatnostādnēs kā būtiska problēma ir norādīta **“mazajos” nodokļu režīmos strādājošo sociālā aizsardzība**, kas nākotnē var radīt būtiskus riskus šo personu sociālajam nodrošinājumam³¹².

To ir norādījusi arī Valsts kontrole 2017.pabeigtajā lietderības revīzijā par valsts pensiju sistēmas ilgtspēju, secinot, ka “mazo iemaksu veicēju” (mikrouzņēmumos nodarbināto, pašnodarbināto, kuri sociālās apdrošināšanas iemaksas var veikt mazākā apmērā vai tikai noteiktos gadījumos) pensijas kapitāls, ja iemaksas netiek veiktas visu darba mūžu (~47 gadus), var nesasniegt pat minimālās valsts vecuma pensijas piešķiršanai nepieciešamo apmēru. Mazas sociālās apdrošināšanas iemaksas tikpat būtiski ietekmē arī šo personu īstermiņā – saņemot slimības, maternitātes, paternitātes, vecāku un bezdarbnieka pabalstu.

Revīzijā konstatēts, ka pamatnostādnēs ietvertie **pasākumi arvien šīs problēmas nerisina:**

✓ **attiecībā uz mikrouzņēmumu nodokļa maksātājiem:**

- lai gan ar 01.01.2018.³¹³, lai ierobežotu šajā režīmā darbojošos komercsabiedrību skaitu, ir samazināts mikrouzņēmumu nodokļa maksātāju apgrozījuma sliekšnis (no 100 000 euro uz 40 000 euro³¹⁴), minētajam pasākumam nav tiešas ietekmes uz mikrouzņēmumos nodarbināto atalgojumu, kā arī uz to sociālajai aizsardzībai novirzīto finansējumu³¹⁵, tā nerisina risku par mikrouzņēmumos nodarbināto pakļaušanu nabadzības riskam gan nākotnē (pensijas apmērs), gan īstermiņa darbnespējas gadījumā;
- lai gan pamatnostādnēs kā pasākums tika paredzēts palielināt algas sliekšni mikrouzņēmumos nodarbinātajiem darbiniekiem, vienojoties ar iesaistītajām ministrijām, tomēr attiecīgās vienošanās nav panāktas³¹⁶;
- saskaņojot pamatnostādnes un tajās ietvertos risinājumus, arī Labklājības ministrija izteica kritiku³¹⁷ par to, ka ir paredzēts saglabāt mikrouzņēmumu nodokļa režīmu, samazinot tikai tā apgrozījuma apmēru.

Labklājības ministrija norādīja, ka mikrouzņēmumu darbinieku iemaksu objekts 2011.–2016.gadā vidēji mēnesī ir ap 40% no valstī noteiktās minimālās darba algas. Tātad jau tagad ne apgrozījuma, ne algas potenciāls netiek izmantots. Līdz ar to nav pamata uzskatīt, ka piedāvātās izmaiņas uzlabos mikrouzņēmumu darbinieku sociālo nodrošinājumu. Lai risinātu mikrouzņēmumu darbinieku sociālo nodrošinājumu, Labklājības ministrijas ieskatā, ir jāatgriežas pie jautājuma par minimālā valsts sociālās apdrošināšanas obligāto iemaksu objektu.

Tomēr **Labklājības ministrijas ieteikumi netika ņemti vērā**, Finanšu ministrijai norādot³¹⁸, ka Nacionālā trīspusējās sadarbības padome konceptuāli ir atbalstījusi mikrouzņēmumu nodokļa maksātājiem paredzētās izmaiņas³¹⁹, un, Labklājības ministrijas atzinumā, minētā problēma par sociālo nodrošinājumu ir atsevišķs jautājums.

✓ **attiecībā uz autoratlīdzības saņēmējiem:**

- pamatnostādnēs tika paredzēts papildus esošajam VSAOI modelim (nesamazinot esošo sociālo nodrošinājumu) noteikt autoratlīdzībām 5% VSAOI likmi (pensiju apdrošināšanai), ko ietur izmaksas brīdī. Ja autoratlīdzība pārsniedz 430 euro mēnesī, ieturētā summa tiek novirzīta uz pensiju 1. un 2.līmeni. Ja autoratlīdzība ir mazāka par 430 euro mēnesī, izvērtē iemaksas ieskaitīšanu pensiju 3.līmenī.

Līdz tam autoratlīdzības saņēmējs, kurš vienlaikus ir darba ņēmējs, varēja izvēlēties, vai no autoratlīdzības veikt VSAOI (kā pašnodarbinātais) vai neveikt. Praksē gandrīz vienmēr personas izvēlējās no autoratlīdzībām VSAOI neveikt³²⁰.

Labklājības ministrija, kritizējot šo pasākumu, norādīja³²¹, ka tas nav vērsts uz autoratlīdzības saņēmēja sociālo nodrošinājumu. Veicot VSAOI no 430 euro iemaksu algas (minimālā darba alga), pensijas kapitālam (1. un 2.līmenim) tiek novirzīti 86 euro. Savukārt, lai šos 86 euro mēnesī nodrošinātu no 5%, autoratlīdzībā mēnesī ir jāsaņem 1720 euro.

Pašlaik no visām sociāli apdrošinātajām personām vairāk nekā 30% personu VSAOI objekts ir zem valstī noteiktās minimālās darba algas. Tas nozīmē, ka šīs personas “nenopelnīs” pat minimālo pensiju un nākotnes VSAOI maksātājiem nāksies viņiem nodrošināt pensijas, kas nav nopelnītas. Ņemot vērā demogrāfijas un speciālā budžeta prognozes, **nebūtu vēlams palielināt sociāli apdrošināto personu skaitu ar nelielu VSAOI objektu**, tādējādi uzliekot papildu slogu gan nākotnes VSAOI veicējiem, gan speciālajam budžetam. Labklājības ministrijas ieskatā, no autoratlīdzībām ir jāveic VSAOI vispārējā apmērā;

Labklājības ministrijas ieteikumi netika ņemti vērā, Finanšu ministrijai norādot³²², ka likums “Par valsts sociālo apdrošināšanu” un tam pakārtotie normatīviem akti ir Labklājības ministrijas kompetencē. Lai autoratlīdzības saņēmēju uzkrāto VSAOI iemaksu apjoms būtu samērīgāks ar algotā darba veicēja maksājumiem (ņemot vērā izvairīšanās no VSAOI modeļus), tas būtu palielināms (par 5% no pašlaik ar VSAOI neapliktā objekta), nodrošinot minētajām personām lielāku sociālā nodrošinājuma apmēru pensijas uzkrājumam. Finanšu ministrija atbalsta arī risinājumu, ja autoratlīdzības saņēmēji maksātu VSAOI vispārējā kārtībā (bez līdzšinējiem izņēmumiem).

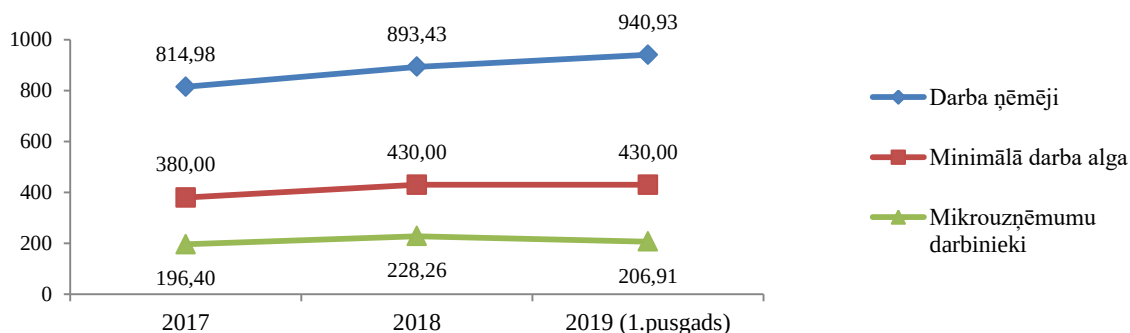
Attiecībā uz **mikrouzņēmumos nodarbinātajiem** valsts pēdējos gados ir veikusi arī citas aktivitātes – no 2018.gada tika palielināta mikrouzņēmuma nodokļa likme līdz 15%³²³, no 01.01.2019. fiziska persona vienlaicīgi var tikt nodarbināta kā mikrouzņēmuma darbinieks tikai vienā mikrouzņēmumā³²⁴ u.c.

Lai noskaidrotu, vai kopš Valsts kontroles 2017.gadā pabeigtās lietderības revīzijas ir uzlabojies “mazajos” nodokļu režīmos nodarbināto sociālais nodrošinājums, revīzijā tika pieprasīti VSAA statistikas dati.

Statistikas analīzē ir konstatēts, ka, lai gan mikrouzņēmumu darbinieku īpatsvars sociāli apdrošināto personu skaitā laikā no 2015. līdz 2019.gadam ir samazinājies (2015.gadā tie bija 11%, 2018.gadā – 9%, bet 2019.gada I pusgadā – 7%), arī **to vidējie ienākumi ir samazinājušies no 469,49 euro mēnesī 2017.gadā līdz 434,74 euro mēnesī 2019.gadā** (janvāris–jūnijs).

Savukārt mikrouzņēmumu darbinieku vidējais VSAOI objekts mēnesī 2017.gadā veidoja 24% no vispārējā režīmā nodarbināto vidējā iemaksu objekta, bet 2019.gadā – tikai 22%. Salīdzinot ar valstī noteikto minimālo darba algu, mikrouzņēmumu darbinieku vidējais valsts sociālo apdrošināšanas iemaksu objekts mēnesī 2017.gadā bija 52%, 2018.gadā – 53%, bet 2019.gadā tas bija tikai 48%.

Valsts sociālās apdrošināšanas obligāto iemaksu objekts

Par daļu no mikrouzņēmumu darbiniekiem arvien netiek veiktas VSAOI, tajā skaitā ja uzņēmumam nav apgrozījuma (arī gadījumos, kad persona atrodas bērna kopšanas atvaļinājumā, bezalgas atvaļinājumā, visu mēnesi slimojusi u.c.). 2017.gadā visu gadu netika veiktas iemaksas par **11%** no mikrouzņēmumu darbinieku skaita, bet 2019.gadā (janvāris–jūnijs) – jau par **14%** no mikrouzņēmumu darbinieku skaita.

Gads	2015.	2016.	2017.	2018.	2019. 1.pusgads
Mikrouzņēmumu darbinieku skaits	114 748	120 379	106 494	100 957	78 153
Personu skaits, kuru veicamo iemaksu objekts visu periodu ir 0,00 euro	12 551	13 545	10 929	11 076	10 995
Personu īpatsvars, kuru veicamo iemaksu objekts visu periodu ir 0,00 euro	11%	11%	10%	11%	14%
Personu skaits, kuru veicamo iemaksu objekts ir 0,00 euro vismaz vienu mēnesi gadā	45 042	48 244	41 281	41 222	25 229

Lai gan Mikrouzņēmumu nodokļa likums³²⁵ paredz, ka mikrouzņēmumu nodokli maksājošā uzņēmuma darbinieks var brīvprātīgi pievienoties valsts sociālajai apdrošināšanai, veicot iemaksas, revīzijā ir konstatēts, ka šī iespēja tiek izmantota reti: 2018.gadā to izmantoja 91 persona jeb 0,09% no kopējā mikrouzņēmumu darbinieku skaita, bet 2019.gada pirmajā pusgadā – vairs tikai 47 personas jeb 0,06%.

Gads	2015.	2016.	2017.	2018.	2019. 1.pusgads
Personu skaits	133	113	92	91	47
Īpatsvars no kopējā mikrouzņēmumu darbinieku skaita	0,12%	0,09%	0,09%	0,09%	0,06%
Vidējais iemaksu objekts mēnesī, euro	368,47	358,34	255,23	277,99	267,95
Brīvprātīgi veikto iemaksu periods, vidējais mēnešu skaits	5,5	7,1	6,6	6,1	4,6

Minētais apliecina, ka, lai gan valsts pēdējos gados ir veikusi vairākus pasākumus, lai ierobežotu uzņēmumu skaitu, kas darbojas mikrouzņēmumu režīmā, tomēr minētajiem pasākumiem nav bijusi ietekme uz mikrouzņēmumos nodarbināto sociālo nodrošinājumu. Mikrouzņēmumos nodarbinātās personas mazo valsts sociālās apdrošināšanas obligāto iemaksu dēļ ir un būs pakļautas nabadzības riskam gan darbnespējas gadījumā, gan sasniedzot pensijas vecumu.

Ieteikums

Lai veicinātu ANO, ES un nacionālā līmeņa augstākajos plānošanas dokumentos izvirzīto mērķu sasniegšanu un nozaru politiku īstenošanai piešķirtā finansējuma produktīvu izlietošanu nabadzības riskam pakļautajām iedzīvotāju grupām, Labklājības ministrijai, veidojot tās atbildībā esošās politikas, nodrošināt, ka tajās tiek noteikti mērķi, rīcības virzieni, politikas rezultāti un tiek plānoti pasākumi nabadzības vai sociālās atstumtības riskam pakļautajām iedzīvotāju grupām, kā arī veikt noteikto rezultātu uzraudzību.

Priekšlikums

Lai veicinātu nabadzības riskam pakļauto iedzīvotāju skaita samazināšanos un valsts budžeta līdzekļu produktīvu izlietošanu, aicinām Ministru kabinetu izvērtēt iespēju izveidot vienotu mehānismu, lai ANO, ES un nacionālā līmeņa augstākajos plānošanas dokumentos izvirzītie mērķi nabadzības riska mazināšanai tiek īstenoti tajās nozaru politikās, kas ir saistītas ar sociālo iekļaušanu, panākot, ka:

- ✓ šo nozaru politiku vidēja termiņa attīstības plānošanas dokumenti ir sasaistīti ar ANO, ES un nacionālā līmeņa augstākajos plānošanas dokumentos izvirzītajiem mērķiem nabadzības riska mazināšanai;
- ✓ šo politiku vidēja termiņa attīstības plānošanas dokumenti aptver nabadzības vai sociālās atstumtības riskam pakļautās iedzīvotāju grupas un to vajadzības;
- ✓ šo politiku pasākumiem paredzētais finansējums primāri tiek plānots tādām aktivitātēm, kas ir vērstas uz nabadzības vai sociālās atstumtības riskam pakļauto personu skaita samazināšanos.

4. Vai pašvaldības, īstenojot sociālās iekļaušanas politiku, sniedz mērķētu atbalstu, arī lai mazinātu nabadzības risku valstī?

Revīzijā nav gūts apstiprinājums, ka pašvaldības kā sociālās iekļaušanas politikas īstenotājas visos gadījumos nodrošina mērķētu sociālo atbalstu, ierobežoto finansējumu primāri novirzot nabadzības riskam visvairāk pakļautajiem iedzīvotājiem.

Pašvaldību attīstības plānošanas ietvaros veiktā esošās situācijas analīze ne vienmēr satur pilnvērtīgu sociālās vides izpēti, lai apzinātu iedzīvotāju struktūru, to vajadzības un nepieciešamos problēmu risinājumus. Tāpēc arī pašvaldību nodrošinātie sociālo atbalstu veidi daudzos gadījumos ir veidojušies vēsturiski kā politiskās iniciatīvas vai arī pamatojoties uz nevalstisko organizāciju priekšlikumiem par noteikta veida atbalstu konkrētai mērķgrupai. Uz minētajām problēmām Valsts kontrole norādīja jau 2014.gadā likumības revīzijā par pašvaldību nodrošinātās sociālās palīdzības likumību un efektivitāti.

Pašvaldībās arvien pastāv arī atšķirīga pieeja sociālo pabalstu veidu, to skaita un saņēmēju loka noteikšanā. Līdzīgi vai pat identiski atbalsta veidi vienā pašvaldībā tiek izmaksāti visiem iedzīvotājiem vai tiem, kas atbilst noteiktajam statusam neatkarīgi no to ienākumu apmēra, bet citā pašvaldībā tie tiek piešķirti kā sociālās palīdzības pabalsti tikai trūcīgām vai maznodrošinātām ģimenēm (personām) vai citām nabadzības riskam pakļautām iedzīvotāju grupām, veicot ienākumu un/vai materiālā stāvokļa izvērtējumu.

Revīzijā ir konstatēts, ka 1/5 daļa no kopējiem pašvaldību sociālajai aizsardzībai paredzētajiem līdzekļiem 2018.gadā tika izmantoti dažādu pabalstu izmaksai, kā arī lai realizētu citas pašvaldību brīvprātīgās iniciatīvas, kas ietver arī dažādu pabalstu piešķiršanu. Pabalstiem, kas tiek izmaksāti, izvērtējot personas ienākumus un mantisko stāvokli, tika novirzīti **33,398 milj. euro** jeb **13% no kopējiem sociālās aizsardzības izdevumiem**. Savukārt izdevumi pašvaldību brīvprātīgo iniciatīvu izpildei, kas visbiežāk tiek piešķirti neatkarīgi no personas materiālā stāvokļa, sasniedza **15,973 milj. euro** jeb 6% no sociālās aizsardzības izdevumiem.

Turklāt no izlasē iekļautās 21 pašvaldības kopējiem brīvprātīgās iniciatīvas atbalstam novirzītajiem 3,349 milj. euro saskaņā ar revidentu aplēsēm vismaz 1,747 milj. euro jeb 52% līdzekļu tika novirzīti tādiem pabalstu veidiem, kas nav mērķēti nabadzības riskam pakļautajiem iedzīvotājiem.

Revidenti vērš uzmanību, ka pašvaldības saviem iedzīvotājiem piemēro arī dažādus atvieglojumus, piemēram, brīvpusdienas izglītojamajiem³²⁶, atvieglojumus sabiedriskajam transportam³²⁷ un nekustamā īpašuma nodoklim³²⁸. To kopējā summa tikai izlasē iekļautajās pašvaldībās 2018.gadā sasniedza 14,177 milj. euro. Tomēr arī attiecībā uz tiem pašvaldībās pastāv pilnīgi atšķirīga pieeja gan mērķgrupu izvēlē, gan apmēra noteikšanā.

Respektējot pašvaldību autonomiju³²⁹, revidenti uzsver, ka iedzīvotāju interesēs ir saņemt nepieciešamo atbalstu neatkarīgi no tā, kurā pašvaldībā tie dzīvo.

Tāpēc revīzijā konstatētais vēlreiz apliecina, ka ir nepieciešams veikt jau MIL Konceptijā paredzēto pašvaldību nodrošinātā sociālā atbalsta izvērtējumu, lai novērtētu, kas jau pašlaik pašvaldībās tiek nodrošināts, kāds ir faktiski izlietotais līdzekļu apmērs un vai tas primāri tiek novirzīts nabadzības riskam visvairāk pakļautajām iedzīvotāju grupām, tā, iespējams, rodot arī resursus nepieciešamā atbalsta palielināšanai šo iedzīvotāju vajadzību risināšanai.

Pamatojoties uz šo izvērtējumu un apzinot pašvaldību faktiski izlietoto līdzekļu apmēru, būtu jānosaka minimālais atbalsta grozs, kas pašvaldībām ir jānodrošina nabadzības vai sociālās atstumtības riskam pakļautajām iedzīvotāju grupām, jo nabadzības mazināšana ir viena no valsts izvirzītajām prioritātēm hierarhiski augstākajos dokumentos, tas nozīmē, ka tādai tai ir jābūt arī pašvaldību līmenī.

Revidenti uzsver, ka valstī jau pašlaik pastāv rīki, lai apkopojošā veidā varētu iegūt informāciju par pašvaldību faktiski nodrošinātā sociālā atbalsta apmēru – atbilstoši Ministru kabineta noteikumiem³³⁰ sagatavojamie valsts statistikas pārskati, pašvaldību izmantojamā lietojumprogramma SOPA, kā arī Labklājības ministrijas pārziņā esošā Valsts sociālās politikas monitoringa informācijas sistēma (SPOLIS).

Tomēr šie rīki pašlaik netiek izmantoti pilnvērtīgi, jo Labklājības ministrija nav uzskatījusi par nepieciešamu noteikt, ka lietojumprogrammā SOPA ir jāuzskaita viss pašvaldību nodrošinātais sociālais atbalsts, lai iegūtu datus ne tikai par ienākumu testētiem sociālās palīdzības pabalstiem (GMI pabalstu, dzīvokļa pabalstu), bet arī par pārējiem pašvaldību nodrošinātajiem sociālo pabalstu veidiem un piešķirtajiem atvieglojumiem.

Nozīmīga loma sociālās iekļaušanas politikas īstenošanā, tajā skaitā atbalsta sniegšanai nabadzības riskam pakļautajiem iedzīvotājiem, ir tieši pašvaldībām un to iestādēm, kurām atbilstoši likumam³³¹ ir pienākums īstenot tādu sociālo politiku, kas sniedz tās iedzīvotājiem nepieciešamo sociālo atbalstu – sociālo palīdzību un sociālos pakalpojumus.

Pašvaldību iedzīvotājiem nodrošināmo sociālo atbalstu pēc to veida, mērķa un piešķiršanas pamatojuma var iedalīt šādās kategorijās:

Sociālā palīdzība	Sociālie pakalpojumi	Pašvaldību brīvprātīgās iniciatīvas
Naudas vai mantisks pabalsts, kura piešķiršana balstās uz materiālo resursu novērtējumu personām (ģimenēm), kurām trūkst līdzekļu pamatvajadzību apmierināšanai³³². Sociālās palīdzības jomā valsts ir noteikusi trūcīgas personas ienākumu un materiālā stāvokļa līmeni, GMI līmeni, kā arī sociālās palīdzības veidus – GMI pabalstu, dzīvokļa pabalstu, pabalstu krīzes situācijā³³³. Pašvaldībām ir tiesības noteikt: - augstāku GMI līmeni, tajā skaitā dažādām iedzīvotāju grupām (piemēram, bērniem, vecuma un invaliditātes pensiju saņēmējiem)³³⁴. 2018.gadā to izmantoja tikai 28 pašvaldības; - maznodrošinātas personas ienākumu līmeni, kas nav zemāks par valsts noteikto trūcīgas ģimenes (personas) ienākuma līmeni³³⁵; - citus atbalsta veidus pamatvajadzību apmierināšanai.	Valsts un pašvaldību nodrošinātie pasākumi, kuri paredzēti, lai veicinātu personas sociālo tiesību pilnvērtīgu īstenošanu, un ietver sociālā darba, karitatīvā sociālā darba, sociālās aprūpes, sociālās rehabilitācijas, profesionālās rehabilitācijas pakalpojumus. Tos piešķir, pamatojoties uz sociālā darba speciālista veiktu personas individuālo vajadzību un resursu novērtēšanu³³⁶. Pašvaldībām sociālo pakalpojumu jomā ir noteikts³³⁷: - nodrošināt aprūpes mājās pakalpojumu; - sniegt krīzes centra, patversmes, naktspatversmes vai citu institūciju nodrošinātos pakalpojumus, lai sniegtu īslaicīgu palīdzību krīzes situācijā nonākušajiem; - nodrošināt grupu mājas (dzīvokļa) vai ilgstošas sociālās aprūpes un sociālās rehabilitācijas institūcijas pakalpojumus, kuru nav valsts kompetencē; - sniegt citus iedzīvotāju vajadzībām atbilstošus sociālos pakalpojumus.	Pašvaldību autonomās funkcijas, kas tiek īstenotas kā brīvprātīgās iniciatīvas ikvienā jautājumā (t.sk. sociālajā jomā), ievērojot valsts un attiecīgās administratīvās teritorijas iedzīvotāju intereses, ja tas nav Saeimas, Ministru kabineta, ministriju, citu valsts pārvaldes iestāžu, tiesas vai citu pašvaldību kompetencē vai arī ja šāda darbība nav aizliegta ar likumu³³⁸. Pašvaldības, īstenojot brīvprātīgās iniciatīvas, var sniegt dažādu iedzīvotāju vajadzībām pielāgotu atbalstu.

Pirmās divas sociālā atbalsta kategorijas izriet no valsts kopējās politikas un pašvaldībām deleģētajiem uzdevumiem, attiecībā uz kuriem valsts ir noteikusi to sniegšanas pamatprincipus. Savukārt trešā kategorija ir pašvaldības autonomā funkcija, lai realizētu dažādas citas to iedzīvotāju vajadzībām atbilstošas brīvprātīgās iniciatīvas, kas ietver arī dažādu sociālo pabalstu piešķiršanu.

Kā jau tas minēts šī ziņojuma 2.nodaļā, viena no būtiskākajām atbalsta sistēmām, kas vistiešākā mērā ir paredzēta iedzīvotājiem ar zemiem ienākumiem un kas pēc būtības var skart jebkuru iedzīvotāju sociālo grupu, ir sociālā palīdzība. Sociālajai palīdzībai kā vienai no Labklājības ministrijas atbildībā esošajām valsts politikām nav izstrādāts vidēja termiņa attīstības plānošanas dokuments. Attiecībā uz to par vienīgo politikas plānošanas dokumentu pašlaik ir uzskatāma MII Konceptija un tās ieviešanas plāns³³⁹, (tajā iekļauto pasākumu un to pietiekamības un aktualitātes izvērtējums ir pieejams ziņojuma 2.nodaļā).

Saskaņā ar pašvaldību budžeta izpildes pārskatiem 2018.gadā kopējie pašvaldību izdevumi bija 2920,457 milj. *euro*, no tiem 249,398 milj. *euro* jeb 9% no kopējiem izdevumiem tika novirzīti sociālajai aizsardzībai. **Izdevumi sociālās palīdzības nodrošināšanai 2018.gadā bija 33,398 milj. *euro* jeb 13% no sociālās aizsardzības izdevumiem**, izdevumi sociālo pakalpojumu nodrošināšanai – vismaz 39,650 milj. *euro*³⁴⁰ jeb 16% no sociālās aizsardzības izdevumiem, **savukārt izdevumi brīvprātīgo iniciatīvu izpildei naudā un natūrā sasniedza 15,973 milj. *euro* jeb 6% no sociālās aizsardzības izdevumiem.**

Tā kā, izstrādājot MIL Plānu, netika veikts **visaptverošs pašvaldību sniegtā sociālā atbalsta izvērtējums**, aprobežojoties tikai ar obligāti izmaksājamo sociālās palīdzības pabalstu – GMI pabalsta un dzīvokļa pabalsta – analīzi³⁴¹, bet būtisku pašvaldību izdevumu daļu veido tieši pārējie sociālie pabalsti – gan sociālās palīdzības pabalsti, gan pabalsti, kas ir pašvaldību brīvprātīgā iniciatīva, – revīzijā ir analizēts, vai un kā pašvaldības nodrošina sava sniegtā sociālā atbalsta mērķētību, tajā skaitā vai tas primāri tiek novirzīts, lai samazinātu nabadzības riskam pakļauto iedzīvotāju skaitu, vērtējot arī šādus aspektus:

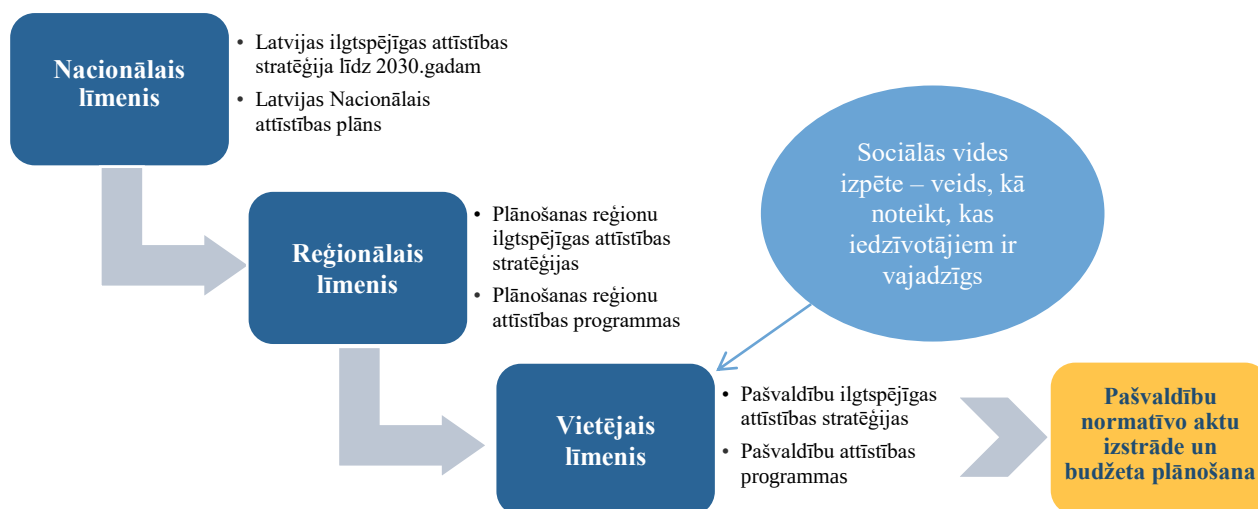
- ✓ vai pašvaldību izstrādātajos attīstības plānošanas dokumentos izvirzītie mērķi sociālajā jomā ir pamatoti ar pašvaldības sociālās vides izpētes rezultātiem;
- ✓ vai pašvaldības ir apzinājušas iedzīvotāju sociālās problēmas un vajadzības, tajā skaitā nosakot pašvaldībā dzīvojošās nabadzības riskam visvairāk pakļautās iedzīvotāju grupas un to vajadzības;
- ✓ vai uz identificētajām iedzīvotāju sociālajām problēmām un to vajadzībām tiek plānoti un noteikti sociālā atbalsta veidi un pašvaldību sociālajai jomai paredzētais finansējums – plānots un izlietots, lai samazinātu nabadzības riskam pakļauto iedzīvotāju skaitu.

Pašvaldību sociālās vides izpēte un nabadzības riskam pakļauto iedzīvotāju vajadzību apzināšana

Arī pašvaldību līmenī, lai nodrošinātu pašvaldības iedzīvotāju attīstību, kas ietver arī pašvaldības atbalstu tiem piemītošo problēmu risināšanai, tiek veikta attīstības plānošana, kuras ietvaros tiek noteikti principi, mērķi un to sasniegšanai nepieciešamā rīcība³⁴².

Saskaņā ar Attīstības plānošanas sistēmas likumu³⁴³ pašvaldību izstrādātie attīstības plānošanas dokumenti ir hierarhiski pakārtoti reģionālā un nacionālā līmeņa attīstības plānošanas dokumentiem. Tas nozīmē, ka tiem jāietver arī nacionālā līmeņa attīstības plānošanas dokumentos iekļauto problēmu risinājums pašvaldību kompetencē esošajos jautājumos.

Lai noteiktu, kāds sociālais atbalsts attiecīgās pašvaldības iedzīvotājiem ir nepieciešams un kā jāplāno pašvaldības attīstība sociālo jautājumu risināšanā, likums³⁴⁴ paredz pašvaldības sociālajam dienestam uzdevumu – veikt sociālās vides izpēti, noteikt problēmas, kā arī saistībā ar to sniegt ieteikumus pašvaldības attīstības plānošanas dokumentu izstrādē. Tas nozīmē, ka pašvaldībām primāri būtu jāapzina savu iedzīvotāju struktūra, to sociālās problēmas, kā arī šo problēmu risināšanai nepieciešamie pasākumi.

Valsts kontrole jau 2014.gadā likumības revīzijā par pašvaldību nodrošinātās sociālās palīdzības likumību un efektivitāti³⁴⁵ secināja, ka pašvaldībās nepastāv vienota izpratne un pieeja, veicot sociālās vides izpēti, lai noteiktu efektīvāko sociālās palīdzības nodrošināšanas veidu, jo pašvaldībās netiek veikts mērķtiecīgs izvērtējums par iedzīvotāju sociālo situāciju un to pamatvajadzībām, lai izveidotu efektīvu sociālās palīdzības sistēmu, lielākoties to veidojot tikai atbilstoši pašvaldību finanšu iespējām, lai gan normatīvo aktu mērķis, piešķirot pašvaldībām rīcības brīvību, bija nodrošināt, ka pašvaldības to izveido atbilstoši reģiona sociālajai specifikai.

Lai gan Labklājības ministrijai tika sniegts ieteikums izvērtēt iespēju sniegt pašvaldību sociālajiem dienestiem metodisko atbalstu, lai veicinātu vienotu izpratni un pieeju par veicamajām darbībām likumā³⁴⁶ paredzēto uzdevumu izpildei, tomēr ieteikums arvien nav ieviests.

Arī 2019.gadā lietderības revīzijā³⁴⁷ par ārpusģimenes aprūpes sistēmas efektivitāti Valsts kontrole konstatēja, ka pašvaldībās arvien netiek veikta pienācīga sociālās vides izpēte, lai savlaicīgi identificētu ģimenes, kurās pastāv riski nepietiekamai bērnu aprūpei. Turklāt revīzijā veiktā visu 119 pašvaldību aptauja parādīja, ka lielākajai daļai pašvaldību nemaz nav informācijas par kopējo pašvaldībā dzīvojošo ģimeņu ar bērniem skaitu.

Arī šajā revīzijā, veicot visu 119 pašvaldību aptauju, konstatēts, ka pašvaldībām arvien trūkst vienotas izpratnes par to, kas ir sociālās vides izpēte, kāda ir tās loma sociālā atbalsta sistēmas izveidē un kā tā jāveic. Lai gan lielākā daļa – 112 pašvaldību sociālie dienesti jeb 94% – norādīja, ka pašvaldībā tiek veikta sociālās vides izpēte, tomēr:

- ✓ lielākajā daļā pašvaldību visbiežāk lietotā sociālās vides izpētes metode ir tikai iepriekšējos gados jau nodrošinātā **sociālā atbalsta analizēšana**³⁴⁸ (96 pašvaldības jeb 86%) un sociālā dienesta klientu **aptauju organizēšana par jau esošiem pakalpojumiem** (80 pašvaldības jeb 71%);
- ✓ gandrīz puse jeb 55 pašvaldību sociālie dienesti **nav spējuši formulēt** sociālās vides izpētes rezultātā identificētās galvenās sociālās problēmas pašvaldībā, tā vietā norādot sociālā dienesta vai pašvaldības problēmas pabalstu un pakalpojumu nodrošināšanā, piemēram, sociālo darbinieku pieejamības problēmas (trūkums, noslogotība), pašvaldības dzīvokļu trūkumu, sociālo pakalpojumu trūkumu novada pagastos, veiktos pasākumus vai ieviesto sociālo atbalstu u.tml., vai arī sociālās problēmas pašvaldībā nav identificētas vai sociālās vides izpētei bijis cits mērķis;

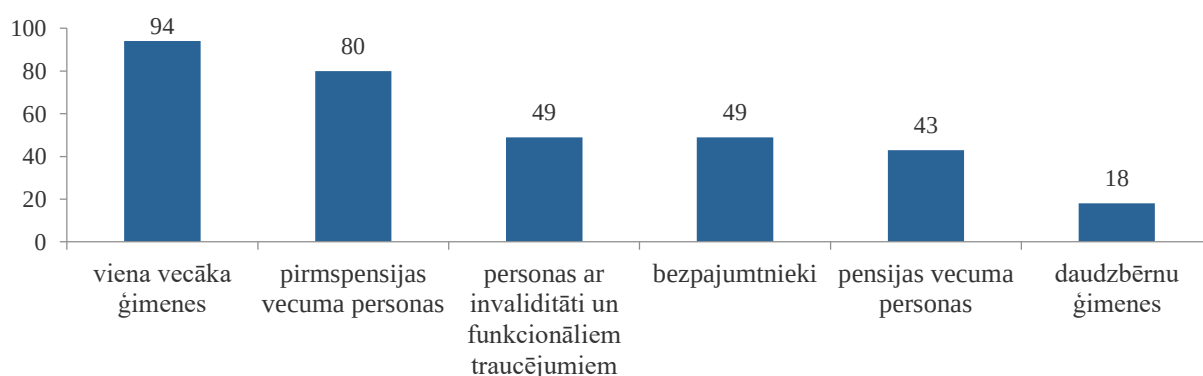
Piemēram, Tukuma novads aptaujā norādīja, ka sociālās vides izpēte pašvaldībā tika veikta ar mērķi sagatavot Tukuma novada sociālā dienesta publisko pārskatu – tās mērķis nebija sociālo problēmu identificēšana.

- ✓ lielākajai daļai pašvaldību sociālo dienestu rīcībā **nemaz nav aktuālas informācijas** par pašvaldībā dzīvojošo iedzīvotāju struktūru, tajā skaitā jau par valsts definētajām nabadzības un sociālās atstumtības riskam visvairāk pakļautajām iedzīvotāju grupām – viena vecāka ģimenēm (84%), pirmspensijas vecuma cilvēkiem (71%), gandrīz pusei – par personām ar invaliditāti un funkcionāliem ierobežojumiem (44%) un bezpajumtniekiem (44%), bet aptuveni trešdaļai – par pensijas vecumu sasniegušo iedzīvotāju skaitu (38%).

Turklāt no tām pašvaldībām, kuras bija norādījušas, viņuprāt, aktuālo pašvaldībā dzīvojošo personu skaitu konkrētās mērķgrupās, vairākas pašvaldības norādīja tikai to personu skaitu, kas jau ir sociālā dienesta klienti, tā apstiprinot, ka sociālajam dienestam nav aktuālas informācijas par situāciju pašvaldībā kopumā.

Piemēram, Krustpils novads anketā norādījis pensijas vecumu sasniegušo personu skaitu, kas vērsušies sociālajā dienestā pēc sociālās palīdzības.

Cik pašvaldībām nav informācijas par pašvaldībā dzīvojošajām nabadzības riskam pakļautajām iedzīvotāju grupām?

Arī, padziļināti vērtējot 21 revīzijas izlasē iekļautās pašvaldības faktiskās darbības sociālās vides izpētē, revidenti neguva pārliecību, ka sociālie dienesti veic darbības, lai nodrošinātu uz iedzīvotāju sociālo problēmu un vajadzību identificēšanu vērstu sociālās vides izpēti, kā arī nabadzības riskam pakļauto iedzīvotāju mērķgrupu noteikšanu:

- ✓ lai gan 14 pašvaldības aptaujā norādīja, ka analizē iepriekšējos gados nodrošināto sociālo atbalstu, tomēr neviena no tām nevarēja iesniegt izvērtējuma rezultātus;

Tā vietā, piemēram, Auces novada sociālais dienests norādīja, ka sociālās vides izpēte notiek, veicot sociālā dienesta budžeta izvērtēšanu un analizēšanu, risinot sociālos gadījumus. Pēdējā sociālās vides izpēte tika veikta 2019.gadā, kad tika pētītas dzīvokļu īres un komunālo maksājumu izmaksas – minētais pētījums tika iesniegts deputātiem izskatīšanai, lai paaugstinātu dzīvokļa pabalstu bāreņiem un bez vecāku gādības palikušajiem bērniem.

- ✓ lai gan 17 pašvaldības aptaujā norādīja, ka organizē sociālā dienesta un/vai visu pašvaldības iedzīvotāju aptaujas, tomēr revidenti nevarēja gūt apstiprinājumu, ka to rezultāti ir izmantojami, lai identificētu visas pašvaldības iedzīvotāju sociālās problēmas un vajadzības, jo:

- faktiski tiek veiktas aptaujas, kurās jautājumi ir pārāk vispārīgi vai to ir pārāk maz;

Piemēram, Ozolnieku novads norādīja, ka 2018.gada sākumā novada mājaslapā bija ievietots viens aptaujas jautājums, lai novērtētu sociālā dienesta darbu. Uz to atbildēja 161 respondents, no kuriem 103 uzskata, ka sociālais dienests profesionāli veic tam uzticētos pienākumus.

- tiek veiktas apmierinātības aptaujas par kādu konkrētu pakalpojumu;

Piemēram, Alojās novada sociālais dienests norādīja, ka pēdējā aptauja veikta ar mērķi noskaidrot sociālā dienesta klientu viedokli un vērtējumu par saņemtajiem pakalpojumiem, uzturoties ilgstošās sociālās aprūpes un rehabilitācijas institūcijā. Cita veida sociālās vides izpēte laikā no 2017.gada nav veikta.

- respondentu skaits, kas piedalās aptaujās, nesasniedz pat 2% no iedzīvotāju skaita pašvaldībā.

Piemēram, Krustpils novada sociālais dienests iesniedza revidentiem 2018.gada klientu aptaujas anketas piemēru un rezultātus. Aptaujas anketas jautājumi noskaidro sociālā dienesta klientu dzimumu, vecumu, iedzīvotāju grupu, izglītību, ģimenes sastāvu, pašreizējo sociālo situāciju, sociālo pakalpojumu un palīdzības saņemšanas biežumu, apmierinātību, priekšlikumus sociālā darba uzlabošanai. Aptaujā atbildes sniedzis 91 respondents, kas ir 1,6% no visiem pašvaldības iedzīvotājiem³⁴⁹.

Revidenti vērš uzmanību, ka, lai noskaidrotu sociālā dienesta klientu dzimumu, vecumu, iedzīvotāju grupu, izglītību, ģimenes sastāvu, sociālo situāciju, sociālo pakalpojumu un palīdzības saņemšanas biežumu, nav jāveic aptauja, jo šādiem datiem par klientiem, kas ir saņēmuši sociālos pabalstus un sociālos pakalpojumus, jau ir jābūt pieejamiem pašvaldību izmantotajā Sociālās sfēras procesu pārvaldības lietojumprogrammā SOPA.

- Alūksnes novada Sociālo lietu pārvalde nevarēja iesniegt aptaujas rezultātus un secinājumus, jo gada laikā pēc aptaujas aizpildīšanas respondentu atbildes vēl nav apkopotas.

Alūksnes novada Sociālo lietu pārvalde katru gadu veic Sociālo lietu pārvaldes apmeklētāju apmierinātības novērtējumu par Alūksnes novada Sociālo lietu pārvaldes sniegtajiem sociālajiem pakalpojumiem un sociālo palīdzību. 2018.gadā aptaujā piedalījās 134 Sociālo lietu pārvaldes klienti no visas Alūksnes novada teritorijas, bet aptaujas rezultātus pašvaldība nevarēja iesniegt, jo revīzijas veikšanas brīdī 2019.gada trešajā ceturksnī tie nebija apkopoti.

To, ka pašvaldībām nav pietiekamas izpratnes par likumā³⁵⁰ paredzēto pienākumu veikt sociālās vides izpēti, lai noteiktu iedzīvotāju struktūru un to vajadzības, apliecina arī revīzijas konstatējumi, analizējot izlasē iekļauto pašvaldību attīstības programmas.

Saskaņā ar Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrijas norādījumiem³⁵¹ sociālās vides izpēte ir jāiekļauj attīstības programmas izstrādes pirmajā posmā (pašreizējās situācijas analīze), kurā izmantojamais datums ieteicams analizēt vismaz pēdējo piecu gadu dinamiku, lai varētu noteikt pēc iespējas precīzākas attīstības tendences, kā arī tai būtu jāietver vismaz statistikas datu analīze par cilvēkresursu un ekonomisko attīstību, nodarbinātību, sociālajiem pakalpojumiem un sociālo palīdzību, vienlīdzīgu iespēju politiku u.c.

Revīzijā, analizējot 21 izlasē iekļautās pašvaldības attīstības programmas, ir konstatēts, ka tajās ietvertās informācijas **detalizācijas pakāpe attiecībā uz sociālo situāciju pašvaldībā ar nabadzību saistītām problēmām un nabadzības riskam pakļautajām iedzīvotāju mērķgrupām ir atšķirīga.**

Vairumā izlasē iekļauto pašvaldību izstrādātie dokumenti ir formāli, tajos nav atrodamā informācija par sociālo situāciju pašvaldībā un nabadzības riskam pakļautajām iedzīvotāju grupām. Tā vietā ir norādīti vispārīgi iedzīvotājus raksturojoši rādītāji.

Piemēram, Saulkrastu novada pašvaldības attīstības programmā 2014.–2020.gadam minēti vispārīgi iedzīvotājus raksturojoši statistikas rādītāji³⁵² un virspusēji budžeta dati attiecībā uz sociālās palīdzības izdevumiem³⁵³, neveicot padziļinātu analīzi un vērtējumu, piemēram, par to, kāds ir demogrāfiskās slodzes līmenis, statistisko rādītāju tendences un no tām izrietošās problēmas, pašvaldībā sniegtā sociālā atbalsta apmērs un ietekme, pašvaldības sociālās jomas SVID analīze.

Kā labās prakses piemēru revidenti vēlas izcelt Salaspils novada, Talsu novada un Jūrmalas pilsētas pašvaldību.

Salaspils novada attīstības programmā 2012.–2018.gadam papildus statistikas datiem ar atsaucēm uz informācijas avotiem³⁵⁴ noteikts demogrāfiskās slodzes līmenis, raksturoti nodarbinātības un bezdarba rādītāji, tendences (piemēram, norādīts, ka bezdarbnieku struktūrā liels īpatsvars ir pirmspensijas vecuma iedzīvotājiem un personām ar invaliditāti), kā arī norādīta informācija par sniegto sociālo palīdzību, tajā skaitā par trūcīgu un maznodrošinātu personu skaitu, tendencēm, pabalstu veidiem, to saņēmēju skaitu u.c., kā arī ir veikta SVID analīze attiecībā uz iedzīvotājiem un to nodarbinātību.

Talsu novada sociālā dienesta attīstības plānā 2016.–2020.gadam³⁵⁵ ir veikts sociālekonomiskās situācijas raksturojums, pašvaldības iedzīvotāju mājsaimniecību rīcībā esošo ienākumu analīze, tajā skaitā novērtējot atšķirību starp pilsētu un lauku teritorijām, kā arī sociālā dienesta sniegto sociālo pabalstu un sociālo pakalpojumu analīze, secinot, ka *nabadzības un sociālās funkcionēšanas traucējumu izraisītās sekas veicina cilvēka sociālo atstumtību. Lai mazinātu šī procesa ietekmi uz cilvēka dzīvi, nepieciešams sniegt sociālu atbalstu un veikt korekcijas indivīda ikdienas dzīvē ar profesionāla un mērķtiecīga sociālā darba pakalpojuma palīdzību – gan ar materiālā atbalsta administrēšanu un sniegšanu, gan ar sociālās rehabilitācijas procesa realizēšanu.* Sociālā dienesta attīstības plānā ietvertais rīcības plāns ir sasaistīts ar Talsu novada attīstības programmas pasākumiem.

Savukārt Jūrmalas pilsētas pašvaldībā ir izveidota sistēma, kurā attīstības plānošanas dokumenti tiek izmantoti arī ikdienas darbā. Sociālā dienesta finanšu līdzekļu pieprasījumi tiek balstīti uz plānošanas dokumentiem, norādot attiecīgo rīcības virzienu un aktivitāti, kas attiecas uz līdzekļu pieprasījumu, tā arī ikdienas darbā nodrošinot virzību uz plānošanas dokumentos noteikto mērķu sasniegšanu.

Revidenti izprot, ka pašlaik pašvaldību izstrādāto attīstības plānošanas dokumentu kvalitāte ir atkarīga no tā, vai pašvaldībā ir bijis iespējams izveidot atsevišķu struktūru un/vai amata vietu, lai attīstības plānošanu varētu veikt regulāri, piedaloties pašvaldības ikdienas darbā. Tas savukārt ir atkarīgs no pašvaldības lieluma, finansiālajām iespējām, atrašanās vietas u.c. Proti, mazajām pašvaldībām, kurās nav šādu speciālistu, attīstības plānošanas dokumentus visbiežāk ir izstrādājis ārpalpojuma sniedzējs (*turklāt vairākām pašvaldībām attīstības plānošanas dokumentus ir*

izstrādājis viens un tas pats ārpakalpojuma sniedzējs, tāpēc dokumentu saturs ir ļoti līdzīgs), un ikdienas darbā šie dokumenti netiek pilnvērtīgi izmantoti. Līdz ar to arī sociālajiem dienestiem primāri, veicot sociālo darbu, trūkst nepieciešamā atbalsta kopējās pašvaldību sociālās situācijas un iedzīvotāju vajadzību apzināšanā.

Pašvaldību nodrošinātais sociālais atbalsts

Kā jau tas ir norādīts ziņojuma [2.nodaļā](#), viens no galvenajiem argumentiem, kāpēc, izstrādājot MIL Plānu, nebija iespējams palielināt valsts un pašvaldību sociālo atbalstu nabadzības riskam visvairāk pakļautajām mērķgrupām, bija valsts un pašvaldību budžeta līdzekļu trūkums, jo, lai palielinātu gan GMI, gan trūcīgas un maznodrošinātas ģimenes (personas) ienākumu līmeni un, pamatojoties uz šiem ienākumu līmeņiem, izmaksājamo pabalstu apmēru, bija nepieciešams būtisks pašvaldību izdevumu pieaugums.

Tā kā MIL Plāna ietvaros tika apzināta iespēja palielināt tikai obligāti izmaksājamo GMI pabalstu, bet attiecībā uz dzīvokļa pabalstu vienoties, ka ir nepieciešami vienoti pabalsta piešķiršanas kritēriji, revīzijā ir analizēts, kā faktiski tiek izlietots pašvaldību sociālajai aizsardzībai plānotais budžets, it īpaši – kam tiek plānots pašvaldību brīvprātīgajām iniciatīvām novirzītais finansējums.

Valsts statistikas pārskatos³⁵⁶ pašvaldību nodrošinātais atbalsts tiek klasificēts tikai pa galvenajām kategorijām. Tāpēc no tiem nav iespējams gūt priekšstatu par pašvaldību faktiski nodrošināto sociālo atbalstu. Jau šīs revīzijas plānošanas posmā Labklājības ministrija intervijā³⁵⁷ apstiprināja, ka valsts statistikas pārskatu 4.sadaļā kodā 413 “Citiem atbalsta pasākumiem un kompensācijām iedzīvotājiem” norādītā summa nekur citur statistikas pārskatā netiek atšifrēta, un nevarēja paskaidrot, kāpēc šāda pieeja ir izvēlēta.

Atbilstoši likumā³⁵⁸ nostiprinātajiem sociālās palīdzības sniegšanas principiem pašvaldība no pamatbudžeta izmaksā GMI pabalstu un dzīvokļa pabalstu. Neizvērtējot ģimenes (personas) ienākumus, pašvaldība var piešķirt ģimenei (personai) arī pabalstu krīzes situācijā. Un tikai tad, **ja ir apmierināts pamatots pašvaldības iedzīvotāju pieprasījums pēc GMI pabalsta un dzīvokļa pabalsta**, pašvaldībai ir tiesības no sava pamatbudžeta izmaksāt arī citus pabalstus ģimenes (personas) pamatvajadzību apmierināšanai, kā arī paredzēt citus pabalstu veidus, tajā skaitā īstenot brīvprātīgās iniciatīvas³⁵⁹.

Revīzijā ir konstatēts, ka kopējie pašvaldību izdevumi sociālās palīdzības nodrošināšanai, t.i., tiem pabalstiem, kas tiek izmaksāti, izvērtējot personas ienākumus un materiālo stāvokli, 2018.gadā bija **33,398 milj. euro** jeb **13% no kopējiem sociālās aizsardzības izdevumiem**. Savukārt izdevumi brīvprātīgo iniciatīvu izpildei naudā un natūrā sasniedza **15,973 milj. euro** jeb 6% no sociālās aizsardzības izdevumiem.

Revidenti vērs uzmanību, ka 15,973 milj. euro ir pašvaldību 2018.gada budžetā norādītie izdevumi brīvprātīgo iniciatīvu izpildei, kuri ir uzskaitīti funkcionālajā kategorijā 10.000 “Sociālā aizsardzība” EKK 6423 “Izdevumi brīvprātīgo iniciatīvu izpildei” un EKK 6421 “Maksājumi iedzīvotājiem natūrā” (dāvanas, apsveikumi un citas natūrā veiktās izmaksas iedzīvotājiem).

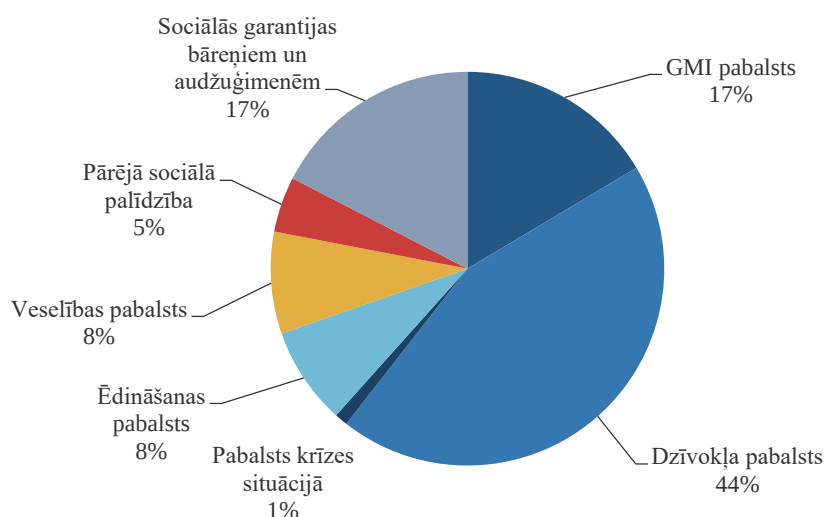
Sociālās palīdzības pabalstiem izlietoto līdzekļu struktūrā 2018.gadā vislielākā izdevumu daļa tika novirzīta dzīvokļa pabalstam (44%) un GMI pabalstam (17%). Kopā ar pabalstu krīzes situācijā minētie pabalsti veidoja 20,581 milj. euro jeb **62% no sociālajai palīdzībai novirzītajiem finanšu līdzekļiem**.

Revidenti vērs uzmanību, ka jau 2014.gadā pabeigtajā likumības revīzijā³⁶⁰ Valsts kontrole norādīja, ka, lai gan dzīvokļa pabalsts ir viens no obligāti izmaksājamiem sociālās palīdzības pabalstiem, tā apmērs tiek noteikts atbilstoši pašvaldību budžeta iespējām. Ir pašvaldības, kurās tas tiek paredzēts tikai trūcīgām un maznodrošinātām ģimenēm (personām), bet citās to var saņemt arī nestrādājošas personas ar invaliditāti un nestrādājoši pensionāri ar noteiktu ienākumu līmeni u.c.

Valsts kontroles ieteikums izvērtēt iespēju normatīvajos aktos noteikt vienotus dzīvokļa pabalsta piešķiršanas principus (ietvarus) arvien nav ieviests. Turklāt MIL Plānā tas arvien ir jautājums, par kuru būs jāvienojas ar pašvaldībām.

Revīzijā konstatēts, ka papildus likumā³⁶¹ noteiktajiem obligāti izmaksājamiem sociālās palīdzības pabalstiem, kā arī pabalstiem bāreņiem un audžuģimenēm pašvaldības savos saistošajos noteikumos paredz vismaz **triju veidu sociālās palīdzības pabalstus**, kas tiek izmaksāti noteiktām iedzīvotāju kategorijām, izvērtējot to ienākumus un materiālo stāvokli: veselības uzlabošanai, ēdināšanai un citus (piemēram, apģērba iegādei, obligātās izglītības nodrošināšanai u.c. pamatvajadzību apmierināšanai).

Izdevumi sadalījumā pa pabalstu veidiem 2018.gadā, %

Tā kā no pašvaldību attīstības plānošanas dokumentiem un sociālās vides izvērtējumiem nebija iespējams gūt priekšstatu, vai pašvaldību nodrošinātie atbalsta veidi izriet no iedzīvotāju faktiskajām vajadzībām, **revīzijā ir analizēts, kā pašvaldībās tiek ieviesti sociālo pabalstu veidi.**

Revīzijā veiktajā visu 119 pašvaldību sociālo dienestu aptaujā noskaidrots, ka, ieviešot jaunus sociālās palīdzības un brīvprātīgās iniciatīvas atbalsta veidus, būtiski informācijas avoti ir pašvaldības finansiālās iespējas un iepriekšējo periodu budžeta izpildes dati, Sociālās sfēras procesu pārvaldības lietojumprogrammas SOPA dati, kā arī pašvaldības domes pieņemtie politiskie lēmumi. Visbiežāk dažādi brīvprātīgās iniciatīvas atbalsta veidi ir ieviesti:

- ✓ lai atbalstītu konkrētas iedzīvotāju grupas (politiski represētās personas, ČAES avārijas seku likvidācijas dalībniekus u.c.) (105 atbildes);
- ✓ lai godinātu iedzīvotājus īpašos dzīves notikumos (92 atbildes). Šāda veida pabalsti ir ieviesti arī visās izlasē (21) iekļautajās pašvaldībās, un visbiežāk tie ir pabalsti jubilejās, kāzu jubilejās un to apmērs ir no 20 līdz 570 euro;

Piemēram, Ludzas novadā tiek piešķirts pabalsts 20 euro apmērā pensionāriem, kuri sasnieguši 80 un 85 gadus. Daugavpils pilsēta 2018.gadā ieviesa pabalstu 150 euro apmērā 60 un 70 gadu kāzu jubilejās, kā arī 100 gadus sasniegušajām personām piešķir pabalstu 150 euro apmērā. Savukārt Ventspils pilsēta 100 gadus sasniegušajām personām piešķir vienreizēju pabalstu 570 euro apmērā, bet Krustpils novadā tiek izmaksāts pabalsts 40 euro apmērā bērnu svētkos novada rīkotajā pasākumā bērniem vecumā no viena līdz diviem gadiem.

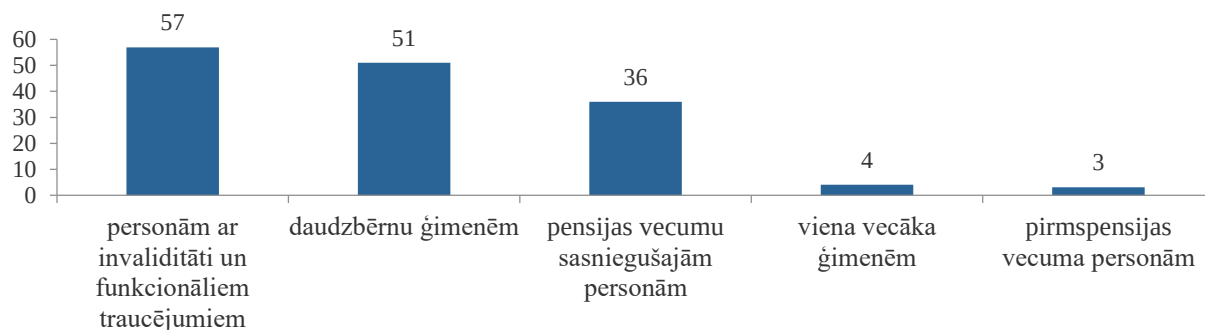
- ✓ politisko iniciatīvu rezultātā (68 pašvaldības jeb 57% no respondentiem), kuru mērķis ir piesaistīt pašvaldībai iedzīvotājus (60 pašvaldības jeb 50% no respondentiem) vai pašvaldības iestādēm izglītojamos (56 pašvaldībās jeb 47% no respondentiem).

Piemēram, Alūksnes novadā 2019.gada sākumā tika palielināts bērna piedzimšanas pabalsts, “lai sniegtu mērķētāku atbalstu Alūksnes novada jaundzimušo bērnu vecākiem, vienlaicīgi arī stiprinot piederības sajūtu savam novadam un apliecinot, ka novadam svarīgs ir katrs jaundzimušais”.

Savukārt, apkopojot visu 119 pašvaldību aptaujas rezultātus par to, kurai iedzīvotāju grupai papildus trūcīgām un maznodrošinātām personām pašvaldībā ir ieviesti sociālie pabalsti, ir konstatēts, ka:

- ✓ visbiežāk papildu sociālais atbalsts ir ieviests personām ar invaliditāti un funkcionāliem traucējumiem (48% no respondentiem), kā arī daudzbērnu ģimenēm (43% no respondentiem);
- ✓ vismazāk uzmanība tiek pievērsta viena vecāka ģimenēm un pirmspensijas vecuma personām (aptuveni 3% no respondentiem).

Cik pašvaldībās ir ieviesti papildu sociālie pabalsti sadalījumā pa iedzīvotāju grupām?

Revidentu veiktajā aptaujā gandrīz trešdaļa pašvaldību (33 pašvaldības jeb 28%) ir arī atzinušas, ka būtiska ietekme, ieviešot jaunus atbalsta veidus, ir **nevalstiskajām organizācijām**. To apliecina arī revīzijā konstatētais – pašvaldībās, kurās aktīvi darbojas nevalstiskās organizācijas, to darbības rezultātā bieži vien tiek ieviesti jauni sociālā atbalsta veidi vai tiek palielināti esošo atbalstu apmēri.

Piemēram, Auces novadā pēc Latvijas Politiski represēto apvienības lūguma izvērtēt iespēju palielināt pabalsta apmēru veselības uzlabošanai politiski represētām personām, pašvaldība tā vietā, lai izmantotu iespēju noteikt augstāku GMI līmeni par valstī noteikto, pieņēma lēmumu dubultot pabalsta apmēru politiski represētajām personām, palielinot to no 50 uz 100 euro.

Savukārt Salaspils novadā 2018.gadā, ņemot vērā biedrības “Salaspils novada Bērnu un jauniešu ar invaliditāti biedrība “Zelta Atslēdziņa”” priekšlikumu, tika ieviests jauns pašvaldības pabalsts 350 euro apmērā personām ar I grupas invaliditāti un 245 euro – personām ar I grupas

invaliditāti, kuras saņem valsts sociālā nodrošinājuma pabalstu, kas tiek izmaksāts vienu reizi gadā Starptautiskajā invalīdu dienā. Revidentu ieskatā, šī iniciatīva ir pozitīvi vērtējama, jo nodrošina mērķētu atbalstu vienai no nabadzības riskam visvairāk pakļautajai iedzīvotāju grupai.

Revidenti vērs uzmanību, ka politiski represētajām personām kā īpašai grupai ir paredzēti arī vairāki valsts nodrošinātie atbalsta veidi un atvieglojumi, piemēram:

- ✓ politiski represētajām personām, kuru apdrošināšanas stāžs nav mazāks par 30 gadiem, ir tiesības pieprasīt valsts vecuma pensiju piecus gadus pirms vispārēji noteiktā vecuma sasniegšanas, pensijas aprēķināšanai tiek ņemts vērā papildus pierādītais apdrošināšanas stāžs, kā arī pensija tiek indeksēta katru gadu neatkarīgi no tās apmēra³⁶²;
- ✓ IIN papildu atvieglojums 1848 euro gadā³⁶³;
- ✓ nekustamā īpašuma nodokļa atvieglojums 50% apmērā³⁶⁴ u.c.

Revīzijā, analizējot ieviestos atbalsta veidus izlasē iekļautajā 21 pašvaldībā, ir konstatēts, ka arvien pastāv atšķirīga pieeja attiecībā uz ieviestajiem sociālo pabalstu veidiem, tajā skaitā tiem, kuri tiek piešķirti kā sociālās palīdzības pabalsti, izvērtējot ienākumus un materiālo stāvokli. Līdzīgi vai pat identiski atbalsta veidi vienā pašvaldībā tiek izmaksāti visiem pašvaldības iedzīvotājiem kā brīvprātīgās iniciatīvas pabalsti, bet citā – kā sociālās palīdzības pabalsti tikai trūcīgām un maznodrošinātām personām vai citām nabadzības riskam pakļautajām iedzīvotāju grupām, veicot ienākumu un/vai materiālā stāvokļa izvērtējumu. Turklāt būtiski atšķiras arī šo pabalstu uzskaitē grāmatvedībā un uzrādīšana valsts statistikas pārskatos, piemēram:

- ✓ lai gan atbilstoši likumam³⁶⁵ dzīvokļa pabalsts ir viens no sociālās palīdzības pabalsta veidiem, kas tiek piešķirts trūcīgām un maznodrošinātām ģimenēm, izvērtējot ģimenes (personas) ienākumus un materiālo stāvokli, vismaz septiņās³⁶⁶ pašvaldībās tas tiek piešķirts arī kā brīvprātīgās iniciatīvas pabalsts noteiktai iedzīvotāju grupai bez ienākumu un materiālās situācijas izvērtējuma vai tikai ar ienākumu izvērtējumu;

Piemēram, Ludzas novadā pabalsts kurināmā iegādes vai apkures izdevumu apmaksai tiek piešķirts personām ar I grupas invaliditāti un ģimenēm, kuras audzina bērnu ar invaliditāti, neizvērtējot ienākumus un materiālo situāciju. Grāmatvedībā un statistikas pārskatos tas tiek uzrādīts kā brīvprātīgā iniciatīva.

Savukārt Ērgļu novadā mājokļa pabalsts bez ienākumu un materiālās situācijas izvērtējuma tiek piešķirts personām ar I grupas invaliditāti un vientuļiem pensionāriem. Grāmatvedībā un statistikas pārskatos tas tiek uzrādīts kā sociālās palīdzības pabalsts.

Revidenti vērs uzmanību, ka arī dzīvokļa pabalsta apmērs pašvaldībās ir dažāds – saskaņā ar revīzijā veiktās aptaujas rezultātiem tā maksimālais apmērs, ko pašvaldība var piešķirt gada laikā, **variē no 50 līdz 780 euro**. Turklāt vismaz 18 no 119 aptaujātajām pašvaldībām maksimālo pabalsta apmēru gadā nebija norādījušas, jo pabalsta aprēķinam izmanto formulas.

- ✓ pabalsti veselības aprūpei tiek piešķirti gan kā sociālās palīdzības pabalsti trūcīgām un maznodrošinātām personām, gan kā brīvprātīgā iniciatīva noteiktām personu grupām bez ienākumu un materiālās situācijas izvērtējuma vai tikai ar ienākumu izvērtējumu;

Piemēram, Jūrmalas pilsētā visiem pensionāriem, kuri vismaz 12 mēnešus savu dzīvesvietu ir deklarējuši Jūrmalas pilsētā, bez ienākumu un materiālās situācijas izvērtējuma tiek piešķirts pabalsts līdz 50 euro gadā veselības aprūpes pieejamības palielināšanai, lai segtu izdevumus par pacienta iemaksām, pacienta līdzmaksājumiem, veselības aprūpes pakalpojumiem, zobārstniecības

pakalpojumiem, medikamentu un medicīnas preču iegādi. Grāmatvedībā un statistikas pārskatos tas tiek uzrādīts kā brīvprātīgā iniciatīva.

Ventspils pilsētā 100 un vairāk gadus sasniegušajām personām, vērtējot pensijas apmēru, bet bez personas iesnieguma, pamatojoties uz Iedzīvotāju reģistra ziņām, tiek piešķirts ikmēneša pabalsts 43 euro apmērā veselības uzlabošanai. Grāmatvedībā un statistikas pārskatos tas tiek uzrādīts kā sociālās palīdzības pabalsts līdz ar pabalstu veselības uzlabošanai (zobu ārstēšanai un zobu protezēšanai), kuru var saņemt tikai trūcīgas un maznodrošinātas ģimenes (personas) – pensionāri, personas ar invaliditāti, ČAES avārijas seku likvidācijas dalībnieki un politiski represētās personas.

Balvu novadā pabalsts iedzīvotājiem, kuriem veikta operācija vai bijusi nepieciešama ārstēšanās slimnīcā, vērtējot ienākumus un naudas uzkrājumus, tiek piešķirts pabalsts veselības uzlabošanai. Grāmatvedībā un statistikas pārskatos tas tiek uzrādīts kā brīvprātīgā iniciatīva.

Grobiņas novadā vienreizējs pabalsts medicīnisku izdevumu segšanai 50–72 euro apmērā tiek piešķirts personām, kuru ienākumi nepārsniedz 60% no minimālās darba algas apmēra valstī un kurām nav lielāki uzkrājumi, kā noteikts normatīvajos aktos par trūcīgas ģimenes (personas) statusa piešķiršanu. Grāmatvedībā un statistikas pārskatos šis pabalsts ir uzrādīts kā brīvprātīgā iniciatīva.

- ✓ bērna piedzimšanas pabalsts no 72 līdz pat 1000 euro³⁶⁷ apmērā, ja vienās dzemdībās ir dzimuši trīs un vairāk bērni, tiek piešķirts visās izlasē iekļautajās pašvaldībās, nevērtējot personas ienākumus. Pašvaldību kopējās izmaksas gadā ir no 1700 euro (Ērgļu novadā) līdz 231 300 euro (Daugavpils pilsētā). Tomēr, piemēram, Alūksnes novadā tas tiek piešķirts dāvanu kartes veidā, lai aptiekā iegādātos visu nepieciešamo jaundzimušajam. Savukārt Gulbenes novadā, piešķirot pabalstu, sociālajam dienestam ir tiesības apsekot ģimeni dzīvesvietā un, ja jaundzimušajam netiek nodrošināta pietiekama aprūpe, pašvaldībai ir tiesības pabalsta izmaksu sadalīt trijās daļās;

Revidenti vērš uzmanību, ka bērna piedzimšanas pabalsts ir arī viens no VSAA izmaksājamiem valsts sociālajiem pabalstiem un tā apmērs ir 421,17 euro.

- ✓ pabalsta personas nāves gadījumā piešķiršanas kārtība pašvaldībās ir atšķirīga. Piemēram, Alojās novadā apbedīšanas pabalsts 75 euro apmērā deklarētas personas nāves gadījumā tiek piešķirts personai, kura uzņēmusies apbedīšanu. Pabalsts tiek piešķirts, neveicot ienākumu un materiālā stāvokļa izvērtējumu, kā arī neņemot vērā VSAA izmaksātā apbedīšanas pabalsta apmēru.

Savukārt Talsu novadā pabalstu 150 euro apmērā piešķir, ja mirusī persona ir bijusi trūcīga persona, kurai nav tiesību uz VSAA apbedīšanas pabalstu, vai pensijas vecuma persona, vai persona ar invaliditāti, kurai nav likumīgu apgādnieku, ja tās pensijas apmērs ir bijis mazāks par 275 euro, ņemot vērā arī VSAA aprēķinātā apbedīšanas pabalsta apmēru.

Revidenti vērš uzmanību, ka apbedīšanas pabalsts ir viens no VSAA izmaksājamiem valsts sociālajiem pabalstiem, kas tiek izmaksāts gan kā valsts sociālās apdrošināšanas pabalsts (no speciālā budžeta), gan kā valsts sociālais pabalsts (no valsts pamatbudžeta) atkarībā no tā, vai mirusī persona ir bijusi sociāli apdrošināta.

- ✓ tiesības uz pabalstu kancelejas preču un/vai apģērba iegādei 1.klases izglītojamajiem, piemēram, Grobiņas novadā ir visiem iedzīvotājiem par katru ģimenē dzīvojošu bērnu, kurš kalendārā gada septembrī uzsāk mācības Grobiņas novada vispārīgizglītojošo skolu 1.klasē. Savukārt Vaiņodes novadā pabalsts tiek piešķirts tikai trūcīgām vai maznodrošinātām ģimenēm (personām), daudzbērnu ģimenēm, audžuģimenēm un aizbildņu ģimenēm, kuru bērni uzsāk mācības Vaiņodes vidusskolā vai Vaiņodes internātpamatskolas 1.klasē.

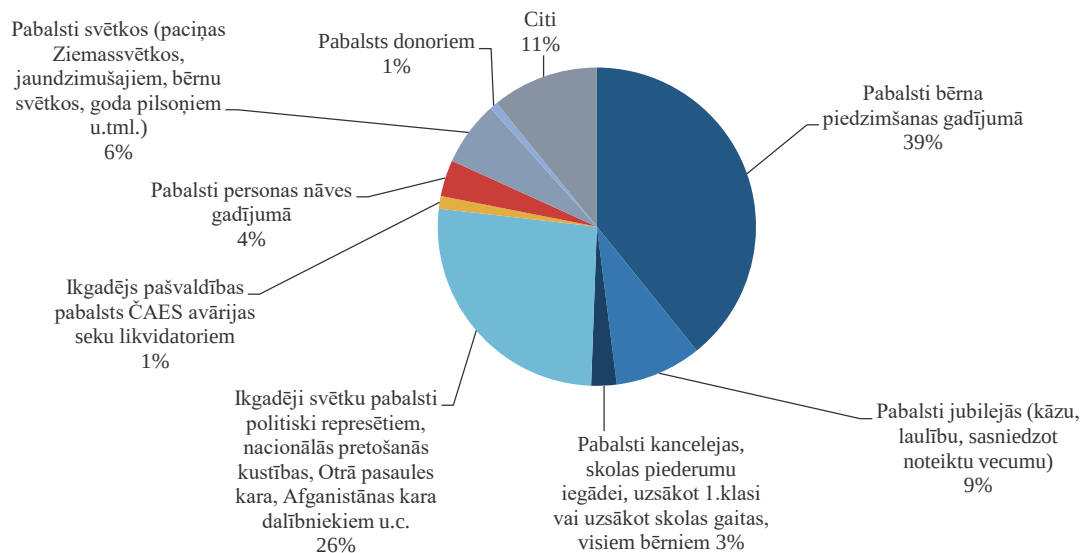
Revidentu vērtējumā, no izlasē iekļautās 21 pašvaldības kopējiem brīvprātīgās iniciatīvas atbalstam novirzītajiem 3,349 milj. euro saskaņā ar revidentu aplēsēm³⁶⁸ vismaz puse (52%) jeb 1,747 milj. euro tiek novirzīti tādiem pabalstu veidiem, kas nav mērķēti nabadzības riskam pakļautajām iedzīvotāju grupām.

1,747 milj. euro veido atbalsts, kurš ir piešķirts, nevērtējot ienākumus, un kura mērķis nav sociālo problēmu risināšana, tas nav mērķēts konkrētai iedzīvotāju grupai vai arī tiek piešķirts pilnīgi visiem iedzīvotājiem vai visai iedzīvotāju kategorijai bez ienākumu un materiālā stāvokļa izvērtējuma, piemēram, visām daudzbērnu ģimenēm, visiem pensionāriem, visiem 1.klases skolēniem u.tml.

No tā vislielāko īpatsvaru veido pašvaldību piešķirtie pabalsti bērna piedzimšanas gadījumā – vismaz 685 408 euro jeb 39% – un ikgadējie apsveikumi politiski represētajiem, nacionālās pretošanās kustības dalībniekiem, Otrā pasaules kara, Afganistānas kara u.c. dalībniekiem – 458 412 euro jeb 26% – un citi pabalsti 189 570 euro apmērā, kas ietver šādus pabalstus:

- ✓ Daugavpils pilsētas piešķirto pabalstu gulošām personām ar I vai II invaliditātes grupu televīzijas abonēšanas maksas izdevumu segšanai. Kopējās pašvaldības izmaksas 2018.gadā bija 4802 euro;
- ✓ Jūrmalas pilsētas piešķirto pabalstu kultūras, sporta un izzinošo pasākumu apmeklēšanai daudzbērnu ģimenēm (kopējās izmaksas 2018.gadā – 10 598 euro) un pabalstu personām par izcilu mūža ieguldījumu Jūrmalas pilsētas attīstībā (11 403 euro);
- ✓ vienreizēju pabalstu daudzbērnu ģimenēm Ludzas novadā (13 540 euro apmērā);
- ✓ Salaspils novada pašvaldības finansiālo atbalstu visām daudzbērnu ģimenēm bērnu fiziskās attīstības veicināšanai, radošai attīstībai, prasmju apgūšanai kultūras un mākslas jomā (121 599 euro), finansiālu atbalstu interešu izglītības iegūšanai nepilngadīgai personai no piecu gadu vecuma (3621 euro);
- ✓ Ventspils pilsētas pabalstu bērnu vakcinācijai pret ērcu encefalītu, ja vakcinācija tiek veikta SIA “Ziemeļkurzemes reģionālā slimnīca” (13 632 euro);
- ✓ Talsu novada pabalstu kultūras, atpūtas un sporta pasākumu apmeklēšanai visām daudzbērnu ģimenēm (10 375 euro).

Izlasē iekļauto pašvaldību 2018.gadā sniegtais brīvprātīgās iniciatīvas atbalsts sadalījumā pa veidiem, %

Revidenti vērs uzmanību, ka dati ir apkopoti, pamatojoties uz pašvaldību sniegto informāciju, tāpēc tie var saturēt novirzes vai neatbilstības. Revīzijā informāciju no pašvaldībām bija apgrūtināši iegūt – pašvaldības, norādot uz dažādām problēmām, pat pēc vairākkārtējiem informācijas pieprasījumiem sniedza atšķirīgu informāciju, skaidroja, ka revīzijas vajadzībām informāciju ir grūti apkopot, jo laikā no 2017.gada līdz 2019.gadam notiek izmaiņas grāmatvedības uzskaitē vai sistēmas pilnveidošana. Piemēram, Varakļānu novads pēc vairākkārtējiem informācijas pieprasījumiem tomēr nespēja sniegt skaidras atbildes par uzskaiti, un informācija par izdevumiem ekonomiskās klasifikācijas kodos ir atšķirīga. Apes novads norādīja, ka pašvaldībā viena mēneša laikā bija nomainījušās divas galvenās grāmatvedes, tāpēc pabalstu uzskaitē tika mainīta un ir grūti izsekot grāmatotajām summām. Savukārt Vaiņodes novada pašvaldība uz lūgumu skaidrot, kāpēc pašvaldība brīvprātīgo iniciatīvu pabalstus uzskaita pie pārējās sociālās palīdzības, norādīja, ka grāmatvedis, kas veic pabalstu uzskaiti, tā uzskatīja par pareizu, neizprotot atšķirību starp pārējās sociālās palīdzības un brīvprātīgo iniciatīvu ekonomiskajās kategorijās uzrādāmajiem pabalstiem.

Revidentu veiktajā aptaujā vairākums (87 pašvaldības jeb 73%) sociālo dienestu norādīja, ka ir vērtējuši, kāda daļa no kopējiem sociālā budžeta izdevumiem pašvaldībā 2018.gadā ir novirzīta brīvprātīgo iniciatīvu atbalsta veidiem, un no izlasē iekļautās 21 pašvaldības 16 ir atbildējušas apstiprinoši. Tomēr revidenti uzsver, ka, ņemot vērā iepriekš minētās nepilnības, korekti salīdzināt sociālajai palīdzībai un brīvprātīgajām iniciatīvām novirzīto finansējumu nemaz nav iespējams, jo:

- ✓ sociālo dienestu rīcībā nav pilnīgas informācijas par visiem pašvaldības brīvprātīgo iniciatīvu atbalsta veidiem, jo tos administrē un uzskaita arī citas pašvaldības struktūrvienības;

Piemēram, Krustpils novada pašvaldība lietojumprogrammā SOPA neuzskaita tādus pabalstus kā pabalsts sakarā ar dvīņu piedzimšanu, pabalsts zelta, sudraba un dimanta kāzu jubilāriem un pabalsts bērnu svētkos novada rīkotajos pasākumos, jo tos administrē Krustpils novada

pašvaldības Finanšu un grāmatvedības nodaļa, pamatojoties uz dzimtsarakstu nodaļas apkopoto informāciju saraksta veidā un izpilddirektora apstiprinātu sarakstu un rīkojumu.

Līdzīgi arī Alūksnes novada pašvaldībā – tā kā brīvprātīgās iniciatīvas pabalstus (bērna piedzimšanas pabalstu, svētku pabalstu jaundzimušajam, svētku pabalstu 100 un vairāk gadus sasniegušajām personām) administrē dzimtsarakstu nodaļa un uzskaita pašvaldības grāmatvedība, sociālajam dienestam nav informācijas par šo pabalstu apmēru un tie netiek iekļauti arī valsts statistikas pārskata, kas pašvaldībām ir jāsaņem atbilstoši Ministru kabineta noteikumiem³⁶⁹, brīvprātīgo iniciatīvu sadaļā.

- ✓ sociālajiem dienestiem trūkst izpratnes par to, kas ir pašvaldības brīvprātīgās iniciatīvas, kā arī pabalstu uzskaitē nav veikta korekti;

Apbedīšanas pabalsts Auces, Vaiņodes un Zilupes novadā tiek grāmatots kā pārējā sociālā palīdzība un valsts statistikas pārskatos iekļauts sociālās palīdzības sadaļā pie pabalsta krīzes situācijā.

Vaiņodes novadā kā pārējā sociālā palīdzība naudā tiek uzskaitīti arī pašvaldības pabalsti dokumentu noformēšanai, bērna piedzimšanas gadījumā, mācību iestāžu absolventiem un pat pabalsts pašvaldības domes vai padomes priekšsēdētājam vai viņa vietniekam, kas tiek piešķirts saskaņā ar Republikas pilsētas domes un novada domes deputāta statusa likumu³⁷⁰.

Varakļānu novada pašvaldība 2018.gadā valsts statistikas gada pārskatā kā pabalstu krīzes situācijā 18 462 euro apmērā ir uzrādījusi tādus pabalstus kā apbedīšanas pabalstu 11 008 euro apmērā, bērna piedzimšanas pabalstu 3784 euro apmērā, pabalstu jubilejās 2820 euro apmērā un pabalstu politiski represētām personām 850 euro apmērā.

- ✓ pašvaldības saistošajos noteikumos nav skaidrs pabalstu definējums un piederība sociālās palīdzības pabalstiem vai brīvprātīgajām iniciatīvām.

Piemēram, Apes novada pašvaldībai bija grūtības apkopot un iesniegt revidentiem nepieciešamo informāciju, jo 2017.gada saistošajos noteikumos nebija saprotami nodalīts, kas ir pašvaldības brīvprātīgā iniciatīva. 2018.gadā tika sadalīta iepriekšējā pabalstu uzskaitē, tomēr šajā laikā arī radās grūtības izprast jauno pabalstu ievadīšanu SOPA, kas skar pašvaldības iniciatīvas. Tā, piemēram, 2017.gadā apbedīšanas pabalsts iekļauts sociālās palīdzības sadaļā kā pabalsts krīzes situācijā, savukārt brīvprātīgās iniciatīvas atbalsta veids “Dāvanu kartes jaundzimušajiem” tiek uzskaitīts funkcionālajā kategorijā 3.39 “Pārējās tieslietu iestādes”, jo atbalstu administrē dzimtsarakstu nodaļa.

Lai gan Valsts kontrole respektē pašvaldībām likumā³⁷¹ piešķirto autonomiju, t.i., dome var izskatīt jebkuru jautājumu, kas ir attiecīgās pašvaldības pārziņā, tostarp apstiprināt sociālās attīstības perspektīvās programmas, plānošanas dokumentus, nodrošināt iedzīvotājiem sociālo palīdzību un brīvprātīgi realizēt savas iniciatīvas ikvienā jautājumā, tomēr revīzijā veikto pārbaužu rezultāti apliecina, ka pašvaldību noteikto pabalstu ieviešanas pamatojums parasti nav saistīts ne ar nabadzības riskam pakļauto iedzīvotāju mērķgrupu problēmu risināšanu un to vajadzību apmierināšanu, ne arī ar citu sociālo problēmu risināšanu.

To revidentu veiktajā aptaujā daļēji ir atzinušas arī pašas pašvaldības – 23 jeb 19% pašvaldību tajā esošo brīvprātīgo iniciatīvu atbalsta veidu ieviešanas pamatojumu nemaz nevar noteikt, jo **atbalsts ir veidojies vēsturiski**, bet, ieviešot jaunu sociālo atbalstu iedzīvotājiem, pašvaldības finansiālās iespējas un domes politiskie lēmumi tiek ņemti vērā biežāk nekā iedzīvotāju aptauju rezultāti vai saņemtie ierosinājumi.

Piemēram, Krustpils novadā pabalsts politiski represētajām personām veidojies vēsturiski – veidojot Krustpils novadu, tika konstatēts, ka katrā pagastā ir apzinātas politiski represētās personas un tām tiek maksāts pabalsts. Tāpēc pabalsta veids tika iekļauts arī jaunveidojamā novada saistošajos noteikumos, neveicot atbalsta pārvērtēšanu, aprēķinus vai izvērtējumu.

Savukārt Balvu novads norādīja, ka pašvaldībā esošais svētku pabalsts Balvu novada ilgdzīvotāju sveikšanai arī izveidojies vēsturiski un nevar atcerēties tā iniciatoru.

Zilupes novadā pabalsts sakarā ar stāšanos laulībā tiek piešķirts jaunlaulātajiem, stājoties laulībā pirmo reizi, ja vismaz viena laulātā dzīvesvieta ir deklarēta Zilupes novada administratīvajā teritorijā un laulība tiek slēgta Zilupes novada dzimtsarakstu nodaļā.

Vēršam uzmanību, ka Zilupes novads ir pašvaldība, kurā ir liels trūcīgu ģimeņu (personu) īpatsvars, un tā nav radusi iespēju noteikt lielāku GMI līmeni kā valsts noteikto minimumu, pamatojot to ar ierobežoto finansējumu.

Citi pašvaldību ieviestie atvieglojumi

Revidenti vērš uzmanību, ka papildus sociālajiem pabalstiem pašvaldības saviem iedzīvotājiem piemēro arī dažādus atvieglojumus, piemēram:

- ✓ brīvpusdienas izglītojamajiem;
- ✓ atvieglojumus sabiedriskajam transportam;
- ✓ atvieglojumu nekustamā īpašuma nodoklim.

Revīzijā konstatēts, ka arī attiecībā uz piemērojamajiem atvieglojumiem pašvaldībās pastāv atšķirīga pieeja gan mērķgrupu izvēlē, gan apmēra noteikšanā.

Brīvpusdienas izglītojamajiem

Jau 2008.gadā, izdarot grozījumus likumā³⁷², tika uzdots Ministru kabinetam izstrādāt kārtību, kādā Izglītības un zinātnes ministrija aprēķina un piešķir pašvaldībām valsts budžeta līdzekļus pamatzglītības iestādes skolēnu ēdināšanai, un šo valsts budžeta līdzekļu izlietošanas kārtību.

Ministru kabineta noteikumos³⁷³ tika iekļauts, ka valsts finansē pašvaldībām 1,42 euro dienā par katru vispārējās izglītības iestādes izglītojamo no 1.–4.klasei, neatkarīgi no izglītības iestādes dibinātāja statusa. Izglītības un zinātnes ministrija aprēķina valsts budžeta līdzekļu apmēru un izmaksā to katrai pašvaldībai. Savukārt pašvaldība atbilstoši izglītojamo skaitam sadala budžeta līdzekļus attiecīgās pašvaldības teritorijā esošajām izglītības iestādēm. Ja izglītības iestādē ir neizmantoti valsts budžeta līdzekļi, izglītības iestādes direktors ir tiesīgs tos izlietot arī citu klašu izglītojamo ēdināšanai.

No 01.01.2020. brīvpusdienas 1.–4.klašu skolēniem ir jāfinansē gan valstij, gan pašvaldībām³⁷⁴. Valsts budžeta līdzekļu apmērs vienam izglītojamajam valsts izglītības iestādē ir 1,42 euro dienā, bet pašvaldību un privātajās izglītības iestādēs – 0,71 euro dienā.

Tā kā, analizējot pašvaldību sociālajai aizsardzībai novirzītos līdzekļus, ir konstatēts, ka pašvaldības atbilstoši normatīvajiem aktiem³⁷⁵ to nodrošinātās brīvpusdienas **citu klašu un pirmsskolas izglītības iestāžu skolēniem** klasificē arī kā brīvprātīgajām iniciatīvām novirzīto sociālo atbalstu, revīzijā izlasē

iekļautajā 21 pašvaldībā ir apkopota pašvaldību pieeja, nosakot iedzīvotāju grupas, kurām tiek piešķirti papildu atvieglojumi ēdināšanas izdevumiem izglītības iestādē.

Revīzijā ir konstatēts, ka pašvaldībās pastāv dažāda pieeja gan mērķgrupu izvēlē, gan šī atbalsta uzskaitē un klasifikācijā, proti:

- ✓ Apes novadā pusdienu ēdināšanas izdevumi tiek daļēji segti visiem Apes novada vispārējās izglītības iestādēs izglītojamajiem no piecu gadu vecuma, savukārt daudzbērnu ģimenēm, kurās ir pieci un vairāk bērni – 100% apmērā. Kopējā ēdināšanas izdevumiem izlietotā summa 2018.gadā pašvaldībā bija vismaz 2310 *euro*. Atbalsts daļēji tiek uzskaitīts SOPA un daļēji iekļauts valsts statistikas pārskatā brīvprātīgo iniciatīvu sadaļā;
- ✓ Balvu novadā pabalsti ēdināšanai izglītības iestādēs, nevērtējot ienākumus, tiek piešķirti tikai daudzbērnu ģimeņu bērniem un bērniem ar invaliditāti, kā arī riska grupas ģimeņu bērnu ēdināšanai pirmsskolas izglītības iestādes diennakts grupā (pamatojoties uz bāriņtiesas vai sociālā darbinieka rekomendāciju). Kopējā ēdināšanas atvieglojumiem izlietotā summa 2018.gadā bija vismaz 66 235 *euro*. Šis atbalsts pilnā apmērā tiek uzskaitīts SOPA kā brīvprātīgā iniciatīva un iekļauts valsts statistikas pārskatā brīvprātīgo iniciatīvu sadaļā;
- ✓ Daugavpils pilsētā atvieglojumi ēdināšanai 100% apmērā, vērtējot ienākumus, tiek piešķirti daudzbērnu ģimenēm, bērniem ar invaliditāti, ģimenēm, kuru aizbildnībā ir bērns. Kopējā ēdināšanas atvieglojumiem izlietotā summa 2018.gadā bija vismaz 69 161 *euro*. Atbalsts pilnā apmērā tiek uzskaitīts SOPA kā maksājumi iedzīvotājiem natūrā un iekļauts valsts statistikas pārskatā brīvprātīgo iniciatīvu sadaļā;
- ✓ Auces novadā brīvpusdienas tiek piešķirtas visiem Auces novada vispārējās izglītības iestāžu 5.–12.klašu izglītojamajiem. Kopējā ēdināšanas izdevumiem izlietotā summa 2018.gadā bija vismaz 121 187 *euro*. Pabalsts netiek uzskaitīts SOPA, bet tiek iekļauts valsts statistikas pārskatā brīvprātīgo iniciatīvu sadaļā.

Revīzijā konstatēts, ka visas izlasē iekļautās pašvaldības brīvpusdienas finansē arī pirmsskolas izglītības iestādēs vai vecāko klašu skolēniem. No tām vismaz 12 pašvaldības³⁷⁶ to finansē tieši bērniem no nabadzības riskam pakļautajām ģimenēm. Kopumā izlasē iekļautajās pašvaldībās 2018.gadā brīvpusdienām novirzīti vismaz 3,809 milj. *euro*, no tiem brīvpusdienām, kas tiek piešķirtas, vērtējot ģimeņu ienākumus, novirzīti 386 707 *euro* jeb 11% no kopējā finansējuma.

Revidenti vērš uzmanību, ka apkopotās summas par izlasē iekļautajām pašvaldībām ir aptuvenas, jo revidenti ir paļāvušies uz pašvaldību sniegto informāciju, ņemot vērā, ka pašvaldību pieeja brīvpusdienu uzskaitē ir dažāda (izdevumi par brīvpusdienām tiek uzskaitīti sociālās palīdzības sadaļā EKK 6253 “Pabalsti ēdināšanai naudā” un EKK 6322 “Pabalsti ēdināšanai natūrā”, pie pārējiem klasifikācijā neminētiem maksājumiem EKK 6299, brīvprātīgo iniciatīvu sadaļā EKK 6423 “Izdevumi brīvprātīgo iniciatīvu izpildei”, kā arī atsevišķos gadījumos kā samaksa par pakalpojumiem EKK 2000 grupas kontos).

Atvieglojumi sabiedriskajam transportam

Saskaņā ar likumu³⁷⁷ pašvaldībām ir tiesības noteikt braukšanas maksas atvieglojumus savā administratīvajā teritorijā, ja ar šo braukšanas maksas atvieglojumu noteikšanu pārvadātājam radītos zaudējumus pilnībā kompensē no pašvaldības budžeta.

Likums³⁷⁸ paredz republikas pilsētas pašvaldības un novada pašvaldības pienākumu nodrošināt transportu izglītojamo nokļūšanai izglītības iestādē un atpakaļ dzīvesvietā, ja nav iespējams izmantot sabiedrisko transportu. Uz likuma³⁷⁹ pamata izdotie Ministru kabineta noteikumi³⁸⁰ paredz pašvaldībām noteiktā

kārtībā segt braukšanas izdevumus, kas saistīti ar braucieniem mācību gada laikā no dzīvesvietas līdz izglītības iestādei un atpakaļ attiecīgās novada pašvaldības administratīvajā teritorijā, ja izmanto sabiedrisko transportlīdzekli, kas pārvadā pasažierus pilsētas un reģionālās nozīmes maršrutos:

- ✓ ārpus pilsētas teritorijas dzīvojošajiem vispārējās pamatizglītības iestādēs (1.–9.klase) izglītojamajiem 100% apmērā;
- ✓ ārpus pilsētas teritorijas dzīvojošajiem vispārējās vidējās izglītības iestādēs (klātienē 10.–12.klase) izglītojamajiem 50% apmērā;
- ✓ ārpus pilsētas teritorijas dzīvojošajiem izglītības iestāžu izglītojamajiem, kuru novada pašvaldības administratīvajā teritorijā nav vispārējās pamatizglītības iestādes (1.–9. klase) vai vispārējās vidējās izglītības iestādes (klātienē 10.–12.klase) 50% apmērā (izglītības iestāde atrodas cita novada vai republikas pilsētas pašvaldības administratīvajā teritorijā).

Revīzijā konstatēts, ka pašvaldību pieeja arī attiecībā uz transporta atvieglojumu noteikšanu iedzīvotāju kategorijām ir atšķirīga.

Izlasē iekļautajās pašvaldībās piemērotais atlaižu apmērs sabiedriskajam transportam kopumā 2017.gadā bija vismaz 5,826 milj. *euro*, savukārt 2018.gadā – vismaz 6,425 milj. *euro*.

Turklāt dažās pašvaldībās iedzīvotāju loks, kas ir tiesīgs saņemt atlaides, ir līdz pat astoņām iedzīvotāju kategorijām³⁸¹, bet citās³⁸² atlaides sabiedriskajam transportam nav noteiktas nevienai iedzīvotāju kategorijai, piemēram:

- ✓ Jūrmalas pilsētas pašvaldībā tiesības bez maksas izmantot sabiedrisko transportu ir visiem deklarētajiem iedzīvotājiem darbspējas vecumā, pensijas vecuma personām, personām ar III grupas invaliditāti, izglītojamajiem līdz 24 gadu vecumam, kuri iegūst izglītību Jūrmalas izglītības iestādēs, Jūrmalas pilsētas pašvaldības policijas darbiniekiem u.c. Noteiktie transporta atvieglojumi 2018.gadā sasniedza 961 271 *euro*;

Salīdzinājumam: valsts statistikas pārskatā norādītais Jūrmalas pilsētas sniegtais sociālās palīdzības apmērs 2018.gadā bija 2,6 reizes mazāks – 358 506 euro.

- ✓ Talsu novadā transporta izdevumu kompensācijas noteiktas 100% apmērā tikai visiem pašvaldības vispārējās izglītības iestādes 1.–9.klases izglītojamajiem, kuru deklarētā dzīvesvieta ir Talsu novada teritorijā, un pašvaldības vispārējās izglītības iestādes 10.–12.klases izglītojamajiem. 2018.gadā šim mērķim pašvaldība novirzīja 54 599 *euro*;

Salīdzinājumam: valsts statistikas pārskatā norādītais Talsu novada sniegtais sociālās palīdzības apmērs 2018.gadā bija 6,9 reizes lielāks – 381 053 euro.

- ✓ Balvu, Dundagas, Auces, Vaiņodes, Alojās, Zilupes novadi nav ieviesuši atlaides transporta pakalpojumiem kādām noteiktām iedzīvotāju kategorijām.

Nekustamā īpašuma nodokļa atvieglojums

Pašvaldībām saskaņā ar likumu³⁸³ ir tiesības ieviest arī dažādus **nodokļu atvieglojumus un atlaides**. Viens no tiem ir nekustamā īpašuma nodokļa atvieglojums.

Likums³⁸⁴ nosaka pašvaldībai pienākumu piešķirt nekustamā īpašuma nodokļa atvieglojumu trūcīgām ģimenēm (personām) (90% apmērā no aprēķinātās nodokļa summas) un maznodrošinātām ģimenēm (personām) (līdz 90% no aprēķinātās nodokļa summas) par to periodu, kurā nodokļa maksātājs atbilst trūcīgas vai maznodrošinātas ģimenes (personas) statusam, kā arī daudzbērnu ģimenēm – 50%, politiski represētajām personām – 50% apmērā, ja nekustamais īpašums netiek izmantots saimnieciskajā darbībā.

Revīzijā, veicot pārbaudes izlasē iekļautajā 21 pašvaldībā, ir konstatēts, ka pašvaldības likumā noteiktajām vienām un tām pašām personu kategorijām nosaka atšķirīgu nekustamā īpašuma nodokļa atvieglojuma apmēru, kā arī nosaka personu kategorijas, kurām atlaižu apmērs arī katrā pašvaldībā ir atšķirīgs, piemēram:

- ✓ personām ar maznodrošinātas ģimenes (personas) statusu Zilupes novadā un Dundagas novadā iespējams iegūt atvieglojumu zemei un ēkām 25% apmērā, Varakļānu novadā – 50%, bet Talsu novadā – 90%;
- ✓ daudzbērnu ģimenēm Varakļānu novadā iespējams iegūt atvieglojumu zemei un ēkām 50% apmērā, savukārt Auces novadā – līdz 70%, bet Jūrmalas pilsētā – pat līdz 90% ;
- ✓ vientuļiem pensionāriem, kuriem nav laulātā, bērnu un mazbērnu un kuru ienākumi nepārsniedz valstī noteikto minimālo darba algu, Salaspils novadā zemei un ēkām tiek piemērots atvieglojums 70% apmērā, Alūksnes novadā nestrādājošiem, vientuļiem pensionāriem – 50%, savukārt Ventspils pilsētā pensionāriem ar maznodrošinātas ģimenes (personas) statusu, kuri ir vientuļi, atsevišķi dzīvojoši un kuriem nav apgādnieku un nav laulātā – 90% apmērā;
- ✓ personām ar I grupas invaliditāti Alojas novadā noteikts atvieglojums zemei un ēkām 50% apmērā, personām ar II grupas invaliditāti – 25% apmērā, bet ne vairāk kā 100 *euro* vienam nodokļu maksātājam. Alūksnes novadā nestrādājošām, vientuļām personām ar I un II grupas invaliditāti – 50%, savukārt Daugavpils pilsētā nestrādājošai personai ar I vai II grupas invaliditāti, kura dzīvo viena, – 90% apmērā;
- ✓ personām, kuras piedalījās ČAES avārijas seku likvidēšanā, Salaspils novadā noteikts atvieglojums zemei un ēkām 70% apmērā, savukārt Gulbenes novadā – 50%.

Kopējais nekustamā īpašuma nodokļa atvieglojumu apmērs jeb pašvaldību negūtie ieņēmumi izlasē iekļautajās pašvaldībās 2017.gadā bija vismaz 3,584 milj. *euro*, savukārt 2018.gadā – vismaz 3,942 milj. *euro*.

Pabalsts pašvaldības domes vai padomes priekšsēdētājam vai viņa vietniekam

Revīzijā, veicot pārbaudes izlasē iekļautajā 21 pašvaldībā, ir konstatēts, ka vairākās pašvaldībās no sociālās aizsardzības izdevumiem tiek finansēti arī **pabalsti bijušajiem pašvaldības domes vai padomes priekšsēdētājiem vai viņu vietniekiem**, kā arī izdevumi, kas saistīti ar pabalsta piešķiršanu, izmaksu un valsts sociālās apdrošināšanas iemaksu veikšanu.

Revīzijas izlasē iekļautajās pašvaldībās no sociālās aizsardzības budžeta līdzekļiem pabalsti tiek finansēti piecās³⁸⁵ pašvaldībās, bet pārējās – no izpildvaras un likumdošanas varas institūciju budžeta funkcionālās kategorijas.

Saskaņā ar likumu³⁸⁶ pašvaldībai no tās budžeta līdzekļiem ir jāfinansē **pabalsts bijušajiem pašvaldības domes vai padomes priekšsēdētājiem vai viņu vietniekiem**, kā arī izdevumi, kas saistīti ar pabalsta piešķiršanu, izmaksu un valsts sociālās apdrošināšanas obligāto iemaksu veikšanu.

Pabalstu ir tiesīga saņemt persona, kura pēc 04.05.1990. ir bijusi pilsētas domes, vēlētas rajona padomes, novada domes vai pagasta padomes priekšsēdētājs un/vai priekšsēdētāja vietnieks divus sasaukumus vienā pašvaldībā vai tādas pašvaldības domes darbības laikā, kura izveidojusies, attiecīgajai pašvaldībai apvienojoties ar citu pašvaldību.

Pabalstu pašvaldība piešķir, pamatojoties uz attiecīgās personas iesniegumu, ja persona sasniegusi vai ne vēlāk kā piecu gadu laikā sasniegs vecumu, kurā personai saskaņā ar likumu “Par valsts pensijām” rodas

tiesības uz vecuma pensiju, vai atzīta par invalīdu un atbilst citiem kritērijiem³⁸⁷. Ja personai vienlaikus ir tiesības uz pabalstu un invaliditātes pensiju, vecuma pensiju vai atlīdzību par darbspēju zaudējumu, tad izmaksā to pabalsta daļu, kas pārsniedz attiecīgi invaliditātes pensijas, vecuma pensijas vai atlīdzības par darbspēju zaudējumu apmēru.

Lai gan pabalsts ir ieviests no 25.10.2007., izdarot grozījumus³⁸⁸ likumā, ideja par pabalsta nepieciešamību nostiprināta jau 2004.gadā Latvijas Pašvaldību savienības 14.kongresā³⁸⁹, uzsverot, ka ir nepieciešamas sociālās garantijas politiķiem atkārtotas neievēlēšanas gadījumā, ņemot vērā, ka pēc ievēlēšanas, pārejot darbā vēlētā algotā amatā, pašvaldību politiķi zaudē konkurētspēju savā iepriekšējā specialitātē. Kongress aicināja valdību un Saeimu iestrādāt sociālās garantijas kā pastāvīgu normu likumā³⁹⁰, attiecinot garantijas uz domju (padomju) priekšsēdētājiem, to vietniekiem un komiteju vadītājiem, kas pašvaldībā strādā algotu darbu, ņemot vērā algotā darbā nostrādāto termiņu un nosakot garantijas, akcentu velīt pārkvalificēšanās procesa nodrošināšanai.

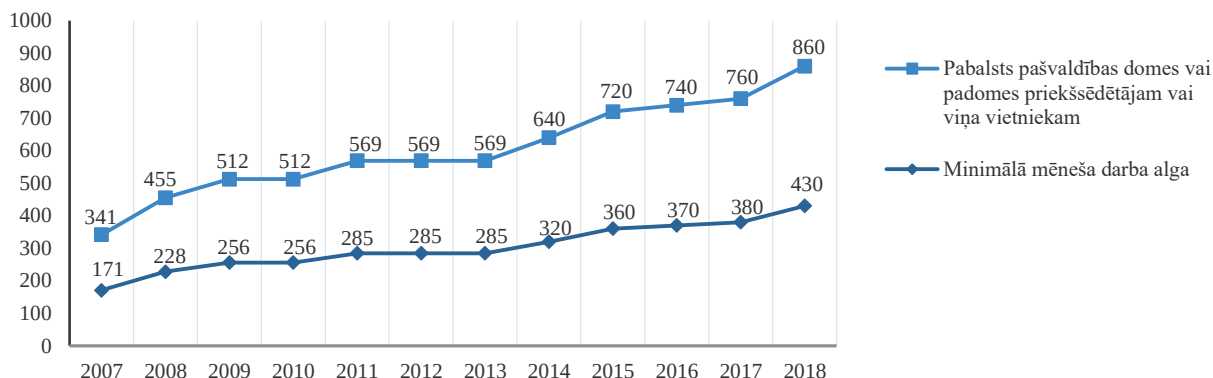
2005.gadā Latvijas Pašvaldību savienības 15.kongresā³⁹¹ tiek iezīmēts arī nepieciešamo garantiju saturs: divu minimālo mēnešalgu apmērā, paredzot tās bijušajām pašvaldības vēlētajām amatpersonām, kuras nostrādājušas vēlētā algotā pašvaldības amatā vismaz divus pilnvaru laikus, sasniegušas pensijas vecumu vai tām noteikta invaliditāte, kā arī tās piešķiramas piecu gadu periodā pirms pensijas vecuma sasniegšanas, ja persona nestrādā algotu darbu. Argumenti sociālo garantiju ieviešanai, kas, Latvijas Pašvaldību savienības ieskatā, ir jāņem vērā:

- ✓ vēlētās pašvaldību amatpersonas, pametot agrāko pamatdarbu, ir sniegušas būtisku ieguldījumu politiskās un ekonomiskās sistēmas pilnveidošanā, nodrošinot sociālo stabilitāti un sekmējot Latvijas pievienošanos NATO un Eiropas Savienībai;
- ✓ pārejot vēlētā amatā, politiķi zaudē konkurētspēju savā iepriekšējā specialitātē, bet pēc atrašanās amatā vairākus periodus pēc kārtas, atgriezties darbā iepriekšējā specialitātē ir praktiski neiespējami;
- ✓ lai panāktu sabiedrībā atbalstu tādai izpratnei par politiķu darba novērtējumu, kas raksturīga attīstītām Rietumvalstu demokrātijām.

Revidenti vērš uzmanību, ka, lai nodrošinātu ar darbu personas, kuras kādu iemeslu dēļ nespēj turpināt darbu iepriekšējā darbavietā, tostarp profesionālo iemaņu zuduma dēļ, NVA īsteno vairākus pasākumus, kas ir orientēti ne vien uz palīdzības sniegšanu jauna darba atrašanā personai ar jau piemītošajām prasmēm, bet arī uz personas papildu prasmju attīstīšanu, lai tā spētu pārkvalificēties un strādāt citā profesijā³⁹². NVA piedāvā arī dažādu speciālistu konsultācijas psiholoģiskam atbalstam, motivācijai, veselības pārbaudes, kā arī konsultācijas personām, kuras vēlas uzsākt uzņēmējdarbību.

Tā kā pabalsta apmērs ir atkarīgs no valstī noteiktās minimālās mēneša darba algas, līdz ar minimālās mēneša algas izmaiņām laikā no pabalsta ieviešanas 2007.gadā līdz 2018.gadam tā apmērs ir palielinājies 2,5 reizes (skatīt attēlu).

Minimālās mēneša darba algas un pabalsta dinamika no 2007.gada līdz 2018.gadam, euro

Revīzijā ir konstatēts, ka no izlasē iekļautās 21 pašvaldības pabalstu pašvaldības domes vai padomes priekšsēdētājam vai viņa vietniekam 2017.gadā ir izmaksājušas 14 pašvaldības vismaz 220 473 euro apmērā, savukārt 2018.gadā – 15 pašvaldības 307 740 euro apmērā.

2018.gadā ar šim pabalstam novirzīto finansējumu tikai 15 pašvaldībās varētu finansēt GMI pabalstu vismaz 69 Latvijas pašvaldībās.³⁹³

Revidenti uzsver, ka likuma norma pašreizējā redakcijā tiek interpretēta tā, ka jebkurai no amata atbrīvotajai personai, kura nav sasniegusi 60 gadu vecumu³⁹⁴, bet atbilst visiem likumā minētajiem kritērijiem, ir tiesības pēc atbilstošā vecuma sasniegšanas pieprasīt pabalstu. Piemēram, Gulbenes novada dome 2018.gadā nolēmusi³⁹⁵ piešķirt pabalstu personai, kura no 1990.gada līdz 2009.gadam bijusi vienas pagasta padomes priekšsēdētājs. Laikā, kad persona beidza pildīt savus amata pienākumus, tā nebija sasniegusi atbilstošo vecumu³⁹⁶, kas ļautu pretendēt uz minēto pabalstu, savukārt pēc deviņiem gadiem persona uzrakstīja iesniegumu un saņēma ikmēneša pabalstu.

Ņemot vērā, ka Latvijā turpinās administratīvi teritoriālā reforma³⁹⁷ un tās izvirzītie mērķi līdz 2021.gadam ietver izveidot ekonomiski attīstīties spējīgu administratīvo teritoriju ar vietējām pašvaldībām, samazinot pašvaldību skaitu³⁹⁸ no 119 līdz 39 vienībām, pastāv risks, ka nākotnē pabalsta izmaksai nepieciešamais finansējuma apmērs var būtiski pieaugt, ņemot vērā, ka no darba var tikt atbrīvoti ne tikai tie, kuri tai brīdī būs sasnieguši vecumu, kas uzreiz ļauj pretendēt uz pabalstu, bet arī personas, kuras varēs pieteikties pabalstam tad, kad sasniegs atbilstošo vecumu.

Apkopojot šajā nodaļā konstatēto, revidenti secina, ka pašvaldībās pastāv pilnīgi atšķirīga pieeja, kā tiek izlietoti sociālajai aizsardzībai paredzētie līdzekļi. Tas vēlreiz apliecina, ka ir jāveic jau MIL Konceptijas ietvaros plānotais pašvaldību nodrošinātā sociālā atbalsta izvērtējums, lai apzinātu, kas pašvaldībās jau pašlaik tiek nodrošināts, kāds ir faktiski izlietotais līdzekļu apmērs un vai tas primāri tiek novirzīts nabadzības riskam visvairāk pakļautajām iedzīvotāju grupām.

Ieteikumi

Lai pašvaldību nodrošinātais sociālais atbalsts izrietētu no iedzīvotāju sociālajām problēmām un to faktiskajām vajadzībām šo problēmu risināšanā, Labklājības ministrijai pilnveidot sociālajiem dienestiem sniegto metodisko atbalstu, lai veicinātu vienotu izpratni par nepieciešamajām darbībām likumā³⁹⁹ paredzētās sociālās vides izpētē un nodrošinātu vienotu pieeju izpētes veikšanā.

Labklājības ministrijai, pamatojoties uz tās veikto valsts un pašvaldību nodrošinātā sociālā atbalsta izvērtējumu, izvērtēt iespēju noteikt minimālo sociālā atbalsta grozu, kas pašvaldībām ir jānodrošina nabadzības vai sociālās atstumtības riskam pakļautajām personām, tā arī veicinot, ka personas ar līdzvērtīgiem ienākumiem un materiālo stāvokli noteiktās dzīves situācijās var saņemt līdzvērtīgu sociālo atbalstu.

Priekšlikums

Lai veicinātu sociālā atbalsta pasākumiem paredzētā finansējuma efektīvu un produktīvu izlietošanu un vienlīdzīgu attieksmi pret visām valsts un pašvaldību institūcijās nodarbinātajām personām, Ministru kabinetam izvērtēt likumā⁴⁰⁰ paredzētā pabalsta pašvaldības domes vai padomes priekšsēdētājam vai viņa vietniekam nepieciešamību, ņemot vērā, ka valstī pastāv daudzi un dažādi veidi pārkvalifikācijai, personai pārtraucot pildīt noteikta amata pienākumus, bet nabadzības mazināšana kā prioritāte ir definēta ne tikai valsts, bet arī starptautiskā līmenī.

5. Vai izveidotais sociālās iekļaušanas politikas uzraudzības modelis ir efektīvs un pietiekams, lai veicinātu izvirzītā mērķa sasniegšanu nabadzības mazināšanai?

Lai sasniegtu ES un nacionālā līmeņa augstākajos plānošanas dokumentos izvirzītos mērķus nabadzības mazināšanai, ir nepieciešams uzlabot arī sociālās iekļaušanas politikas uzraudzību, jo revīzijā konstatētais ļauj apgalvot, ka pašlaik tā nav pietiekama un efektīva.

Par jomas galvenajiem vidēja termiņa attīstības plānošanas dokumentiem – Reformu programmu “ES 2020” un NAP2020 – ir atbildīga Ekonomikas ministrija un Pārresoru koordinācijas centrs. Uzraugot hierarhiski augstākajos attīstības plānošanas dokumentos izvirzīto mērķu sasniegšanu, minētās iestādes attiecībā uz nabadzības mazināšanu galvenokārt apkopo informāciju no EU-SILC apsekojuma un atbildīgo ministriju sniegto informāciju par attiecīgajā periodā veiktajiem pasākumiem, bet nevērtē īstenoto pasākumu ietekmi un nepieciešamās izmaiņas.

Lai gan sociālās iekļaušanas politiku koordinēt ir uzdots Labklājības ministrijai, pašlaik vienīgais starpnozaru sadarbības instruments ir tās vadītā Sociālās iekļaušanas politikas koordinācijas komiteja.

Revidenti pozitīvi novērtē, ka Sociālās iekļaušanas politikas koordinācijas komitejas ietvaros dažādu nozaru un institūciju pārstāvji tiek informēti par aktuālo informāciju, tajā skaitā par jaunajām likumdošanas iniciatīvām, labās prakses piemēriem, un ka komiteja konsultatīvi uzrauga ikgadējos rīcībpolitikas izvērtējumus nabadzības mazināšanai. Tomēr komitejā diskutētie jautājumi galvenokārt tiek pieņemti tikai zināšanai, jo komitejai nav piešķirtas pilnvaras sniegt politikas īstenošanā iesaistītajām institūcijām saistošus uzdevumus. Līdz ar to tā nav pietiekams instruments, lai sociālo iekļaušanu kā atsevišķu politiku koordinētu starpnozaru ietvarā.

Revidentu vērtējumā, sociālās iekļaušanas politikas uzraudzību būtiski ietekmē tas, ka normatīvajos aktos nav noteikts, kādas darbības ietver politikas koordinācija un kādi ir iesaistīto institūciju pienākumi. To apgrūrina arī tas, ka valstī nav izstrādāts vienots vidēja termiņa attīstības plānošanas dokuments, kurā ir noteikts rīcības plāns, kā sasniegt ANO, ES un nacionālā līmeņa augstākajos plānošanas dokumentos izvirzīto mērķi nabadzības mazināšanai, aptverot visas jomas un institūcijas, tajā skaitā pašvaldības, kurām ir būtiska loma nabadzības mazināšanai.

Līdz ar to pašlaik katra no iesaistītajām institūcijām veic tikai tās atbildībā esošos uzdevumus, bet neviena no institūcijām tos nevērtē kopsakarā, tajā skaitā vai tiem ir ietekme uz izvirzīto mērķi nabadzības mazināšanai.

Revidenti vērš uzmanību, ka, koordinējot sociālās iekļaušanas politiku un veidojot un uzraugot ar sociālās iekļaušanas politiku saistītās nozaru politikas, atbildīgo institūciju rīcībā būtu jābūt pareiziem un pilnīgiem datiem par valstī īstenotiem pasākumiem nabadzības mazināšanai.

Tomēr papildus jau šī ziņojuma pirmajā nodaļā konstatētajam – ka trūkst datu par nabadzības vai sociālās atstumtības riskam pakļautajām personām – revidenti vērš uzmanību uz to, ka Labklājības ministrijas rīcībā nav pilnīgas un pareizas informācijas arī par pašvaldību nodrošināto sociālo atbalstu un tam izlietoto finansējumu.

Revīzijā, salīdzinot valsts statistikas pārskatos norādītos pašvaldību brīvprātīgās iniciatīvas pabalstu izdevumus ar pašvaldību budžeta datiem tikai izlasē iekļautajai 21 pašvaldībai, ir konstatēts, ka 2018.gadā šo pašvaldību valsts statistikas gada pārskatos iekļautie brīvprātīgās iniciatīvas pabalstu izdevumi ir norādīti par 4,303 milj. *euro* jeb 96% lielākā apmērā nekā budžeta datos⁴⁰¹. Turklāt pašvaldībām arvien nav pietiekamas izpratnes, kā klasificēt arī to sniegto sociālo palīdzību. Tāpēc to sagatavotie valsts statistikas pārskati un budžeta dati nemaz nav izmantojami, lai gūtu priekšstatu par pašvaldību faktisko nodrošināto sociālo atbalstu.

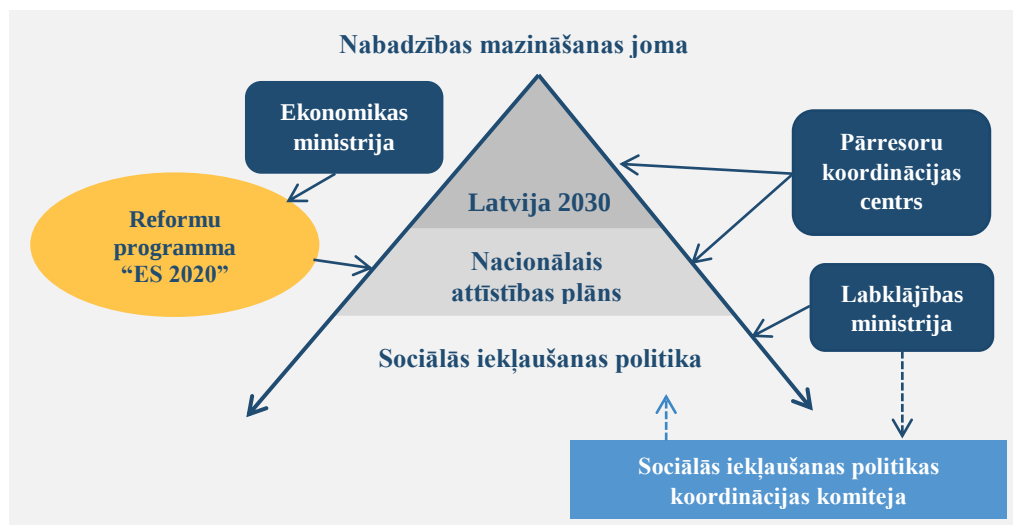
Lai gan sociālās politikas uzraudzībai Labklājības ministrijai ir pieejamas arī divas valsts informācijas sistēmas – SPOLIS un LabIS, šo sistēmu funkcionalitātes pilnveidošanas darbi arvien turpinās. Tās arvien netiek pilnvērtīgi izmantotas Labklājības ministrijas sociālās aizsardzības jomas uzraudzībai, lai gan bija paredzēts, ka LabIS tiks izmantota arī sociālās atstumtības un nabadzības mērķu sasniegšanas vērtēšanā.

Viens no būtiskiem politikas īstenošanas priekšnoteikumiem ir ne tikai skaidri un aktuāli politikas mērķi, sasniedzamie rezultāti un pasākumi, bet arī efektīvs politikas uzraudzības modelis, kas ne tikai uzrauga, vai tiek sasniegti izvirzītie mērķi, bet arī kas spēj laikus reaģēt uz nepieciešamajām izmaiņām īstenotajā politikā, nodrošinot nepieciešamo izmaiņu iniciēšanu.

Minētais princips ir nostiprināts arī likumā⁴⁰², paredzot, ka attīstības plānošanā visos pārvaldes līmeņos tiek nodrošināts to ietekmes izvērtējums, kā arī uzraudzība un pārskatu sniegšana par sasniegtajiem rezultātiem.

Politikas uzraudzība ir arī nepieciešama, lai sabiedrībai sniegtu pārlicību, ka izvēlēta politika ir pareiza, sasniedzama un atbilst sabiedrības interesēm, kā arī lai nodrošinātu tās aktualitāti – politikas plānošanas dokumenti tiktu aktualizēti atbilstoši faktiskajai situācijai konkrētajā jomā⁴⁰³.

Sociālās iekļaušanas jomas īstenošanā ir iesaistīts plašs ministriju un citu valsts un pašvaldību institūciju loks (skat. attēlu).

Tāpēc, lai noteiktu, vai visu sociālās iekļaušanas politikas īstenošanā iesaistīto institūciju darbības tiek savstarpēji koordinētas un uzraudzītas un vai izveidotais uzraudzības process ir pietiekams un efektīvs, revidenti veica pārbaudes, kā faktiski tiek organizētas atbildīgo institūciju (Labklājības ministrija, Ekonomikas ministrija, Pārresoru koordinācijas centrs) darbības sociālās iekļaušanas politikas koordinēšanā un uzraudzībā, vērtējot šādus aspektus:

- ✓ vai ir izveidota un darbojas uzraudzības sistēma vienotas sociālās iekļaušanas politikas koordinēšanai, lai sasniegtu izvirzītos mērķus, rezultātus un rezultatīvos rādītājus;
- ✓ vai izveidotā uzraudzības sistēma nodrošina regulāru sasniegto rezultātu uzraudzību, tajā skaitā, identificējot problēmas, laikus reaģē uz tām, iniciējot nepieciešamās izmaiņas;
- ✓ vai atbildīgo institūciju rīcībā ir pietiekami, pilnīgi un pareizi dati un informācijas avoti, lai novērtētu politikas īstenošanu un virzību uz tai definēto mērķu sasniegšanu;
- ✓ vai Labklājības ministrijas darbības, uzraugot pašvaldību īstenoto sociālo politiku, tajā skaitā izmantojot to sagatavotos statistikas pārskatus par sniegto sociālo atbalstu, ir pietiekamas un efektīvas, lai nodrošinātu to saskaņotību ar kopējo valsts sociālās iekļaušanas politiku;
- ✓ vai Labklājības ministrijas informācijas sistēmas SPOLIS un LabIS, kas tika izveidotas, lai uzraudzītu politikas veidošanu un īstenošanu, tiek izmantotas atbilstoši to izveides mērķim un vai tajās ir iekļauts viss sākotnēji paredzētais.

Kādas darbības sociālās iekļaušanas politikas uzraudzībā veic Pārresoru koordinācijas centrs un Ekonomikas ministrija?

Tā kā sociālās iekļaušanas politikas mērķi nabadzības mazināšanai ir noteikti gan Latvija2030, gan Reformu programmā “ES 2020” un NAP2020⁴⁰⁴, par kuru izstrādi un uzraudzību ir atbildīgs Pārresoru koordinācijas centrs un Ekonomikas ministrija, revidenti ir vērtējuši to darbības šo mērķu uzraudzībā.

Kādas darbības sociālās iekļaušanas jomas uzraudzībai veic Pārresoru koordinācijas centrs, uzraugot valsts augstākos attīstības plānošanas dokumentus?

Ministru kabineta noteikumi⁴⁰⁵ paredz, ka *NAP2020 ir Latvija2030 īstenošanas rīcības plāns, kurā konkrētās darbībās ir izteikti stratēģijā izvirzītie mērķi un ir iekļauti rezultāti atbilstoši NAP2020 periodam.*

NAP2020 izstrādes, ieviešanas, uzraudzības un publiskās ieviešanas kārtību nosaka Ministru kabineta noteikumi⁴⁰⁶, kas paredz, ka NAP2020 ieviešanas un uzraudzības procesu veido šādi posmi⁴⁰⁷:

- ✓ ES fondu plānošanas dokumentu izstrāde 2014.–2020.gadam;
- ✓ uzdevumu konkretizēšana un papildināšana ar uzdevumiem n+3 gadam saskaņā ar makroekonomiskās attīstības un fiskālās politikas plānošanas ciklu. Atbilstoši konkretizētajiem NAP2020 uzdevumiem Pārresoru koordinācijas centrs sadarbībā ar iesaistītajām institūcijām var sniegt Ministru kabinetā priekšlikumus un lemt par grozījumiem Nacionālajā attīstības plānā;
- ✓ ziņojuma sagatavošana par NAP2020 un Latvija2030 izpildi – reizi divos gados;
- ✓ sākotnēji izvirzīto prioritāšu, plānoto makrolīmeņa ietekmes un politikas rezultātu un to rezultatīvo rādītāju sasniegšanas pakāpes izvērtēšana NAP2020 gala ietekmes novērtējuma (*ex-post*) ietvaros.

NAP2020 ir norādīti īstenojamie mērķi un rezultāti, kas jāsasniedz nabadzības mazināšanai (*skatīt šī revīzijas ziņojuma apakšsadaļā “Kādi ir nacionālajos politikas plānošanas dokumentos sociālās iekļaušanas politikai izvirzītie mērķi?”*). Tomēr revīzijā ir konstatēts, ka par NAP2020 uzraudzību atbildīgais Pārresoru koordinācijas centrs tos galvenokārt analizē, reizi divos gados gatavojot uzraudzības ziņojumus par NAP2020 un Latvija2030 izpildi⁴⁰⁸.

Laikā no 2012.gada ir sagatavoti trīs uzraudzības ziņojumi⁴⁰⁹. Lai gan 2019.gada augustā Pārresoru koordinācijas centrs norādīja, ka tiek izstrādāts jauns NAP2020 uzraudzības ziņojums un to plānots publicēt 2019.gada nogalē, līdz pat 2020.gada janvāra beigām tas nav izstrādāts.

Revīzijā, iepazīstoties ar sagatavotajiem uzraudzības ziņojumiem, ir konstatēts turpmāk minētais:

- ✓ par izvirzīto mērķi nabadzības mazināšanai tiek apkopoti EU-SILC apsekojuma dati par NAP2020 mērķu sasniegšanas rādītājiem un valsts statistikas dati, kā arī, pamatojoties uz nozaru ministriju sniegto informāciju, tiek norādītas visas pārskata periodā veiktās darbības, notikumi un budžeta pieņemšanas ietvaros realizētie pasākumi (prioritārie pasākumi), kas ir attiecināmi uz NAP2020 paredzētajiem pasākumiem nabadzības mazināšanai.

Piemēram, 2017.gada uzraudzības ziņojumā ir norādīts, ka ģimenes ar vairākiem bērniem no nodokļu reformas iegūs mazāk nekā ģimenes bez bērniem⁴¹⁰. Ziņojumā ir sniegts arī ieteikums izstrādāt īpašus atbalsta instrumentus viena vecāka ģimenēm, strādājošām 1. un 2.ienākumu kvintiles ģimenēm, ģimenēm, kurās vienam no vecākiem ir noteikta invaliditāte ar darbspēju zaudējumu. Tāpat, lai nodrošinātu nepieciešamo investīciju apjomu minēto mērķgrupu atbalstam, pārskatāma universālā ģimenes valsts pabalsta piešķiršanas un izmaksu sistēma, piemēram, izvērtējot iespējas atteikties no ģimenes valsts pabalsta izmaksas, ja divu vecāku ģimenē, kuras ienākumi atbilst vismaz 4.ienākumu kvintiles grupai, apgādībā ir viens bērns⁴¹¹;

- ✓ lai gan uzraudzības ziņojumi tiek sagatavoti arī par Latvija2030 īstenošanu, tajos nav sniegta informācija par Latvija2030 virziena *Īslaicīgās nabadzības amortizācija un nabadzības riska grupas* īstenošanu. Piemēram, informācija par iespējamo risinājumu⁴¹² *regulāri veikt nabadzības risku un struktūras analīzi, sociālās programmas piemērot specifisku nabadzības un sociālās atstumtības riska grupu vajadzībām, lai pēc iespējas mērķtiecīgāk un precīzāk izmantotu valsts resursus*, ir tikai

2012.gada uzraudzības ziņojumā, kurā ir norādīts, ka šajā risinājumā atbildīgo iestāžu finansējuma un administratīvās kapacitātes trūkuma dēļ nav sekojusi atbilstoša rīcība.

Lai gan uzraudzības ziņojumos, analizējot EU-SILC apsekojuma rezultātus, ir iezīmēti arī nepieciešamie uzlabojumi, tajā skaitā mērķgrupas, attiecībā uz kurām ir nepieciešams pilnveidot īstenotos pasākumus – *vienas personas mājsaimniecības, gados vecāki cilvēki, kuri dzīvo vieni* –, nav veiktas darbības NAP2020 iekļauto rīcības virzienu un pasākumu, ne arī nozaru politiku pilnveidošanai.

Revidenti vērš uzmanību, ka NAP2020 izvirzītie mērķi, rīcības virzieni un sasniedzamie rādītāji nabadzības mazināšanai ir noteikti tikai attiecībā uz nodarbinātajām personām darbspējīgā vecumā un bērniem.

Tas ir saistīts ar to, ka tad, kad tika izstrādāts NAP2020 un Reformu programma “ES 2020”, valstī bija ekonomiskā krīze, kuras laikā sakarā ar augsto bezdarba līmeni nabadzības riskam visvairāk bija pakļautas personas darbspējas vecumā.

Sakarā ar pēdējos gados vērojamo kopējo valsts ekonomisko izaugsmi (ir pieaudzis nodarbinātības līmenis, kā arī vidējā darba alga valstī) ir pieaudzis arī nabadzības riska sliekšnis no 233 euro 2012.gadā līdz 367 euro 2017.gadā.

Tas ir ietekmējis, ka no 2011.gada ir vērojama pakāpeniska situācijas uzlabošanās mājsaimniecībās, kuru ienākumus galvenokārt veido ienākumi no algota darba. Tas attiecas arī uz ģimenēm ar bērniem. Savukārt mājsaimniecībās, kuru galvenais ienākums ir fiksēti ienākumi (pensijas un pabalsti), ienākumu pieaugums ir daudz lēnāks nekā darba samaksas pieaugums, jo šie atbalsta veidi ir pieauguši minimāli. Tāpēc šo mājsaimniecību nabadzības risks turpina augt, īpaši pensijas vecuma cilvēkiem.

NAP2020 ir paredzēts⁴¹³, ka uzraudzības ziņojums ļaus izvērtēt šo attīstības plānošanas dokumentu īstenošanas gaitu gan mērķu, gan uzdevumu līmenī, kā arī kalpos par pamatu iespējamiem grozījumiem, ja pārskata periodā notikušo pārmaiņu valstī un ārējā vidē un esošās situācijas izvērtējuma dēļ būs pamatoti argumenti šādu grozījumu veikšanai.

Tomēr saskaņā ar Pārresoru koordinācijas centra sniegto informāciju NAP2020 darbības laikā sākotnēji formulētie mērķi un rīcības virzieni attiecībā uz nabadzības mazināšanu nav pārskatīti, jo tas būtu nepieciešams tikai tad, ja valstī būtu notikušas būtiskas izmaiņas, piemēram, ekonomiskā krīze.

Arī pēc ziņojumu sagatavošanas un to prezentēšanas Ministru kabinetā un Saeimā nekādas darbības neseko. Gan Ministru kabinets, gan Saeima tos pieņem tikai zināšanai.

Vēl viens būtisks instruments, kā Pārresoru koordinācijas centrs var ietekmēt nozaru politiku atbilstību valsts izvirzītajiem augstākajiem ilgtermiņa un vidēja termiņa mērķiem, ir tam piešķirtā **nozaru politiku pārresoru uzraudzība**⁴¹⁴, kuras ietvaros Pārresoru koordinācijas centram ir uzdots *veikt attīstības plānošanas dokumentu analīzi un sniegt par tiem informāciju Ministru prezidentam; sniegt atzinumus par citu valsts pārvaldes iestāžu izstrādātajiem attīstības plānošanas dokumentiem un tiesību aktu projektiem*⁴¹⁵.

Tomēr revīzijā ir konstatēts, ka faktiski Pārresoru koordinācijas centrs ar nozaru politikas dokumentiem iepazīstas tikai informatīvos nolūkos, bet viedokli sniedz, tikai piedaloties dažādās darba grupās. PKC nevērtē, vai nozaru ministriju izstrādātie politikas plānošanas dokumenti ir pietiekami un nav savstarpēji pretrunīgi, jo, Pārresoru koordinācijas centra skatījumā, nozaru politikām jau sākotnēji ir atšķirīgi mērķi⁴¹⁶.

Kādas darbības sociālās iekļaušanas jomas uzraudzībai veic Ekonomikas ministrija, uzraugot Reformu programmu “ES 2020”?

Lai gan viena no Pārresoru koordinācijas centra funkcijām⁴¹⁷ ir uzraudzīt un koordinēt arī to nacionālā līmeņa attīstības plānošanas dokumentu īstenošanu, kuri ir saistīti ar Latvijas dalību ES, un Latvijas izvirzītais mērķis līdz 2020.gadam samazināt nabadzības riskam pakļauto un/vai zemas darba intensitātes mājāsaimniecībās dzīvojošo personu skaitu līdz 21% vai novēršot nabadzības risku 121.tūkst. iedzīvotāju atbilstoši ES prasībām ir noteikts izstrādātajā Reformu programmā “ES 2020”, tomēr pašlaik kā atbildīgā par Reformu programmas “ES 2020” izstrādi un tās izpildes koordināciju ir noteikta Ekonomikas ministrija.

Revidenti vērs uzmanību, ka laikā no 2004. līdz 2010.gadam, kad saskaņā ar Lisabonas stratēģiju⁴¹⁸ Latvijai bija jā sagatavo nacionālie rīcības plāni nabadzības un sociālās atstumtības mazināšanai⁴¹⁹, par to izstrādi un izpildes koordināciju bija atbildīga Labklājības ministrija.

Atbilstoši EK prasībām Ekonomikas ministrija katru gadu sagatavo Reformu programmas “ES 2020” progresa ziņojumus.

Saskaņā ar Ekonomikas ministrijas sniegto informāciju, lai sagatavotu ziņojumu, tā, tāpat kā Pārresoru koordinācijas centrs attiecībā uz NAP2020, pieprasa no atbildīgajām ministrijām informāciju par paveikto – izstrādātajiem politikas plānošanas dokumentiem un/vai izmaiņām normatīvajā regulējumā. Sniegtās informācijas kvalitāte, apjoms un atbilstība plānotajiem pasākumiem ir katras ministrijas atbildība.

Revīzijā, iepazīstoties ar sagatavotajiem ziņojumiem⁴²⁰ attiecībā uz izvirzīto mērķi nabadzības mazināšanai, ir konstatēts, ka tajos, pamatojoties uz EU-SILC apsekojumu, tiek analizēti vairāki rādītāji, tajā skaitā nabadzības riska indekss sadalījumā pa iedzīvotāju grupām. Piemēram, 2013.gada progresa ziņojumā ir norādīts, ka strādājošo nabadzības riska indekss ir samazinājies, bet tas ir pieaudzis pensijas vecuma personām un nepilnajām ģimenēm, kurās viens no vecākiem audzina bērnus. 2016.gada progresa ziņojumā ir norādīts, ka, ņemot vērā augsto nabadzības vai sociālās atstumtības risku pensijas vecuma iedzīvotājiem, ir veikti vairāki pasākumi, lai paaugstinātu pensionāru ienākumu līmeni.

Tomēr, lai gan, balstoties uz EU-SILC apsekojuma datiem, tiek norādīts uz izmaiņām nabadzības riskam pakļauto iedzīvotāju grupās, ziņojumos iekļautie galvenie nabadzības mazināšanas mērķa sasniegšanas riski ir identiski jau piecus gadus, t.i.:

- ✓ liels neformālās ekonomikas sektors, kas atstāj negatīvu ietekmi uz tajā nodarbināto sociālās aizsardzības līmeni sociālā riska iestāšanās gadījumā, ilgtermiņā tas palielina slogu uz valsts un pašvaldību izdevumiem sociālajai aizsardzībai;
- ✓ augsts nodarbināto, kas valsts sociālās apdrošināšanas obligātās iemaksas veic no ienākumiem līdz minimālai darba algai (aptuveni 30%), īpatsvars. Tas nākotnē negatīvi ietekmēs šo personu ienākumu aizvietošanas līmeni pēc pensionēšanās;
- ✓ augsts mājāsaimniecību parādu līmenis (patēriņa kredīti, kredīts par mājokli, parāds par komunālajiem maksājumiem), kā rezultātā arī iedzīvotāji ar vidējiem vai relatīvi augstiem ienākumiem var nonākt sociālās palīdzības saņēmēju lokā.

Lai gan progresa ziņojumos, pamatojoties uz nozaru ministriju sniegto informāciju, tiek norādīti arī pasākumi, kas tiek veikti galvenajos politikas virzienos, attiecībā uz nabadzības mazināšanu lielākajai daļai pasākumu netiek norādīta to ietekme uz mērķa sasniegšanu, t.i., vai un kā ietvertais pasākums ir ietekmējis izvirzīto mērķi nabadzības mazināšanai.

Revīzijā Ekonomikas ministrija norādīja, ka, gatavojot progresa ziņojumus, tās rīcībā nemaz nav atbilstošu rīku, lai novērtētu īstenoto pasākumu ietekmi. Ietekme uz īstenotajiem pasākumiem tiek norādīta tikai tad, ja par to ir veikts atsevišķs pētījums.

No minētā secināms, ka attiecībā uz nabadzības mazināšanu, uzraugot augstākajos attīstības plānošanas dokumentos izvirzīto mērķu sasniegšanu, Pārresoru koordinācijas centrs un Ekonomikas ministrija galvenokārt apkopo informāciju no EU-SILC apsekojuma un atbildīgo ministriju sniegto informāciju par attiecīgajā periodā veiktajiem pasākumiem, nevērtējot to ietekmi, tajā skaitā vai situācija ir mainījusies tieši šo pasākumu rezultātā un kas vēl būtu nepieciešams.

Lai gan tiesību akti⁴²¹ paredz iespēju, gatavojot šos ziņojumus, aktualizēt gan rādītājus, gan pasākumus, tomēr tas netiek darīts, pamatojot, ka atbildība ir nozaru politiku līmenī.

Kādas darbības sociālās iekļaušanas politikas koordinācijā un uzraudzībā veic Labklājības ministrija?

Ņemot vērā, ka faktiski sociālās iekļaušanas politika tiek īstenota vairāku nozaru politiku līmenī, no kurām nabadzības mazināšanas jomā galvenā loma ir Labklājības ministrijai, revīzijā ir vērtēts, kādas ir Labklājības ministrijai noteiktās funkcijas sociālās iekļaušanas politikas koordinācijai un uzraudzībai.

Vienotas sociālās iekļaušanas politikas koordinācija Labklājības ministrijai ir noteikta, sākot ar 12.09.2009.⁴²² Līdz tam Labklājības ministrijai bija uzdots izstrādāt vienotu valsts politiku sociālās atstumtības mazināšanai⁴²³.

Lai gan normatīvajos aktos⁴²⁴ nav noteikts, kādas darbības ietver politikas koordinācija, Labklājības ministrija iekšējos tiesību aktos⁴²⁵ ir definējusi šādus uzdevumus, kas tai ir jāveic sociālās iekļaušanas jomā:

- ✓ veikt padziļinātu situācijas analīzi par sociālās atstumtības tendencēm, cēloņsakarībām, citu nozaru politiku un iniciatīvu ietekmi uz sociālo iekļaušanu;
- ✓ organizēt politikas mērķu identificēšanu un indikatoru noteikšanu, politikas rezultātu un to rādītāju uzkrāšanu;
- ✓ izstrādāt politikas plānošanas dokumentus un tiesību aktu projektus sociālās iekļaušanas jomā;
- ✓ identificēt un uzskaitīt sociālās atstumtības riskam pakļautās grupas, noteikt kvalitatīvos un kvantitatīvos indikatorus;
- ✓ veikt nabadzības un sociālās atstumtības situācijas raksturojošo rādītāju apkopošanu un analīzi nacionālo attīstības plānošanas dokumentu, ES un starptautisko ziņojumu izstrādei;
- ✓ nodrošināt statistikas analīzi un statistiskās informācijas uzkrāšanu un regulāru aktualizāciju;
- ✓ piedalīties valsts budžeta projekta izstrādē izveidotās politikas īstenošanai;
- ✓ piedalīties citu valsts pārvaldes iestāžu gatavoto attīstības plānošanas dokumentu, tiesību aktu un citu dokumentu projektu izstrādē sociālās iekļaušanas jomā;

- ✓ nodrošināt **Sociālās iekļaušanas politikas koordinācijas komitejas** darba organizāciju;
- ✓ sekmēt zinātniski pētnieciskā darba veikšanu sociālās iekļaušanas un personu ar invaliditāti vienlīdzīgu iespēju jomā;
- ✓ veikt sociālās iekļaušanas politikas īstenošanas pārraudzību.

Tomēr revīzijā secināts, ka faktiski Labklājības ministrija nemaz neveic visas definētās darbības (*piemēram, skat. revīzijas ziņojuma [1.nodaļu](#) par nepilnībām nabadzības un sociālās atstumtības riskam pakļauto iedzīvotāju grupu un to vajadzību definēšanā*).

Faktiski tās darbību sociālās iekļaušanas jomas koordinācijā un uzraudzībā nosacīti var iedalīt divās daļās.

Pirmkārt, kopējās sociālās iekļaušanas politikas koordinācija, kas tiek īstenota:

- ✓ **definējot politikas mērķi un sasniedzamo rezultātu** – tā kā sociālās iekļaušanas jomai nav izstrādāts politikas plānošanas dokuments, pašlaik politikai izvirzītais mērķis un sasniedzamais rezultāts ir definēts tikai Labklājības ministrijas mājaslapā⁴²⁶ – *samazināt nabadzību un ienākumu nevienlīdzību*, paredzot, ka īstenotās politikas rezultātā līdz 2020.gadam nabadzības riskam pakļauto personu un/vai zemas darba intensitātes mājāsaimniecībās dzīvojošo personu skaits samazinās par 121 tūkst. jeb līdz 21%;

Definētais rezultāts sakrīt ar Reformu programmu “ES 2020”, bet atšķiras no NAP2020, jo NAP2020 sasniedzamie rezultāti nabadzības mazināšanai ir definēti tikai konkrētu mērķgrupu griezumā – attiecībā uz strādājošajiem vecuma grupā no 18 līdz 64 gadiem; ģimenēm, kurās viens pieaugušais audzina bērnus; mājāsaimniecībām, ko veido divi pieaugušie un trīs un vairāk apgādībā esoši bērni; nabadzības riska indekss bērniem (0–17) kopumā.

- ✓ **definējot un apkopojot noteiktos rezultatīvos rādītājus** – Labklājības ministrijas mājaslapā ir publicēta informācija par sociālās iekļaušanas jomas galvenajiem politikas rezultatīvajiem rādītājiem. Tie ietver Reformu programmā “ES 2020” definēto politikas rezultātu, kas sakrīt ar Labklājības ministrijas definēto politikas rezultātu, kā arī daļu no ES definētajiem rādītājiem, kas atbilstoši vienotajai metodoloģijai tiek iegūti EU-SILC apsekojumā, lai salīdzinātu situāciju starp ES dalībvalstīm:

Rādītājs	2015	2016	2017
Nabadzības riskam pakļauto personu un/vai zemas darba intensitātes mājāsaimniecībās dzīvojošo personu īpatsvars, %	23,1	23,4	24,6
Nabadzības riskam pakļauto personu un/vai zemas darba intensitātes mājāsaimniecībās dzīvojošo iedzīvotāju skaits (tūkst. personas)	449	449	470
Nabadzības riska indekss (pavisam), %	21,8	22,1	23,3
Nabadzības riska indekss (vīrieši), %	19,4	19,1	20,4
Nabadzības riska indekss (sievietes), %	23,9	24,6	25,8
Nabadzības riska indekss pirms sociālajiem transfertiem (pavisam), %	40,2	39,9	39,1
Nabadzības riska indekss pirms sociālajiem transfertiem (vīrieši), %	37,1	36,2	35,4
Nabadzības riska indekss pirms sociālajiem transfertiem (sievietes), %	42,8	42,9	42,9
Iedzīvotāju īpatsvars, kas pakļauti nabadzības riskam vai sociālajai atstumtībai, %	28,5	28,2	28,4
Vīriešu īpatsvars, kas pakļauti nabadzības riskam vai sociālajai atstumtībai, %	26,0	24,9	25,2
Sieviešu īpatsvars, kas pakļauti nabadzības riskam vai sociālajai atstumtībai, %	30,6	31,1	31,1
Džini koeficients, %	34,5	34,5	35,6
S80/S20 kvintīlu attiecību indekss (%)	6,2	6,3	6,8

Avots: Labklājības ministrijas mājaslapa⁴²⁷.

Revidenti vērš uzmanību, ka rādītāji, kas tiek apkopoti jomas uzraudzībai, neietver NAP2020 definētos rezultatīvos rādītājus attiecībā uz konkrētām mērķgrupām, kā arī tos rādītājus, kas papildus NAP2020 ir ietverti arī nozaru un jomu attīstības plānošanas dokumentos, piemēram, ANO Konvencijas par personu ar invaliditāti tiesībām īstenošanas pamatnostādņēs 2014.–2020.gadam definēto personu ar invaliditāti nabadzības riska līmeni, nodokļu politikā definētos rādītājus ienākumu nevienlīdzībai, kas ir cieši saistīti ar nabadzības mazināšanu.

- ✓ **vadot Sociālās iekļaušanas politikas koordinācijas komiteju,** kas ir koordinējošā institūcija sociālās iekļaušanas politikas jomā, kuras mērķis ir *veicināt ministriju, nevalstisko organizāciju, sociālo partneru, pašvaldību reģionālo attīstības aģentūru un citu iesaistīto pārstāvju sadarbību un līdzdalību, lai sekmētu sociālās iekļaušanas politikas īstenošanu, pārraudzību un pilnveidošanu*⁴²⁸.

Komiteja ir izveidota 2007.gadā, aizstājot iepriekšējo – Nacionālā rīcības plāna nabadzības un sociālās atstumtības mazināšanai īstenošanas pārraudzības komiteju, kas darbojās no 2004.gada;

- ✓ pasūtīt pētījumus, tajā skaitā ikgadējo nabadzības un sociālās atstumtības mazināšanas rīcībpolitikas izvērtējumu.

Otrkārt, uz sociālās iekļaušanas jomu ir attiecināmas arī Labklājības ministrijas darbības, kas tiek veiktas, īstenojot Labklājības ministrijas atbildībā esošo ar sociālo iekļaušanu saistīto jomu vadību. Tās ietver šo jomu attīstības plānošanas dokumentu un normatīvo aktu izstrādi (tajā skaitā MIL Konceptijas un MIL Plāna izstrādi utt.), informācijas gatavošanu dažādām institūcijām (gan ES, gan Pārresoru koordinācijas centram un Ekonomikas ministrijai par NAP2020 un Reformu programmas “ES 2020” uzraudzību u.c.), kā arī ar sociālo iekļaušanu saistīto jomu datu apkopošanu un analīzi, lai izstrādātu un uzraudzītu attiecīgās politikas.

Labklājības ministrija apkopo tikai EU-SILC rādītājus. Turklāt, tā kā informācija tiek iegūta no EU-SILC apsekojuma, dati tiek publicēti ar nobīdi

Vai un kādas darbības sociālās iekļaušanas politikas koordinēšanā veic Sociālās iekļaušanas politikas koordinācijas komiteja?

Tā kā Sociālās iekļaušanas politikas koordinācijas komiteja (turpmāk – Komiteja) pašlaik ir vienīgais instruments, lai sociālo iekļaušanu kā atsevišķu politiku koordinētu starpnozaru ietvarā, revīzijā ir analizēts, vai tās faktiskā darbība nodrošina kopējo jomas uzraudzību.

Saskaņā ar nolikumu⁴²⁹ Komitejai ir šādi uzdevumi:

- ✓ līdz 2015.gadam – izvērtēt Nacionālo sociālās iekļaušanas plānu un koordinēt tajā ietvertu uzdevumu īstenošanas pārraudzību;

Līdz 2010.gadam Komiteja uzraudzīja Lisabonas stratēģijai pakārtotus Nacionālos rīcības plānus nabadzības un sociālās atstumtības mazināšanai⁴³⁰, bet līdz 2015.gadam – Nacionālos sociālos

ziņojumus⁴³¹, kas ietvēra informāciju par nabadzības un sociālās atstumtības situāciju valstī un bija pakārtoti Reformu programmai “ES 2020”. No 2015.gada informācija par nabadzības un sociālās atstumtības situāciju valstī tika iekļauta tikai Ekonomikas ministrijas sagatavotajos Reformu programmas “ES 2020” progresā ziņojumos.

- ✓ sniegt informāciju par sociālās iekļaušanas jomas aktualitātēm;
- ✓ veikt citas ar sociālās iekļaušanas politikas attīstību un pilnveidošanu saistītās darbības;
- ✓ sākot ar 2015.gadu, konsultatīvi uzraudzīt ES projekta⁴³² ietvaros izstrādājamus pētījumus⁴³³.

2019.gadā Komitejas sastāvā kopā bija iekļauti 27 pārstāvji no nozaru ministrijām, tajā skaitā no Labklājības ministrijas, reģionālajām pašvaldību attīstības aģentūrām un nevalstiskajām organizācijām, Latvijas Pašvaldību savienības, CSP, Saeimas Sociālo un darba lietu komisijas, Valsts policijas Galvenās kārtības policijas pārvaldes, kā arī sociālie partneri.

Revīzijā, izskatot Komitejas protokolus, ir konstatēts, ka aktīvs darbs Komitejā notika galvenokārt 2007. un 2008.gadā, kad, izskatot konkrētu dokumentu, sēdēs tika izvirzīti un apspriesti arī priekšlikumi un pieņemti lēmumi par turpmākām darbībām un atbalstāmiem priekšlikumiem.

Piemēram, 18.06.2008. sēdē bija iekļauts jautājums par Nacionālā sociālās iekļaušanas plāna (2006–2008) īstenošanas gaitu 2007.gadā. Šajā sēdē ministriju pārstāvji sniedza informāciju par paveikto 2007.gadā. Sēdē tika sniegta informācija, ka pēc iepriekšējās sēdes ar visiem komitejas locekļiem tika saskaņoti precizētie prioritārie uzdevumi Nacionālajā sociālās iekļaušanas plānā (2008–2010), izvirzot trīs prioritāros virzienus sociālās iekļaušanas jomā 2008.–2010.gadam: sekmēt efektīvāku līdzdalību un integrāciju darba tirgū; uzlabot ienākumu atbalsta sistēmas; sekmēt pieejamību kvalitatīviem pakalpojumiem.

Sākot no 2009.gada, lai gan Komitejā tiek izskatīti jautājumi, kas saistīti ar nabadzības, ienākumu nevienlīdzības un sociālās atstumtības situāciju valstī (*Komitejas locekļi tiek iepazīstināti ar nabadzības mazināšanas un sociālās iekļaušanas saistītiem jautājumiem, sēdēs notiek diskusijas, kā arī tiek izteikti aicinājumi iesniegt viedokļus un priekšlikumus rakstveidā*), trūkst atgriezeniskās saites – sēdēs netiek sniegta informācija, kādi priekšlikumi un viedokļi ir saņemti un vai tie ir ņemti vērā. Piemēram, Komitejas sēdēs tika pieņemti šādi lēmumi:

- ✓ 2009.gadā – sniegt priekšlikumus par Eiropas gada (2010) aktivitātēm, kas neprasa papildu finanšu līdzekļu nodrošināšanu;
- ✓ 2013.gadā – iesniegt viedokļus un priekšlikumus rakstveidā par minimālās darba algas paaugstināšanas un nepaaugstināšanas riskiem un iespējām;
- ✓ 2015.gadā – Komitejas pārstāvjiem iepazīties ar Nacionālo sociālo ziņojumu (2015) un sniegt viedokli par uzdotajiem jautājumiem u.c.

Revīzijā nav konstatēts, ka Komitejas sēdēs tiek izskatīti Ekonomikas ministrijas gatavotie progresā ziņojumi par Reformu programmas “ES 2020” izpildi, lai gan to ietvaros katru gadu ir jānovērtē sasniegtais nabadzības mazināšanā, kā arī EK sagatavotie ziņojumi par Latviju.

2011.gadā vienā no Komitejas sēdēm⁴³⁴ tika ierosināts diskutēt par vienota nacionāla līmeņa dokumenta nepieciešamību, kas definētu problēmas, ietvertu attiecīgo sociālo grupu sociālās iekļaušanas rezultātīvos rādītājus, norādot, ka valstī nepastāv nacionāla līmeņa dokuments, kurā ir definētas sociāli mazaizsargātas iedzīvotāju grupas. Lai gan diskusijās tika uzsvērts, ka šādam dokumentam būtu jābūt un ka tas ir nozīmīgs politikas īstenošanai, tajā skaitā pretendējot uz ES finanšu instrumentiem, tomēr netika pieņemts lēmums par šāda dokumenta izstrādi.

Pozitīvi ir vērtējams tas, ka Komitejas locekļi tiek iepazīstināti ar aktuālo informāciju sociālās iekļaušanas jomā, tajā skaitā ar jaunajām likumdošanas iniciatīvām dažādās nozarēs, labās prakses piemēriem, kā arī konsultatīvi uzrauga pētījumus, kas ir veikti sociālās iekļaušanas jomā. Tomēr sniegtā informācija galvenokārt tiek pieņemta tikai zināšanai, jo Komiteja nevar pieņemt lēmumus un dot uzdevumus turpmākām darbībām sociālās iekļaušanas politikas jomā un sniegt politikas īstenošanā iesaistītajām institūcijām saistošus uzdevumus.

Vai Labklājības ministrijas pasūtītie ikgadējie nabadzības un sociālās atstumtības mazināšanas rīcībpolitikas izvērtējumi tiek izmantoti politikas uzraudzībā?

2014.–2020.gada ES plānošanas periodā Labklājības ministrija īsteno projektu “Iekļaujoša darba tirgus un nabadzības risku pētījumi un monitorings”⁴³⁵, kura ietvaros laikā no 07.12.2015. līdz 31.12.2022. par kopējo summu 328 312 euro⁴³⁶ ir plānots veikt **septiņus** ikgadējus nabadzības un sociālās atstumtības mazināšanas rīcībpolitikas izvērtējumus ar mērķi:

- ✓ veikt nabadzības un sociālās atstumtības situāciju raksturojošo statistikas un apsekojumu datu analīzi kontekstā ar tām rīcībpolitikām un īstenotajiem politikas pasākumiem, kuru mērķis ir nabadzības, sociālās atstumtības vai ienākumu nevienlīdzības mazināšana;
- ✓ izvērtēt, vai iniciētās un ieviestās politikas sniedz pietiekamu un mērķētu ieguldījumu nabadzības un sociālās atstumtības mazināšanā, izstrādājot secinājumus un sniedzot priekšlikumus rīcībpolitiku izmaiņām.

Līdz 2019.gada beigām pasūtītie un veiktie ikgadējie nabadzības un sociālās atstumtības mazināšanas rīcībpolitikas izvērtējumi

Pētījuma datums	Periods, par kuru tika veikts pētījums	Pētījuma cena, euro	Pētījumā padziļināti izvērtētā tēma
05.12.2017. publicēts pirmais pētījums ⁴³⁷	2012–2014	30 000	Rīcībpolitikas, kas vērsta uz mājāsaimniecību/personu aizsardzību vai atbalstu parādsaistību gadījumā, izvērtējums
19.06.2019. publicēts otrais un trešais apvienotais pētījums ⁴³⁸	2015–2016	70 906	Nevienlīdzība veselības aprūpē un mājokļa pieejamības jomā
06.11.2019. noslēgts līgums ⁴³⁹ par ceturtno pētījuma izstrādi	2017	41 500	Nevienlīdzība sabiedriskā transporta pieejamības jomā

Revidenti atzinīgi vērtē Labklājības ministrijas īstenoto iniciatīvu – pasūtīt ikgadējus nabadzības un sociālās atstumtības mazināšanas rīcībpolitikas izvērtējumus. **Tomēr pastāv risks, ka pašlaik tajos iekļautais saturs ir tikai informatīvs, jo izvirzītie mērķi – novērtēt ieviestās rīcībpolitikas un sniegt priekšlikumus to izmaiņām – tiek sasniegti tikai daļēji.**

Tā kā šie izvērtējumi tiek izstrādāti ar vairāku gadu nobīdi – 05.12.2017. ir publicēts pētījums par laiku no 2012. līdz 2014.gadam, bet 19.06.2019. – par laiku no 2015. līdz 2016.gadam –, vairums pētījumos sniegto rekomendāciju jau ir apzinātas un pat tiek īstenotas. Piemēram, 05.12.2017. publicētajā pētījumā ir ietvertas šādas problēmas un risinājumi:

- ✓ apgādnieka zaudējuma pensijas minimālais apmērs, kas ir noteikts valsts sociālā nodrošinājuma pabalsta apmērā – 64,03 euro, ir zemāks par Ministru kabineta noteikto⁴⁴⁰ minimālo uzturlīdzekļu apmēru, kādu ir pienākums nodrošināt bērna vecākam. Tāpēc to ir nepieciešams paaugstināt atbilstoši minimālo uzturlīdzekļu apmēram: bērniem līdz septiņu gadu vecumam – 25% apmērā no valstī noteiktās minimālās darba algas, bet no septiņiem gadiem – 30%, attiecīgi līdz 95 euro un 114 euro⁴⁴¹;

Revidenti norāda, ka jau 01.04.2017.⁴⁴² ir paaugstināts apgādnieka zaudējuma pensijas, atlīdzības par apgādnieka zaudējumu un valsts sociālā nodrošinājuma apgādnieka zaudējuma gadījumā minimālais apmērs, nosakot to bērnam līdz septiņu gadu vecuma sasniegšanai – 92,50 euro, bērnam ar invaliditāti kopš bērnības – 106,72 euro, bet bērnam no septiņu gadu vecuma – 111,00 euro.

- ✓ pašvaldībās nav vienotas pieejas un kritēriju maznodrošinātas ģimenes (personas) statusa piešķiršanai, radot nevienlīdzīgu situāciju dažādu pašvaldību iedzīvotājiem. Tāpēc ir nepieciešams pilnveidot kritērijus maznodrošinātas ģimenes (personas) statusa piešķiršanai, kā arī rosināt pašvaldības saistošajos noteikumos iekļaut precizējumus saistībā ar pieļaujamajām iedzīvotāju parādsaistībām, kredītmaksājumu apmēriem vai attiecīgā kredīta mērķiem (piemēram, hipotekārais kredīts vienīgā mājokļa iegādei, kredīts mājokļa remontam, kredīts veselības aprūpes pakalpojumiem (operācija, zobārstniecības pakalpojumi, protezēšana u.tml.)), kas tiek ņemti vērā, nosakot attiecīgo statusu⁴⁴³;

Valsts kontrole jau 07.01.2015. publiskotajā likumības revīzijas ziņojumā “Pašvaldību sniegtās sociālās palīdzības tiesiskums un efektivitāte” norādīja uz šo problēmu, sniedzot Labklājības ministrijai ieteikumu izvērtēt iespēju noteikt maznodrošinātas ģimenes (personas) statusa piešķiršanas kritērijus, tā nodrošinot, ka ģimenēm (personām) ar līdzvērtīgu ienākumu un materiālo stāvokli ir tiesības saņemt līdzvērtīgu sociālo atbalstu.

- ✓ identificētajai problēmai – māsaimniecības ar zemu darba intensitāti pakļautas augstiem nabadzības un sociālās atstumtības riskiem kā risinājums ir norādīts ieviest mentora pakalpojumu, kas individuāli strādā ar personām, lai motivētu izglītoties, uzlabot kvalifikāciju, apgūt darba tirgum nepieciešamās prasmes⁴⁴⁴.

Piedāvātais risinājums “motivācijas programma darba meklēšanai un sociālā mentora pakalpojumi ilgstošajiem bezdarbniekiem” tiek ieviests jau no 22.08.2015. ESF projekta “Ilgstošo bezdarbnieku aktivizācijas pasākumi” ietvaros⁴⁴⁵, savukārt no 12.09.2017.⁴⁴⁶ tas ir papildināts ar motivācijas programmu darba meklēšanai un sociālā mentora pakalpojumiem bezdarbniekiem ar invaliditāti.

Revīzijā Labklājības ministrija skaidroja, ka pētījumi tiek veikti ar laika nobīdi, jo tajā analizējamie EU-SILC apsekojuma dati gan Labklājības ministrijai, gan pētniekiem ir pieejami ne ātrāk kā divus gadus pēc apsekojuma veikšanas (piemēram, apsekojums tiek veikts 2017.gadā, datu apkopošana 2018.gadā, bet Centrālā statistiskās pārvalde datus publicē 2019.gada februārī). Politikas izmaiņu ietekme nabadzības riska rādītājos arī parādās ar nobīdi, nevis uzreiz. Tāpēc šī laika nobīde nepadara izvērtējumus par nevajadzīgiem: pat tad, ja tiek iegūtas rekomendācijas, kas jau daļēji tiek ieviestas, tas apliecina, ka politikas veidotāju jau iepriekš izdarītie secinājumi sakrīt ar pētnieku padziļinātajā analizē balstītajiem secinājumiem.

Tomēr revidenti nav guvuši apstiprinājumu, ka izvērtējumos sniegtie ieteikumi, vismaz par revidējamo posmu, ir izmantoti arī tālāk, uzsākot darbības to ieviešanai.

To uzskatāmi apliecina rīcībpolitikas izvērtējumos identificētā problēma uz datu neesamību un/vai to nepilnīgumu attiecībā par nabadzības riskam pakļautajām iedzīvotāju grupām.

Lai gan viens no pētījumu uzdevumiem bija veikt raksturojošo datu kvalitātes analīzi, kā arī identificēt, kuri no datiem turpmāk būtu izmantojami rīcībpolitikas ietekmes izvērtēšanai ienākumu palielināšanas, nabadzības, sociālās atstumtības jomā un kāda papildus datu vākšana šim nolūkam būtu nepieciešama, jau 2017.gadā pētījumā par 2012.–2014.gadu tika sniegts priekšlikums, ka ir nepieciešams ieviest papildu jautājumus EU-SILC apsekojumā, lai EU-SILC dati būtu izmantojami gan rīcībpolitiku plānotājiem, gan pētniekiem, kā arī katru gadu sagatavot datu griezumu tabulas (krustotās tabulas) no neanonimizētiem datiem, izveidojot specifiskus griezumus u.c.

Savukārt 2019.gadā publicētajā pētījumā pētnieki arvien norāda, ka, lai gan EU-SILC apsekojums ļauj novērtēt nabadzības indikatorus sabiedrībā kopumā, informāciju par šaurākām specifiskām mērķgrupām, kuras var tikt pakļautas nabadzības riskam (piemēram, noteiktas etniskās grupas, ieslodzītie un no ieslodzījuma vietām atbrīvotās personas, bezpajumtnieki, cilvēku tirdzniecības upuri, no psihoaktīvām vielām atkarīgās personas), apsekojums iegūt neļauj⁴⁴⁷. Tāpēc pētījumā netiek analizēta nabadzības un sociālās atstumtības situācija šīm grupām. Turklāt noteiktas mērķgrupas var būt gan VSAA, gan pašvaldību sociālās palīdzības un pakalpojumu saņēmējas, bet valstī nav iespējams iegūt vienotu pārskatu no abiem resursiem.

Revidenti vērs uzmanību, ka Labklājības ministrijas rīcībā ir valsts informācijas sistēma LabIS, kurā ir iespējams sagatavot šādus pārskatus, ko revidenti arī izmantoja šīs revīzijas veikšanas gaitā (skat. šī ziņojuma 3.nodaļas sadaļu [“Personu ar invaliditāti vienlīdzīgu iespēju politika”](#)).

To, ka Labklājības ministrijai, koordinējot sociālās iekļaušanas politiku, nav pieejami pilnīgi dati, kas ļauj gūt informāciju par kopējo valsts un pašvaldību nodrošināto sociālo atbalstu, jau vairākās revīzijās ir konstatējusi arī Valsts kontrole.

Vai Labklājības ministrijai, koordinējot sociālās iekļaušanas politiku, ir pieejami pilnīgi un aktuāli dati?

Viens no būtiskiem datu avotiem sociālās drošības jomā ir pašvaldību Labklājības ministrijai sniegtie valsts statistikas pārskati, kuros atbilstoši Ministru kabineta noteikumiem⁴⁴⁸ tiek iekļauta statistiskā informācija par:

- ✓ pašvaldību nodrošinātajiem sociālajiem pakalpojumiem;
- ✓ sniegto sociālo palīdzību, kas ietver sevī gan ienākumu testētos pašvaldības sociālās palīdzības pabalstus, gan pašvaldības sociālās palīdzības pabalstus, kurus piešķir bez ģimenes (personas) ienākumu testēšanas, piemēram, piešķirtie pabalsti krīzes situācijā, kā arī citos ārējos tiesību aktos noteiktos pašvaldības pabalstus – sociālās garantijas bāreņiem un audžuģimenēm;
- ✓ citiem sociāliem pabalstiem, kas neatbilst sociālās palīdzības definīcijai⁴⁴⁹ un tiek piešķirti kā pašvaldības brīvprātīgā iniciatīva autonomu funkciju izpildei⁴⁵⁰. Informācija par sniegto pabalstu apmēru ir norādīta pārskata 4.sadaļā *“Pašvaldības budžeta izdevumi sociālā atbalsta pasākumiem” kodā 413 “Citi atbalsta pasākumi un kompensācijas iedzīvotājiem”*.

Labklājības ministrija norāda⁴⁵¹, ka pašvaldību valsts statistikas pārskatos sniegtā informācija ir nozīmīga valstiskā līmenī, to izmanto politikas veidošanā un esošās politikas ieviešanas uzraudzībā, tajā skaitā sniedzot nepieciešamo informāciju starptautiskajām organizācijām⁴⁵² un CSP, lai nodrošinātu statistiku

par sociālo aizsardzību valstī atbilstoši Eiropas integrētās sociālās aizsardzības statistikas sistēmas (ESSPROS – *European System of Integrated Social Protection Statistics*) metodoloģijai.

ESSPROS⁴⁵³ ir izstrādāta, lai nodrošinātu starptautiski salīdzināmu statistisko informāciju par sociālās aizsardzības organizāciju, tās pašreizējo stāvokli un attīstību ES dalībvalstīs. ESSPROS aptver informāciju par sociālās aizsardzības pabalstiem, ieņēmumiem un izdevumiem, pensiju saņēmējiem un neto izdevumiem sociālās aizsardzības pabalstiem.

Revīzijā, salīdzinot valsts statistikas pārskatos norādītos izdevumus brīvprātīgo iniciatīvu izpildei ar pašvaldību budžeta datiem izlasē iekļautai 21 pašvaldībai, ir konstatēts, ka 2018.gadā valsts statistikas gada pārskatos iekļautie izdevumi brīvprātīgo iniciatīvu izpildei **tikai par 21 pašvaldību** ir norādīti **par 4,303 milj. euro** jeb **96%** lielākā apmērā nekā budžeta datos.

Piemēram, pēc Valsts kontroles pārbaudēm Gulbenes novads ir veicis labojumus, izdevumus brīvprātīgo iniciatīvu izpildei valsts statistikas pārskatā samazinot sešas reizes – no 2,719 milj. euro uz 434 395 euro.

Labklājības ministrija 2020.gadā veica labojumus arī mājaslapā publicētajā informācijā⁴⁵⁴. Revidenti vērš uzmanību, ka, lai gan izmaiņas valsts statistikas pārskatā kodā 413 ir būtiskas un izdevumi ir samazināti par 10,5%, Labklājības ministrija nav norādījusi, ka ir veikti valsts statistikas pārskata labojumi.

Analizējot kļūdu iemeslus, revidenti secina, ka būtiskas atšķirības veidojas šādu iemeslu dēļ.

Pirmkārt, saskaņā ar revīzijā veiktās aptaujas rezultātiem 90% pašvaldību valsts statistikas gada pārskatus sagatavo manuāli vai daļēji manuāli no vairākiem informācijas avotiem, un tas rada kļūdu riskus.

Lai gan visām 119 pašvaldībām sociālo pabalstu uzskaitē ir pieejama Sociālās sfēras procesu pārvaldības lietojumprogramma SOPA⁴⁵⁵, kuras viena no funkcijām ir arī pašvaldību valsts statistikas gada un mēneša pārskatu automātiskā ģenerēšana, revīzijā ir konstatēts, ka ne visas pašvaldības pārskatu ģenerēšanai izmanto SOPA funkcionalitāti vai arī izmanto to tikai daļēji, jo ne visi pašvaldības piešķirtie pabalsti, par kuriem informācija ir jānorāda valsts statistikas gada pārskatā, tiek uzskaitīti lietojumprogrammā SOPA. Tāpēc, sagatavojot pārskatus manuāli vai daļēji manuāli no vairākiem informācijas avotiem, valsts statistikas pārskatos netiek iekļauta pilna informācija, piemēram:

Alūksnes novads 2018.gada valsts statistikas pārskatā nav iekļāvis informāciju par bērna piedzimšanas pabalstu, svētku pabalstu jaundzimušajiem un svētku pabalstu 100 un vairāk gadu sasniegušām personām, jo tos administrē pašvaldības dzimtsarakstu nodaļa;

Apes novadā brīvprātīgās iniciatīvas atbalsta veids “Dāvanu kartes jaundzimušajiem” statistikas pārskatā netiek iekļauts, jo tas tiek uzskaitīts funkcionālajā kategorijā “Pārējās tieslietu iestādes”⁴⁵⁶, nevis funkcionālajā kategorijā “Sociālā aizsardzība”, jo atbalstu administrē pašvaldības dzimtsarakstu nodaļa.

Otrkārt, pašvaldības nav izveidojušas SOPA kodu klasifikatoru atbilstoši sociālo pabalstu būtībai. Lai lietojumprogrammā SOPA varētu pareizi sagatavot valsts statistikas pārskatu, ir nepieciešams pareizi tos klasificēt atbilstoši saistošajos noteikumos paredzētajai pabalsta būtībai (sociālās palīdzības pabalsts, pašvaldības brīvprātīgās iniciatīvas pabalsts u.c.), katram pabalstam piešķirot noteiktu valsts statistikas pārskata kodu SOPA izveidotajā kodu klasifikatorā. Veicot revīzijā iesniegto lietojumprogrammas SOPA datu analīzi, revidenti konstatēja, ka 2018.gadā:

- ✓ 24% pašvaldību SOPA nav norādījušas statistikas pārskata kodus izmaksātajiem pabalstiem⁴⁵⁷;

- ✓ sešas pašvaldības⁴⁵⁸, lai gan valsts statistikas pārskatā ir norādījušas izdevumus kodā 413 “Citi atbalsta pasākumi un kompensācijas iedzīvotājiem”, lietojumprogrammā SOPA pabalstus uz šo kodu nav attiecinājušas.

Treškārt, datu pareizību ietekmē arī tas, ka pašvaldībām nav izpratnes par to, kā grāmatvedībā un valsts statistikas pārskatos uzrādīt nodrošināto atbalstu:

- ✓ pabalsti, kas pēc būtības ir pašvaldības brīvprātīgā iniciatīva, gan grāmatvedības uzskaitē, gan valsts statistikas gada pārskatā kļūdaini tiek uzrādīti kā sociālā palīdzība, savukārt sociālās palīdzības pabalsti – kā brīvprātīgās iniciatīvas pabalsti. Piemēram:

Apbedīšanas pabalsts Auces, Vaiņodes un Zilupes novadā tiek uzskaitīts kā pārējā sociālā palīdzība EKK 6259 un valsts statistikas pārskatā tiek iekļauts sociālās palīdzības sadaļā kā pabalsts krīzes situācijā.

Lai gan pabalsts dokumentu atjaunošanai Auces, Vaiņodes, Salaspils, Gulbenes un Zilupes novadā tiek piešķirts tikai trūcīgām personām un grāmatots kā pārējā sociālā palīdzība EKK 6259, tomēr valsts statistikas pārskatā tas ir iekļauts kā pašvaldības brīvprātīgā iniciatīva kodā 413.

- ✓ kā brīvprātīgās iniciatīvas pabalsti valsts statistikas pārskatos kodā 413 “Citi atbalsta pasākumi un kompensācijas iedzīvotājiem” un/vai grāmatvedības uzskaitē neatbilstoši tiek uzrādīti kā citi atbalsta veidi. Piemēram:

Dundagas novadā pie brīvprātīgajām iniciatīvām uzskaitīts pabalsts pašvaldības domes vai padomes priekšsēdētājam vai viņa vietniekam. Pašvaldībā tas veido 57% no kopējā brīvprātīgo iniciatīvu apmēra.

Talsu novadā valsts statistikas gada pārskatā kā brīvprātīgās iniciatīvas norādīti gan pabalsts pašvaldības domes vai padomes priekšsēdētājam vai viņa vietniekam 72 663 euro apmērā, kas veido 13% no norādītās brīvprātīgo iniciatīvu summas, gan ar cūku mēri slimo cūku transporta un apglabāšanas izdevumi 920 euro apmērā; naudas balvas kultūras un izglītības jomā 13 011 euro apmērā, piešķirtās stipendijas pedagogiem un medicīnas darbiniekiem, kā arī ceļa izdevumi skolēniem par kopējo summu 75 611 euro, bezdarbnieku stipendijas 83 112 euro apmērā un izdevumi sociālajiem pakalpojumiem vismaz 45 753 euro apmērā u.c.

Gulbenes novadā 2017.gadā valsts statistikas gada pārskatā kā izdevumi brīvprātīgo iniciatīvu izpildei ir iekļauti arī SAC “Jaungulbenes Alejas” renovācijas izmaksas 2,284 milj. euro.

Ventspils novadā kā izdevumi brīvprātīgo iniciatīvu izpildei ir norādīti vairāki sociālie pakalpojumi⁴⁵⁹, dotācijas darba devējiem skolēnu vasaras nodarbinātībai – 109 315 euro, kā arī dotācijas biedrībām – 40 039 euro.

Pašvaldībām nav arī vienotas izpratnes un pieejas, kā aprēķināt valsts statistikas pārskata kodā 413 “Citi atbalsta pasākumi un kompensācijas iedzīvotājiem” iekļaujamos izdevumus.

Apkopojot revīzijā veiktās visu 119 pašvaldību aptaujas rezultātus, ir konstatēts, ka, norādot izdevumus valsts statistikas gada pārskata kodā 413:

- ✓ 26 pašvaldības izdevumu summu aprēķina kā starpību – no valsts statistikas gada pārskatā uzrādītajiem kopējiem izdevumiem sociālā atbalsta pasākumiem atņemot sociālās palīdzības izdevumus un no pašvaldības budžeta līdzekļiem apmaksātos (pirktos) sociālos pakalpojumus;

- ✓ 93 pašvaldības valsts statistikas gada pārskata kodā 413 iekļauj konkrētu pabalstu izdevumus pēc dažādiem principiem, *piemēram, 22 pašvaldības izdevumu summā iekļauj tikai tos pabalstus, kas ir uzskaitīti ekonomiskās klasifikācijas kodā 6423 “Izdevumi brīvprātīgo iniciatīvu izpildei”, septiņas pašvaldības izdevumu summā iekļauj EKK 6000 “Sociālie pabalsti” apakškodos uzkrāto informāciju, tajā skaitā to informāciju, kuru nevar attiecināt uz sociālās palīdzības un sociālo pakalpojumu sadaļu (piemēram, bezdarbnieka stipendijas).*

Ņemot vērā konstatētās nepilnības, revīzijā ir analizētas Labklājības ministrijas un citu atbildīgo institūciju veiktās darbības, lai valsts statistikas pārskati un pašvaldību budžeta dati sniegtu pilnu un patiesu informāciju par pašvaldību nodrošināto sociālo palīdzību, sociālajiem pakalpojumiem, kā arī citiem atbalsta pasākumiem.

Lai visās pašvaldībās nodrošinātu vienotu principu ievērošanu budžeta vadībā, izstrādājot un ieviešot vienotu valsts un pašvaldību budžeta sastādīšanas un izpildes metodoloģiju, Finanšu ministrija veic šādas darbības⁴⁶⁰:

- ✓ ir sagatavojusi metodisko materiālu⁴⁶¹ – jautājumu un atbilžu formā par budžeta izdevumu klasifikāciju atbilstoši ekonomiskajām kategorijām⁴⁶² un par budžetu izdevumu klasifikāciju atbilstoši funkcionālajām kategorijām⁴⁶³;
- ✓ izdarot grozījumus Ministru kabineta noteikumos⁴⁶⁴, iesaista gan centrālās valsts iestādes, gan pašvaldības, rīkojot sanāksmes, veidojot anketas viedokļa noskaidrošanai un priekšlikumu izteikšanai, lai ieinteresētajām pusēm būtu iespēja izteikt savu viedokli, priekšlikumus un uzdot neskaidrus jautājumus;
- ✓ regulāri konsultē pašvaldības gan telefoniski, gan rakstiski.

Informāciju par pašvaldību atbilstoši ekonomiskajai kategorijai klasificētajiem izdevumiem (jo īpaši EKK 6000 grupas izdevumiem, kas attiecas uz sociālo jomu) izmanto, lai analizētu un gūtu priekšstatu par izdevumu apjomiem kodos un izdarītu secinājumus, vai attiecīgais ekonomiskās klasifikācijas kods ir saglabājams, tādējādi nodrošinot samērīgu līdzsvaru attiecībā uz informācijas detalizāciju.

Tomēr Finanšu ministrija neveic pārbaudes par to, vai pašvaldības izdevumus ir klasificējušas atbilstoši ekonomiskās klasifikācijas kodiem un funkcionālajām kategorijām, jo veikto darījumu ekonomiskās būtības izvērtēšana ir pašas iestādes kompetencē. Turklāt pašvaldības ne retāk kā reizi gadā kontrolē arī zvērināts revidents.

Revīzijā arī noskaidrots, ka pašvaldību saistošos noteikumus par budžetu izskata un pārbauda arī Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrija, tajā skaitā novērtē, vai saistošie noteikumi atbilst likumam⁴⁶⁵. Attiecībā uz pašvaldību budžetiem un izdevumu korektu klasificēšanu Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrija nekādas pārbaudes neveic, jo tas nav paredzēts likumā⁴⁶⁶.

Savukārt Labklājības ministrijai pienākums pārbaudīt pašvaldību iesniegtos valsts statistikas pārskatus un panākt konstatēto kļūdu novēršanu ir noteikts Ministru kabineta noteikumos⁴⁶⁷.

Jau 2014.gadā veiktajā revīzijā “Pašvaldību sniegtās sociālās palīdzības likumība un efektivitāte” Valsts kontrole secināja, ka valsts statistikas pārskati netiek sagatavoti atbilstoši Ministru kabineta noteikumiem⁴⁶⁸ un nesniedz patiesu informāciju par sociālo dienestu piešķirto pabalstu veidiem un to apmēru, tāpēc sniedza ieteikumu Labklājības ministrijai *pilnveidot izveidotās iekšējās kontroles procedūras sociālo dienestu iesniegto valsts statistikas pārskatu pārbaudei, nodrošinot, ka pārskati tiek sagatavoti atbilstoši Ministru kabineta noteikumiem*⁴⁶⁹.

Lai gan Labklājības ministrija ir pilnveidojusi iekšējās kontroles procedūras valsts statistikas pārskatu pārbaudei (atbilstoši Valsts kontroles ieteikumam ir pilnveidojusi metodoloģiju, sagatavojot metodiskos norādījumus⁴⁷⁰, ir ieviesusi izlases veida pārbaudes par pabalstu uzskaiti⁴⁷¹), revīzijā konstatētās kļūdas

apliecina, ka veiktās darbības arvien nenodrošina, ka valsts statistikas pārskati sniedz patiesu informāciju par pašvaldību faktiski nodrošināto sociālo palīdzību un brīvprātīgo iniciatīvu atbalstu.

Lai gan Labklājības ministrija veic pašvaldību iesniegto valsts statistikas pārskatu pārbaudi, tomēr tiek veiktas tikai tehniskās un loģiskās pārbaudes (piemēram, pārbaudot sociālo pabalstu loģisku saistību ar citām veidlapā norādītajām ailēm vai arī to, vai pārskatā ir aizpildītas visas nepieciešamās ailes), bet netiek veiktas pārbaudes pēc būtības, piemēram, salīdzinot valsts statistikas pārskatos norādītās summas ar pašvaldību budžeta datiem.

Revidentu vērtējumā, viena no būtiskākajām problēmām, kas ietekmē valsts statistikas pārskatu pareizību, ir tas, ka vairākas no gada statistikas pārskatos iekļautajām ailēm netiek atšifrētas, lai gan tajās norādītās summas veido ievērojamu daļu no pašvaldību kopējiem budžeta izdevumiem sociālā atbalsta pasākumiem. Tāpēc Labklājības ministrija nemaz nevar gūt pārliedību, vai pārskati ir sagatavoti pareizi.

Piemēram, netiek atšifrēta valsts statistikas pārskata 413. sadaļa "*Citi atbalsta pasākumi un kompensācijas iedzīvotājiem*", kurā 2018.gadā bija uzrādīti izdevumi gandrīz 19,4 milj. euro apmērā un kas 2018.gadā veidoja 22% no kopējiem pašvaldību budžeta izdevumiem sociālā atbalsta pasākumiem.

Vai sociālās iekļaušanas politikas uzraudzībai pieejamās informācijas sistēmas tiek pilnvērtīgi izmantotas?

Revīzijā ir konstatēts, ka Labklājības ministrijas pārziņā ir arī divas valsts informācijas sistēmas, kas ir izveidotas ar mērķi sniegt atbalstu Labklājības ministrijas pārziņā esošo politiku veidošanā, īstenošanā un uzraudzībā:

- ✓ **Valsts sociālās politikas monitoringa informācijas sistēma (SPOLIS)** ir veidota šādu uzdevumu veikšanai⁴⁷²:
 - izstrādāt valsts politiku sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības jomā, kā arī organizēt un koordinēt tās īstenošanu, tajā skaitā informācijas sistēmā uzkrātos datus izmantot, lai veiktu nabadzības situācijas monitoringu⁴⁷³;
 - organizēt valsts finansēto sociālo pakalpojumu sniegšanai piešķirto valsts budžeta līdzekļu administrēšanu;
 - kontrolēt sociālo pakalpojumu sniegšanu regulējošo normatīvo aktu ievērošanu, kā arī sociālo pakalpojumu kvalitāti un sociālo pakalpojumu sniedzēju atbilstību normatīvo aktu prasībām un administratīvi sodīt sociālo pakalpojumu sniedzējus par izdarītajiem pārkāpumiem;
- ✓ **Labklājības informācijas sistēma (sistēma LabIS)** tika veidota kā vienota nozares statistiskās informācijas apstrādes sistēma, kuras mērķis⁴⁷⁴ ir veidot statistiku, lai sociālo pakalpojumu jomā plānotu, izstrādātu un novērtētu valsts politiku, kas nodrošinās savlaicīgi pieejamu un kvalitatīvu sociālo pakalpojumu sniegšanu, kā arī lai nodrošinātu kvalitatīvus un ticamus datus nabadzības un sociālās atstumtības mazināšanas politikas novērtēšanā⁴⁷⁵.

Saskaņā ar Ministru kabineta noteikumiem⁴⁷⁶ sistēmu LabIS arī izmanto, lai nodrošinātu:

- centralizētu informācijas iegūšanu un datu apstrādes iespējas attīstības plānošanas dokumentu sagatavošanai, normatīvo aktu sākotnējās ietekmes novērtējuma izstrādei, sociālās jomas pakalpojumu ietekmes novērtēšanai, starptautisku institūciju un organizāciju novērtējuma ziņojumu un pētījumu par sociālo politiku sagatavošanai un citu Latvijai saistošu starptautisku saistību izpildei;
- statistikas analīzi un attīstības prognožu izstrādi;

- standartizētu kopsavilkuma pārskatu un informācijas izgūšanu, uzglabāšanu un publicēšanu ministrijas mājaslapā.

Pamats sistēmas LabIS izveidei⁴⁷⁷ bija arī vienotas integrētas sistēmas trūkums, kas ierobežoja Labklājības ministrijas iespējas veikt efektīvu sociālās politikas monitoringu, balstoties uz aktuālāko situāciju un dažādu sistēmu un nozaru krustotajiem datiem atbilstoši specifiskiem atlases kritērijiem, kā arī nodrošināt šādas starpnozaru un starp institucionālas informācijas operatīvu sniegšanu kā nacionālā līmeņa partneriem, tā starptautiskām organizācijām un institūcijām dažādu izvērtējuma un analītisku ziņojumu sagatavošanai.

Lai gan SPOLIS izstrāde tika uzsākta jau 2009.gadā ERAF projekta⁴⁷⁸ ietvaros, bet sistēma LabIS – 2012.gadā cita ERAF projekta⁴⁷⁹ ietvaros, šo sistēmu funkcionalitātes pilnveidošanas darbi arvien turpinās, un tās arvien nav ieviestas sākotnēji plānotajā apjomā un atbilstoši to izveides mērķiem.

Abās sistēmās arvien pilnā apmērā netiek nodrošināta normatīvajos aktos⁴⁸⁰ paredzētā datu saņemšana no citām informācijas sistēmām:

- ✓ SPOLIS arvien netiek uzkrāti dati par visiem sociālajiem pakalpojumiem (piemēram, bērnu aprūpes iestāžu pakalpojumiem un pašvaldībās sniegtajiem sabiedrībā balstītajiem sociālajiem pakalpojumiem), kā arī nav iestrādāti kontroles mehānismi, lai pārliecinātos par pašvaldību ievadīto datu pareizību un pilnīgumu. Datu pārbaude tiek veikta, tikai saņemot pašvaldību iesniegtos valsts statistikas pārskatus, t.i., tiek veiktas loģiskās pārbaudes⁴⁸¹;
- ✓ lai gan saskaņā ar Ministru kabineta noteikumiem⁴⁸² sistēmā LabIS ir paredzēt saņemt datus no 19 institūciju 38 informācijas sistēmām un citiem datu avotiem, saskaņā ar Labklājības ministrijas sniegto informāciju līdz 08.05.2019. datu saņemšana ir nodrošināta no Centrālās statistikas pārvaldes, apdrošināšanas sabiedrībām un Labklājības ministrijas pārraudzībā esošajām informācijas sistēmām un datu avotiem, bet nav nodrošināta no sešu institūciju 12 informācijas sistēmām:

Institūcijas, no kuru informācijas sistēmām <u>netiek saņemti dati</u>	✓ Izglītības un zinātnes ministrija ✓ Uzturlīdzekļu garantiju fonda administrācija ✓ Tiesu administrācija	✓ Ieslodzījuma vietu pārvalde ✓ Valsts probācijas dienests ✓ Slimību profilakses un kontroles centrs
Institūcijas, no kuru informācijas sistēmām un datu avotiem <u>tiek saņemti dati</u>	✓ Labklājības ministrija ✓ Nodarbinātības valsts aģentūra ✓ Valsts sociālās apdrošināšanas aģentūra ✓ Valsts darba inspekcija ✓ Sociālās integrācijas valsts aģentūra ✓ Veselības un darbaspēju ekspertīzes ārstu valsts komisija ✓ Valsts bērnu tiesību aizsardzības inspekcija	✓ Valsts bērnu tiesību aizsardzības inspekcija ✓ Centrālās statistikas pārvalde ✓ Nacionālais rehabilitācijas centrs "Vaivari" ✓ Latvijas Brīvo arodbiedrību savienība ✓ Latvijas Neredzīgo biedrība ✓ apdrošināšanas sabiedrības, kuras noslēgušas dzīvības apdrošināšanas (mūža pensijas) līgumus ar fondēto pensiju shēmas dalībniekiem

Abas sistēmas arvien praksē netiek pilnvērtīgi izmantotas:

- ✓ lai gan pašlaik SPOLIS tiek saņemta arī informācija no lietojumprogrammas SOPA par pašvaldību piešķirto sociālo palīdzību un sociālajiem pakalpojumiem, sistēmā nav paredzēta iespēja veidot pārskatus, lai analizētu šo informāciju pēc noteiktiem parametriem dažādos griezumos. Informāciju ir iespējams apskatīt tikai par noteiktu personu;
- ✓ lai gan ir paredzēts, ka sistēma LabIS tiks izmantota arī sociālās atstumtības un nabadzības mazināšanas mērķu sasniegšanas vērtēšanā, šim mērķim sistēma LabIS netiek pilnvērtīgi izmantota⁴⁸³. Arī pasūtot ikgadējos nabadzības un sociālās atstumtības mazināšanas rīcībpolitikas izvērtējumus, tehniskajās specifikācijās sistēma LabIS netiek uzrādīta kā datu avots. 2019.gadā publicētā pētījuma autori pat norāda, ka nav iespējams vienkopus iegūt informāciju par personai ar invaliditāti piešķirtajiem pašvaldību sociālajiem pabalstiem un valsts nodrošinātajiem pakalpojumiem⁴⁸⁴.

Tomēr revidenti vērš uzmanību, ka sistēmu LabIS jau šobrīd ir iespējams izmantot sociālās atstumtības un nabadzības mazināšanas mērķu sasniegšanas vērtēšanā. To pierāda arī šajā revīzijā iegūtā statistiskā informācija (skat. šī ziņojuma 3.nodaļas sadaļas [“Personu ar invaliditāti vienlīdzīgu iespēju politika”](#) konstatējumus 81. un 82.lp.).

Revidentu vērtējumā, pašlaik nav iespējams īstenot pilnvērtīgu sociālās iekļaušanas politikas koordināciju, jo nevienai no sociālās iekļaušanas politikas īstenošanas atbildīgajām institūcijām – ne Labklājības ministrijai, ne Ekonomikas ministrijai un ne Pārresoru koordinācijas centram – nav rīka, ar kura palīdzību ir iespējams novērtēt politiku ietvaros īstenoto pasākumu ietekmi.

Kā jau tas ir norādīts iepriekš, novērtējot Latvijas sasniegto nabadzības mazināšanai, Pārresoru koordinācijas centrs un Ekonomiskās ministrija uzraudzības ziņojumos tikai apkopo informāciju par veiktajiem pasākumiem, kā arī, analizējot noteiktos rādītājus, nosaka tendences.

Saskaņā ar Ekonomikas ministrijas sniegto informāciju viena no Eiropas Komisijas prasībām Reformu programmas “ES 2020” progresu ziņojumu sagatavošanā ir īstenoto pasākumu ietekmes novērtēšana, tomēr pašlaik Latvijā tas netiek nodrošināts.

Revidentu veiktajā aptaujā Lietuva norādīja, ka, sākot ar 2019.gadu, tās atbildīgā ministrija īsteno ES finansētu projektu, kura mērķis ir radīt rīku dažādu lēmumu ietekmes uz sociālo politiku novērtēšanai, un tā pamatā ir EUROMOD modelis.

EUROMOD ir Eiropas nodokļu-pabalstu mikrosimulācijas modelis, kas ir veidots un tiek uzturēts Sociālo un ekonomikas pētījumu institūtā (ISER – Institute for Social & Economic Research, University of Essex) sadarbībā ar nacionālajām ekspertu grupām.

Latvijas nacionālā ekspertu grupa ir Baltijas Starptautiskais Ekonomikas Politikas Studiju Centrs (turpmāk – BICEPS).

BICEPS ir neatkarīgs pētījumu centrs, kura mērķis ir veikt un veicināt augstas kvalitātes pētījumus, kas vērsti ekonomikas un citu sociālo zinātņu politikas virzienā, kā arī sniegt kompetentus padomus un konsultācijas gan valdībai, gan uzņēmumiem Baltijas valstīs un citur⁴⁸⁵.

Atbilstoši BICEPS sniegtajai informācijai⁴⁸⁶ ar EUROMOD var veikt šādas darbības:

- ✓ analizēt indivīdu un mājsaimniecību ienākumus (pārrēķina ienākumu komponentes (nodokļus un pabalstus), simulējot faktisko nodokļu-pabalstu politiku vai simulējot hipotētiskas reformas), izmantojot reprezentatīvus datus par indivīdu un mājsaimniecību īpašībām un ienākumiem;
- ✓ novērtēt nodokļu-pabalstu politikas ietekmi uz nabadzības risku, ienākumu nevienlīdzību, nodokļu sistēmas progresivitāti u.c.;

- ✓ novērtēt reformu ietekmi, tajā skaitā noteikt, kuras iedzīvotāju grupas iegūst un kuras zaudē no nodokļu-pabalstu reformām;
- ✓ simulēt pašreizējo, iepriekšējo, nākotnes un “potenciālo” pabalstu-nodokļu politiku u.c.

Revīzijā ir konstatēts, ka minēto modeli vienu reizi ir izmantojusi arī Labklājības ministrija. 2017.gadā pēc Labklājības ministrijas pasūtījuma BICEPS ir izstrādājis tehnisko ziņojumu “Politikas plānošanas dokumenta projektā “Plāns minimālo ienākumu atbalsta sistēmas pilnveidošanai” iekļaujamo pasākumu politikas izmaiņu un efektivitātes novērtējums”⁴⁸⁷. Šajā ziņojumā ar EUROMOD ir veikta MIL Plānā paredzēto pasākumu mikrosimulācija, modelējot plānoto reformu ietekmi (informāciju par iegūtajiem rezultātiem skat. revīzijas ziņojuma [2.nodaļā](#)).

Labklājības ministrija informēja, ka neformāli ir lūgusi arī Pasaules Bankas ekspertus veikt mikrosimulāciju, ņemot vērā Labklājības ministrijas sagatavoto informāciju (pieņēmumus), un vērtēt to ietekmi uz nabadzības riska samazināšanu. Šie aprēķini tika veikti jau 2015./2016.gadā.

Ņemot vērā iepriekš minēto, revidenti uzskata, ja Labklājības ministrija atbilstoši sākotnēji plānotajam mērķim pilnvērtīgi izmantotu gan SPOLIS, gan sistēmu LabIS funkcionalitāti, analizējot faktiski nodrošināto atbalstu, un apsvērtu iespēju politikas uzraudzībai regulāri izmantot arī EUROMOD iespējas, tas dotu iespēju sociālās iekļaušanas politikas veidošanu un uzraudzību īstenot daudz efektīvāk un produktīvāk.

Kā visu to varētu risināt?

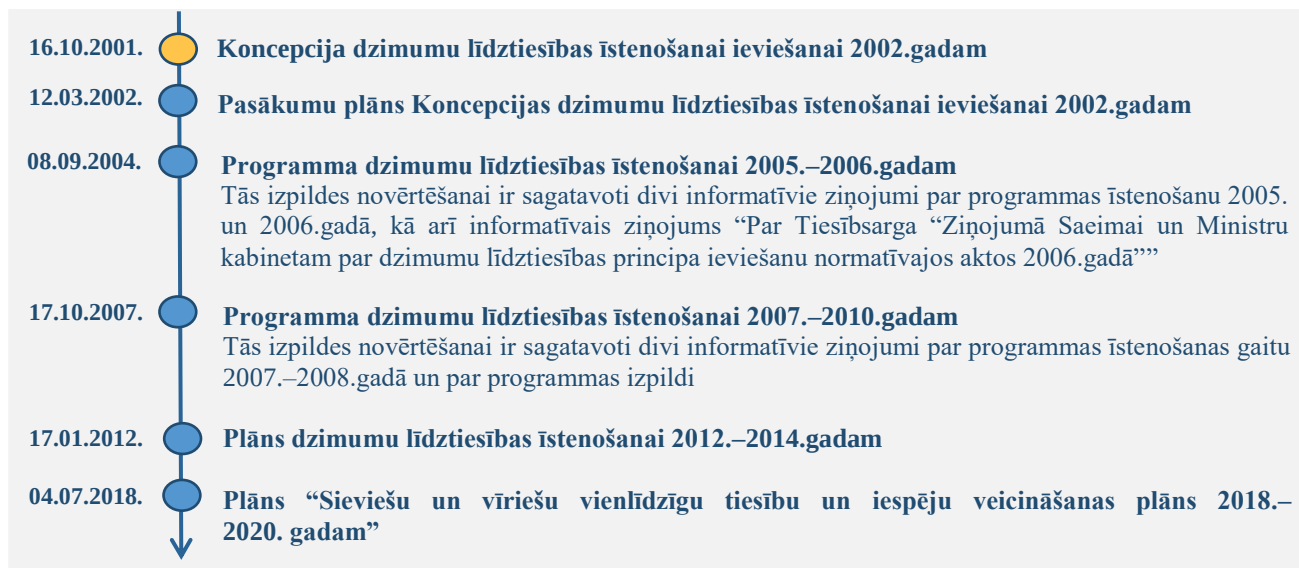
Apkopojot sociālās iekļaušanas jomas uzraudzībā iesaistīto institūciju – Pārresoru koordinācijas centra, Ekonomikas ministrijas un Labklājības ministrijas – faktiski veiktās darbības, revidenti secina, ka pašlaik sociālās iekļaušanas politikas vienotu koordināciju būtiski ietekmē, ka valstī nav izstrādāts vienots vidēja termiņa attīstības plānošanas dokuments, kurā ir noteikts rīcības plāns, kā sasniegt ANO, ES un nacionālā līmeņa augstākajos plānošanas dokumentos izvirzīto mērķi nabadzības mazināšanai, aptverot visas jomas un institūcijas, kas ir nepieciešamas, lai sasniegtu izvirzīto mērķi, tajā skaitā pašvaldības, kurām ir būtiska loma nabadzības mazināšanai.

Revidenti izprot, ka to ir ietekmējis, ka sociālās iekļaušanas joma, tajā skaitā nabadzības mazināšana kā atsevišķa politika Labklājības ministrijas paspārnē ir definēta tikai ar Latvijas iestāšanos ES. Attīstības plānošanas dokumentos, tajā skaitā politikas veidošanas rokasgrāmatās nav arī definēts, kā ir jākoordinē starpnozaru politika. Tomēr revidenti norāda, ka Labklājības ministrijai jau ir pieredze starpnozaru politiku koordinēšanā. Turklāt tā jau ir identificējusi būtiskākos šķēršļus efektīvas koordinācijas īstenošanai.

Revīzijā ir konstatēts, ka jau no 01.01.1999. Labklājības ministrijai koordinējoša funkcija ir noteikta arī attiecībā uz dzimumu līdztiesības politiku.

Lai gan šīs jomas galvenais politikas plānošanas dokuments – 2001.gadā apstiprinātā koncepcija dzimumu līdztiesības īstenošanai⁴⁸⁸ – arī ir starptautiski ierosināts politikas plānošanas dokuments, tomēr

konceptijas īstenošanai tiek izstrādāti arī koordinējoši rīcībpolitikas dokumenti, kā arī tiek gatavoti informatīvie ziņojumi par to izpildi⁴⁸⁹:

Konceptijā⁴⁹⁰ ir norādīts, ka Labklājības ministrija ir atbildīgā ministrija, kura koordinē dzimumu līdztiesības jautājumus valstī. Tas ietver sadarbību ar citām valsts iestādēm un sabiedriskajām organizācijām, informācijas vākšanu un apkopošanu par dzimumu līdztiesības jautājumiem un attīstības tendencēm šajā jomā, kā arī priekšlikumu un projektu sagatavošanu par dzimumu līdztiesības politikas vispārīgiem jautājumiem. **Taču tas nav pietiekami, lai varētu realizēt integrēto pieeju dzimumu līdztiesības īstenošanai. Tāpēc ir nepieciešams izveidot spēcīgu institucionālo mehānismu dzimumu līdztiesības politikas īstenošanas koordinēšanai⁴⁹¹ ar atbilstošiem līdzekļiem un avotiem ar spēcīgu ietekmi uz politiku visos līmeņos. Jānosaka iespējamo uzdevumu un lomu sadalījums starp ieinteresētajām pusēm – valsts pārvaldes institūcijām, pašvaldībām, privāto sektoru, sabiedriskajām organizācijām – un dažādo risinājumu administratīvajiem līmeņiem.**

Revīzijā, iepazīstoties ar 04.07.2018. apstiprinātā plāna “Sieviešu un vīriešu vienlīdzīgu tiesību un iespēju veicināšanas plāns 2018.–2020.gadam” saturu, ir konstatēts, ka plāna ietvaros īstenojamiem pasākumiem ir noteiktas atbildīgās un iesaistītās institūcijas, plānam ir arī sasaiste ar citiem plānošanas dokumentiem, ja kādas jomas būtiskākie izaicinājumi vai atšķirības sieviešu un vīriešu vienlīdzīgu tiesību un iespēju nodrošināšanā jau tiek risinātas nozaru politikās un tiek īstenoti vai plānoti konkrēti politikas pasākumi šo jautājumu risināšanai u.c.

Arī Valsts kontroles veiktajā citu valstu ARI aptaujā uz jautājumu, vai valstī ir izstrādāts tieši nabadzības mazināšanas jomai paredzēts plānošanas dokuments vai rīcības/darbības plāns, kā risināt jomas problēmas, četras ARI norādīja⁴⁹², ka šādi dokumenti ir izstrādāti. Turklāt šajos dokumentos ir aptvertas vairākas ar nabadzības mazināšanas un sociālās iekļaušanas jautājumiem saistītās jomas – sociālo pakalpojumu, ģimenes atbalsta, izglītības, mājokļa pieejamības, veselības aprūpes, nodarbinātības u.c.

Revidenti uzsver, ka attiecībā uz nabadzības mazināšanu nepieciešamība īstenot saskaņotu un integrētu sadarbību gan horizontālā, gan vertikālā līmenī ir noteikta jau 2003.gadā izstrādātajā Memorandā⁴⁹³, kurā ir norādīts, ka nabadzība un sociālā atstumtība ir daudzdimensionāla un kompleksa problēma, tāpēc tā prasa daudzu iesaistīto institūciju, organizāciju un pašu indivīdu saskaņotu un integrētu sadarbību gan horizontālā, gan vertikālā līmenī. Sekmīgai cīņai ar sociālo atstumtību un nabadzību jābūt mērķētai uz

noteiktām iedzīvotāju grupām un uz noteiktu problēmu risināšanu ar skaidri definētu atbildības un pienākumu sadalījumu. Lai to nodrošinātu, politikām un programmām jābūt koordinētām un nepieciešama efektīva un stratēģiska iniciatīvu plānošana.

Arī 2013.gadā izstrādātajā Informatīvajā ziņojumā⁴⁹⁴, kurā ir piedāvāti uzlabojumi atsevišķās sociālās drošības jomās (minimālais ienākumu sliekšnis, sociālā palīdzība, valsts sociālie pabalsti un sociālā apdrošināšana), ir uzsvērts, ka *krasas izmaiņas nabadzības mazināšanā ir panākamas, tikai īstenojot mērķētu un integrētu politiku visās jomās, kas tieši un netieši ietekmē indivīda efektīvas nodarbinātības iespējas un nepieciešamo pakalpojumu pieejamību.*

Kas ir plānots NAP2027 projektā?

Ņemot vērā, ka pašlaik hierarhiski augstākā vidēja termiņa attīstības plānošanas dokumenta NAP2020 darbības termiņš beigsies 2020.gadā un valstī ir izstrādāts un saskaņošanai tiek virzīts jauns nacionālais attīstības plāns (turpmāk – NAP2027), revidenti sekoja līdzi arī tam, kādas ir valsts izvirzītās vidēja termiņa prioritātes attiecībā uz nabadzības mazināšanu nākamajam plānošanas posmam.

NAP2027 projektā attiecībā uz nabadzības mazināšanu visvairāk attiecas šādi rīcības virzieni un uzdevumi:

Rīcības virziens “Stipras ģimenes paaudzēs”	
<u>Mērķis:</u> Ģimenes kā vērtības stiprināšana sabiedrībā, pilnveidojot atbalsta sistēmu ģimenēm un pamatvajadzību kvalitatīvu nodrošinājumu. Vienlīdzīgas iespējas bērniem neatkarīgi no ģimenes sociālā stāvokļa.	<u>Uzdevumi:</u> Ģimeņu labklājības veicināšana, pārskatot pensijas, valsts sociālos pabalstus un atlīdzības, pilnveidojot nodokļu sistēmu, kā arī sniedzot pārtikas atbalstu un pamata materiālo palīdzību, lai mazinātu nabadzības risku mājāsaimniecībās ar bērniem, prioritāri jaunās ģimenēs, daudzbērnu un viena vecāka ģimenēs un ģimenēs, kur kāds no vecākiem ir zaudējis darbības spējas.
Rīcības virziens “Sociālā iekļaušana”	
<u>Mērķis:</u> Sociālais atbalsts ir individualizēts, uz cilvēku orientēts, un tas tiek piedāvāts katram, kam tas ir vai varētu būt visvairāk vajadzīgs.	<u>Uzdevumi:</u> Sociālās politikas plānošanas, uzraudzības un novērtēšanas stiprināšana, uzlabojot datu vākšanu, digitalizēto datu apriti un savietojamību, pakalpojumu administrēšanu, kā arī analīzi pierādījumos balstītu lēmumu pieņemšanā sociālās politikas attīstībai un sociālo pakalpojumu administrēšanai. Nabadzības, materiālās nenodrošinātības un ienākumu nevienlīdzības mazināšana, īpaši nabadzības riskam visvairāk pakļautajām iedzīvotāju grupām (pensionāri, personas ar invaliditāti), un labvēlīgāku priekšnoteikumu radīšana materiālai pietiekamībai nākotnes pensionāriem.

Lai gan rīcības virziena “Sociālā iekļaušana” uzdevumā Nr.121 ir ietverts arī apakšuzdevums *labvēlīgāku priekšnoteikumu radīšana materiālai pietiekamībai nākotnes pensionāriem*, šim uzdevumam nav noteikts indikators, kā tiks mērīts, vai uzdevums ir izpildīts.

Nemot vērā, ka šis uzdevums ir aktuāls gan pašlaik (*2018.gadā 47,9% pensijas vecuma personu bija pakļautas nabadzības riskam*), gan būs aktuāls arī nākotnē, to apliecina arī revīzijas konstatējumi par atvieglotos nodokļu režīmos strādājošo nepietiekamo sociālo nodrošinājumu, kas it īpaši aktuāls būs šīm personām, sasniedzot pensijas vecumu, revidenti sagaida, ka, definējot šādu uzdevumu, tiks noteikts arī indikators, lai novērtētu tā sasniegšanu.

Revīzijā ir arī konstatēts, ka 26.09.2019. Nacionālās attīstības padomes sēdē⁴⁹⁵ ir izskatīts Pārresoru koordinācijas centra izstrādātais informatīvā ziņojuma projekts par 2021.–2027.gada plānošanas perioda nozaru politiku pamatnostādņēm, kurā ir norādīts, ka 2021.–2027.gadā ir plānots ievērojami samazināt politikas plānošanas dokumentu skaitu.

2014.–2020.gada plānošanas periodā tika izstrādātas 42 pamatnostādnes, jaunajā plānošanas periodā 2021.–2027. ir paredzēts izstrādāt 20 pamatnostādnes, detalizēti izvēršot nozaru politikās NAP2027 prioritātēs noteiktos rīcības virzienus un uzdevumus.

Nacionālās attīstības padomes sēdē tika izskatīts arī indikatīvais pamatnostādņu saraksts.

Nacionālās attīstības padome, kas savu darbību uzsāka 24.01.2014., ir, pamatojoties uz Attīstības plānošanas sistēmas likumu, Ministru prezidenta izveidota koleģiāla institūcija, kas nodrošina Latvija2030, NAP2020 un valdības deklarāciju uzraudzību un izvērtēšanu, rosina un uzrauga strukturālās reformas valsts pārvaldē, kā arī veicina attīstības plānošanas sasaisti ar finanšu plānošanu un pašvaldību institūciju pieņemto lēmumu savstarpējo saskaņotību⁴⁹⁶, izskatot valdības budžeta prioritātes un jaunās politikas iniciatīvas⁴⁹⁷. Tās sastāvā ir ministri, Saeimas, Valsts prezidenta un valdības sociālo un sadarbības partneru pārstāvji, bet tās darbu organizē Pārresoru koordinācijas centrs.

Attiecībā uz sociālo jomu 2021.–2027.gada plānošanas periodā tiek piedāvāts izstrādāt vienotu vidēja termiņa politikas plānošanas dokumentu “Sociālās drošības sistēmas attīstības pamatnostādnes 2021.–2027.gadam”, kas vienā dokumentā ietvertu arī visas galvenās ar sociālo iekļaušanu saistītās politikas, nodrošinot sociālās drošības sistēmas ilgtspēju, stabilitāti, adekvātus valsts un pašvaldību atbalsta pakalpojumus, īpaši nabadzības un sociālās atstumtības riskam pakļautajām iedzīvotāju grupām.

Kā atbildīgās institūcijas ir norādītas Labklājības ministrija un Tieslietu ministrija, bet līdzatbildīgās – visas ministrijas.

Nacionālās attīstības padome Pārresoru koordinācijas centra sagatavoto informatīvo ziņojumu 26.09.2019. ir pieņēmusi zināšanai un lēmusi piedāvāto indikatīvo nozaru pamatnostādņu ietvaru 2021.–2027.gada plānošanas periodam virzīt turpmākai izstrādei un izskatīšanai Ministru kabinetā.

04.03.2020. Ministru kabinets⁴⁹⁸ ir apstiprinājis nozaru politiku pamatnostādņu 2021.–2027.gada plānošanas periodam indikatīvo sarakstu, paredzot, ka tiks izstrādātas Sociālās aizsardzības un darba tirgus politikas pamatnostādnes 2021.–2027.gadam ar mērķi *sekmēt iedzīvotāju sociālo iekļaušanu, mazinot ienākumu nevienlīdzību un nabadzību, attīstot pieejamu un individuālajām vajadzībām atbilstošu sociālo pakalpojumu un juridiskā atbalsta sistēmu, kā arī veicinot augstu un iekļaujošu nodarbinātību un kvalitatīvu darba vidi.*

Saskaņā ar šo Ministru kabineta rīkojumu⁴⁹⁹ ir paredzēts izstrādāt arī Bērnu, jaunatnes un ģimenes attīstības pamatnostādnes 2021.–2027.gadam, kuru viens no mērķiem būs arī ģimeņu ar bērniem materiālās labklājības vecināšana.

Revidenti uzsver, ka vienota vidēja termiņa politikas plānošanas dokumenta izstrāde sociālās drošības jautājumiem, iespējams, varētu risināt arī pašlaik esošās nepilnības attiecībā uz vienotas politikas neesamību, lai sasniegtu ANO, ES un nacionālā līmeņa augstākajos plānošanas dokumentos izvirzīto mērķi nabadzības mazināšanai, tā aptverot iesaistītās jomas un visas par īstenošanu atbildīgās institūcijas, tajā skaitā pašvaldības, kurām ir būtiska loma nabadzības mazināšanai.

Tomēr vēl ir pārāgri spriest, vai tas būtu pietiekami un vai vienotas politikas īstenošanai nebūs nepieciešams arī atsevišķs dokuments (piemēram, rīcības plāns) attiecībā uz nabadzības mazināšanu.

Ieteikumi

Lai nodrošinātu, ka, veidojot, koordinējot un uzraugot sociālās iekļaušanas politiku, ir pieejama pilnīga informācija par pašvaldību faktiski nodrošināto sociālo atbalstu, Labklājības ministrijai sadarbībā ar pašvaldībām rast risinājumu, ka Sociālās sfēras procesu pārvaldības lietojumprogrammā SOPA tiek uzskaitīti visi pašvaldību nodrošinātie sociālā atbalsta veidi.

Lai sociālās iekļaušanas un ar to saistītās politikas tiktu veidotas, pamatojoties uz pareiziem un pilnīgiem datiem par pašvaldību faktiski nodrošināto sociālo atbalstu, Labklājības ministrijai pilnveidot iekšējās kontroles procedūras valsts statistikas pārskatu pārbaudei, izvērtējot iespēju pārskatu pārbaudei izmantot arī pašvaldību budžeta datus, tā pārliecinoties, ka valsts statistikas pārskatos ir ietverts viss pašvaldību nodrošinātais sociālais atbalsts.

Lai pilnveidotu politikas veidošanas un uzraudzības procedūras, Labklājības ministrijai sociālās iekļaušanas un ar to saistīto politiku veidošanā, uzraudzībā un nepieciešamo izmaiņu noteikšanā izmantot Valsts sociālās politikas monitoringa informācijas sistēmas (SPOLIS) un Labklājības informācijas sistēmas (LabIS) paredzēto funkcionalitāti pilnā apmērā, tajā skaitā lai iegūtu un analizētu informāciju par nabadzības un/vai sociālās atstumtības riskam pakļauto personu faktiskajiem ienākumiem (no algota darba, kā arī no valsts un pašvaldību nodrošinātā sociālā atbalsta) un tām sniegtajiem sociālajiem pakalpojumiem.

Lai novērtētu īstenotās politikas efektivitāti, kā arī ieviešamo pasākumu plānoto ietekmi, Labklājības ministrijai izvērtēt iespēju sociālās iekļaušanas un ar to saistīto politiku uzraudzībā un koordinēšanā izmantot mikrosimulācijas rīku, ar kura palīdzību ir iespējams novērtēt politiku ietvaros īstenoto un plānoto pasākumu ietekmi.

Priekšlikums

Ministru kabinetam izvērtēt iespēju izstrādāt un apstiprināt vienotu vidēja termiņa attīstības plānošanas dokumentu, kurā ir noteikts rīcības plāns, kā sasniegt ANO, ES un nacionālā līmeņa augstākajos plānošanas dokumentos izvirzīto mērķi nabadzības mazināšanai, aptverot visas jomas un institūcijas, kas ir nepieciešamas, lai sasniegtu izvirzīto mērķi, tajā skaitā pašvaldības, kurām ir būtiska loma nabadzības mazināšanai, kā arī izveidot mehānismu tā regulārai uzraudzībai.

Labklājības ministrijas viedoklis

Par veikto revīziju

Labklājības ministrija atzinīgi novērtē Valsts kontroles veikto lietderības revīziju “*Vai valstī īstenotā sociālās iekļaušanas politika sasniedz tai izvirzītos mērķus nabadzības mazināšanas jomā?*” un pauž pateicību par ieguldīto darbu sociālās iekļaušanas politikas analīzē. Lietderības revīzija par sociālās iekļaušanas politiku ir nozīmīga, jo padziļināti pievēršas vienai no horizontālās politikas jomām, kur Labklājības ministrijai noteikta koordinējošā funkcija, bet darbības veicamas un rezultāti atkarīgi no dažādu nozaru ministriju izpratnes un īstenotajiem pasākumiem.

Par revīzijas secinājumiem

Secinājumi ir būtiski, jo būs noderīgi turpmākajā darbā sociālās atstumtības un nabadzības situācijas analīzei, mērķu un rezultātu definēšanai.

Valsts kontrole revīzijas ziņojumā atsaucas uz *Kopējo sociālās iekļaušanas memorandu*, kurā uzsvērts, ka sekmīgai cīņai ar sociālo atstumtību un nabadzību jābūt mērķētai uz noteiktām iedzīvotāju grupām un uz noteiktu problēmu risināšanu ar skaidri definētu atbildības un pienākumu sadalījumu, un, lai to nodrošinātu, politikām un programmām jābūt koordinētām un nepieciešama efektīva un stratēģiska iniciatīvu plānošana. Attiecīgi Valsts kontrole ziņojumā analizē saistīto, galvenokārt Labklājības ministrijas pārziņā esošo, politiku īstenotos pasākumus un sasniedzamos rezultātus.

Sniegtie secinājumi un ieteikumi būs noderīgi turpmākai sociālās iekļaušanas politikas un tās koordinēšanas pilnveidošanai, jo horizontāla politika paredz, ka attiecīgais horizontālās politikas jautājums tiek integrēts dažādās nozarēs, programmās un pasākumos, vērtējot katras nozares īstenoto pasākumu iespējamo ietekmi uz attiecīgo horizontālās politikas jautājumu. Situāciju nabadzības jomā un mērķu sasniegšanu būtiski ietekmē arī izglītības un veselības pakalpojumu pieejamība, pieejama un adekvāta mājokļa trūkums, sabiedriskā transporta pieejamība, vides ne/pieejamība, kā arī sabiedrības aizspriedumi, emocionālā un fiziskā vardarbība, un arī individuālais prasmju, fizisko spēju un psiholoģiskās labbūtības faktoru kopums. Tādējādi Labklājības ministrija vēlas atzīmēt, ka sociālās atstumtības un nabadzības problemātiku ietekmē vēl plašāks faktoru kopums, kas parāda sociālās iekļaušanas kā horizontālās politikas plašo tvērumu.

Ministrija piekrīt Valsts kontroles secinājumam, ka visaptverošs izvērtējums par valsts un pašvaldību nodrošināto atbalstu dažādām iedzīvotāju grupām ir būtisks, lai izdarītu secinājumus par izlietotā finansējuma un sniegtā atbalsta mērķētību, kā arī vērtētu esošā atbalsta pārskatīšanas nepieciešamību. Ņemot vērā, ka īpaši būtiska loma nabadzības mazināšanas pasākumu īstenošanā ir pašvaldībām, Labklājības ministrija piekrīt secinājumam, ka arvien jāpilnveido pašvaldību izpratne par sociālās vides izpēti un sniegtā atbalsta korektu uzskaiti Sociālās sfēras procesa pārvaldības lietojumprogrammā SOPA, lai pašvaldību nodrošinātais atbalsts būtu vērsts uz iedzīvotāju sociālajām problēmām un to faktiskajām vajadzībām.

Vienlaikus Labklājības ministrija piesardzīgi vērtē Valsts kontroles pausto ierosinājumu pārskatīt universālo pabalstu likvidēšanas iespēju, tā vietā ieviešot ienākumos testētu pabalstu sistēmu, mērķējot to tikai uz tiem, kuriem tas vairāk ir nepieciešams. Labklājības ministrijas ieskatā tas var radīt risku, ka var samazināties cilvēku centieni uzlabot savu ienākumu situāciju, veikt sociālās apdrošināšanas iemaksas, uzrādīt patiesos ienākumus. Arī ienākumu testēšanā balstīts pabalsts nebūs tik liela apmēra, lai nodrošinātu visas cilvēka vajadzības, tādēļ darbā gūtajiem ienākumiem jābūt par pamata ienākumiem vajadzību nodrošināšanai. Tādēļ valsts atbalstam ir jābūt tādām, lai saglabātu iedzīvotāju motivētu iesaisti darba tirgū, ar mērķi gūt pastāvīgus un patstāvīgus ienākumus, mazinot atkarību no valsts un pašvaldību pabalstiem.

Lai arī sociāli atbildīgas valsts princips uzliek valstij pienākumu rūpēties par cilvēka labklājības nodrošināšanu un aizsardzību sociālā riska gadījumā, tomēr Labklājības ministrijas ieskatā katram sabiedrības loceklim ir arī pienākums rūpēties pašam par savu un savu tuvinieku labklājību, kā arī pašam aktīvi iesaistīties savu sociālo problēmu risināšanā. Labklājības ministrija piekrīt, ka valsts un pašvaldību sniegtajam atbalstam ir jābūt tādām, kas sekmē cilvēka labklājības veicināšanu, bet tam ir jābūt arī samērīgam ar pārejās sabiedrības interesēm, vajadzībām un iespējam šo atbalstu nodrošināt, izvērtējot sociālekonomiskos apstākļus un ieviešamo atbalsta pasākumu ietekmi uz valsts ekonomiku kopumā.

Par revīzijas ieteikumiem un to ieviešanu

Labklājības ministrija kopumā novērtē Valsts kontroles sniegtos ieteikumus sociālās iekļaušanas politikas koordinēšanas pilnveidošanai un saskaņā to pievienoto vērtību sociālās atstumtības un nabadzības mazināšanā. Labklājības ministrija turpinās iesākto darbu, lai virzītos uz minimālo ienākumu sistēmas pilnveidošanu atbilstoši *Koncepcijā par minimālā ienākuma līmeņa noteikšanu* un saskaņā ar Valdības deklarācijā izvirzītajiem mērķiem un noteiktajiem uzdevumiem.

Tāpat Labklājības ministrija izprot nepieciešamību pilnveidot sociālās iekļaušanas politikas pārraudzību un metodiskā atbalsta sniegšanas pašvaldību sociālajiem dienestiem nozīmīgumu, kur ieteikumu ieviešana atkarīga no pieejamajiem cilvēkresursiem un veicami atbilstoši Labklājības ministrijas kompetencei attiecībā uz pašvaldību budžeta uzskaitīšanu, kā arī ņemot vērā uzstādījumu par mazu un efektīvu valsts pārvaldi.

Valsts kontroles sniegtie ieteikumi tiks rūpīgi izvērtēti, iekļauti diskusijās ar iesaistītajām pusēm, lai rastu labākos risinājumus to ieviešanai.

Informācija par revīziju

Revīzijas mērķis

Revīzijas mērķis ir novērtēt, vai valstī īstenotā sociālās iekļaušanas politika ir efektīva un produktīva un ir vērsta uz to, lai samazinātu nabadzības vai sociālās atstumtības riskam pakļauto iedzīvotāju skaitu.

Juridiskais pamatojums

Lietderības revīzija “Vai valstī īstenotā sociālās iekļaušanas politika sasniedz tai izvirzītos mērķus nabadzības mazināšanas jomā?” ir veikta, pamatojoties uz Valsts kontroles 2019.gada revīziju darba plānu un Trešā revīzijas departamenta 01.04.2019. revīzijas grafiku Nr.2.4.1–7/2019.

Revīziju veica revīzijas grupas vadītāja – vecākā valsts revidente juriste Baiba Amoliņa (līdz 29.11.2019.), vecākās valsts revidentes Aiga Villa (revīzijas grupā no 01.04.2019. līdz 16.05.2019.), Anda Grauduma (revīzijas grupā no 01.04.2019. līdz 20.07.2019.) un Diāna Kaļvāne, valsts revidentes Olga Buivide un Loreta Boļševiča, kā arī valsts revidenta palīdzē Dana Gintere (revīzijas grupā no 08.05.2019. līdz 17.07.2019.).

Revidentu un revidējamās vienības atbildība

Valsts kontroles revidenti ir atbildīgi par revīzijas ziņojuma sniegšanu, kas pamatojas uz revīzijas laikā gūtiem atbilstošiem, pietiekamiem un ticamiem revīzijas pierādījumiem.

Labklājības ministrija, pašvaldības un to sociālie dienesti, kā arī citas institūcijas ir atbildīgas par normatīvo aktu ievērošanu un revidentiem sniegtās informācijas patiesumu.

Revīzijas apjoms

Revīzija ir veikta saskaņā ar Latvijas Republikā atzītiem starptautiskajiem revīzijas standartiem. Revīzija plānota un veikta tā, lai iegūtu pietiekamu pārliecību, ka atbildīgo institūciju darbības sociālās iekļaušanas jomā nabadzības mazināšanai ir efektīvas un produktīvas un ir vērstas uz to, lai samazinātu nabadzības riskam pakļauto iedzīvotāju skaitu.

Revīzija ir veikta par laiku no 01.01.2017. līdz 31.12.2018., nepieciešamības gadījumā apkopojot informāciju arī ārpus minētā laika posma.

Revīzijas apjomā ir iekļauta:

- ✓ Labklājības ministrija (kā vadošā valsts pārvaldes iestāde jomās, kas ir saistītas ar sociālās iekļaušanas politiku – darba, sociālās aizsardzības, bērnu un ģimenes tiesību, kā arī personu ar invaliditāti vienlīdzīgu iespēju, kā arī iestāde, kurai ir uzdots koordinēt vienotu sociālās iekļaušanas politiku) un tās padotības iestādes, kuras ir iesaistītas minēto jomu īstenošanā;

- ✓ Finanšu ministrija, kas ir atbildīga par nodokļu politikas veidošanu, īstenošanu un uzraudzību, kā arī pašvaldību budžetu uzraudzību;
- ✓ Pārresoru koordinācijas centrs, kas izstrādā, uzrauga un koordinē valsts augstākos attīstības plānošanas dokumentus Latvija2030 un nacionālo attīstības plānu, kā arī veic nozaru politiku pārresoru uzraudzību;
- ✓ Ekonomikas ministrija, kas ir atbildīga par Reformu programmas “ES 2020” izstrādi un tās izpildes koordināciju;
- ✓ pašvaldības, kas īsteno sociālās iekļaušanas politiku, tajā skaitā sniedz iedzīvotāju vajadzībām atbilstošus sociālos pakalpojumus un sociālo palīdzību. Detalizētas pārbaudes par pašvaldību nodrošināto sociālo atbalstu ir veiktas 21 pašvaldībā⁵⁰⁰.

Revīzijas metodes

Sociālās iekļaušanas politikas un ar to saistīto jomu attīstības plānošanas dokumentu, normatīvo aktu izstrādes dokumentu, normatīvo aktu u.c. dokumentu analīze.

Intervijas ar to institūciju pārstāvjiem, kuras ir iesaistītas sociālās iekļaušanas politikas veidošanā, īstenošanā, koordinēšanā un uzraudzībā.

Publiski pieejamās valsts statistikas pārskatu, Centrālās statistikas pārvaldes, *Eurostat* un citu institūciju statistiskās informācijas analīze.

Pamatojoties uz Valsts kontroles pieprasījumu, VSAA un Finanšu ministrijas sagatavotās statistiskās informācijas analīze.

Pašvaldību Sociālās sfēras procesu pārvaldības lietojumprogrammā SOPA uzkrāto datu analīze par laiku no 01.01.2017. līdz 30.06.2019. piešķirtajiem/izmaksātajiem pabalstiem un izsniegtajām izziņām par trūcīgas un maznodrošinātas personas statusu.

Visu 119 pašvaldību un to sociālo dienestu aptauja.

Visu 119 pašvaldību budžeta datu analīze.

Izlases veida detalizētas pārbaudes 21 pašvaldībā par to nodrošināto sociālo atbalstu.

Citu ES valstu augstāko revīzijas iestāžu aptauja starptautiskās prakses noskaidrošanai. Aptaujas anketa tika nosūtīta 15 ES valstu augstākajām revīzijas iestādēm⁵⁰¹. Tomēr atbildes tika saņemtas tikai no astoņām. Tā kā šīs revīzijas rezultāti tiks izmantoti, arī lai īstenotu starptautiskās sadarbības aktivitāti – koordinēto revīziju nabadzības mazināšanai, aptaujai tika izvēlētas koordinētās revīzijas dalībvalstis (Ungārija, Bulgārija, Horvātija un Slovākija), mūsu kaimiņvalstis – Igaunija un Lietuva, kā arī piecas valstis (Rumānija, Grieķija, Itālija, Kipra un Spānija), kurās nabadzības riska rādītājs ir būtiski sliktāks par ES vidējo, un četras valstis (Čehija, Polija, Somija un Slovēnija), kurās situācija nabadzības jomā ir labāka par ES vidējo.

Revīzijas ierobežojumi

Revīzijā nav veiktas pārbaudes par tādu pasākumu īstenošanu, kuri ir saistīti ar sociālās iekļaušanas jomu, bet kuriem nav tiešas ietekmes uz nabadzības riskam pakļauto iedzīvotāju īpatsvara samazinājumu, piemēram, par nabadzības un sociālās atstumtības riskam pakļauto iedzīvotāju grupu integrāciju sabiedrībā (romi, bēgļi), par izglītības, veselības un mājokļu politikas ietekmi u.c.

Veicot detalizētas pārbaudes 21 pašvaldībā, dati ir apkopoti, pamatojoties uz pašvaldību sniegto informāciju, tāpēc tie var saturēt novirzes vai neatbilstības. Revīzijā informāciju no pašvaldībām bija apgrūtināti iegūt – pašvaldības, norādot uz dažādām problēmām, pat pēc vairākkārtējiem informācijas pieprasījumiem sniedza atšķirīgu informāciju, skaidroja, ka revīzijas vajadzībām informāciju ir grūti apkopot, jo laikā no 2017.gada līdz 2019.gadam notiek izmaiņas grāmatvedības uzskaitē vai sistēmas pilnveidošana.

Revīzijas kritēriji

Revīzijas jautājumi	Revīzijas kritēriji	Kritērijs ir sasniegts / nav sasniegts
Vai valstī īstenotā sociālās iekļaušanas politika ir efektīva un produktīva un ir vērsta uz to, lai samazinātu nabadzības vai sociālās atstumtības riskam pakļauto iedzīvotāju skaitu?		
1. Vai atbildīgo institūciju (Labklājības ministrija, Ekonomikas ministrija un Pārresoru koordinācijas centrs) darbības sociālās iekļaušanas politikas veidošanā ir bijušas pietiekamas, lai veicinātu Reformu programmā "ES 2020" un nacionālā līmeņa politikas plānošanas dokumentos noteikto mērķu sasniegšanu – samazināt nabadzības riskam pakļauto iedzīvotāju skaitu:	✓ Valstī ir izveidota sistēma, kā tiek noteiktas nabadzības un sociālās atstumtības riskam pakļautās iedzīvotāju grupas. ✓ Par katru no šīm iedzīvotāju grupām tiek uzkrāti nepieciešamie dati.	⊗ Nē. Latvijā pastāv vairāki avoti, kuros ir definētas nabadzības un/vai sociālās atstumtības riskam pakļautās personas – Labklājības ministrijas mājaslapa, Ministru kabineta noteikumi⁵⁰², un katrā no tiem kādai no grupām ir piešķirta īpaša detalizācija. Nepastāv vienota sistēma, kā tās tiek noteiktas. ⊙ Daļēji. Veidojot, koordinējot un uzraugot sociālās iekļaušanas politiku, no EU-SILC apsekojuma (tas ir izlases veida apsekojums, kas tiek attiecināts uz visu attiecīgo iedzīvotāju grupu) var iegūt datus par nabadzības risku pensijas un pirmspensijas vecuma personām, viena vecāka ģimenēm un daudz bērnu ģimenēm. Bet par tādām specifiskām grupām kā romi, no ieslodzījuma vietām atbrīvotās personas, personas ar nepietiekošām, zemām vai darba tirgum neatbilstošām prasmēm u.c. EU-SILC apsekojuma ietvaros informācija nemaz netiek analizēta. Tomēr ne par visām iepriekš minētajām iedzīvotāju grupām ir iespējams iegūt datus par faktisko mērķgrupas lielumu, jo daļa no šīm grupām (<i>daudzbērnu ģimenes, viena vecāka ģimenes, bezpajumtnieki</i> u.c.) nemaz nav aplēsta, tas nozīmē, ka nav zināms precīzs uz tām attiecināmais iedzīvotāju skaits.
1.1. vai valstī ir izveidota sistēma, kā tiek noteiktas nabadzības riskam pakļautās iedzīvotāju grupas;		
1.2. vai tiek veikts šo iedzīvotāju grupu problēmu izvērtējums, lai noteiktu risinājumus to nabadzības mazināšanai;		
1.3. vai uz identificētajām nabadzības atstumtības riskam pakļautajām iedzīvotāju grupām tiek plānoti un noteikti rīcības virzieni un pasākumi to nabadzības mazināšanai;	✓ Tiek veikts šo iedzīvotāju grupu problēmu izvērtējums, lai noteiktu risinājumus to nabadzības mazināšanai.	⊗ Nē. Veidojot, koordinējot un uzraugot sociālās iekļaušanas politiku, netiek veikts šo iedzīvotāju grupu problēmu izvērtējums, lai noteiktu nepieciešamos risinājumus to nabadzības mazināšanai.
1.4. vai politikas plānošanas dokumentos noteiktie mērķi, rīcības virzieni, rezultāti un rezultatīvie rādītāji ir atbilstoši, savstarpēji saistīti un pietiekami (t.sk. aptver visas politikas mērķgrupas)?	✓ Uz identificētajām nabadzības un sociālās atstumtības riskam pakļautajām iedzīvotāju grupām un to vajadzībām tiek plānoti un noteikti mērķi, rīcības virzieni, pasākumi, rezultāti un rezultatīvie rādītāji to nabadzības mazināšanai. Politikas plānošanas dokumentos noteiktie mērķi, rīcības virzieni, rezultāti un	⊙ Daļēji. Apmēšanās īstenot pasākumus, kas ir vērsti uz nabadzības riskam pakļauto iedzīvotāju skaita samazināšanu, ir iekļauta ne tikai valsts augstākajos ilgtermiņa un vidēja termiņa attīstības plānošanas dokumentos, bet arī ar sociālo iekļaušanu saistītajās nozaru politikās. Tomēr ne visās šajās politikās iekļautie politikas rezultāti, noteiktie rezultatīvie rādītāji un pasākumi ir savstarpēji saistīti un pietiekami.

Revīzijas jautājumi	Revīzijas kritēriji	Kritērijs ir sasniegts / nav sasniegts
	rezultatīvie rādītāji ir atbilstoši (t.i., raksturo attiecīgā mērķa, rīcības virziena un pasākuma sasniegšanas līmeni), savstarpēji saistīti un pietiekami (t.i., aptver visas mērķgrupas).	
2. Vai MIL Konceptijā un MIL Plānā ietvertie risinājumi ir pietiekami un aktuāli izvirzītā mērķa sasniegšanai nabadzības mazināšanai:	✓ MIL Plāna sagatavošanai ir veikts visaptverošs valsts un pašvaldību nodrošinātā sociālā atbalsta izvērtējums, lai noteiktu, kuri atbalsta veidi ir nepieciešami un/vai pilnveidojami, lai uzlabotu kopējo situāciju valstī nabadzības mazināšanai.	⊗ Daļēji. MIL Plāna izstrādes laikā izvērtējums ir veikts tikai par dažiem atbalsta veidiem, tomēr tas nav visaptverošs, lai noteiktu, kuri atbalsta veidi ir nepieciešami un/vai pilnveidojami, lai uzlabotu kopējo situāciju valstī nabadzības mazināšanai.
2.1.vai MIL Plāna izstrādes laikā ir veikts visaptverošs valsts un pašvaldību nodrošinātā sociālā atbalsta izvērtējums, lai noteiktu, kuri atbalsta veidi ir nepieciešami un/vai pilnveidojami, lai uzlabotu kopējo situāciju valstī nabadzības mazināšanai;	✓ MIL Plānā iekļautie pasākumi izriet no visaptverošā valsts un pašvaldību nodrošinātā sociālā atbalsta izvērtējuma.	⊗ Nē. Vadoties no budžeta iespējām, MIL Plānā ir piedāvāts palielināt tikai dažu atbalstu apmērus.
2.2.vai MIL Plānā izvēlētie atbalsta veidi ir mērķēti uz visām galvenajām nabadzības un sociālās atstumtības riskam pakļautajām iedzīvotāju grupām;	✓ MIL Plānā paredzētie atbalsta veidi ir vērsti uz to, lai galvenās nabadzības riskam pakļautās iedzīvotāju grupas varētu sasniegt valsts definēto minimālā ienākuma līmeni – 40% no ienākumu mediānas.	⊗ Nē. MIL Plānā paredzēto atbalsta veidu apmērs nav piesaistīts minimālā ienākuma līmenim. Tas nozīmē, ka minimālā ienākuma līmenis faktiski tiek ieviests tikai kā teorētiski aplēsts lielums un tas negarantē personai noteiktu ienākumu līmeni – vai nu no ienākumiem, vai no valsts vai pašvaldību atbalsta sistēmas, ja personas ienākumi to nesasniedz.
2.3.vai MIL Plānā paredzētie atbalsta veidi, kas tiks reformēti, ir pietiekami un aktuāli;	✓ MIL Plānā paredzētajiem pasākumiem ir veikti aprēķini. Aprēķinos izmantotā informācija par pasākuma mērķgrupu un pasākuma ieviešanai nepieciešamo finansējumu ir ticama un aktuāla.	⊗ Daļēji. MIL Plāna izstrādes laikā aprēķini ir veikti tikai par atsevišķiem atbalsta apmēriem, galvenokārt par VSAA izmaksātajiem valsts sociālajiem pabalstiem, izmantojot VSAA datus par faktiskajiem pabalstu saņēmējiem, kas ir ticami un aktuāli. Pašvaldību nodrošinātais atbalsts ir aplūkots tikai triju pabalstu griezumā (GMI pabalsta, dzīvokļa pabalsta un pabalsta krīzes situācijā), kas 2018.gadā kopā veidoja tikai 21 milj. jeb 41% no tā finansējuma, kuru pašvaldības faktiski izlieto dažādu sociālo pabalstu izmaksai.
2.4.vai plānoto pasākumu ieviešanas laika grafiks nodrošinās izvirzīto mērķu sasniegšanu;		
2.5.vai ir apzināts MIL Plāna ieviešanai nepieciešamais finansējums un tā avoti, kas nodrošinās arī MIL Plānā paredzēto pasākumu īstenošanu ilgtermiņā?	MIL Plānoto pasākumu grafiks un tiem plānotais finansējums nodrošina mērķu sasniegšanu	⊗ Nē. Lemjot par prioritārajiem pasākumiem 2020.gada valsts budžetam un tā ietvaram 2020.–2022.gadam, tiek pieņemts lēmums 2020.gadā MIL Plānu īstenot tikai daļēji. Tā kā Ministru kabineta rīkojumā ⁵⁰³ par MIL Plāna apstiprināšanu ir noteikts, ka, ja valsts budžeta finansēto pasākumu īstenošana

Revīzijas jautājumi	Revīzijas kritēriji	Kritērijs ir sasniegts / nav sasniegts
	izvirzītajos termiņos.	tiek sākta citā termiņā, attiecīgi tiek precizēts pašvaldību īstenojamo pasākumu termiņš, pastāv risks, ka 2021.gadā netiks uzsākta MIL Plānā paredzēto pašvaldību pasākumu ieviešana. ☉ Daļēji. MIL Plāna aprēķini ir veikti tikai par atsevišķiem atbalsta apmēriem 2020. un 2021.gadam. Ministru kabineta rīkojumā⁵⁰⁴ par MIL Plāna apstiprināšanu ir noteikts Labklājības ministrijas pienākums sarunās ar Latvijas Pašvaldību savienību par 2021.gada budžetu vienoties par to MIL Plānā ietverto pasākumu īstenošanu, kuriem ir fiskālā ietekme uz pašvaldību budžetu. Tas nozīmē, ka vienošanās par MIL Plānā paredzēto pašvaldību finansējamo atbalsta pasākumu ieviešanu vēl būs tikai jāpanāk.
3. Vai nabadzības un sociālās atstumtības riskam pakļautajām iedzīvotāju grupām nepieciešamie pasākumi, kas tiek īstenoti ar sociālās iekļaušanas jomu saistītajām valsts politikām⁵⁰⁵, ir vērsti arī uz to, lai samazinātu nabadzības riskam pakļauto iedzīvotāju skaitu, un to īstenošanai paredzētais finansējums ir izlietots produktīvi: 3.1.vai šo politiku vidēja termiņa attīstības plānošanas dokumenti ietver arī valsts izvirzīto mērķi, kas ir vērsts uz nabadzības mazināšanu; 3.2.vai mērķa sasniegšanai paredzētie pasākumi ir pietiekami un aktuāli un nav pretrunā ar valsts izvirzīto mērķi nabadzības mazināšanai; 3.3.vai paredzētie pasākumi faktiski tiek arī īstenoti; 3.4.vai plānoto pasākumu grafiks un tiem plānotais finansējums nodrošina mērķu sasniegšanu izvirzītajos termiņos; 3.5.vai nabadzības un sociālās	✓ Ir apzināts MIL Plāna ieviešanai nepieciešamais finansējums un tā avoti, kas nodrošinās arī MIL Plānā paredzēto pasākumu īstenošanu ilgtermiņā. ✓ Šo politiku vidēja termiņa attīstības plānošanas dokumenti ir sasaistīti ar sociālās iekļaušanas politikai izvirzītajiem mērķiem nabadzības mazināšanai. ✓ Šo politiku vidēja termiņa attīstības plānošanas dokumentos paredzētie pasākumi aptver nabadzības un sociālās atstumtības riskam pakļauto iedzīvotāju vajadzības.	☉ Daļēji. Latvija2030, NAP2020 un Reformu programma "ES 2020" atbilstoši politikas rezultāti un rādītāji ir izvirzīti tikai bezdarba mazināšanas politikai. Savukārt pārējām politikām tie ir noteikti neprecīzi un nemaz netiek atbilstoši mērīti (personu ar invaliditāti vienlīdzīgu iespēju politika) vai arī nemaz nav noteikti, jo, piemēram, ir beidzies pamatnostādņu darbības termiņš un jauni rezultāti nabadzības mazināšanai nozares politikas līmenī nemaz nav izvirzīti (bērnu un ģimenes tiesību politika). ☉ Daļēji. Kopumā ar sociālās iekļaušanas politiku saistīto politiku pasākumi ietver nabadzības un sociālās atstumtības riskam pakļauto iedzīvotāju vajadzības. Tomēr tie ne vienmēr ir pietiekami, jo, piemēram, attiecas uz pārāk plašu iedzīvotāju loku (<i>nodokļu politika, bērnu un ģimenes tiesību politika</i>) vai vispār neaptver un/vai nav mērķēti uz kādu nabadzības un sociālās atstumtības riskam pakļauto iedzīvotāju grupu (<i>nodokļu politika, sociālo pakalpojumu politika, bērnu un ģimenes tiesību politika</i>). Ir politikas, kuru pasākumu pietiekamību nemaz nevar novērtēt, jo nav veikts to visaptverošs novērtējums (<i>valsts sociālo pabalstu un sociālās palīdzības</i>) vai arī politikas ietvaros nemaz netiek apkopoti/analizēti dati, lai varētu novērtēt, vai pasākumiem definētie rezultatīvie rādītāji tiek sasniegti (<i>personu ar invaliditāti vienlīdzīgu iespēju politika</i>). Visbūtiskākās nepilnības revidenti saskata nodokļu politikā, kurā atsevišķi nodokļu politikas pasākumi pat darbojas pretēji valsts

Revīzijas jautājumi	Revīzijas kritēriji	Kritērijs ir sasniegts / nav sasniegts
atstumtības riskam pakļautajām iedzīvotāju grupām nepieciešamajiem pasākumiem paredzētais finansējums netiek izlietots arī tādām aktivitātēm, kas nav vērstas uz nabadzības riskam pakļauto personu skaita samazināšanu vai arī personām, kuras nav pakļautas nabadzībai.	✓ Nabadzības un sociālās atstumtības riskam pakļautajām iedzīvotāju grupām nepieciešamajiem pasākumiem paredzētais finansējums primāri tiek plānots tādām aktivitātēm, kas ir vērstas uz nabadzības riskam pakļauto personu skaita samazināšanu un personām, kuras pakļautas nabadzībai. ✓ Plānoto pasākumu grafiks un tiem plānotais finansējums nodrošina mērķu sasniegšanu izvirzītajos termiņos. Ir apzināts aktivitāšu ieviešanai nepieciešamais finansējums un tā avoti, kas nodrošinās arī paredzēto pasākumu īstenošanu ilgtermiņā.	izvirzītajam mērķim nabadzības mazināšanai. ⊗ Nē. Revīzijā nav konstatēts, ka ar sociālo iekļaušanu saistītajās politikās finansējums primāri tiek plānots tādām aktivitātēm, kas ir vērstas uz nabadzības riskam pakļauto personu skaita samazināšanu. Lai gan vairāk nekā piecus gadus, pamatojot ar budžeta līdzekļu trūkumu, nav iespējams uzsākt MIL Konceptijas ieviešanu, kas paredz atbalsta pilnveidošanu iedzīvotājiem ar viszemākajiem ienākumiem, no 2017.gada tiek rasta iespēja ieviest vairākus atbalsta pasākumus, kuru ietekme uz nabadzības riskam visvairāk pakļauto iedzīvotāju vajadzību risināšanu nav pierādīta, jo attiecas uz plašu iedzīvotāju loku. ⊙ Daļēji. Vairums no saistītajās politikās paredzētajiem pasākumiem tiek īstenoti. Tomēr ir konstatētas arī aktivitātes, kas nav ieviestas, piemēram, personu ar invaliditāti vienlīdzīgu iespēju politikā paredzētais papildu nodokļu atvieglojums personām ar invaliditāti vai arī pasākums <i>“Izvērtēt un efektīvizēt valsts atbalstu personām ar invaliditāti”</i>.
4. Vai pašvaldības kā sociālās iekļaušanas politikas īstenošanas nodrošina sava sniegtā atbalsta mērķētību, tajā skaitā to novirzot, lai samazinātu nabadzības riskam pakļauto iedzīvotāju skaitu:	✓ Pašvaldību izstrādātajiem attīstības plānošanas dokumentiem ir konstatējama sasaiste ar valsts politiku sociālās iekļaušanas jomā.	⊙ Daļēji. Pašvaldību izstrādātajiem attīstības plānošanas dokumentiem ir konstatējama netieša sasaiste ar valsts politiku sociālās iekļaušanas jomā. Pašvaldību attīstības programmās ietvertās informācijas detalizācijas pakāpe attiecībā uz sociālo situāciju pašvaldībā ir atšķirīga. Attīstības programmu kvalitāte ir atkarīga no tā, vai pašvaldībā ir bijis iespējams izveidot atsevišķu struktūru un/vai amata vietu, lai attīstības plānošanu varētu veikt regulāri, piedaloties pašvaldības ikdienas darbā.
4.1.vai pašvaldību izstrādātie attīstības plānošanas dokumenti ir sasaistīti ar valsts politiku sociālās iekļaušanas jomā;	✓ Pašvaldība ir apzinājusi tās iedzīvotāju sociālās problēmas un vajadzības, tajā skaitā nosakot nabadzības un sociālās atstumtības riskam visvairāk pakļautās iedzīvotāju grupas un to vajadzības;	⊙ Daļēji. Pašvaldību apstiprinātajās attīstības programmās informācijas detalizācijas pakāpe ir atšķirīga. Vairumā revīzijas izlasē iekļauto pašvaldību izstrādātie dokumenti ir formāli, tajos nav atrodama informācija par sociālo situāciju pašvaldībā un nabadzības riskam pakļautajām iedzīvotāju grupām. Tā vietā ir norādīti vispārēji iedzīvotājus raksturojoši rādītāji. Tomēr ir konstatēti arī vismaz trīs
4.2.vai pašvaldības ir apzinājušas to iedzīvotāju sociālās problēmas un vajadzības, tajā skaitā nosakot pašvaldībā dzīvojošās nabadzības un sociālās atstumtības riskam visvairāk pakļautās iedzīvotāju grupas un to vajadzības;	✓ Pašvaldība ir apzinājusi tās iedzīvotāju sociālās problēmas un vajadzības, tajā skaitā nosakot nabadzības un sociālās atstumtības riskam visvairāk pakļautās iedzīvotāju grupas un to vajadzības. Attiecībā uz nabadzības riskam pakļautajām personām tiek veikts šo iedzīvotāju grupu problēmu un vajadzību izvērtējums, lai noteiktu	
4.3.vai uz identificētajām iedzīvotāju sociālajām		

Revīzijas jautājumi	Revīzijas kritēriji	Kritērijs ir sasniegts / nav sasniegts
problēmām un to vajadzībām tiek plānoti un noteikti sociālā atbalsta veidi; 4.4.vai pašvaldību sociālajai jomai paredzētais finansējums tiek plānots un izlietots, lai samazinātu nabadzības riskam pakļauto iedzīvotāju skaitu; 4.5.vai pašvaldībā faktiski nodrošinātais sociālais atbalsts regulāri tiek pārvērtēts, lai nodrošinātu tā aktualitāti un atbilstību iedzīvotāju faktiskajām vajadzībām?	risinājumus, t.i., atbalsta veidus, to nabadzības mazināšanai. Uz identificētajām nabadzības un sociālās atstumtības riskam pakļautajām iedzīvotāju grupām tiek plānoti un noteikti rīcības virzieni un pasākumi to nabadzības mazināšanai. Nabadzības un sociālās atstumtības riskam pakļautajām personām nepieciešamie pasākumi tiek faktiski arī īstenoti. ✓ Pašvaldībā esošajiem sociālā atbalsta veidiem ir skaidrs to ieviešanas pamatojums. ✓ Pašvaldību sociālajai jomai paredzētais finansējums tiek plānots un izlietots, lai samazinātu nabadzības riskam pakļauto iedzīvotāju skaitu. ✓ Pašvaldībā faktiski nodrošinātais sociālais atbalsts regulāri tiek pārvērtēts, lai nodrošinātu tā aktualitāti un atbilstību iedzīvotāju faktiskajām vajadzībām.	labās prakses piemēri. ⊙ Daļēji. Pašvaldību nodrošinātie sociālo atbalstu veidi, it īpaši dažādi svētku pabalsti vai pabalsti noteiktām iedzīvotāju grupām, kas tiek piešķirti bez ienākumu un materiālā stāvokļa izvērtējuma, daudzos gadījumos ir veidojušies vēsturiski, kā politiskās iniciatīvas vai arī pamatojoties uz nevalstisko organizāciju priekšlikumiem par noteikta veida atbalstu konkrētai mērķgrupai. ⊙ Daļēji. Pašvaldību sociālajai palīdzībai novirzītais finansējums, kas tiek izmaksāts trūcīgām un maznodrošinātām personām, pamatojoties uz ienākumu un materiālā stāvokļa izvērtējumu, veicina iedzīvotāju ar viszemākajiem ienākumiem materiālā stāvokļa uzlabošanu. Tomēr šis finansējums 2018.gadā bija tikai 13% no pašvaldību kopējiem sociālās aizsardzības izdevumiem. Revīzijā, padziļināti vērtējot pašvaldību brīvprātīgās iniciatīvas pabalstiem 2018.gadā novirzīto finansējumu, no revīzijas izlasē iekļautās 21 pašvaldības kopējiem brīvprātīgās iniciatīvas atbalstam novirzītajiem 3,349 milj. euro saskaņā ar revidentu aplēsēm vismaz 52% līdzekļu bija novirzīti tādiem pabalstu veidiem, kas nav mērķēti nabadzības riskam pakļautajiem iedzīvotājiem. ⊙ Daļēji. Pašvaldību nodrošinātais sociālais atbalsts galvenokārt tiek pārskatīts (piemēram, paaugstinot maznodrošinātu personu un vai noteiktu pabalstu saņemšanai paredzētos ienākumu līmeņus), piemēram, ja valstī tiek veikta pensiju indeksācija, palielināti citu valsts atbalstu veidi vai arī valstī noteiktā minimālā mēneša darba alga, lai saglabātu šo atbalstu saņēmējiem tiesības

Revīzijas jautājumi	Revīzijas kritēriji	Kritērijs ir sasniegts / nav sasniegts
		uz atbalsta saņemšanu.
5. Vai atbildīgo institūciju (Labklājības ministrija, Ekonomikas ministrija, Pārresoru koordinācijas centrs) darbības sociālās iekļaušanas politikas koordinēšanā un uzraudzībā ir efektīvas un pietiekamas: 5.1. vai ir izveidota un darbojas uzraudzības sistēma, kā tiek koordinēta vienota sociālās iekļaušanas politika, lai sasniegtu izvirzītos mērķus, rezultātus un rezultātīvos rādītājus; 5.2. vai izveidotā uzraudzības sistēma nodrošina regulāru sasniegto rezultātu uzraudzību, tajā skaitā identificējot problēmas, laikus reaģē uz tām, iniciējot nepieciešamās izmaiņas; 5.3. vai atbildīgo institūciju rīcībā ir pietiekami, pilnīgi un pareizi dati un informācijas avoti, lai novērtētu politikas īstenošanu un virzību uz tai definēto mērķu sasniegšanu; 5.4. vai Labklājības ministrijas darbības, uzraugot pašvaldību īstenoto sociālo politiku, tajā skaitā izmantojot to sagatavotos statistikas pārskatus par sniegto sociālo atbalstu, ir pietiekamas un efektīvas, lai nodrošinātu to saskaņotību ar kopējo valsts sociālās iekļaušanas politiku; 5.5. vai Labklājības ministrijas informācijas sistēmas SPOLIS un LabIS, kas tika izveidotas, lai uzraudzītu politikas veidošanu un īstenošanu,	✓ Ir izveidota uzraudzības sistēma, kurā politikas veidošanā, īstenošanā un uzraudzībā iesaistītās valsts un pašvaldību institūcijas sadarbojas, tai skaitā izpildot attīstības plānošanas dokumentos izvirzītos uzdevumus un informējot cita citu par nosprausto mērķu un paredzēto rezultātu sasniegšanu⁵⁰⁶. ✓ Tiek nodrošināta definēto mērķu, pasākumu, rezultātu un rezultātīvo rādītāju regulāra un pietiekama uzraudzība. ✓ Attīstības plānošanas dokumenti ir aktualizēti atbilstoši situācijai⁵⁰⁷. ✓ Politikas uzraudzībā ir pieejami pietiekami, pilnīgi un pareizi dati un informācija.	⊗ Nē. Koordinējošā uzraudzība netiek īstenota. Lai gan sociālās iekļaušanas politika nabadzības mazināšanai tiek uzraudzīta gan hierarhiski augstāko attīstības plānošanas dokumentu, gan Labklājības ministrijas un pārējo nozaru politiku līmenī, pašlaik katra no iesaistītajām institūcijām veic tikai tās atbildībā esošos uzdevumus, bet neviena no institūcijām tos nevērtē kopsakarā, tajā skaitā vai tiem ir ietekme uz izvirzīto mērķi nabadzības mazināšanai. Vienīgais starpnozaru sadarbības instruments, kas pašlaik tiek īstenots, ir Labklājības ministrijas vadītā Sociālās iekļaušanas politikas koordinācijas komiteja. Tomēr komitejai nav piešķirtas pilnvaras sniegt politikas īstenošanā iesaistītajām institūcijām saistošus uzdevumus. ⊗ Daļēji. Lai gan katra no iesaistītajām institūcijām atbilstoši savai kompetencei sagatavo tai uzdotos uzraudzības (progres) ziņojumus, attiecībā uz nabadzības mazināšanu galvenokārt tiek apkopota tikai informācija no EU-SILC apsekojuma un atbildīgo ministriju sniegtā informācija par attiecīgajā periodā veiktajiem pasākumiem. Sagatavojot uzraudzības ziņojumus, netiek vērtēta īstenoto pasākumu ietekme, tajā skaitā vai situācija ir mainījies tieši šo pasākumu rezultātā un kas vēl būtu nepieciešams. ⊗ Nē. Lai gan uzraudzības ziņojumos, analizējot EU-SILC apsekojuma rezultātus, ir iezīmēti arī nepieciešamie uzlabojumi, tajā skaitā mērķgrupas, attiecībā uz kurām ir nepieciešams pilnveidot īstenotos pasākumus – <i>vienas personas mājāsaimniecības, gados vecāki cilvēki, kuri dzīvo vieni</i>, nav veiktas darbības NAP2020 iekļauto rīcības virzienu un pasākumu, ne arī nozaru politiku pilnveidošanai. ⊗ Daļēji. Veidojot, koordinējot un uzraugot sociālās iekļaušanas politiku, netiek iegūti dati par visām nabadzības un/vai sociālās atstumtības riskam pakļautajām iedzīvotāju grupām un par to nabadzības un/vai sociālās atstumtības risku. Trūkst arī pilnīgas un pareizas informācijas par pašvaldību nodrošināto sociālu atbalstu un tam izlieto to finansējumu, jo pašvaldību sagatavotie valsts statistikas pārskati un budžeta dati ir kļūdaini un nav izmantojami, lai gūtu priekšstatu par

Revīzijas jautājumi	Revīzijas kritēriji	Kritērijs ir sasniegts / nav sasniegts
tiek izmantotas atbilstoši to izveides mērķim un tajās ir iekļauts viss sākotnēji paredzētais?	✓ Labklājības ministrijas pasūtītie pētījumi nabadzības mazināšanas jomā tiek izmantoti politikas uzraudzībā, t.sk. lai rosinātu nepieciešamās izmaiņas rīcībpolitikā.	pašvaldību faktisko nodrošināto sociālo atbalstu.
	✓ Labklājības ministrija savā rīcībā esošos resursus un informāciju izmanto, lai iegūtu informāciju par pašvaldību sociālajai jomai novirzīto finansējuma plānošanu un faktiski izlietotā finansējuma lietderību un mērķētību, t.sk. to atbilstību kopējai valsts sociālās iekļaušanās politikai.	⊙ Daļēji. Tā kā šie izvērtējumi tiek izstrādāti ar vairāku gadu nobīdi, vairums pētījumu sniegto rekomendāciju jau ir apzinātas un pat tiek īstenotas Turklāt revidenti nav guvuši apstiprinājumu, ka izvērtējumos sniegtie ieteikumi, vismaz par revidējamo posmu, visos gadījumos tiek izmantoti arī turpmāk, uzsākot darbības to ieviešanai
	✓ Labklājības ministrijai iesniegtie pašvaldību statistikas pārskati ir atbilstoši budžeta datiem, un tajos uzrādītā informācija par nodrošināto sociālo atbalstu ir patiesa.	⊙ Daļēji. Pašlaik Labklājības ministrija galvenokārt apkopo tikai pašvaldību valsts statistikas pārskatu informāciju par trūcīgu un maznodrošinātu personu skaitu un par izmaksāto GMI un dzīvokļu pabalstu. Tā nav iniciējusi piešķirt detalizāciju pašvaldību sagatavotajiem valsts statistikas pārskatiem, lai gūtu priekšstatu par pārējo sociālo atbalstu. Turklāt Labklājības ministrija arvien nav izvirzījusi prasību pašvaldībām visu to nodrošināto sociālo atbalstu uzskaitīt SOPA, lai šajā informācijas sistēmā, kuras dati tiek migrēti uz politikas uzraudzības informācijas sistēmām SPOLIS un LabIS, būtu pieejami un analizējami dati par visu pašvaldību nodrošināto sociālo atbalstu.
	✓ Informācijas sistēmas SPOLIS un LabIS sasniedz sākotnēji izvirzītos mērķus, un tajās pieejami visi tur paredzētie dati.	⊗ Nē. Revīzijā, salīdzinot valsts statistikas pārskatos norādītos izdevumus brīvprātīgo iniciatīvu izpildei ar pašvaldību budžeta datiem tikai izlasē iekļautai 21 pašvaldībai, ir konstatēts, ka 2018.gadā šo pašvaldību valsts statistikas gada pārskatos iekļautie izdevumi brīvprātīgo iniciatīvu izpildei ir norādīti par 4,303 milj. euro jeb 96% lielākā apmērā nekā budžeta datos. Turklāt pašvaldībām arvien nav pietiekamas izpratnes, kā klasificēt arī to sniegto sociālo palīdzību. Tāpēc to sagatavotie valsts statistikas pārskati un budžeta dati nemaz nav izmantojami, lai gūtu priekšstatu par pašvaldību faktisko nodrošināto sociālo atbalstu.
		⊙ Daļēji. Šo sistēmu funkcionalitātes pilnveidošanas darbi arvien turpinās. Tās arvien netiek pilnvērtīgi izmantotas Labklājības ministrijas sociālās aizsardzības jomas uzraudzībai, lai gan bija paredzēts, ka sistēma LabIS tiks izmantota arī sociālās atstumtības un nabadzības mērķu sasniegšanas vērtēšanā.

Sektora vadītāja

I.Pīpiķe

Departamenta direktore

I.Vārava

ŠIS DOKUMENTS IR ELEKTRONISKI
PARAKSTĪTS AR DROŠU ELEKTRONISKO
PARAKSTU UN SATUR LAIKA ZĪMOGU

Saīsinājumi, termini un skaidrojumi

Saīsinājums, termins	Skaidrojums
ANO	Apvienoto Nāciju Organizācija
ES	Eiropas Savienība
EK	Eiropas Komisija
OECD	Ekonomiskās sadarbības un attīstības organizācija (<i>Organisation for Economic Co-operation and Development</i>)
Pasaules Banka	starptautiska finanšu organizācija, kuras sastāvā ietilpst piecas savstarpēji saistītas institūcijas: Starptautiskā rekonstrukcijas un attīstības banka (<i>International Bank for Reconstruction and Development</i>), Starptautiskā attīstības asociācija (<i>International Development Association</i>), Starptautiskā finanšu korporācija (<i>International Finance Corporation</i>), Daudzpusēja investīciju garantiju aģentūra (<i>Multilateral Investment Guarantee Agency</i>), Starptautiskais investīciju strīdu noregulēšanas centrs (<i>International Center for Settlement of Investment Disputes</i>)
LM	Labklājības ministrija
MK	Ministru kabinets
VSAA	Valsts sociālās apdrošināšanas aģentūra
NVA	Nodarbinātības valsts aģentūra
VDEĀVK	Veselības un darbspēju ekspertīzes ārstu valsts komisija
CSP	Centrālā statistikas pārvalde
Latvija2030	Latvijas ilgtspējas attīstības stratēģija līdz 2030.gadam, kas ir valsts augstākais ilgtermiņa attīstības plānošanas dokuments
NAP2020	Nacionālais attīstības plāns 2014.–2020.gadam, kas ir valsts augstākais vidēja termiņa attīstības plānošanas dokuments
ES 2020 stratēģija	ES 17.06.2010. apstiprinātā stratēģija <i>gudrai, ilgtspējīgai un iekļaujošai izaugsmei</i> , kuras galvenais mērķis ir veicināt ES izaugsmi un nodarbinātību gan ES kopumā, gan tās dalībvalstīs
Reformu programma “ES 2020”	Latvijas nacionālā reformu programma “ES 2020” stratēģijas ieviešanai
Nabadzīgas personas	personas, kuru ienākumi un resursi (ekonomiskie, sociālie un kultūras) ir tik ierobežoti, ka viņu dzīves līmenis ir zemāks par sabiedrībā pieņemto, un tām tiek liegtas vai ir ierobežotas pamattiesības
Sociālā atstumtība un sociālās atstumtības riskam pakļautas personas	indivīdu vai cilvēku grupu nespēja iekļauties sabiedrībā nabadzības, nepietiekamas izglītības, bezdarba, diskriminācijas vai citu apstākļu dēļ. Tāad sociāli atstumts cilvēks nespēj piekļūt pakalpojumiem un precēm, nespēj īstenot savas tiesības un izmantot iespējas, jo pastāv šķēršļi, kas to liedz, piemēram, vides nepieejamība, sabiedrības aizspriedumi, emocionālā un fiziskā vardarbība u.c.
Sociālā iekļaušana	process, kura mērķis ir nabadzības un sociālās atstumtības riskam pakļautajām personām nodrošināt iespējas, pakalpojumus un resursus, kuri nepieciešami, lai pilnvērtīgi piedalītos sabiedrības ekonomiskajā, sociālajā un kultūras dzīvē, uzlabojot dzīves līmeni un labklājību, kā arī lielākas līdzdalības iespējas lēmumu pieņemšanā un pieejamību personas pamattiesībām
Trūcīga persona	ģimene (persona), ja tās vidējie ienākumi katram ģimenes loceklim mēnesī pēdējo triju mēnešu laikā nepārsniedz 128,06 <i>euro</i> un ja tā atbilst pārējiem Ministru kabineta noteikumos ⁵⁰⁸ definētajiem kritērijiem ⁵⁰⁹
Maznodrošināta persona	ģimene (persona) kuras ienākumi un materiālais stāvoklis nepārsniedz attiecīgās pašvaldības domes noteikto līmeni, kas savukārt nedrīkst būt zemāks par trūcīgas ģimenes

	(personas) ienākumu un materiālā stāvokļa līmeni ⁵¹⁰ . 2018.gadā pašvaldību noteiktais maznodrošinātas ģimenes (personas) ienākumu līmenis bija no 135 līdz 430 <i>euro</i> mēnesī
EU-SILC apsekojums	mājsaimniecību un personu apsekojums "Eiropas Savienības statistika par ienākumiem un dzīves apstākļiem" (<i>The European Union Statistics on Income and Living Conditions</i>), kas katru gadu atbilstoši vienotai metodoloģijai tiek veikts visās ES dalībvalstīs, lai izvērtētu un novērotu ES dalībvalstu progresu nabadzības un sociālās atstumtības riska mazināšanā. Latvijā to katru gadu veic Centrālā statistikas pārvalde
Nabadzības riska indekss	iedzīvotāju procentuālais īpatsvars, kuru ekvivalentais rīcībā esošais ienākums ir mazāks par 60% no nacionālā ekvivalentā rīcībā esošā ienākuma mediānas (t.i., zem nabadzības riska sliekšņa)
Nabadzības un/vai sociālās atstumtības riskam pakļautās personas	personas, kuru ienākumi ir mazāki par nabadzības riska sliekšni vai kuras ir dziļi materiāli nenodrošinātas vai arī ir nodarbinātas darbā ar ļoti zemu intensitāti
Nabadzības riskam pakļauto un/vai zemas darba intensitātes mājsaimniecībās dzīvojošo personu īpatsvars	to personu īpatsvars, kuru ienākumi ir mazāki par nabadzības riska sliekšni vai kuras ir nodarbinātas darbā ar ļoti zemu intensitāti
Mediāna	statistiskais rādītājs, kas raksturo to novērojumu centra vērtību (sadalījuma viduspunktu), kuri sagrupēti no zemākās vērtības līdz augstākajai
Rīcībā esošie (neto) ienākumi	naudas ienākumi no algota darba; naudas izteiksmē pārrēķinātie darba ņēmēja natūrā gūtie ienākumi, izmantojot uzņēmuma vai dienesta auto privātām vajadzībām; ienākumi vai zaudējumi, kas gūti no pašnodarbinātības; saņemtās pensijas un pabalsti; regulāra naudas palīdzība no citām mājsaimniecībām; peļņa no noguldījumu procentiem, dividendēm, akcijām; ienākumi, ko saņēmuši bērni, jaunāki par 16 gadiem; ienākumi no īpašuma izīrēšanas; saņemtā summa no Valsts ieņēmumu dienesta ienākuma nodokļa pārmaksas dēļ (par saimnieciskās darbības veikšanu, attaisnotajiem izdevumiem – izglītību, ārstniecību u.tml.). No šīs kopējās ienākumu summas tiek atskaitīti nekustamā īpašuma nodokļu maksājumi; naudas summas, kas tikušas regulāri piešķirtas citām mājsaimniecībām; atmaksātā summa Valsts ieņēmumu dienestam sakarā ar nenomaksāto vai nepilnīgi nomaksāto ienākuma nodokli
Ekvivalento patērētāju skaits mājsaimniecībā	tiek iegūts, izmantojot modificēto Eiropas sadarbības un attīstības organizācijas (OECD) skalu. Pirmajam pieaugušajam tiek pielīdzināts svars 1,0, katram nākamajam mājsaimniecības loceklim vecumā no 14 gadiem un vecākam – 0,5, bet katram bērnam, kas jaunāks par 14 gadiem, – 0,3. Summējot katram mājsaimniecības loceklim piešķirto svaru, iegūst ekvivalento patērētāju skaitu mājsaimniecībā
Mājsaimniecības darba intensitāte	darbspējas vecuma mājsaimniecības locekļu pārskata periodā nostrādāto mēnešu skaita attiecība pret kopējo mēnešu skaitu, ko mājsaimniecības locekļi teorētiski varēja nostrādāt. Personas tiek iedalītas piecās darba intensitātes kategorijās: no WI = 0 (nav nodarbināti); 0 < WI < 1; 0 < WI < 0,5 un 0,5 ≤ WI < 1 līdz WI = 1 (pilna nodarbinātība). Tiek pieņemts, ka persona dzīvo mājsaimniecībā ar ļoti zemu darba intensitāti, ja WI ≤ 0,2
Dziļa materiālā nenodrošinātība	raksturo personas, kurām piemīt vismaz četras no šādām materiālās nenodrošinātības pazīmēm: 1) finansiālu iespēju trūkums 1) segt komunālos maksājumus, īri vai atmaksāt kredītu; 2) finansiāli atļauties uzturēt mājokli siltu; 3) segt pēkšņus, neparedzētus izdevumus no pašu līdzekļiem; 4) ēst gaļu, putnu gaļu vai zivis katru otro dienu; 5) katru gadu vienu nedēļu doties brīvdienās ārpus mājām; 6) lietot savām vajadzībām vieglo auto; 7) lietot veļas mazgājamo mašīnu; 8) lietot krāsu televizoru; 9) lietot telefonu
Sociālās palīdzības pabalsts	pašvaldību piešķirtais naudas vai mantiskais pabalsts, kura piešķiršana balstās uz materiālo resursu novērtēšanu personām (ģimenēm), kurām trūkst līdzekļu pamatvajadzību apmierināšanai. Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likumā ir definēti trīs pabalstu veidi – GMI pabalsts, dzīvokļa pabalsts un pabalsts krīzes situācijā. Pašvaldībām,

	izvērtējot personas ienākumus un materiālo stāvokli, ir tiesības piešķirt arī citus sociālās palīdzības pabalstu veidus
GMI pabalsts	naudas un mantiskais pabalsts vai naudas vai mantiskais pabalsts, ko pašvaldība piešķir ģimenēm vai atsevišķi dzīvojošām personām, kuras objektīvu apstākļu dēļ negūst pietiekamus ienākumus un kuras atzītas par trūcīgām. Šis pabalsts nodrošina katram ģimenes loceklim garantēto minimālo ienākuma līmeni, kas 2019.gadā bija 53 <i>euro</i> , bet no 2020.gada – 64 <i>euro</i>
Brīvprātīgās iniciatīvas pabalsts	pamatojoties uz likumu “Par pašvaldībām”, pašvaldības ir tiesīgas saistošajos noteikumos paredzēt iedzīvotājiem arī citus pabalstu veidus, neizvērtējot personas ienākumus un materiālo stāvokli

Atsauces

- ¹ Ministru kabineta 02.12.2014. noteikumu Nr.737 "Attīstības plānošanas dokumentu izstrādes un ietekmes izvērtēšanas noteikumi" 12. un 15.punkts un 13.1.apakšpunkts. Pārresoru koordinācijas centra 2016.gadā izstrādātās rokasgrāmatas "Politikas veidošanas rokasgrāmata" 18. un 21.lp.
- ² Plāns minimālo ienākumu atbalsta sistēmas pilnveidošanai 2020.–2021.gadam (apstiprināts ar Ministru kabineta 22.08.2019. rīkojumu Nr.408).
- ³ 40% no 2017.gada mājāsaimniecību rīcībā esošo ienākumu mediānas vienam ekvivalentajam patērētājam.
- ⁴ Izņemot nestrādājošām darbaspējīgām personām, ja tās neatbilst Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likuma 37.panta pirmās daļas nosacījumiem.
- ⁵ Atbilstoši revīzijā apkopotajai informācijai no pašvaldību sagatavotajiem valsts statistikas pārskatiem 2018.gadā pašvaldību budžeta izdevumi sociālā atbalsta pasākumiem – sociālajai palīdzībai un citiem atbalsta pasākumiem un kompensācijām iedzīvotājiem – kopā veidoja 51 milj. *euro*. No tā GMI pabalsts – 5,497 milj. *euro*, dzīvokļa pabalsts – 14,893 milj. *euro* un pabalsts krīzes situācijā – 678 414 *euro* veidoja tikai 21,069 milj. *euro* jeb 41% no sociālā atbalsta pasākumiem.
- ⁶ Bērna piedzimšanas pabalsts 2018.gadā netika piešķirts tikai Cesvaines novadā un Kuldīgas novadā. Kuldīgas novada pašvaldība jaundzimušos sveic, dāvinot sudraba karotītes par piemiņu no dzimtās vietas.
- ⁷ Maksimālās summas piešķirtajam pabalstam par vairākiem vienās dzemdībās dzimušiem bērniem, piemēram, Grobiņas novadā pabalsts noteikts 1000 *euro* apmērā par katru bērnu, ja vienās dzemdībās dzimuši trīs vai vairāk bērni.
- ⁸ Ministru kabineta 17.09.2019. sēdes protokols Nr.42, 34.§, 27.punkts.
- ⁹ Labklājības ministrijas izstrādātās koncepcijas "Par minimālā ienākuma līmeņa noteikšanu" (apstiprināta ar Ministru kabineta 30.10.2014. rīkojumu Nr.619) 4., 5. un 34.lp.
- ¹⁰ Pēc Valsts kontroles pārbaudēm pašvaldības veica korekcijas, samazinot kļūdas apmēru, bet joprojām pašvaldību valsts statistikas gada pārskatos iekļautie izdevumi brīvprātīgo iniciatīvu izpildei ir norādīti par 2,018 milj. *euro* jeb 45% lielākā apmērā nekā budžeta datos.
- ¹¹ Izdevumi sociālās rehabilitācijas pakalpojumiem no vardarbības cietušām un vardarbību veikušām personām – 8221 *euro*; izdevumi dienas aprūpes centra pakalpojumiem bērniem un pusaudžiem – 17 376 *euro*, izdevumi sociālās rehabilitācijas pakalpojumam dzīvesvietā vai bērnu aprūpes iestādē bērnam, kurš cietis no prettiesiskām darbībām, – 12 167 *euro*.
- ¹² Saskaņā ar Labklājības ministrijas oficiālo statistiku "Pārskati par sociālajiem pakalpojumiem un sociālo palīdzību pašvaldībā 2018.gadā" 2018.gadā kopējā summa, kas izlietota GMI pabalsta nodrošināšanai 69 pašvaldībās, saskaņā ar kodā 31301 norādīto bija 295 296 *euro* (aprēķinā iekļauti: Alsungas, Naukšēnu, Vecumnieku, Mālpils, Zilupes, Rojas, Durbes, Mērsraga, Ķeguma, Pārgaujas, Priekule, Sējas, Engures, Ikšķiles, Tērvetes, Salas, Nīcas, Dundagas, Mārupes, Ādažu, Salacgrīvas, Carnikavas, Ropažu, Mazsalacas, Baldones, Krimuldas, Pāvilostas, Cesvaines, Vārkavas, Rundāles, Inčukalna, Vecpiebalgas, Brocēnu, Jaunpils, Lielvārdes, Viesītes, Aknīstes, Raunas, Cēsu, Burtnieku, Līgatnes, Ozolnieku, Saulkrastu, Valmieras pilsētas, Beverīnas, Alojās, Ērgļu, Babītes, Lubānas, Skrundas, Varakļānu, Rūjienas, Baltinavas, Apes, Smiltenes, Iecavas, Jelgavas, Salaspils, Jaunpiebalgas, Ogres, Kocēnu, Bauskas, Vaiņodes, Rucavas, Skrīveru, Siguldas un Amatas novadi).
- ¹³ Saskaņā ar Labklājības ministrijas oficiālo statistiku "Pārskati par sociālajiem pakalpojumiem un sociālo palīdzību pašvaldībā 2018.gadā". Kopējie izdevumi sociālo dienestu administrēšanai 2018.gadā bija 37,698 milj. *euro*.
- ¹⁴ Republikas pilsētas domes un novada domes deputāta statusa likuma 15.¹pants.
- ¹⁵ Labklājības ministrijas mājaslapā definētais sociālās iekļaušanas politikas mērķis. Pieejams: <http://lm.gov.lv/lv/nozares-politika/sociala-ieklausana/situacijas-raksturojums> (skatīts 06.05.2019.).
- ¹⁶ Labklājības ministrijas sniegtā definīcija. Pieejama: <http://lm.gov.lv/lv/nozares-politika/sociala-ieklausana/situacijas-raksturojums> (skatīts 06.05.2019.).
- ¹⁷ Labklājības ministrijas sniegtā definīcija. Pieejama: <http://lm.gov.lv/lv/nozares-politika/sociala-ieklausana/situacijas-raksturojums> (skatīts 06.05.2019.).
- ¹⁸ Ministru kabineta 30.03.2010. noteikumu Nr.299 "Noteikumi par ģimenes vai atsevišķi dzīvojošas personas atzīšanu par trūcīgu" 2.punkts.
- ¹⁹ Ministru kabineta 30.03.2010. noteikumos Nr.299 "Noteikumi par ģimenes vai atsevišķi dzīvojošas personas atzīšanu par trūcīgu" definētie mantiskie kritēriji (ģimenes īpašumā/valdījumā esošie nekustamie īpašumi un kustamā manta, vērtspapīri utt., tā nesaņem ilgstošas sociālās aprūpes un sociālās rehabilitācijas institūcijas sniegtos pakalpojumus, neatrodas ieslodzījumā un persona ir reģistrējusies Nodarbinātības valsts aģentūrā kā bezdarbnieks.
- ²⁰ Likuma "Par palīdzību dzīvokļa jautājumu risināšanā" 14.panta sestā daļa.
- ²¹ Sabiedriskā labuma organizāciju likums un Sociālā uzņēmuma likums.

²² Eiropas Parlamenta un Padomes Regula (EK) Nr.1177/2003 (16.06.2003.) par Kopienas statistiku attiecībā uz ienākumiem un dzīves apstākļiem (EU-SILC), izveidojot vienotu sistēmu statistikas veidošanai par ienākumiem un dzīves apstākļiem, kas ietver salīdzināmus un savlaicīgus šķērsriezuma un garengriezuma datus par ienākumiem un nabadzības līmeni un struktūru un sociālo atstumtību valstu un Eiropas Savienības līmenī.

²³ Eiropas Parlamenta un Padomes Regulas (EK) Nr.1177/2003 (16.06.2003.) par Kopienas statistiku attiecībā uz ienākumiem un dzīves apstākļiem (EU-SILC) 2.pielikums.

²⁴ Jāņem vērā, ka Eurostat publicē datus ar atsauci uz apsekojuma norises periodu, bet Centrālā statistikas pārvalde – uz ienākumu pārskata periodu, t.i., kalendāro gadu. Tāpēc veidojas nobīde Eurostat un Centrālās statistikas pārvaldes publicētajos datos. Lai dati būtu salīdzināmi, revīzijas ziņojumā informācija tiek norādīta par ienākumu pārskata periodu (ņemot vērā Centrālās statistikas pārvaldes pieeju datu publicēšanai), t.sk. ja tiek izmantoti Eurostat dati.

²⁵ Centrālās statistikas pārvaldes 16.01.2020. publicētais informatīvais apskats “Nabadzības risks un sociālā atstumtība Latvijā 2018.gadā”. Pieejams: <https://www.csb.gov.lv/lv/statistika/statistikas-temas/socialie-procesi/nabadziba/meklet-tema/399-nabadzibas-risks-un-sociala-atstumtiba-latvija> (skatīts 25.02.2020.).

²⁶ Eiropas Savienības Stratēģija “Eiropa 2020”, Apvienoto Nāciju Organizācijas Ilgtspējīgas attīstības mērķi, Latvijas Nacionālais attīstības plāns 2014.–2020.gadam, Latvijas nacionālā reformu programma “ES 2020” stratēģijas īstenošanai un Latvijas ilgtspējīgas attīstības stratēģija līdz 2030.gadam.

²⁷ Mājsaimniecības rīcībā esošais ienākums, kas tiek aprēķināts uz ekvivalento patērētāju, to iegūst, dalot mājsaimniecības ienākumu ar ekvivalento mājsaimniecības lielumu, kuru veido, izmantojot modificēto OECD skalu (1,0; 0,5; 0,3) – pirmajam pieaugušajam tiek pielīdzināts svars 1,0, katram nākamajam mājsaimniecības loceklim vecumā no 14 gadiem un vecākam – 0,5, bet katram bērnam, jaunākam par 14 gadiem, – 0,3.

²⁸ Rīcībā esošie (neto) ienākumi ir naudas ienākumi no algota darba; naudas izteiksmē pārrēķinātie darba ņēmēja natūrā gūtie ienākumi, izmantojot uzņēmuma vai dienesta auto privātām vajadzībām; ienākumi vai zaudējumi, kas gūti no pašnodarbinātības; saņemtās pensijas un pabalsti; regulāra naudas palīdzība no citām mājsaimniecībām; peļņa no noguldījumu procentiem, dividendēm, akcijām; ienākumi, ko saņēmuši bērni, jaunāki par 16 gadiem; ienākumi no īpašuma izīrēšanas; saņemtā summa no Valsts ieņēmumu dienesta ienākuma nodokļa pārmaksas dēļ (par saimnieciskās darbības veikšanu, attaisnotajiem izdevumiem – izglītību, ārstniecību u.tml.). No šīs kopējās ienākumu summas tiek atskaitīti nekustamā īpašuma nodokļu maksājumi; naudas summas, kas tikušas regulāri piešķirtas citām mājsaimniecībām; atmaksātā summa.

²⁹ Centrālās statistikas pārvaldes definīcija “mediāna ir augošā vai dilstošā kārtībā sakārtotu novērojumu centra vērtība jeb sadalījuma viduspunkts”.

³⁰ Jāņem vērā, ka Eurostat publicē datus ar atsauci uz apsekojuma norises periodu, bet Centrālā statistikas pārvalde – uz ienākumu pārskata periodu, t.i., kalendāro gadu. Tāpēc veidojas nobīde Eurostat un Centrālās statistikas pārvaldes publicētajos datos. Lai dati būtu salīdzināmi, revīzijas ziņojumā informācija tiek norādīta par ienākumu pārskata periodu (ņemot vērā Centrālās statistikas pārvaldes pieeju datu publicēšanai), t.sk. ja tiek izmantoti Eurostat dati.

³¹ Informācija pieejama Labklājības ministrijas mājaslapā: <http://www.lm.gov.lv/lv/nozares-politika/sociala-ieklausana>.

³² Informācija pieejama Pārresoru koordinācijas centra mājaslapā: <https://www.pkc.gov.lv/lv/valsts-attistibas-planosana/ano-ilgtspējigas-attistibas-merki> (skatīts 08.05.2019.).

³³ Apvienoto Nāciju Organizācijas samita noslēguma dokumenta projekts attīstības programmas pieņemšanai laika posmam pēc 2015.gada. 12.08.2015. Pielikuma “Mūsu pasaules pārveidošana: ilgtspējīgas attīstības programma 2030.gadam” 78. un 79.punkts.

³⁴ Līguma par Eiropas Savienības darbību 121. un 148.pants, *Europe 2020: Integrated guidelines for the economic and employment policies of the Member States*, 06.05.2010., pieejams: <http://ec.europa.eu/eu2020/pdf/Brochure%20Integrated%20Guidelines.pdf> (skatīts 03.06.2019.). 2011.gada izaugsmes pētījums (pieejams: http://ec.europa.eu/europe2020/tools/monitoring/annual_growth_survey_2011/index_en.htm (skatīts 03.06.2019.)). Eiropadomes secinājumi, EUCO 10/11, 25.03.2011. Eiropas Komisijas Ģenerālsekretariāta vēstule ES dalībvalstīm par prasībām attiecībā uz ES dalībvalstu nacionālo reformu programmu sagatavošanu, SG/D1/SW/cf ARES (2010), 22.09.2010.

³⁵ Saskaņā ar Ministru kabineta 19.10.2011. noteikumu Nr.816 “Nacionālā attīstības plāna 2014.–2020.gadam izstrādes, ieviešanas, uzraudzības un publiskās apspriešanas kārtība” 5.2.apakšpunktu Nacionālajā attīstības plānā iekļauj Latvijas nacionālajā reformu programmā “ES 2020” stratēģijas īstenošanai noteiktos mērķus.

³⁶ Pasākumi minēto mērķu sasniegšanai iekļauti arī Latvijas nacionālās reformu programmas “Eiropa 2020” stratēģijas īstenošanai 2.4.sadaļā “Strukturālā bezdarba mazināšana, nodrošinot labāku kvalifikācijas un prasmju atbilstību darba tirgus prasībām” un 3.1.sadaļā “Nodarbinātības līmeņa mērķis”.

³⁷ Latvijas nacionālā reformu programma “ES 2020” stratēģijas īstenošanai, 2011.gada aprīlis, ievads.

³⁸ 7,2 milj. euro (jeb 15%) – valsts budžeta līdzfinansējums.

- ³⁹ No 2019.gada, ja tās vidējie ienākumi mēnesī nepārsniedz 242 euro.
- ⁴⁰ Informācija pieejama Labklājības ministrijas mājaslapā: <http://www.lm.gov.lv/lv/es-finansejums/eiropas-atbalsta-fonds-vistrucigakajam-personam/par-fondu> (skatīts 28.05.2019.).
- ⁴¹ Pārskatītās Eiropas Sociālās hartas I sadaļas 30.punkts.
- ⁴² Pārskatītās Eiropas Sociālās hartas 30.pants.
- ⁴³ Eiropas Sociālo tiesību pilārs. Informācija pieejama: https://ec.europa.eu/commission/sites/beta-political/files/social-summit-european-pillar-social-rights-booklet_lv.pdf (skatīts 15.05.2019.).
- ⁴⁴ Latvijas ilgtspējīgas attīstības stratēģija līdz 2030.gadam, 24.lp.
- ⁴⁵ Attīstības plānošanas sistēmas likuma 9.panta otrā daļa.
- ⁴⁶ Latvijas Nacionālā attīstības plāna 2014.–2020.gadam rīcības virziens “Cienīgs darbs” un rīcības virziens “Stabili pamati tautas ataudzei”.
- ⁴⁷ Latvijas Nacionālā attīstības plāna 2014.–2020.gadam 236.punkts.
- ⁴⁸ Latvijas Nacionālā attīstības plāna 2014.–2020.gadam 263.punkts.
- ⁴⁹ Latvijas Nacionālā attīstības plāna 2014.–2020.gadam 264.–267.punkts.
- ⁵⁰ Labklājības ministrijas sniegtā definīcija. Pieejama: <http://lm.gov.lv/lv/nozares-politika/sociala-ieklausana/situacijas-raksturojums> (skatīts 06.05.2019.).
- ⁵¹ Labklājības ministrijas 21.11.2013. informatīvais ziņojums “Priekšlikumi sociālās drošības sistēmas pilnveidošanai” (apstiprināts Ministru kabinetā 10.12.2013., protokols Nr.66, 104.§).
- ⁵² Pasaules Bankas pētījums “Latvija: kurš ir bezdarbnieks, ekonomiski neaktīvais vai trūcīgais?” / *The World Bank's scientific research “Latvia: Who is Unemployed, Inactive or Needy? Assessing Post-Crisis Policy Options”*.
- ⁵³ Eiropas Komisijas Eiropas semestra ietvaros sniegtās rekomendācijas Latvijai 2012. un 2013.gadā.
- ⁵⁴ Eiropas Parlamenta 20.10.2010. rezolūcija par minimālā ienākuma nozīmi nabadzības apkarošanā un integrējošas sabiedrības attīstības veicināšanā Eiropā (2010/2039(INI)).
- ⁵⁵ Ministru kabineta 30.10.2014. rīkojuma Nr.619 “Par koncepciju “Par minimālā ienākuma līmeņa noteikšanu”” (protokols Nr.57, 44.§) 1.punkts.
- ⁵⁶ Labklājības ministrijas Sociālās iekļaušanas politikas koordinācijas komitejas 18.12.2014. sēdes protokola Nr.4 4. un 5.lp. Pieejams: http://www.lm.gov.lv/upload/sabiedribas_lidzdaliba/sipkk/sipkk_sede_4_protokols.pdf.
- ⁵⁷ Labklājības ministrijas iepirkums “Jaunas metodoloģijas izstrāde iztikas minimuma patēriņa preču un pakalpojumu groza noteikšanai un tās aprobācija (izmēģinājumprojekti)”. Pieejams: <https://www.eis.gov.lv/EKEIS/Supplier/Procurement/12891>.
- ⁵⁸ Labklājības ministrijas iepirkums “Pētījuma eksperta pakalpojuma nodrošināšana pētījumā “Jaunas metodoloģijas izstrāde iztikas minimuma patēriņa preču un pakalpojuma groza noteikšanai un tās aprobācija (izmēģinājumprojekti)””. Pieejams: <https://www.eis.gov.lv/EKEIS/Supplier/Procurement/29798>.
- ⁵⁹ Ministru kabineta 30.10.2014. rīkojuma Nr.619 “Par koncepciju “Par minimālā ienākuma līmeņa noteikšanu”” (protokols Nr.57, 44.§) 4.2.apakšpunkts, Ministru kabineta 10.05.2016. rīkojuma Nr.290 Grozījumi Ministru kabineta 30.10.2014. rīkojumā Nr.619 “Par koncepciju “Par minimālā ienākuma līmeņa noteikšanu”” (protokols Nr.22, 11.§) 1.punkts; Ministru kabineta 07.03.2017. rīkojuma Nr.107 Grozījumi Ministru kabineta 30.10.2014. rīkojumā Nr.619 “Par koncepciju “Par minimālā ienākuma līmeņa noteikšanu”” (protokols Nr.11, 15.§) 1.punkts.
- ⁶⁰ Centrālās statistikas pārvaldes datu tabula “Nabadzības riska indekss pēc vecuma un dzimuma (%)” [NIG030].
- ⁶¹ Nabadzības risks, nabadzības un sociālās atstumtības risks, Džini koeficients, kvintīļu attiecību indekss (S80/20).
- ⁶² Ministru kabineta 11.01.2005. noteikumi Nr.32 “Noteikumi par sociāli mazaizsargāto personu grupām” un Ministru kabineta 27.03.2018. noteikumi Nr.173 “Noteikumi par sociālās atstumtības riskam pakļauto iedzīvotāju grupām un sociālā uzņēmuma statusa piešķiršanas, reģistrēšanas un uzraudzības kārtību”.
- ⁶³ Latvijas ilgtspējīgas attīstības stratēģija līdz 2030.gadam, 27.lp.
- ⁶⁴ Informācija pieejama Labklājības ministrijas mājaslapā: <http://lm.gov.lv/lv/nozares-politika/sociala-ieklausana/situacijas-raksturojums> (skatīts 11.04.2019.).
- ⁶⁵ Latvijas Republikas valdības un Eiropas Komisijas 18.12.2003. parakstītais Latvijas Kopējais sociālās iekļaušanas memorands (apstiprināts ar 17.06.2004. likumu “Par Kopējo sociālās iekļaušanas memorandu”).
- ⁶⁶ Latvijas Republikas valdības un Eiropas Komisijas 18.12.2003. parakstītais Latvijas Kopējais sociālās iekļaušanas memorands (apstiprināts ar 17.06.2004. likumu “Par Kopējo sociālās iekļaušanas memorandu”), 35.lp.
- ⁶⁷ Nacionālais rīcības plāns nabadzības un sociālās atstumtības mazināšanai 2004.–2006. gadam, Nacionālais ziņojums par sociālās aizsardzības un sociālās iekļaušanas stratēģiju 2006.–2008.gadam un Ziņojums par nacionālo sociālās aizsardzības un sociālās iekļaušanas stratēģiju 2008.–2010.gadam.
- ⁶⁸ Ziņojuma par nacionālo sociālās aizsardzības un sociālās iekļaušanas stratēģiju 2008.–2010.gadam (izskatīts Ministru kabineta 07.10.2008. sēdē, protokols Nr.72, 47.§) 27.lp.

⁶⁹ Iepriekš tikai bērni bāreņi un bijušie bērnunama audzēkņi un klaiņojošie bērni.

⁷⁰ Ministru kabineta 11.01.2005. noteikumu Nr.32 "Noteikumi par sociāli mazaizsargāto personu grupām" 2.punkts.

⁷¹ Ģimenes, kuras audzina trīs un vairāk bērnus; nepilnās ģimenes; personas ar invaliditāti; personas virs darbspējas vecuma; 15–25 gadus veci jaunieši; personas, kuras atbrīvotas no brīvības atņemšanas iestādēm; ilgstošie bezdarbnieki; bezpajumtnieki; cilvēku tirdzniecības upuri; politiski represētās personas; personas, kurām stihisku nelaimju vai dabas katastrofu dēļ ir nodarīts kaitējums, vai viņu ģimenes; Černobiļas atomelektrostācijas avārijas seku likvidēšanas dalībnieki un viņu ģimenes un Černobiļas atomelektrostācijas avārijas dēļ cietušās personas un viņu ģimenes; personas ar alkohola, narkotisko, psihotropo, toksisko vielu, azartspēļu vai datorspēļu atkarības problēmām un viņu ģimenes; ģimenes, kuras audzina bērnu invalīdu; bērni; no vardarbības cietušās personas.

⁷² Sabiedriskā labuma organizāciju likuma 2.panta pirmā daļa.

⁷³ Ministru kabineta 11.01.2005. noteikumi Nr.32 "Noteikumi par sociāli mazaizsargāto personu grupām".

⁷⁴ Ministru kabineta 11.01.2005. noteikumi Nr.32 "Noteikumi par sociāli mazaizsargāto personu grupām".

⁷⁵ Ministru kabineta 27.03.2018. noteikumu Nr.173 "Noteikumi par sociālās atstumtības riskam pakļauto iedzīvotāju grupām un sociālā uzņēmuma statusa piešķiršanas, reģistrēšanas un uzraudzības kārtību" 2.punkts.

⁷⁶ Sociālā uzņēmuma likuma 1.pants.

⁷⁷ Ministru kabineta 27.03.2018. noteikumi Nr.173 "Noteikumi par sociālās atstumtības riskam pakļauto iedzīvotāju grupām un sociālā uzņēmuma statusa piešķiršanas, reģistrēšanas un uzraudzības kārtību".

⁷⁸ Ministru kabineta 27.03.2018. noteikumi Nr.173 "Noteikumi par sociālās atstumtības riskam pakļauto iedzīvotāju grupām un sociālā uzņēmuma statusa piešķiršanas, reģistrēšanas un uzraudzības kārtību".

⁷⁹ Labklājības ministrijas mājaslapā definētais, Ministru kabineta 11.01.2005. noteikumu Nr.32 "Noteikumi par sociāli mazaizsargāto personu grupām" 2.punkts un Ministru kabineta 27.03.2018. noteikumu Nr.173 "Noteikumi par sociālās atstumtības riskam pakļauto iedzīvotāju grupām un sociālā uzņēmuma statusa piešķiršanas, reģistrēšanas un uzraudzības kārtību" 2.punkts.

⁸⁰ Aptaujas anketa tika nosūtīta 15 Eiropas Savienības valstu augstākajām revīzijas iestādēm – Ungārijai, Bulgārijas Republikai, Horvātijas Republikai, Slovākijas Republikai, Igaunijas Republikai, Lietuvas Republikai, Rumānijai, Grieķijas Republikai, Itālijas Republikai, Kipras Republikai, Spānijas Karalistei, Čehijas Republikai, Polijas Republikai, Somijas Republikai un Slovēnijas Republikai. Tomēr atbildes tika saņemtas tikai no astoņām. Tā kā šīs revīzijas rezultāti tiks izmantoti, arī lai īstenotu starptautiskās sadarbības aktivitāti – koordinēto revīziju nabadzības mazināšanai, aptaujai tika izvēlētas koordinētās revīzijas dalībvalstis (Ungārija, Bulgārija Republika, Horvātijas Republika un Slovākijas Republika), mūsu kaimiņvalstis (Igaunijas Republika un Lietuvas Republika), kā arī piecas valstis (Rumānija, Grieķijas Republika, Itālijas Republika, Kipras Republika un Spānijas Karaliste), kurās nabadzības riska rādītājs ir būtiski sliktāks par ES vidējo, un četras valstis (Čehijas Republika, Polijas Republika, Somijas Republika un Slovēnijas Republika), kurās situācija nabadzības jomā ir labāka par ES vidējo.

⁸¹ Ministru kabineta 13.06.2017. noteikumu Nr.324 "Noteikumi par oficiālās statistikas veidlapu paraugiem sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības jomā un veidlapu aizpildīšanas un iesniegšanas kārtību" 2.pielikums "Pārskats par sociālajiem pakalpojumiem un sociālo palīdzību pašvaldībā ____gadā".

⁸² Ikgadējā nabadzības un sociālās atstumtības mazināšanas rīcībpolitikas izvērtējuma 133.lp., 19.06.2019. Pieejams: http://www.lm.gov.lv/lv/index.php?option=com_content&view=article&id=82215 (skatīts 04.07.2019.).

⁸³ Latvijas Republikas valdības un Eiropas Komisijas 18.12.2003. parakstītā Latvijas Kopējā sociālās iekļaušanas memoranda (apstiprināts ar 17.06.2004. likumu "Par Kopējo sociālās iekļaušanas memorandu") 32.lp.

⁸⁴ Centrālās statistikas pārvaldes datu tabulas: "Iedzīvotāju skaits līdz darbspējas, darbspējas un virs darbspējas vecuma grupās statistiskajos reģionos, republikas pilsētās, 21 attīstības centrā un novados gada sākumā" [IRG010], "Iedzīvotāju skaits pēc vecuma grupām un dzimuma statistiskajos reģionos, republikas pilsētās un novados gada sākumā" [IRG040] un "Nabadzības riska indekss pēc vecuma un dzimuma (%)" [NIG030].

⁸⁵ Centrālās statistikas pārvaldes datu tabulas: "Iedzīvotāju skaits līdz darbspējas, darbspējas un virs darbspējas vecuma grupās statistiskajos reģionos, republikas pilsētās, 21 attīstības centrā un novados gada sākumā" [IRG010] un "Nabadzības riska indekss pēc vecuma un dzimuma (%)" [NIG030].

⁸⁶ Saskaņā ar Bērnu tiesību aizsardzības likuma 1.pantu daudzbērnu ģimene ir ģimene, kuras aprūpē ir vismaz trīs bērni, to skaitā audžuģimenē ievietoti un aizbildnībā esoši bērni. Par daudzbērnu ģimenes bērnu uzskatāma arī pilngadīga persona, kas nav sasniegusi 24 gadu vecumu, ja tā iegūst vispārējo, profesionālo vai augstāko izglītību.

⁸⁷ Centrālās statistikas pārvaldes datu tabulas: "Mājsaimniecību sadalījums pēc to demogrāfiskā tipa (%)" [MVG060], "Privāto mājsaimniecību kopējais skaits, tūkst." [ISG060] un "Nabadzības riska indekss pēc mājsaimniecības tipa (%)" [NIG050].

⁸⁸ Centrālās statistikas pārvaldes datu tabulas: “Ģimeņu skaits ar nepilngadīgiem bērniem pēc ģimenes kodola veida un bērnu skaita pa statistiskajiem reģioniem, republikas pilsētām un novadiem 2011.gada 1.martā” [TSG11-282] un “Pastāvīgie iedzīvotāji pa teritoriālajām vienībām pēc dzimuma 2011.gada 1.martā” [TSG11-01].

⁸⁹ Ģimeņu kodolu veidi – precēta pāra ģimene, kopdzīves partneru ģimenes, vientuļā tēva ģimene, vientuļās mātes ģimene.

⁹⁰ Centrālās statistikas pārvaldes datu tabulas: “Mājsaimniecību sadalījums pēc to demogrāfiskā tipa (%)” [MVG060] un “Privāto mājsaimniecību kopējais skaits, tūkst.” [ISG060].

⁹¹ Eurostat dati: “People at risk of poverty by level of activity limitation, sex and age” [hlth_dpe020].

⁹² Ņemot vērā, ka EU-SILC apsekojuma mērķgrupa ir personas, kuras dzīvo privātās mājsaimniecībās, netiek aptaujātas personas, kuras dzīvo kolektīvajās mājsaimniecībās vai institūcijās (t.i., veco ļaužu pansionātos, bērnu invalīdu internātos, studentu kopmītnēs, viesnīcās, slimnīcās, sanatorijās, cietumos u.tml.), tāpēc bezpajumtnieki netiek iekļauti EU-SILC apsekojumā.

⁹³ Labklājības ministrijas oficiālā statistika “Pārskati par sociālajiem pakalpojumiem un sociālo palīdzību pašvaldībā ____ .gadā”, 2.3.tabula. Pieejama Labklājības ministrijas mājaslapā: <http://www.lm.gov.lv/lv/publikācijas-petījumi-un-statistika/statistika/valsts-statistika-socialo-pakalpojumu-un-socialas-palīdzības-joma/gada-dati> (skatīts 28.01.2020.).

⁹⁴ Labklājības ministrijas oficiālā statistika “Pārskati par sociālajiem pakalpojumiem un sociālo palīdzību pašvaldībā ____ .gadā”, 3.1.2.tabula. Pieejama Labklājības ministrijas mājaslapā: <http://www.lm.gov.lv/lv/publikācijas-petījumi-un-statistika/statistika/valsts-statistika-socialo-pakalpojumu-un-socialas-palīdzības-joma/gada-dati> (skatīts 28.01.2020.).

⁹⁵ Labklājības ministrijas oficiālā statistika “Pārskati par sociālajiem pakalpojumiem un sociālo palīdzību pašvaldībā ____ .gadā”, 3.1.2.tabula. Pieejama Labklājības ministrijas mājaslapā: <http://www.lm.gov.lv/lv/publikācijas-petījumi-un-statistika/statistika/valsts-statistika-socialo-pakalpojumu-un-socialas-palīdzības-joma/gada-dati> (skatīts 28.01.2020.).

⁹⁶ Labklājības ministrijas oficiālā statistika “Pārskati par sociālajiem pakalpojumiem un sociālo palīdzību pašvaldībā 2018.gadā”. Kopējie izdevumi sociālo dienestu administrēšanai 2018.gadā bija 37,697 milj. euro.

⁹⁷ Latvijas ilgtspējīgas attīstības stratēģija līdz 2030.gadam, 27.lpp.

⁹⁸ Labklājības ministrijas izstrādātās koncepcijas “Par minimālā ienākuma līmeņa noteikšanu” (apstiprināta ar Ministru kabineta 30.10.2014. rīkojumu Nr.619) 5.lp.

⁹⁹ Ministru kabineta 02.12.2014. noteikumu Nr.737 “Attīstības plānošanas dokumentu izstrādes un ietekmes izvērtēšanas noteikumi” 12., 15.punkts un 13.1.apakšpunkts, Pārresoru koordinācijas centra 2016.gadā izstrādātās rokasgrāmatas “Politikas veidošanas rokasgrāmata” 18. un 21.lp.

¹⁰⁰ Labklājības ministrijas izstrādātās koncepcijas “Par minimālā ienākuma līmeņa noteikšanu” (apstiprināta ar Ministru kabineta 30.10.2014. rīkojumu Nr.619) 4., 5. un 34.lp.

¹⁰¹ Labklājības ministrijas 30.12.2014. rīkojums Nr.116 “Par Plāna minimālā ienākuma līmeņa ieviešanai izstrādes darba grupas izveidi”.

¹⁰² Labklājības ministrijas 30.12.2014. rīkojums Nr.116 “Par Plāna minimālā ienākuma līmeņa ieviešanai izstrādes darba grupas izveidi”.

¹⁰³ Labklājības ministrijas 21.11.2013. informatīvā ziņojuma “Priekšlikumi sociālās drošības sistēmas pilnveidošanai” (apstiprināts Ministru kabinetā 10.12.2013., protokols Nr.66, 104.§) 4.lp.

¹⁰⁴ Pasaules Bankas pētījums “Latvija: kurš ir bezdarbnieks, ekonomiski neaktīvais vai trūcīgais?” / *The World Bank's scientific research “Latvia: Who is Unemployed, Inactive or Needy? Assessing Post-Crisis Policy Options”*.

¹⁰⁵ Labklājības ministrijas 21.11.2013. informatīvā ziņojuma “Priekšlikumi sociālās drošības sistēmas pilnveidošanai” (apstiprināts Ministru kabinetā 10.12.2013., protokols Nr.66, 104.§) 4.lp.

¹⁰⁶ Labklājības ministrijas mājaslapā definētais valsts sociālo pabalstu politikas mērķis: <http://www.lm.gov.lv/lv/nozares-politika/valsts-socialie-pabalsti/8-politikas-merkis-un-rezultati> (skatīts 30.01.2020.).

¹⁰⁷ Ģimenes valsts pabalsts, bērna kopšanas pabalsts, pabalsts aizbildnībā esoša bērna uzturēšanai, atlīdzība par aizbildņa pienākumu pildīšanu, atlīdzība par audžuģimenes pienākumu pildīšanu, pabalsts transporta izdevumu kompensēšanai invalīdiem, kuriem ir apgrūtināta pārvietošanās, valsts sociālā nodrošinājuma pabalsts, atlīdzība par adoptējamā bērna aprūpi, bērna invalīda kopšanas pabalsts, pabalsts invalīdam, kuram nepieciešama kopšana, bērna adopcijas pabalsts.

¹⁰⁸ Bērna piedzimšanas pabalsts, apbedīšanas pabalsts, atlīdzība par adopciju.

¹⁰⁹ Labklājības ministrijas mājaslapā definētais sociālās apdrošināšanas politikas mērķis: <http://www.lm.gov.lv/lv/nozares-politika/sociala-apdrosinasana/0-politikas-merkis-un-rezultati> (skatīts 30.01.2020.).

¹¹⁰ Likums “Par valsts pensijām”.

¹¹¹ Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likuma 32.pants.

¹¹² Izstrādāta, pamatojoties uz “Ģimenes valsts politikas pamatnostādņem 2011.–2017.gadam”, apstiprināta ar Ministru kabineta 09.03.2015. rīkojumu Nr.114 “Par koncepciju “Par adopcijas un ārpusģimenes aprūpes sistēmu pilnveidošanu””.

¹¹³ Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likuma 13.panta pirmās daļas 8.punkts un Ministru kabineta 21.05.2013. noteikumi Nr.261 "Noteikumi par valsts atbalstu ar celiakiju slimiem bērniem".

¹¹⁴ Patvēruma likuma 53.panta trešā daļa un Ministru kabineta 06.06.2017. noteikumi Nr.302 "Noteikumi par vienreizējo finansiālo atbalstu un pabalstu uzturēšanās izmaksu segšanai bēglim un alternatīvo statusu ieguvušai personai".

¹¹⁵ Valsts sociālās apdrošināšanas aģentūras statistikas dati par 2019.gada septembrī uzskaitē esošo ģimenes valsts pabalsta saņēmēju skaitu sadalījumā pēc bērnu skaita (trīs un vairāk bērni).

¹¹⁶ Centrālās statistikas pārvaldes dati: "Ģimeņu skaits ar nepilngadīgiem bērniem pēc ģimenes kodola veida un bērnu skaita pa statistiskajiem reģioniem, republikas pilsētām un novadiem 2011.gada 1.martā" [TSG11-282] un "Pastāvīgie iedzīvotāji pa teritoriālajām vienībām pēc dzimuma 2011.gada 1.martā" [TSG11-01].

¹¹⁷ Valsts sociālās apdrošināšanas aģentūras dati no 2015. un 2018.gada pārskata par budžeta izpildi.

¹¹⁸ Labklājības ministrijas 21.11.2013. informatīvā ziņojuma "Priekšlikumi sociālās drošības sistēmas pilnveidošanai" (apstiprināts Ministru kabinetā 10.12.2013., protokols Nr.66, 104.§) 23.–28.lp.

¹¹⁹ Plāna minimālo ienākumu atbalsta sistēmas pilnveidošanai izstrādes darba grupas (izveidota ar Labklājības ministrijas 30.12.2014. rīkojumu Nr.116) 15.05.2015. protokols Nr.2 un 2.apakšgrupas "Valsts sociālie pabalsti" 15.05.2015. prezentācija "Secinājumi pabalstu sistēmas restrukturizācijai un pilnveidošanai".

¹²⁰ Plāna minimālo ienākumu atbalsta sistēmas pilnveidošanai izstrādes darba grupas (izveidota ar Labklājības ministrijas 30.12.2014. rīkojumu Nr.116) apakšgrupas "Valsts sociālie pabalsti" 15.05.2015. prezentācija "Secinājumi pabalstu sistēmas restrukturizācijai un pilnveidošanai".

¹²¹ 07.03.2017. Plāna minimālo ienākumu atbalsta sistēmas pilnveidošanai 2018.–2020.gadam projekts.

¹²² 23.11.2016. likuma "Grozījumi Valsts sociālo pabalstu likumā" sākotnējās ietekmes novērtējuma ziņojums (anotācija).

¹²³ Valdības rīcības plāna Deklarācijas par Māra Kučinska vadītā Ministru kabineta iecerēto darbību īstenošanai (apstiprināts ar Ministru kabineta 03.05.2016. rīkojumu Nr.275) 94.1.pasākums.

¹²⁴ Labklājības ministrijas 12.12.2007. izstrādātais Ministru kabineta noteikumu projekta "Grozījumi Ministru kabineta 2009.gada 22.decembra noteikumos Nr.1517 "Noteikumi par ģimenes valsts pabalsta un piemaksas pie ģimenes valsts pabalsta par bērnu invalīdu apmēru, tā pārskatīšanas kārtību un pabalsta un piemaksas piešķiršanas un izmaksas kārtību"" sākotnējās ietekmes novērtējuma ziņojums (anotācija).

¹²⁵ 23.11.2016. likuma "Grozījumi Valsts sociālo pabalstu likumā" (spēkā no 01.01.2017.) 2.pants.

¹²⁶ 22.11.2017. likuma "Grozījumi Valsts sociālo pabalstu likumā" 1. un 24.pants (spēkā no 01.01.2018.).

¹²⁷ 22.11.2017. likuma "Grozījumi Valsts sociālo pabalstu likumā" 1. un 23.pants (spēkā no 01.03.2018.).

¹²⁸ Piemaksas pie ģimenes valsts pabalsta ir ieviestas no 01.03.2018.

¹²⁹ 23.11.2016. likumprojekta "Grozījumi Valsts sociālo pabalstu likumā" sākotnējais ietekmes novērtējums (anotācija).

¹³⁰ Ministru kabineta 19.12.2017. noteikumu Nr.779 "Grozījumi Ministru kabineta 22.12.2009. noteikumos Nr.1517 "Noteikumi par ģimenes valsts pabalsta un piemaksas pie ģimenes valsts pabalsta par bērnu invalīdu apmēru, tā pārskatīšanas kārtību un pabalsta un piemaksas piešķiršanas un izmaksas kārtību"" sākotnējās ietekmes novērtējuma ziņojums (anotācija).

¹³¹ Plāna minimālo ienākumu atbalsta sistēmas pilnveidošanai izstrādes darba grupas (izveidota ar Labklājības ministrijas 30.12.2014. rīkojumu Nr.116) 15.05.2015. protokols Nr.2 un 2.apakšgrupas "Valsts sociālie pabalsti" 15.05.2015. prezentācija "Secinājumi pabalstu sistēmas restrukturizācijai un pilnveidošanai".

¹³² Plāna minimālo ienākumu atbalsta sistēmas pilnveidošanai izstrādes darba grupas (izveidota ar Labklājības ministrijas 30.12.2014. rīkojumu Nr.116) 15.05.2015. protokols Nr.2 un 2.apakšgrupas "Valsts sociālie pabalsti" 15.05.2015. prezentācija "Secinājumi pabalstu sistēmas restrukturizācijai un pilnveidošanai".

¹³³ Valsts sociālās apdrošināšanas aģentūras sagatavots ziņojums "Ziņojums par valsts sociālās apdrošināšanas aģentūras administrējamo valsts budžeta programmu izpildi 2018.gadā". Pieejams Valsts sociālās aģentūras mājaslapā: <https://www.vsaa.gov.lv/budzets-un-statistika/budzeta-izpildes-vesturiskie-dati/> (skatīts 14.02.2020.).

¹³⁴ Bērna piedzimšanas pabalsts 2018.gadā netika piešķirts tikai Cesvaines novadā un Kuldīgas novadā. Kuldīgas novada pašvaldība jaundzimušos sveic, dāvinot sudraba karotītes par piemiņu no dzimtās vietas.

¹³⁵ Maksimālās summas piešķirtajam pabalstam par vairākiem vienās dzemdībās dzimušiem bērniem, piemēram, Grobiņas novadā pabalsts noteikts 1000 euro apmērā par katru bērnu, ja vienās dzemdībās dzimuši trīs vai vairāk bērni.

¹³⁶ Sociālās sfēras procesu pārvaldības lietojumprogramma SOPA ir paredzēta pašvaldības sociālās palīdzības un sociālo pakalpojumu klientu uzskaitē un sociālās palīdzības un sociālo pakalpojumu piešķiršanas procesa administrēšanai.

¹³⁷ Revīzijas vajadzībām Valsts kontrolē iesniegto sociālās sfēras procesu pārvaldības lietojumprogrammā SOPA uzkrāto datu analīze.

¹³⁸ Plāna minimālo ienākumu atbalsta sistēmas pilnveidošanai izstrādes darba grupas (izveidota ar Labklājības ministrijas 30.12.2014. rīkojumu Nr.116) 15.05.2015. protokols Nr.2 un 2.apakšgrupas "Valsts sociālie pabalsti" 15.05.2015. prezentācija "Secinājumi pabalstu sistēmas restrukturizācijai un pilnveidošanai".

- ¹³⁹ Plāna minimālo ienākumu atbalsta sistēmas pilnveidošanai izstrādes darba grupas (izveidota ar Labklājības ministrijas 30.12.2014. rīkojumu Nr.116) 15.05.2015. protokols Nr.2 un 2.apakšgrupas "Valsts sociālie pabalsti" 15.05.2015. prezentācija "Secinājumi pabalstu sistēmas restrukturizācijai un pilnveidošanai".
- ¹⁴⁰ Veselības un darbspēju ekspertīzes ārstu valsts komisijas 2018.gada publiskā pārskata dati. Jāņem vērā, ka vienai personai pārskata periodā var būt vairākas invaliditātes grupas.
- ¹⁴¹ Informācija no Valsts sociālās apdrošināšanas aģentūras sagatavotā ziņojuma "Ziņojums par Valsts sociālās apdrošināšanas aģentūras administrējamo valsts budžeta programmu izpildi 2018.gadā". Pieejams: <https://www.vsaa.gov.lv/budzets-un-statistika/budzeta-izpildes-vesturiskie-dati/> (skatīts 14.02.2020.).
- ¹⁴² Plāna minimālo ienākumu atbalsta sistēmas pilnveidošanai izstrādes darba grupas (izveidota ar Labklājības ministrijas 30.12.2014. rīkojumu Nr.116) 15.05.2015. protokols Nr.2 un 2.apakšgrupas "Valsts sociālie pabalsti" 15.05.2015. prezentācija "Secinājumi pabalstu sistēmas restrukturizācijai un pilnveidošanai".
- ¹⁴³ Ministru kabineta 14.05.2019. noteikumi Nr.197 "Grozījumi Ministru kabineta 2009.gada 22.decembra noteikumos Nr.1607 "Noteikumi par bērna invalīda kopšanas pabalsta apmēru, tā pārskatīšanas kārtību un pabalsta piešķiršanas un izmaksas kārtību"" (spēkā no 01.07.2019.) un Ministru kabineta 14.05.2019. noteikumi Nr.198 "Grozījumi Ministru kabineta 2009.gada 22.decembra noteikumos Nr.1608 "Noteikumi par pabalsta piešķiršanas un izmaksas kārtību invalīdam, kuram nepieciešama kopšana, pabalsta apmēru, kā arī pabalsta apmēra pārskatīšanas kārtību"" (spēkā no 01.07.2019.).
- ¹⁴⁴ Apvienoto Nāciju Organizācijas Konvencijas par personu ar invaliditāti tiesībām īstenošanas pamatnostādņu 2014.–2020.gadam (apstiprinātas ar Ministru kabineta 22.11.2013. rīkojumu Nr.564) 3.rīcības virziens "Sociālā aizsardzība".
- ¹⁴⁵ Valdības rīcības plāna Deklarācijas par Māra Kučinska vadītā Ministru kabineta iecerēto darbību īstenošanai (apstiprināts ar Ministru kabineta 03.05.2016. rīkojumu Nr.275) 102.1.apakšpunkts.
- ¹⁴⁶ Valdības rīcības plāna Deklarācijas par Artura Krišjāņa Kariņa vadītā Ministru kabineta iecerēto darbību īstenošanai (apstiprināts ar Ministru kabineta 07.05.2019. rīkojumu Nr.210) 112.1.apakšpunkts.
- ¹⁴⁷ Pamatojoties uz Valsts kontroles pieprasījumu, Valsts sociālās apdrošināšanas aģentūras iesniegtā statistiskā informācija.
- ¹⁴⁸ Ministru kabineta 22.12.2009. noteikumi Nr.1605 "Noteikumi par valsts sociālā nodrošinājuma pabalsta un apbedīšanas pabalsta apmēru, tā pārskatīšanas kārtību un pabalstu piešķiršanas un izmaksas kārtību" (redakcijā, kas bija spēkā no 01.07.2014. līdz 31.12.2019.).
- ¹⁴⁹ Ministru kabineta 21.03.2017. noteikumu Nr.156 "Noteikumi par apgādnieka zaudējuma pensijas, atlīdzības par apgādnieka zaudējumu un valsts sociālā nodrošinājuma pabalsta apgādnieka zaudējuma gadījumā minimālo apmēru un tā pārskatīšanas kārtību" 2.punkts (spēkā no 01.04.2017.).
- ¹⁵⁰ Ministru kabineta 21.03.2017. noteikumu Nr.156 "Noteikumi par apgādnieka zaudējuma pensijas, atlīdzības par apgādnieka zaudējumu un valsts sociālā nodrošinājuma pabalsta apgādnieka zaudējuma gadījumā minimālo apmēru un tā pārskatīšanas kārtību" sākotnējās ietekmes novērtējuma ziņojums (anotācija).
- ¹⁵¹ Plāna minimālo ienākumu atbalsta sistēmas pilnveidošanai izstrādes darba grupas (izveidota ar Labklājības ministrijas 30.12.2014. rīkojumu Nr.116) apakšgrupas "Valsts sociālie pabalsti" 16.03.2015. sēdes materiāli.
- ¹⁵² Plāna minimālo ienākumu atbalsta sistēmas pilnveidošanai izstrādes darba grupas (izveidota ar Labklājības ministrijas 30.12.2014. rīkojumu Nr.116) 20.02.2017. sēdes protokols.
- ¹⁵³ Plāns minimālo ienākumu atbalsta sistēmas pilnveidošanai 2020.–2021.gadam (apstiprināts ar Ministru kabineta 22.08.2019. rīkojumu Nr.408).
- ¹⁵⁴ Plāns minimālo ienākumu atbalsta sistēmas pilnveidošanai 2020.–2021.gadam (apstiprināts ar Ministru kabineta 22.08.2019. rīkojumu Nr.408).
- ¹⁵⁵ Centrālās statistikas pārvaldes datu tabulas: "Mājsaimniecību sadalījums pēc to demogrāfiskā tipa (%)" [MVG060] un "Nabadzības riska indekss pēc mājsaimniecības tipa (%)" [NIG050].
- ¹⁵⁶ Valsts sociālās apdrošināšanas aģentūras statistikas dati par 2015.gada decembri. Pieejami: [https://www.vsaa.gov.lv/budzets-un-statistika/statistika/?gid=5&tid\[\]=1&years=2015&months=12](https://www.vsaa.gov.lv/budzets-un-statistika/statistika/?gid=5&tid[]=1&years=2015&months=12).
- ¹⁵⁷ Likuma "Par valsts pensijām" (redakcijā, kas bija spēkā līdz 31.12.2019.) 12.panta otrā daļa un 16.panta otrā daļa un Ministru kabineta 05.12.2011. noteikumi Nr.924 "Noteikumi par vecuma pensijas minimālo apmēru" (spēkā līdz 31.12.2019.).
- ¹⁵⁸ Ministru kabineta 05.12.2011. noteikumi Nr.924 "Noteikumi par vecuma pensijas minimālo apmēru" (spēkā līdz 31.12.2019.).
- ¹⁵⁹ Likuma "Par valsts pensijām" 16.panta pirmā un otrā daļa (redakcijā līdz 31.12.2019.).
- ¹⁶⁰ Likuma "Par valsts pensijām" 23.panta pirmā daļa.
- ¹⁶¹ Likuma "Par valsts pensijām" 23.panta ceturtā daļa (redakcijā līdz 31.12.2016.).

- ¹⁶² Likuma “Par valsts pensijām” 23.panta ceturrtā daļa (redakcijā, kas ir spēkā no 01.04.2017.) un Ministru kabineta 21.03.2017. noteikumu Nr.156 “Noteikumi par apgādnieka zaudējuma pensijas, atlīdzības par apgādnieka zaudējumu un valsts sociālā nodrošinājuma pabalsta apgādnieka zaudējuma gadījumā minimālo apmēru un tā pārskatīšanas kārtību” (spēkā no 01.04.2017.) 2.punkts.
- ¹⁶³ Sākot ar 2017.gadu, atbalsta palielinājumam apgādnieka zaudējuma pensijas saņēmējiem papildus ir piešķirti 4 milj. euro (Ministru kabineta 16.08.2016. sēdes protokola Nr.40 59.§ 2.punkts).
- ¹⁶⁴ Likuma “Par valsts sociālo apdrošināšanu” 3.panta otrā daļa.
- ¹⁶⁵ Labklājības ministrijas 21.11.2013. informatīvā ziņojuma “Priekšlikumi sociālās drošības sistēmas pilnveidošanai” (apstiprināts Ministru kabinetā 10.12.2013., protokols Nr.66, 104.§) 22.lp.
- ¹⁶⁶ Plāna minimālo ienākumu atbalsta sistēmas pilnveidošanai izstrādes darba grupas (izveidota ar Labklājības ministrijas 30.12.2014. rīkojumu Nr.116) un tās apakšgrupas “Minimālā pensija” 19.02.2015., 19.03.2015. un 15.05.2015. sēžu protokoli un prezentācijas.
- ¹⁶⁷ Plāna minimālo ienākumu atbalsta sistēmas pilnveidošanai izstrādes darba grupas (izveidota ar Labklājības ministrijas 30.12.2014. rīkojumu Nr.116) 20.02.2017. trešās darba grupas sēdes protokols un prezentācija.
- ¹⁶⁸ Plāns minimālo ienākumu atbalsta sistēmas pilnveidošanai 2020.–2021.gadam (apstiprināts ar Ministru kabineta 22.08.2019. rīkojumu Nr.408).
- ¹⁶⁹ Plāna minimālo ienākumu atbalsta sistēmas pilnveidošanai 2020.–2021.gadam (apstiprināts ar Ministru kabineta 22.08.2019. rīkojumu Nr.408) 22.lp.
- ¹⁷⁰ 26.04.2018. likums “Grozījumi likumā “Par valsts pensijām””.
- ¹⁷¹ Saeimas Sociālo un darba lietu komisijas izstrādātā 24.04.2018. likumprojekta “Grozījumi likumā “Par valsts pensijām”” anotācija.
- ¹⁷² Likuma “Par valsts budžetu 2019.gadam” un likuma “Par valsts budžetu 2020.gadam” paskaidrojumi.
- ¹⁷³ Centrālās statistikas pārvaldes datu tabula “Nabadzības riska indekss pēc vecuma un dzimuma (%)” [NIG030].
- ¹⁷⁴ Centrālās statistikas pārvaldes datu tabula “Nabadzības riska indekss pēc mājsaimniecības tipa (%)” [NIG050].
- ¹⁷⁵ Pasaules Bankas pētījuma “Latvija: kurš ir bezdarbnieks, ekonomiski neaktīvais vai trūcīgais?” / *The World Bank's scientific research “Latvia: Who is Unemployed, Inactive or Needy? Assessing Post-Crisis Policy Options”* 7.lp.
- ¹⁷⁶ Labklājības ministrijas 21.11.2013. informatīvā ziņojuma “Priekšlikumi sociālās drošības sistēmas pilnveidošanai” (apstiprināts Ministru kabinetā 10.12.2013., protokols Nr.66, 104.§) 20.lp.
- ¹⁷⁷ Plāna minimālo ienākumu atbalsta sistēmas pilnveidošanai izstrādes darba grupas (izveidota ar Labklājības ministrijas 30.12.2014. rīkojumu Nr.116) apakšgrupas “Bezdarbnieka pabalsts un bezdarbnieku aktivizēšana” 04.02.2016. un 01.04.2016. sēdes materiāli.
- ¹⁷⁸ Plāna minimālo ienākumu atbalsta sistēmas pilnveidošanai izstrādes darba grupas (izveidota ar Labklājības ministrijas 30.12.2014. rīkojumu Nr.116) apakšgrupas “Bezdarbnieka pabalsts un bezdarbnieku aktivizēšana” 04.02.2016. sēdes materiāli.
- ¹⁷⁹ Plāna minimālo ienākumu atbalsta sistēmas pilnveidošanai izstrādes darba grupas (izveidota ar Labklājības ministrijas 30.12.2014. rīkojumu Nr.116) apakšgrupas “Bezdarbnieka pabalsts un bezdarbnieku aktivizēšana” 15.05.2015. prezentācija “Bezdarbnieka pabalsts un aktivizācija”.
- ¹⁸⁰ 12.01.2017. likuma “Grozījumi Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likumā” 26.pants (spēkā no 09.02.2017.).
- ¹⁸¹ Finanšu ministrijas 12.09.2019. informatīvais ziņojums “Par fiskālās telpas pasākumiem un izdevumiem prioritārajiem pasākumiem valsts budžetam 2020.gadam un ietvaram 2020.–2022.gadam” (izskatīts Ministru kabineta 13.09.2019. sēdē, protokols Nr.41, 1.§).
- ¹⁸² Ministru kabineta 13.09.2019. sēdes protokols Nr.41, 1.§, 11.punkts.
- ¹⁸³ Ministru kabineta 17.09.2019. sēdes protokols Nr.42, 28.punkts.
- ¹⁸⁴ 14.11.2019. likums “Grozījumi likumā “Par apdrošināšanu bezdarba gadījumam”” (spēkā no 01.01.2020.).
- ¹⁸⁵ Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likuma 9.panta pirmā daļa.
- ¹⁸⁶ Revīzija tika veikta laikā no 17.03.2014. līdz 19.12.2014.
- ¹⁸⁷ Ministru kabineta 30.03.2010. noteikumi Nr.299 “Noteikumi par ģimenes vai atsevišķi dzīvojošas personas atzīšanu par trūcīgu”.
- ¹⁸⁸ Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likuma 32.pants un likuma “Par palīdzību dzīvokļa jautājumu risināšanā” 14.panta sestā daļa.
- ¹⁸⁹ Valsts kontroles likumības revīzijas Nr.2.4.1-4/2014 ziņojuma “Pašvaldību sniegtās sociālās palīdzības tiesiskums un efektivitāte” 28. un 29.lp.
- ¹⁹⁰ Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likuma 35.panta otrā daļa (redakcijā, kas ir spēkā līdz 08.02.2017.).
- ¹⁹¹ Ministru kabineta 30.10.2014. rīkojums Nr.619 “Par koncepciju “Par minimālā ienākuma līmeņa noteikšanu””.

- ¹⁹² Plāna minimālo ienākumu atbalsta sistēmas pilnveidošanai izstrādes darba grupas (izveidota ar Labklājības ministrijas 30.12.2014. rīkojumu Nr.116) un tās apakšgrupas “Sociālā palīdzība” 12.02.2015., 16.03.2015., 28.04.2015., 15.05.2015. un 20.02.2017. sēžu materiāli.
- ¹⁹³ Pārskatos norādīja tikai to maznodrošinātu personu skaitu, kurām pašvaldība izmaksāja pabalstus. Savukārt informācija par kopējo personu skaitu, kurām pašvaldībās piešķirts maznodrošinātas personas statuss, statistikas pārskatos tiek apkopota tikai no 2017.gada.
- ¹⁹⁴ Plāna minimālo ienākumu atbalsta sistēmas pilnveidošanai 2020.–2021.gadam (apstiprināts ar Ministru kabineta 22.08.2019. rīkojumu Nr. 408) 24.lp.
- ¹⁹⁵ Plāna minimālo ienākumu atbalsta sistēmas pilnveidošanai izstrādes darba grupas (izveidota ar Labklājības ministrijas 30.12.2014. rīkojumu Nr.116) apakšgrupas “Sociālā palīdzība” 26.11.2015. materiāli un prezentācija.
- ¹⁹⁶ Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likums.
- ¹⁹⁷ Labklājības ministrijas Plāna minimālo ienākumu atbalsta sistēmas pilnveidošanai izstrādes darba grupas (izveidota ar Labklājības ministrijas 30.12.2014. rīkojumu Nr.116) 20.02.2017. sēdes prezentācija.
- ¹⁹⁸ Plāna minimālo ienākumu atbalsta sistēmas pilnveidošanai izstrādes darba grupas (izveidota ar Labklājības ministrijas 30.12.2014. rīkojumu Nr.116) 15.05.2015. sēdes prezentācija.
- ¹⁹⁹ Plāna minimālo ienākumu atbalsta sistēmas pilnveidošanai izstrādes darba grupas (izveidota ar Labklājības ministrijas 30.12.2014. rīkojumu Nr.116) apakšgrupas “Sociālā palīdzība” 03.12.2015. sēdes prezentācija.
- ²⁰⁰ Valsts kontroles likumības revīzijas Nr.2.4.1-4/2014 ziņojums “Pašvaldību sniegtās sociālās palīdzības tiesiskums un efektivitāte”.
- ²⁰¹ Plāna minimālo ienākumu atbalsta sistēmas pilnveidošanai izstrādes darba grupas (izveidota ar Labklājības ministrijas 30.12.2014. rīkojumu Nr.116) apakšgrupas “Sociālā palīdzība” 03.12.2015. sēdes materiāli.
- ²⁰² Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likuma 35.panta otrā daļa.
- ²⁰³ 12.01.2017. likums “Grozījumi Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likumā” (spēkā no 09.02.2017.).
- ²⁰⁴ Plāns minimālo ienākumu atbalsta sistēmas pilnveidošanai 2020.–2021.gadam (apstiprināts ar Ministru kabineta 22.08.2019. rīkojumu Nr.408).
- ²⁰⁵ 40% no 2017.gada mājsaimniecību rīcībā esošo ienākumu mediānas vienam ekvivalentajam patērētājam.
- ²⁰⁶ Izņemot nestrādājošām darbspējīgām personām, ja tās neatbilst Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likuma 37.panta pirmās daļas nosacījumiem.
- ²⁰⁷ Piemērojama ekvivalences skala 1; 0,7; 0,7, paredzot, ka trūcīgas personas atbilstošā ienākumu līmeni mājsaimniecībai noteikšanā pirmajai personai tiek piemērots koeficients 1, savukārt nākamajiem mājsaimniecības locekļiem, pieaugušajiem un bērniem, tiek piemērots koeficients 0,7 (patēriņš 70% apmērā no pirmā mājsaimniecības locekļa). Koeficients 0,7 tiek piemērots arī pirmajai personai mājsaimniecībā, ja tā ir darbspējas vecumā, bet nav nodarbināta un neatbilst šādiem kritērijiem: personai ir noteikta invaliditāte, persona atrodas bērna kopšanas atvaļinājumā, persona ir pensijas vecumā, personai ir studējošā statuss.
- ²⁰⁸ Plāna minimālo ienākumu atbalsta sistēmas pilnveidošanai 2020.–2021.gadam (apstiprināts ar Ministru kabineta 22.08.2019. rīkojumu Nr.408) 19.lp.
- ²⁰⁹ Plāns minimālo ienākumu atbalsta sistēmas pilnveidošanai 2020.–2021.gadam (apstiprināts ar Ministru kabineta 22.08.2019. rīkojumu Nr.408). Izziņa par atzinumos sniegtajiem iebildumiem, 39.lp.
- ²¹⁰ Izņemot nestrādājošām darbspējīgām personām, ja tās neatbilst Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likuma 37.panta pirmās daļas nosacījumiem.
- ²¹¹ Labklājības ministrijas Sociālās iekļaušanas politikas departamenta direktores 16.12.2019. e-pasta vēstule.
- ²¹² Ministru kabineta 22.08.2019. rīkojuma Nr.408 “Par Plānu minimālo ienākumu atbalsta sistēmas pilnveidošanai 2020.–2021.gadam” 4. un 5.punkts.
- ²¹³ Labklājības ministrijas sagatavotā Izziņa par atzinumos sniegtajiem iebildumiem koncepcijas “Par minimālā ienākuma līmeņa noteikšanu” projektam (izskatīta Ministru kabineta komitejas 20.10.2014. sēdē) 43.punkts.
- ²¹⁴ Plāna minimālo ienākumu atbalsta sistēmas pilnveidošanai izstrādes darba grupas (izveidota ar Labklājības ministrijas 30.12.2014. rīkojumu Nr.116) apakšgrupas “Valsts sociālie pabalsti” 12.02.2015. sēdes materiāli.
- ²¹⁵ Revīzijā veiktās visu 119 pašvaldību aptaujas rezultāti.
- ²¹⁶ Revīzijas vajadzībām Valsts kontrolē iesniegto sociālās sfēras procesu pārvaldības lietojumprogrammā SOPA uzkrāto datu analīze.
- ²¹⁷ Revīzijas vajadzībām Valsts kontrolē iesniegto sociālās sfēras procesu pārvaldības lietojumprogrammā SOPA uzkrāto datu analīze.
- ²¹⁸ Ministru kabineta 17.09.2019. sēdes protokola Nr.42 34.§ 27.punkts.
- ²¹⁹ Labklājības ministrijas Sociālās iekļaušanas politikas departamenta direktores 06.11.2019. e-pasta vēstulē sniegtā informācija.

- ²²⁰ Ministru kabineta 17.09.2019. sēdes protokola Nr.42 34.§ 27.punkts.
- ²²¹ Valsts sociālā nodrošinājuma pabalsts bāzes apmērā tiek piešķirts personām ar III invaliditātes grupu, personām ar II invaliditātes grupu noteiktajai bāzei piemēro koeficientu 1,2, bet personām ar I invaliditātes grupu – 1,3.
- ²²² Likuma “Par valsts pensijām” 16.panta otrā daļa.
- ²²³ Valsts sociālā nodrošinājuma pabalsts bāzes apmērā tiek piešķirts personām ar III invaliditātes grupu, personām ar II invaliditātes grupu noteiktajai bāzei piemēro koeficientu 1,2, bet personām ar I invaliditātes grupu – 1,3.
- ²²⁴ Saskaņā ar Valsts sociālās apdrošināšanas aģentūras datiem 2018.gadā vidējais valsts sociālā nodrošinājuma pabalsta saņēmēju skaits mēnesī pensijas vecumu sasniegušo personu vidū bija 1264 personas jeb 7% no kopējā valsts sociālā nodrošinājuma pabalsta saņēmēju skaita.
- ²²⁵ Pamatojoties uz Valsts kontroles pieprasījumu, Valsts sociālās apdrošināšanas aģentūras iesniegtā statistiskā informācija.
- ²²⁶ Ministru kabineta 10.12.2019. noteikumu Nr.603 “Grozījumi Ministru kabineta 2009.gada 22.decembra noteikumos Nr.1605 “Noteikumi par valsts sociālā nodrošinājuma pabalsta un apbedīšanas pabalsta apmēru, tā pārskatīšanas kārtību un pabalstu piešķiršanas un izmaksas kārtību”” anotācija.
- ²²⁷ Ministru kabineta 22.08.2019. rīkojuma Nr.408 “Par Plānu minimālo ienākumu atbalsta sistēmas pilnveidošanai 2020.–2021.gadam” 4. un 5.punkts.
- ²²⁸ Labklājības ministrijas Sociālās iekļaušanas politikas departamenta direktores 16.12.2019. e-pasta vēstule.
- ²²⁹ Labklājības ministrijas Sociālās iekļaušanas politikas departamenta direktores 16.12.2019. e-pasta vēstule.
- ²³⁰ Baltijas Starptautiskā Ekonomikas Politikas Studiju Centra “Politikas plānošanas dokumenta projektā “Plāns minimālo ienākumu atbalsta sistēmas pilnveidošanai” iekļaujamo pasākumu politikas izmaiņu lietderības un efektivitātes novērtējums”, 03.2017., 4.lp.
- ²³¹ EUROMOD ir statistisks modelis, ar kura palīdzību var modelēt nodokļu vai pabalstu izmaiņu ietekmi.
- ²³² Baltijas Starptautiskā Ekonomikas Politikas Studiju Centra “Politikas plānošanas dokumenta projektā “Plāns minimālo ienākumu atbalsta sistēmas pilnveidošanai” iekļaujamo pasākumu politikas izmaiņu lietderības un efektivitātes novērtējums”, 03.2017., 4. un 5.lp.
- ²³³ Baltijas Starptautiskā Ekonomikas Politikas Studiju Centra “Politikas plānošanas dokumenta projektā “Plāns minimālo ienākumu atbalsta sistēmas pilnveidošanai” iekļaujamo pasākumu politikas izmaiņu lietderības un efektivitātes novērtējums”, 03.2017., 7.–10.lp.
- ²³⁴ Baltijas Starptautiskā Ekonomikas Politikas Studiju Centra “Politikas plānošanas dokumenta projektā “Plāns minimālo ienākumu atbalsta sistēmas pilnveidošanai” iekļaujamo pasākumu politikas izmaiņu lietderības un efektivitātes novērtējums”, 03.2017., 7.lp.
- ²³⁵ Labklājības ministrijas oficiālā statistika “Pārskati par sociālajiem pakalpojumiem un sociālo palīdzību pašvaldībā 2018.gadā”. Kopējie izdevumi sociālo dienestu administrēšanai 2018.gadā bija 37,698 milj. *euro*.
- ²³⁶ Labklājības ministrijas izstrādātās koncepcijas “Par minimālā ienākuma līmeņa noteikšanu” (apstiprināta ar Ministru kabineta 30.10.2014. rīkojumu Nr.619) 4., 5. un 34.lp.
- ²³⁷ Ministru kabineta 27.01.2004. noteikumu Nr.49 “Labklājības ministrijas nolikums” 1.punkts, 4.1., 4.2., 5.1., 5.2., 5.2.¹ un 5.2.² apakšpunkts.
- ²³⁸ Ministru kabineta 29.04.2003. noteikumu Nr.239 “Finanšu ministrijas nolikums” 1.punkts un 5.1.apakšpunkts.
- ²³⁹ Pensiju reformas koncepcija (apstiprināta ar Ministru kabineta 14.02.1995. lēmumu, protokols Nr.9, 28.§).
- ²⁴⁰ Bērnu un ģimenes tiesību jomai, lai gan ir izstrādāts vidēja termiņa politikas plānošanas dokuments, tā darbības termiņš bija līdz 2017.gadam, un aktuāls dokuments līdz 01.03.2020. nav izstrādāts.
- ²⁴¹ Kopējais reģistrēto bezdarbnieku skaits 2019.gada decembra beigās bija 57 808 personas (Nodarbinātības valsts aģentūras 27.01.2020. “Pārskats par bezdarba situāciju valstī (decembris)”, pieejams <https://www.nva.gov.lv/index.php?cid=6>), bet bezdarbnieka pabalstu 2019.gada decembrī saņēma 55,5% jeb 32 088 personas (Valsts sociālās apdrošināšanas aģentūras statistikas dati, pieejami: [https://www.vsaa.gov.lv/budzets-un-statistika/statistika/?gid=3&tid\[\]=1&years=2019](https://www.vsaa.gov.lv/budzets-un-statistika/statistika/?gid=3&tid[]=1&years=2019) (skatīts 06.03.2020.)).
- ²⁴² Iekļaujošās nodarbinātības pamatnostādnes 2015.–2020.gadam (apstiprinātas ar Ministru kabineta 12.05.2015. rīkojumu Nr.244) un konceptuālais ziņojums “Aktīvas novecošanas stratēģija ilgākam un labākam darba mūžam Latvijā” (apstiprināts ar Ministru kabineta 07.09.2016. rīkojumu Nr.507).
- ²⁴³ Latvijas Nacionālā attīstības plāna 2014.–2020.gadam 236. un 238.punkts.
- ²⁴⁴ Iekļaujošās nodarbinātības pamatnostādnes 2015.–2020.gadam (apstiprinātas ar Ministru kabineta 12.05.2015. rīkojumu Nr.244) un konceptuālais ziņojums “Aktīvas novecošanas stratēģija ilgākam un labākam darba mūžam Latvijā” (apstiprināts ar Ministru kabineta 07.09.2016. rīkojumu Nr.507).
- ²⁴⁵ Konceptuālais ziņojums “Aktīvas novecošanas stratēģija ilgākam un labākam darba mūžam Latvijā” (apstiprināts ar Ministru kabineta 07.09.2016. rīkojumu Nr.507).

- ²⁴⁶ Aizejot pensijā, zaudējot darbu, iegūstot invaliditāti, zaudējot apgādnieku, saslimstot, dodoties pirmsdzemdību un pēcdzemdību vai bērna kopšanas atvaļinājumā, ciešot nelaimes gadījumā darbā vai iegūstot arodslimību.
- ²⁴⁷ Pensiju reformas koncepcija (apstiprināta ar Ministru kabineta 14.02.1995. lēmumu, protokols Nr.9, 28.§).
- ²⁴⁸ Attīstības plānošanas sistēmas likuma 6., 8., 9. un 11.pants.
- ²⁴⁹ Pensiju reformas koncepcijas (apstiprināta ar Ministru kabineta 14.02.1995. lēmumu, protokols Nr.9, 28.§) 12. un 13.lp.
- ²⁵⁰ Pensiju reformas koncepcijas (apstiprināta ar Ministru kabineta 14.02.1995. lēmumu, protokols Nr.9, 28.§) 18.lp.
- ²⁵¹ Lai nodrošinātu, ka pensiju sistēmas uzraudzībai izmantotie rezultatīvie rādītāji sniedz to lietotājam informāciju par to sasniegšanas pakāpi un ietekmi uz uzraudzīto sistēmu, 2017.gadā pabeigtajā lietderības revīzijā “Valsts politikas efektivitāte pensiju sistēmas ilgtspējas nodrošināšanai” Valsts kontrole sniedza Labklājības ministrijai ieteikumu izvērtēt iespēju visiem tās pensiju politikas uzraudzībā izmantotajiem rezultatīvajiem rādītājiem noteikt vērtības, to robežas un/vai vēlamās tendences. Līdz 01.03.2020. šis ieteikums nav ieviests.
- ²⁵² Pensiju reformas koncepcijas (apstiprināta ar Ministru kabineta 14.02.1995. lēmumu, protokols Nr.9, 28.§) 12.lp.
- ²⁵³ Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta 18.12.2019. lēmums lietā Nr.A420271718, SKA-1481/2019.
- ²⁵⁴ Valsts kontroles lietderības revīzija Nr.2.4.1-10/2016 “Valsts politikas efektivitāte pensiju sistēmas ilgtspējas nodrošināšanai”.
- ²⁵⁵ Plāns minimālo ienākumu atbalsta sistēmas pilnveidošanai 2020.–2021.gadam (apstiprināts ar Ministru kabineta 22.08.2019. rīkojumu Nr.408).
- ²⁵⁶ Ministru kabineta 17.09.2019. sēdes protokols Nr.42, 34.§, 27.punkts.
- ²⁵⁷ Tā kā Ministru kabineta 17.09.2019. sēdē tika pieņemts lēmums paaugstināt arī valsts sociālā nodrošinājuma pabalstu personām ar invaliditāti no 64,03 euro uz 80 euro, bet personām ar invaliditāti kopš bērnības – uz 122,69 euro, minimālās pensijas apmēra pieaugums attiecas arī uz invaliditātes pensiju.
- ²⁵⁸ Par aprēķinu pamatu ņemta 2018.gada vidējā bruto darba alga.
- ²⁵⁹ Plāna minimālo ienākumu atbalsta sistēmas pilnveidošanai 2020.–2021.gadam (apstiprināts ar Ministru kabineta 22.08.2019. rīkojumu Nr.408) 22.lp.
- ²⁶⁰ Likuma “Par valsts pensijām” 26.pants.
- ²⁶¹ Patēriņa vidējās cenu pārmaiņas gadā (gada vidējā inflācija) parāda vidējās cenu pārmaiņas pēdējos 12 mēnešos, salīdzinot ar iepriekšējiem 12 mēnešiem.
- ²⁶² Pamatnostādnes sociālo pakalpojumu attīstībai 2014.–2020.gadam (apstiprinātas ar Ministru kabineta 04.12.2013. rīkojumu Nr.589).
- ²⁶³ Ministru kabineta 06.04.2010. noteikumi Nr.338 “Noteikumi par valsts statistikas pārskatiem sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības jomā” (spēkā līdz 31.05.2017.), Ministru kabineta 13.06.2017. noteikumu Nr.324 “Noteikumi par oficiālās statistikas veidlapu paraugiem sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības jomā un veidlapu aizpildīšanas un iesniegšanas kārtību” (spēkā no 17.06.2017.) 2.pielikuma “Pārskats par sociālajiem pakalpojumiem un sociālo palīdzību pašvaldībā ____ . gadā” 2.3.tabula.
- ²⁶⁴ Centrālās statistikas pārvaldes informācija par tautas skaitīšanas norisi. Pieejama: <https://www.csb.gov.lv/lv/statistika/statistikas-temas/iedzivotaji/tautas-skaitisana/tabulas/metadati-2011-gada-tautes-skaitisana>.
- ²⁶⁵ Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likuma 9.panta pirmā daļa.
- ²⁶⁶ Labklājības ministrijas publicētā informācija “Galvenie politikas rezultatīvie rādītāji”. Pieejama: <http://lm.gov.lv/lv/nozares-politika/invaliditate/4-politikas-merkis-un-rezultati> (skatīts 19.11.2019.).
- ²⁶⁷ Sociālo pakalpojumu, bezdarba mazināšanas, sociālās apdrošināšanas, valsts sociālo pabalstu, sociālās palīdzības, veselības, izglītības u.c. jomas.
- ²⁶⁸ Apvienoto Nāciju Organizācijas Konvencijas par personu ar invaliditāti tiesībām īstenošanas pamatnostādnes 2014.–2020.gadam (apstiprinātas ar Ministru kabineta 22.11.2013. rīkojumu Nr.564).
- ²⁶⁹ Ministru kabineta 08.04.1997. noteikumu Nr.138 “Noteikumi par iedzīvotāju ienākuma nodokļa papildu atvieglojumiem personām ar invaliditāti, politiski represētajām personām un nacionālās pretošanās kustības dalībniekiem” 2.punkts.
- ²⁷⁰ Invaliditātes noteikšanas sistēmas pilnveidošana notiek divos posmos: 2010.–2013.gadā tika izstrādāta personas vispārējo darbspēju vērtēšanas sistēma, kuras ieviešana uzsākta 01.01.2015. Proti, invaliditātes ekspertīzes sistēma balstīta uz darbspēju, funkcionālo traucējumu un individuālo vajadzību novērtēšanu. Otro posmu, kas vērsts uz profesionālo darbspēju vērtēšanu, plānots ieviest pēc 2020.gada. Saistībā ar minēto valsts atbalsts personām ar invaliditāti vērtējams kopsakarībā ar plānotajiem invaliditātes noteikšanas sistēmas pilnveidojumiem.
- ²⁷¹ Darba grupas 20.02.2017. 3.sēde.

- ²⁷² Informatīvais ziņojums “Apvienoto Nāciju Organizācijas Konvencijas par personu ar invaliditāti tiesībām īstenošanas pamatnostādņu 2014.–2020.gadam vidusposma novērtējums” (2019.gads).
- ²⁷³ 2017.gadā personu ar invaliditāti, kurām ir maznodrošinātas vai trūcīgas personas statuss un kuras ir sociālo pakalpojumu un palīdzības saņēmējas, īpatsvars kopējā maznodrošinātu un trūcīgu personu skaitā bija 14,34%, t.i., ((16 137 personas ar invaliditāti, kurām ir trūcīgas vai maznodrošinātas personas statuss) / (112 543 – kopējais iedzīvotāju skaits, kurām ir trūcīgas vai maznodrošinātas personas statuss) * 100).
- ²⁷⁴ Labklājības ministrijas 11.11.2019. elektroniski sniegtais skaidrojums.
- ²⁷⁵ Ministru kabineta 20.12.2016. noteikumu Nr.812 “Oficiālās statistikas veidlapu paraugu apstiprināšanas un veidlapu aizpildīšanas un iesniegšanas noteikumi” 112.pielikuma 82.jautājums.
- ²⁷⁶ Eiropas tematiskās faktu lapas “Sociālā iekļaušana” 4.lp. Pieejama: https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/file_import/european-semester_thematic-factsheet_social_inclusion_lv.pdf (skatīts 05.02.2020.).
- ²⁷⁷ Labklājības ministrijas pārziņā esošā Labklājības informācijas sistēma (LabIS), kuras mērķis ir veidot statistiku, lai sociālo pakalpojumu jomā plānotu, izstrādātu un novērtētu valsts politiku, kas nodrošinās savlaicīgi pieejamu un kvalitatīvu sociālo pakalpojumu sniegšanu. LabIS iekļaujamais datums un to apjoms, kā arī datu apstrādes noteikumus un kārtību regulē Ministru kabineta 26.07.2016. noteikumi Nr.490 “Labklājības informācijas sistēmas (LabIS) noteikumi”.
- ²⁷⁸ Ikgadējā nabadzības un sociālās atstumtības mazināšanas rīcībpolitikas izvērtējuma 118.-130.lp., 19.06.2019. Pētījuma veicējs nodibinājums “Baltic Institute of Social Sciences”. Pieejams: http://www.im.gov.lv/lv/index.php?option=com_content&view=article&id=82215 (skatīts 24.04.2020.).
- ²⁷⁹ Sociālo pakalpojumu, bezdarba mazināšanas, sociālās apdrošināšanas, valsts sociālo pabalstu, sociālās palīdzības, veselības, izglītības u.c. jomas.
- ²⁸⁰ Latvijas nacionālā reformu programma “ES 2020” stratēģijas īstenošanai, 2011.gada aprīlis, 3.5.apakšsadaļa.
- ²⁸¹ Latvijas Nacionālā attīstības plāna 2014.–2020.gadam 263.punkts.
- ²⁸² Ģimenes valsts politikas pamatnostādņu 2011.–2017.gadam *ex-post* novērtējums. Izstrādātājs SIA “SAFAGE Baltija”, 30.11.2018.
- ²⁸³ Labklājības ministrijas informatīvais ziņojums “Par Ģimenes valsts politikas pamatnostādņu 2011.–2017.gadam īstenošanu” (izskatīts Ministru kabineta 07.05.2019. sēdē, protokols Nr.23, 20.§).
- ²⁸⁴ Ģimenes valsts politikas pamatnostādnes 2011.–2017.gadam (apstiprinātas ar Ministru kabineta 18.02.2011. rīkojumu Nr.65).
- ²⁸⁵ Ģimenes dzīves plānošana un bērna ienākšana ģimenē, kā arī atbalsts vecāku pienākumu īstenošanai.
- ²⁸⁶ Labklājības ministrijas informatīvais ziņojums “Par Ģimenes valsts politikas pamatnostādņu 2011.–2017.gadam īstenošanu” (izskatīts Ministru kabineta 07.05.2019. sēdē, protokols Nr.23, 20.§).
- ²⁸⁷ Rekomendējams turpināt iedzīvotāju ienākuma nodokļa atvieglojuma kā atbalsta instrumenta ģimenēm ar bērniem pilnveidošanu (piemēram, situācijā, kad ģimenē aug trīs un vairāk bērni, jāsniedz iespēja atvieglojumu par apgādājamajiem “sadalīt arī pa daļām” starp abiem vecākiem, lai nodokļu atvieglojumu ģimene varētu izmantot pilnā apmērā; tēvs un māte iedzīvotāju ienākuma nodokļa atvieglojumu saņem katrs par diviem bērniem vai arī viens no vecākiem, kuram lielāki ienākumi, par trim bērniem, bet otrs par vienu, vai arī solidāri saņem abiem pienākošos atvieglojumu, sadalot to vienādās daļās); 3+ Ģimenes karte sistēmas attīstīšana utt.
- ²⁸⁸ Dundagas, Vaiņodes, Ērgļu, Ludzas, Talsu, Saulkrastu, Grobiņas, Alūksnes, Ozolnieku un Zilupes novads, kā arī Daugavpils un Ventspils pilsēta.
- ²⁸⁹ 23.11.2016. likuma “Grozījumi Valsts sociālo pabalstu likumā” (spēkā no 01.01.2017.) 2.pants.
- ²⁹⁰ 23.11.2016. likuma “Grozījumi Valsts sociālo pabalstu likumā” sākotnējās ietekmes novērtējuma ziņojums (anotācija).
- ²⁹¹ 22.11.2017. likuma “Grozījumi Valsts sociālo pabalstu likumā” 1., 23. un 24.pants (spēkā no 01.01.2018.).
- ²⁹² Labklājības ministrijas 12.12.2007. izstrādātais Ministru kabineta noteikumu projekta “Grozījumi Ministru kabineta 2009.gada 22.decembra noteikumos Nr.1517 “Noteikumi par ģimenes valsts pabalsta un piemaksas pie ģimenes valsts pabalsta par bērnu invalīdu apmēru, tā pārskatīšanas kārtību un pabalsta un piemaksas piešķiršanas un izmaksas kārtību”” sākotnējās ietekmes novērtējuma ziņojums (anotācija).
- ²⁹³ Konkurētspējīgs darbaspēka nodokļu slogs (vismaz Baltijas reģionā) un ienākumu nevienlīdzības samazināšanās strādājošiem iedzīvotājiem.
- ²⁹⁴ Valsts nodokļu pamatnostādņu 2018.–2021.gadam (apstiprinātas ar Ministru kabineta 24.05.2017. rīkojumu Nr.245) 23.lp.
- ²⁹⁵ Ministru kabineta 24.05.2017. rīkojuma Nr.245 “Par Valsts nodokļu politikas pamatnostādņēm 2018.–2021.gadam” 2.1.apakšpunkts, 5. un 6.punkts.
- ²⁹⁶ 27.07.2017. likuma “Grozījumi likumā “Par valsts sociālo apdrošināšanu”” 9.pants.

- ²⁹⁷ Centrālās statistikas pārvaldes datu tabula “Darba ņēmēju skaita sadalījums pēc mēneša bruto darba ienākumiem pa reģioniem” [DS230m].
- ²⁹⁸ Valsts nodokļu politikas pamatnostādnes 2018.–2021.gadam (apstiprinātas ar Ministru kabineta 24.05.2017. rīkojumu Nr.245).
- ²⁹⁹ Likuma “Par iedzīvotāju ienākuma nodokli” 15.panta otrā, vienpadsmitā, septiņpadsmitā un astoņpadsmitā daļa (redakcijā, kas ir spēkā no 01.01.2018.). Likmes attiecas uz iedzīvotāju ienākuma nodokļa no darba algas, no saimnieciskās darbības, no autoratlīdzības rezidentiem u.c. ienākumiem.
- ³⁰⁰ Valsts kontroles likumības/lietderības revīzijas Nr.2.4.1-41/2017 ziņojuma “Nodokļu atlaides – neredzamie budžeta izdevumi” (31.05.2019.) 27. un 28.lp.
- ³⁰¹ Centrālās statistikas pārvaldes datu tabula “Darba ņēmēju skaita sadalījums pēc mēneša bruto darba ienākumiem pa sektoriem vidēji gadā” [DSG110].
- ³⁰² Finanšu ministrijas konceptuālā ziņojuma “Priekšlikumi diferencētā neapliekamā minimuma ieviešanai, kompleksi izvērtējot iedzīvotāju ienākuma nodokļa atvieglojumus un darbaspēka nodokļu sloga mazināšanu” (izskatīts Ministru kabineta komitejas 17.08.2015. un 24.08.2015. sēdē) 48.lp.
- ³⁰³ Finanšu ministrijas sagatavotais ziņojums “Nodokļu atvieglojumu ziņojums par 2017.gadu (ar likumdošanas izmaiņām, kas stājusās spēkā no 2018.gada)” 30. un 31.lp. Pieejams: https://www.fm.gov.lv/lv/sadalas/nodoklu_politika/noderiga_informacija/informativie_zinojumi_un_petijumi/.
- ³⁰⁴ Finanšu ministrijas revīzijā iesniegtais aprēķins, kas sagatavots, izmantojot VID datus par personām, kurām 2018.gada ienākumiem no algota darba ir piemēroti atvieglojumi par apgādājamajiem par personu ar 2018.gadā spēkā esošām IIN likmēm un atvieglojuma apmēru un apgādībā esošo personu skaitu 2019.gada janvārī.
- ³⁰⁵ Personai tiek piemērots arī neapliekamais minimums.
- ³⁰⁶ Vilerts K., Fadejeva L. “Ienākumu nevienlīdzība un nabadzība Latvijā: kā palīdzēt iedzīvotājiem?” Pieejams: <https://www.makroekonomika.lv/ienakumu-nevienlidziba-un-nabadziba-latvija-ka-palidzet-iedzivotajiem> (skatīts 25.11.2019.).
- ³⁰⁷ Finanšu ministrijas 21.05.2019. informatīvā ziņojuma “Valsts nodokļu politikas pamatnostādņu 2018.–2021.gadam īstenošanas 2018.gadā starpposma novērtējums” 11.lp. Pieejams: <http://polsis.mk.gov.lv/documents/5919>.
- ³⁰⁸ Komisijas dienestu darba dokuments 2019.gada ziņojums par Latviju. *Pavaddokuments dokumentam*. Komisijas paziņojums Eiropas Parlamentam, Eiropadomei, Padomei, Eiropas Centrālajai bankai un Eurogrupai. 2019.gada Eiropas pusgads – novērtējums par progresu strukturālo reformu īstenošanā, makroekonomikas nelīdzsvarotības novēršanā un koriģēšanā un saskaņā ar Regulu (ES) Nr.1176/2011 veikto padziļināto pārskatu rezultāti, 3. un 11.lp.
- ³⁰⁹ Eiropas Komisijas dienestu darba dokuments 2019.gada ziņojums par Latviju. *Pavaddokuments dokumentam*. Komisijas paziņojums Eiropas Parlamentam, Eiropadomei, Padomei, Eiropas Centrālajai bankai un Eurogrupai. 2019.gada Eiropas pusgads – novērtējums par progresu strukturālo reformu īstenošanā, makroekonomikas nelīdzsvarotības novēršanā un koriģēšanā un saskaņā ar Regulu (ES) Nr.1176/2011 veikto padziļināto pārskatu rezultāti, 21.lp.
- ³¹⁰ Ekonomiskās sadarbības un attīstības organizācijas (OECD) 2019.gada ekonomikas apskats par Latviju, 23.lp.
- ³¹¹ Valsts nodokļu politikas pamatnostādnes 2018.–2021.gadam (apstiprinātas ar Ministru kabineta 24.05.2017. rīkojumu Nr.245), 2.rīcības virziens (par uzņēmumu investīciju stimulēšanu).
- ³¹² Valsts nodokļu politikas pamatnostādņu 2018.–2021.gadam (apstiprinātas ar Ministru kabineta 24.05.2017. rīkojumu Nr.245) 11.lp.
- ³¹³ 28.07.2017. likums “Grozījumi Mikrouzņēmumu nodokļa likumā” (spēkā no 01.01.2018.).
- ³¹⁴ Apgrozījums pielīdzināts 2018.gadā paredzētajam pievienotās vērtības nodokļa maksātāja reģistrācijas sliekšnim.
- ³¹⁵ No mikrouzņēmuma nodokļa, kas vispārējā gadījumā ir 15% no mikrouzņēmuma apgrozījuma, 2018.gadā valsts sociālās apdrošināšanas obligātām iemaksām novirzāmais apmērs uz 80% palielināts (2017.gadā – 70,04%) jau 2016.gada nogalē, 20.12.2016. pieņemot likumu “Grozījumi Mikrouzņēmumu nodokļa likumā”.
- ³¹⁶ Finanšu ministrijas 21.05.2019. informatīvā ziņojuma “Valsts nodokļu politikas pamatnostādņu 2018.–2021.gadam īstenošanas 2018.gadā starpposma novērtējums” 80.lp. norādīts, ka šādas vienošanās par mikrouzņēmumu darbinieku algas sliekšņa palielināšanu nav panāktas.
- ³¹⁷ Labklājības ministrijas 24.04.2017. vēstule Finanšu ministrijai Nr.A-21-09/50 “Par Valsts nodokļu politikas pamatnostādņu 2018.–2021.gadam projektu”.
- ³¹⁸ Izziņa par atzinumos sniegtajiem iebildumiem Valsts nodokļu politikas pamatnostādņu 2018.–2021.gadam projektam, 02.05.2017., 9.lp.
- ³¹⁹ Nacionālās trīspusējās sadarbības padomes 13.04.2017. protokola Nr.2 3.4.apakšpunkts.
- ³²⁰ 27.07.2017. likuma “Grozījumi likumā “Par valsts sociālo apdrošināšanu”” (spēkā no 01.01.2018.) sākotnējās ietekmes novērtējuma ziņojums (anotācija).

- ³²¹ Izziņa par atzinumos sniegtajiem iebildumiem Valsts nodokļu politikas pamatnostādņu 2018.–2021.gadam projektam, 02.05.2017., 9. un 10.lp.
- ³²² Izziņa par atzinumos sniegtajiem iebildumiem Valsts nodokļu politikas pamatnostādņu 2018.–2021.gadam projektam, 02.05.2017., 9. un 10.lp.
- ³²³ 20.12.2016. likuma “Grozījumi Mikrouzņēmumu nodokļu likumā” (spēkā no 01.01.2017.) 3.punkta pirmā daļa un pārejas noteikumu 23.punkts.
- ³²⁴ 28.07.2017. likuma “Grozījumi Mikrouzņēmumu nodokļu likumā” (spēkā no 01.08.2018.) 2.punkta pirmā daļa un pārejas noteikumu 27.punkts.
- ³²⁵ Mikrouzņēmumu nodokļa likuma 3.panta pirmā un otrā daļa.
- ³²⁶ Revīzijas izlasē iekļautajās pašvaldībās atbalsts brīvpusdienām 2018.gadā sasniedza vismaz 3,809 milj. *euro*.
- ³²⁷ Revīzijas izlasē iekļautajās pašvaldībās atvieglojumi sabiedriskajam transportam 2018.gadā sasniedza vismaz 6,425 milj. *euro*.
- ³²⁸ Revīzijas izlasē iekļautajās pašvaldībās atvieglojumi nekustamā īpašuma nodoklim 2018.gadā sasniedza vismaz 3,942 milj. *euro*.
- ³²⁹ Likuma “Par pašvaldībām” 15. un 21.pants.
- ³³⁰ Ministru kabineta 06.04.2010. noteikumi Nr.338 „Noteikumi par valsts statistikas pārskatiem sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības jomā”.
- ³³¹ Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likuma 9.panta pirmā daļa.
- ³³² Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likuma 1.panta 17.punkts.
- ³³³ Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likuma 35.panta pirmā un otrā daļa.
- ³³⁴ Ministru kabineta 18.12.2012. noteikumu Nr.913 “Noteikumi par garantēto minimālo ienākumu līmeni” 3.punkts.
- ³³⁵ Likuma “Par palīdzību dzīvokļa jautājumu risināšanā” 14.panta sestā daļa.
- ³³⁶ Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likuma 2.pants, 4.panta pirmā daļa, likuma “Par sociālo drošību” 13.panta pirmā daļa.
- ³³⁷ Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likuma 9.pants.
- ³³⁸ Likuma “Par pašvaldībām” 3.pants, 6.panta 6.punkts, 12.pants.
- ³³⁹ Konceptija “Par minimālā ienākuma līmeņa noteikšanu” (apstiprināta ar Ministru kabineta 30.10.2014. rīkojumu Nr.619) un Plāns minimālā ienākuma līmeņa ieviešanai 2020.–2021.gadam (apstiprināts ar Ministru kabineta 22.08.2019. rīkojumu Nr.408).
- ³⁴⁰ Precīzs apmērs nav zināms, jo daļa no sociālo pakalpojumu izmaksām tiek uzskaitītas arī EKK 7210 “Pašvaldību uzturēšanas izdevumu transferti citām pašvaldībām”.
- ³⁴¹ Plāna izstrādes laikā darba grupu ietvaros tika apkopota informācija arī par trešo Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likumā paredzēto sociālās palīdzības pabalsta veidu – pabalstu krīzes situācijā (iepriekš vienreizējais pabalsts ārkārtas situācijā). Tomēr šis pabalsts vairāk ir analizēts saistībā ar Valsts kontroles 2014.gadā veiktajā likumības revīzijā Nr.2.4.1-4/2014 par sociālo palīdzību sniegto ieteikumu Labklājības ministrijai sadarbībā ar pašvaldībām rast risinājumu, lai Konceptijā paredzētais minimālais ienākumu līmenis tiek izmantots, nosakot ģimenei (personai) nepieciešamo sociālo palīdzību, kas ir arī viens no Konceptijā definētajiem Plāna uzdevumiem.
- ³⁴² Attīstības plānošanas sistēmas likuma 3.panta pirmā daļa.
- ³⁴³ Attīstības plānošanas sistēmas likuma 9.panta ceturtnā daļa.
- ³⁴⁴ Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likuma 11.panta 8.punkts.
- ³⁴⁵ Valsts kontroles likumības revīzijas Nr.2.4.1-4/2014 ziņojums “Pašvaldību sniegtās sociālās palīdzības tiesiskums un efektivitāte”, 19.12.2014., 16.lp.
- ³⁴⁶ Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likuma 11.panta 7. un 8.punkts.
- ³⁴⁷ Valsts kontroles lietderības revīzijas Nr.2.4.1-7/2019 ziņojums “Atņemtā bērība. Ikvienam bērnam ir tiesības uzaugt ģimenē”, 23.03.2019., 7.lp.
- ³⁴⁸ Atbildot uz jautājumu, bija iespējams norādīt vairākus atbilstošu variantus. Procenti aprēķināti no pašvaldībām, kuras norādījušas, ka veic sociālās vides izpēti.
- ³⁴⁹ Saskaņā ar Centrālās statistikas pārvaldes datiem Krustpils novadā 2018.gada sākumā bija 5603 iedzīvotāji.
- ³⁵⁰ Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likuma 11.panta 7. un 8.punkts.
- ³⁵¹ Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrijas 07.01.2019. “Metodiskie ieteikumi attīstības programmu izstrādei reģionālā un vietējā līmenī”, 19. un 22.lp. Pieejami: <https://drive.google.com/file/d/15TYp7CuQCZsJPdrdsyqlpWYH-wNufrGi/view> (skatīts 27.05.2019.).
- ³⁵² Teritorijas apdzīvojuma struktūra, iedzīvotāju skaita dinamika, dzimuma un vecuma struktūra, etniskais sastāvs, migrācijas saldo, dzimstības un mirstības rādītāji.

- ³⁵³ Tabula ar datiem par šādiem izdevumu posteņiem: sociālie pabalsti natūrā, dzīvokļu pabalsti, pašvaldības sociālā palīdzība, sociālie pabalsti kopā.
- ³⁵⁴ Izmantoti Centrālās statistikas pārvaldes, Nodarbinātības valsts aģentūras, Valsts ieņēmumu dienesta, Pilsonības un migrācijas lietu pārvaldes dati.
- ³⁵⁵ Talsu novada sociālā dienesta attīstības plāns 2016.–2020.gadam (apstiprināts ar Talsu novada domes 17.03.2016. sēdes lēmumu Nr.145, protokols Nr.5).
- ³⁵⁶ Ministru kabineta 13.06.2017. noteikumi Nr.324 “Noteikumi par oficiālās statistikas veidlapu paraugiem sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības jomā un veidlapu aizpildīšanas un iesniegšanas kārtību”.
- ³⁵⁷ 07.06.2019. Valsts kontroles intervija Labklājības ministrijā.
- ³⁵⁸ Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likuma 35.pants.
- ³⁵⁹ Likuma “Par pašvaldībām” 12.pants.
- ³⁶⁰ Valsts kontroles likumības revīzijas Nr.2.4.1-4/2014 ziņojums “Pašvaldību sniegtās sociālās palīdzības tiesiskums un efektivitāte”.
- ³⁶¹ Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likuma 35.pants.
- ³⁶² Likuma “Par valsts pensijām” 10., 15. un 29.²pants.
- ³⁶³ Ministru kabineta 08.04.1997. noteikumi Nr.138 “Noteikumi par iedzīvotāju ienākuma nodokļa papildu atvieglojumiem personām ar invaliditāti, politiski represētajām personām un nacionālās pretošanās kustības dalībniekiem”.
- ³⁶⁴ Likuma “Par nekustamā īpašuma nodokli” 5.panta otrā daļa.
- ³⁶⁵ Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likuma 35.pants.
- ³⁶⁶ Ludzas, Grobiņas, Ērgļu, Apes, Balvu novados, Daugavpilī, Jūrmalā.
- ³⁶⁷ Maksimālās summas piešķirtajam pabalstam par vairākiem vienās dzemdībās dzimušiem bērniem, piemēram, Grobiņas novadā pabalsts noteikts 1000 *euro* apmērā par katru bērnu, ja vienās dzemdībās dzimuši trīs vai vairāk bērni.
- ³⁶⁸ Šeit un turpmāk revidentu aplēses – vērtējot pašvaldību brīvprātīgās iniciatīvas, par tādām revidentu vērtējumā ir atzīts atbalsts pēc būtības, kuru nevar attiecināt uz sociālo palīdzību (atbalsts, nevērtējot ienākumus un materiālo situāciju). Tomēr minētajā summā ir iekļauts arī brīvprātīgās iniciatīvas atbalsts, kuru pašvaldībā piešķir pilnīgi vai daļēji, vērtējot ienākumus un materiālo stāvokli, ienākumu vērtējums nav precizēts, pašvaldība nevar nodalīt ienākumu vērtēto un nevērtēto atbalstu vai kuru uzskaitē pašvaldībām ir dažāda pieeja.
- ³⁶⁹ Ministru kabineta 13.06.2017. noteikumi Nr.324 “Noteikumi par oficiālās statistikas veidlapu paraugiem sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības jomā un veidlapu aizpildīšanas un iesniegšanas kārtību”.
- ³⁷⁰ Republikas pilsētas domes un novada domes deputāta statusa likuma 15.¹pants.
- ³⁷¹ Likuma “Par pašvaldībām” 21. un 15.pants.
- ³⁷² 29.06.2008. likums “Grozījumi Bērnu tiesību aizsardzības likumā”, papildinot 61.pantu ar septīto daļu (spēkā no 29.07.2008.).
- ³⁷³ Ministru kabineta 30.12.2010. noteikumi Nr.1206 “Kārtība, kādā aprēķina, piešķir un izlieto valsts budžetā paredzētos līdzekļus pašvaldībām pamatizglītības iestādes skolēnu ēdināšanai” (spēkā līdz 31.12.2019.).
- ³⁷⁴ Ministru kabineta 10.12.2019. noteikumi Nr.614 “Kārtība, kādā aprēķina, piešķir un izlieto valsts budžetā paredzētos līdzekļus izglītojamo ēdināšanai” (spēkā no 01.01.2020.).
- ³⁷⁵ Ministru kabineta 27.12.2005. noteikumi Nr.1031 “Noteikumi par budžetu izdevumu klasifikāciju atbilstoši ekonomiskajām kategorijām”.
- ³⁷⁶ Dundagas, Vaiņodes, Ērgļu, Ludzas, Talsu, Saulkrastu, Grobiņas, Alūksnes, Ozolnieku un Zilupes novadi, Daugavpils, Ventspils pilsētas.
- ³⁷⁷ Sabiedriskā transporta pakalpojumu likuma 14.panta trešā daļa.
- ³⁷⁸ Izglītības likuma 17.panta trešās daļas 14.punkts.
- ³⁷⁹ Sabiedriskā transporta pakalpojumu likuma 14.panta otrā daļa.
- ³⁸⁰ Ministru kabineta 27.06.2017. noteikumi Nr.371 “Braušanas maksas atvieglojumu noteikumi”.
- ³⁸¹ Jūrmalas, Daugavpils pilsētās.
- ³⁸² Balvu, Dundagas, Auces, Vaiņodes, Alojās, Zilupes novadi.
- ³⁸³ Likuma “Par pašvaldībām” 14.panta pirmās daļas 3.punkts un 21.panta pirmās daļas 15.punkts.
- ³⁸⁴ Likuma “Par nekustamā īpašuma nodokli” 5.pants.
- ³⁸⁵ Dundagas, Vaiņodes, Ozolnieku, Varakļānu un Gulbenes novadi.
- ³⁸⁶ Republikas pilsētas domes un novada domes deputāta statusa likuma 15.¹pants.
- ³⁸⁷ Nav uzskatāma par darba ņēmēju vai pašnodarbināto saskaņā ar likumu “Par valsts sociālo apdrošināšanu”, izņemot zemnieku (zvejnieku) saimniecības īpašnieku, kas, nebūdamas darba tiesiskajās attiecībās ar savas zemnieku (zvejnieku) saimniecības pārvaldes institūciju, veic šīs saimniecības vadītāja funkciju, ja attiecīgajā saimniecībā likumā noteiktajā

kārtībā nav iecelts (ievēlēts) pārvaldnieks (direktors), kā arī nesaņem bezdarbnieka pabalstu saskaņā ar likumu “Par apdrošināšanu bezdarba gadījumam”.

³⁸⁸ 27.09.2007. likums “Grozījumi likumā “Par pilsētas domes, rajona padomes, novada domes un pagasta padomes deputāta statusu”” (spēkā no 25.10.2007.).

³⁸⁹ 21.05.2004. Latvijas Pašvaldību savienības 14.kongresa rezolūcija “Par pašvaldības deputātu sociālajām garantijām”.

³⁹⁰ Likums “Par pilsētu domes, rajona padomes, novada domes un pagasta padomes deputāta statusu”, pārdēvēts par Republikas pilsētas domes un novada domes deputāta statusa likumu ar 17.07.2008. grozījumiem.

³⁹¹ 27.05.2005. Latvijas Pašvaldību savienības 15.kongresa rezolūcija “Par vēlēto pašvaldības amatpersonu sociālajām garantijām”.

³⁹² Bezdarbnieku un darba meklētāju atbalsta likums un Ministru kabineta 25.01.2011. noteikumi Nr.75 “Noteikumi par aktīvo nodarbinātības pasākumu un preventīvo bezdarba samazināšanas pasākumu organizēšanas un finansēšanas kārtību un pasākumu īstenošanu izvēles principiem”.

³⁹³ Saskaņā ar Labklājības ministrijas oficiālo statistiku sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības jomā 2018.gadā kopējā summa, kas izlietota pabalsta GMI līmeņa nodrošināšanai 69 pašvaldībās saskaņā ar kodā 31301 norādīto, bija 295 296 *euro* (aprēķinā iekļauti: Alsungas, Naukšēnu, Vecumnieku, Mālpils, Zilupes, Rojas, Durbes, Mērsraga, Ķeguma, Pārgaujas, Priekule, Sējas, Engures, Ikšķiles, Tērvetes, Salas, Nīcas, Dundagas, Mārupes, Ādažu, Salacgrīvas, Carnikavas, Rugāju, Ķekavas, Ropažu, Mazsalacas, Baldones, Krimuldas, Pāvilostas, Cesvaines, Vārkavas, Rundāles, Inčukalna, Vecpiebalgas, Brocēnu, Jaunpils, Lielvārdes, Viesītes, Aknīstes, Raunas, Cēsu, Burtieku, Līgatnes, Ozolnieku, Saulkrastu, Valmieras pilsētas, Beverīnas, Alojās, Ērgļu, Babītes, Lubānas, Skrundas, Varakļānu, Rūjienas, Baltinavas, Apes, Smiltenes, Iecavas, Jelgavas, Salaspils, Jaunpiebalgas, Ogres, Kocēnu, Bauskas, Vaiņodes, Rucavas, Skrīveru, Siguldas un Amatas novadi).

³⁹⁴ Vecums, kurā atlikuši pieci gadi līdz vecumam, kurā personai saskaņā ar likumu “Par valsts pensijām” rodas tiesības uz vecuma pensiju. 2018.gadā saskaņā ar likuma “Par valsts pensijām” 11.panta pirmo daļu tiesības uz vecuma pensiju ir sievietēm un vīriešiem, kuri sasnieguši 65 gadu vecumu.

³⁹⁵ 28.06.2018. Gulbenes novada domes sēdes protokols Nr.12.

³⁹⁶ Saskaņā ar 16.11.2007. publikāciju plašsaziņas līdzekļos (Dzirkstele.lv).

³⁹⁷ 21.03.2019. Saeimas paziņojums “Par administratīvi teritoriālās reformas turpināšanu”.

³⁹⁸ Administratīvi teritoriālais iedalījums un tā teritoriālās vienības – novada pilsētas un pagasti 2021, Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrijas piedāvātā novadu kartē.

³⁹⁹ Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likuma 11.panta 7. un 8.punkts.

⁴⁰⁰ Republikas pilsētas domes un novada domes deputāta statusa likuma 15.¹pants.

⁴⁰¹ Pēc Valsts kontroles pārbaudēm pašvaldības veica korekcijas, samazinot kļūdas apmēru, bet joprojām pašvaldību valsts statistikas gada pārskatos iekļautie izdevumi brīvprātīgo iniciatīvu izpildei ir norādīti par 2,018 milj. *euro* jeb 45% lielākā apmērā nekā budžeta datos.

⁴⁰² Attīstības plānošanas sistēmas likuma 5.panta otrās daļas 7.punkts.

⁴⁰³ Attīstības plānošanas sistēmas likuma 5.panta otrās daļas 11.punkts.

⁴⁰⁴ Attīstības plānošanas sistēmas likuma 9.panta otrā daļa.

⁴⁰⁵ Ministru kabineta 19.10.2011. noteikumu Nr.816 “Nacionālā attīstības plāna 2014.–2020.gadam izstrādes, ieviešanas, uzraudzības un publiskās apspriešanas kārtība” 5.1.apakšpunkts.

⁴⁰⁶ Ministru kabineta 19.10.2011. noteikumi Nr.816 “Nacionālā attīstības plāna 2014.–2020.gadam izstrādes, ieviešanas, uzraudzības un publiskās apspriešanas kārtība”.

⁴⁰⁷ Ministru kabineta 19.10.2011. noteikumu Nr.816 “Nacionālā attīstības plāna 2014.–2020.gadam izstrādes, ieviešanas, uzraudzības un publiskās apspriešanas kārtība” 7.punkts.

⁴⁰⁸ 21.08.2019. Valsts kontroles un Pārresoru koordinācijas centra pārstāvju tikšanās intervijas protokols.

⁴⁰⁹ 2012.gada ziņojums “Latvijas ilgtspējīgas attīstības stratēģijas līdz 2030.gadam īstenošanas uzraudzības ziņojums”; 2015.gada ziņojums “Latvijas ilgtspējīgas attīstības stratēģijas līdz 2030.gadam, Nacionālā attīstības plāna 2014.–2020.gadam un deklarācijas par Laimdotas Straujuma vadītā Ministru kabineta iecerēto darbību īstenošanas uzraudzības ziņojums”; 2017.gadā Nacionālā attīstības plāna 2014.–2020.gadam un Latvijas ilgtspējīgas attīstības stratēģijas līdz 2030.gadam īstenošanas uzraudzības ziņojums “Kā Latvija sasniedz tās attīstības mērķus?” (šo ziņojumu pēc Pārresoru koordinācijas centra pasūtījuma ir sagatavojusi SIA “Firma L4”).

⁴¹⁰ 2017.gada Nacionālā attīstības plāna 2014.–2020.gadam un Latvijas ilgtspējīgas attīstības stratēģijas līdz 2030.gadam īstenošanas uzraudzības ziņojuma “Kā Latvija sasniedz tās attīstības mērķus?” 44.lp.

⁴¹¹ 2017.gada Nacionālā attīstības plāna 2014.–2020.gadam un Latvijas ilgtspējīgas attīstības stratēģijas līdz 2030.gadam īstenošanas uzraudzības ziņojuma “Kā Latvija sasniedz tās attīstības mērķus?” 97.lp. 64.punkts.

⁴¹² Latvijas ilgtspējīgas attīstības stratēģijas līdz 2030.gadam 128.punkts.

- ⁴¹³ Attīstības plānošanas sistēmas likuma 5.panta otrās daļas 11.punkts un Latvijas Nacionālā attīstības plāna 2014.–2020.gadam 450.punkts.
- ⁴¹⁴ Ministru kabineta 19.10.2011. noteikumu Nr.815 “Pārresoru koordinācijas centra nolikums” 3.7.apakšpunkts.
- ⁴¹⁵ Ministru kabineta 19.10.2011. noteikumu Nr.815 “Pārresoru koordinācijas centra nolikums” 4.3. un 4.4.apakšpunkts.
- ⁴¹⁶ 21.08.2019. Valsts kontroles un Pārresoru koordinācijas centra pārstāvju tikšanās laikā sniegtā informācija.
- ⁴¹⁷ Ministru kabineta 19.10.2011. noteikumu Nr.815 “Pārresoru koordinācijas centra nolikums” 3.3.apakšpunkts.
- ⁴¹⁸ Lisabonas stratēģiju Eiropas Savienības dalībvalstis apstiprināja šo valstu un valdību vadītāju sanāksmē Lisabonā 23.03.2000. un 24.03.2000., nosakot Eiropas Savienības attīstības stratēģisko mērķi – līdz 2010.gadam “*kļūt par konkurētspējīgāko un dinamiskāko uz zināšanām balstīto ekonomiku pasaulē, kas spētu nodrošināt noturīgu ekonomisko izaugsmi ar vairāk un labākām darbavietām un lielāku sociālo kohēziju*”.
- ⁴¹⁹ Nacionālais rīcības plāns nabadzības un sociālās atstumtības mazināšanai 2004.–2006.gadam (apstiprināts ar Ministru kabineta 23.07.2004. rīkojumu Nr.513 (protokols Nr.43, 5.§)); Nacionālais ziņojums par sociālās aizsardzības un sociālās iekļaušanas stratēģiju 2006.–2008.gadam (Ministru kabineta 26.09.2006. sēdes protokols Nr.49, 30.§) un Ziņojums par nacionālo sociālās aizsardzības un sociālās iekļaušanas stratēģiju 2008.–2010.gadam (Ministru kabineta 07.10.2008. sēdes protokols Nr.72, 47.§).
- ⁴²⁰ Latvijas nacionālās reformu programmas “ES 2020” stratēģijas īstenošanai progresu ziņojumi. Pieejami: https://em.gov.lv/lv/eiropas_savieniba/strategija_eiropa_2020_latvijas_nacionala_reformu_programma/ (skatīts 27.06.2019.).
- ⁴²¹ Attīstības plānošanas sistēmas likuma 5.panta otrās daļas 11.punkts un Latvijas Nacionālā attīstības plāna 2014.–2020.gadam 450.punkts.
- ⁴²² Ministru kabineta 27.01.2004. noteikumu Nr.49 “Labklājības ministrijas nolikums” 5.2.4.apakšpunkts (redakcijā, kas ir spēkā no 12.09.2009.).
- ⁴²³ Ministru kabineta 27.01.2004. noteikumu Nr.49 “Labklājības ministrijas nolikums” 5.2.4.apakšpunkts (redakcijā, kas bija spēkā līdz 11.09.2009.).
- ⁴²⁴ Attīstības plānošanas sistēmas likums un Ministru kabineta 02.12.2014. noteikumi Nr.737 “Attīstības plānošanas dokumentu izstrādes un ietekmes izvērtēšanas noteikumi”.
- ⁴²⁵ Labklājības ministrijas 29.12.2016. Sociālās iekļaušanas politikas departamenta reglamenta 1.punkts, 5.1., 5.2., 5.8., 5.10., 5.12., 5.15., 5.17. un 5.18.apakšpunkts, Sociālās iekļaušanas politikas departamenta direktora 01.09.2017. amata apraksts, direktora vietnieka 08.02.2019. amata apraksts un vecākā eksperta 15.01.2019. amata apraksts.
- ⁴²⁶ Informācija pieejama Labklājības ministrijas mājaslapā: <http://www.lm.gov.lv/lv/nozares-politika/sociala-ieklausana> (skatīts 20.02.2020.).
- ⁴²⁷ Informācija pieejama Labklājības ministrijas mājaslapā: <http://www.lm.gov.lv/lv/nozares-politika/sociala-ieklausana> (skatīts 20.02.2020.).
- ⁴²⁸ Sociālās iekļaušanas politikas koordinācijas komisijas nolikuma (apstiprināts 23.03.2007.) 1.punkts.
- ⁴²⁹ Sociālās iekļaušanas politikas koordinācijas komisijas nolikuma (apstiprināts 23.03.2007.) 3.punkts.
- ⁴³⁰ Nacionālais rīcības plāns nabadzības un sociālās atstumtības mazināšanai 2004.–2006.gadam (apstiprināts ar Ministru kabineta 23.07.2004. rīkojumu Nr.513 (prot. Nr.43 5.§)); Nacionālais ziņojums par sociālās aizsardzības un sociālās iekļaušanas stratēģiju 2006.–2008.gadam (Ministru kabineta 26.09.2006. sēdes protokols Nr.49, 30.§) un Ziņojums par nacionālo sociālās aizsardzības un sociālās iekļaušanas stratēģiju 2008.–2010.gadam (Ministru kabineta 07.10.2008. sēdes protokols Nr.72, 47.§).
- ⁴³¹ 2012., 2013., 2014. un 2015.gada Labklājības ministrijas sagatavotie nacionālie sociālie ziņojumi, pieejami: <http://www.lm.gov.lv/lv/nozares-politika/sociala-ieklausana/3-politikas-planosanas-dokumenti-un-tiesibu-akti/nacionalais-socialais-zinojums> (skatīts 29.01.2020.).
- ⁴³² Ministru kabineta 07.07.2015. noteikumu Nr.386 “Darbības programmas “Izaugsme un nodarbinātība” 9.2.1.specifiskā atbalsta mērķa “Paaugstināt sociālo dienestu darba efektivitāti un darbinieku profesionalitāti darbam ar riska situācijā esošām personām” 9.2.1.2.pasākuma “Iekļaujoša darba tirgus un nabadzības risku pētījumi un monitorings” īstenošanas noteikumi” 21. un 23.punkts.
- ⁴³³ Saskaņā ar Ministru kabineta 07.07.2015. noteikumu Nr.386 “Darbības programmas “Izaugsme un nodarbinātība” 9.2.1.specifiskā atbalsta mērķa “Paaugstināt sociālo dienestu darba efektivitāti un darbinieku profesionalitāti darbam ar riska situācijā esošām personām” 9.2.1.2.pasākuma “Iekļaujoša darba tirgus un nabadzības risku pētījumi un monitorings” īstenošanas noteikumi” 13.1., 13.3. un 13.4.apakšpunktu ir izstrādājami šādi pētījumi: 1) ikgadējs nabadzības un sociālās atstumtības mazināšanas rīcībpolitikas izvērtējums; 2) zinātniskais pētījums par sociālās atstumtības riskam pakļauto bezdarbnieku iespējām iekļauties darba tirgū; 3) jaunas metodoloģijas izstrāde iztikas minimuma patēriņa preču un pakalpojumu groza noteikšanai un tās aprobācija (izmēģinājumuprojekti).
- ⁴³⁴ Sociālās iekļaušanas politikas komitejas 30.09.2011. sēdes protokols.

- ⁴³⁵ Ministru kabineta 07.07.2015. noteikumu Nr.386 "Darbības programmas "Izaugsme un nodarbinātība" 9.2.1.specifiskā atbalsta mērķa "Paaugstināt sociālo dienestu darba efektivitāti un darbinieku profesionalitāti darbam ar riska situācijā esošām personām" 9.2.1.2.pasākuma "Iekļaujoša darba tirgus un nabadzības risku pētījumi un monitorings" īstenošanas noteikumi" 2.punkts.
- ⁴³⁶ Eiropas Sociālā fonda projekta 9.2.1.2.pasākuma "Iekļaujoša darba tirgus un nabadzības risku pētījumi un monitorings" iesnieguma 3.pielikums "Projekta budžeta kopsavilkums" (ar 11.11.2019. grozījumiem).
- ⁴³⁷ 05.12.2017. pētījums "Nabadzības un sociālās atstumtības mazināšanas rīcībpolitiku ietekmes izvērtējums" (padziļinātā tēma – parādsaistības). Pētījumu veikusi SIA "Jaunrades laboratorija". Pieejams: http://www.lm.gov.lv/upload/sociala_ieklausana/lm_nabadzibas_izvertejums_nodevums.pdf.
- ⁴³⁸ 19.06.2019. pētījums "Ikgadējs nabadzības un sociālās atstumtības mazināšanas rīcībpolitikas izvērtējums (t.sk. izvērtējums par nevienlīdzību veselības aprūpē un nevienlīdzību mājokļa pieejamības jomā)". Pētījumu veicis nodibinājums "Baltic Institute of Social Sciences". Pieejams: http://www.lm.gov.lv/lv/index.php?option=com_content&view=article&id=82215.
- ⁴³⁹ Labklājības ministrija 06.11.2019. noslēdza līgumu ar nodibinājumu "Baltic Institute of Social Sciences" par ceturto ikgadējo nabadzības un sociālās atstumtības mazināšanas rīcībpolitikas izvērtējumu izstrādi. Papildus ir jāveic izvērtējums par nevienlīdzību sabiedriskā transporta pieejamības jomā.
- ⁴⁴⁰ Ministru kabineta 15.01.2013. noteikumi Nr.37 "Noteikumi par minimālo uzturlīdzekļu apmēru bērnam".
- ⁴⁴¹ 05.12.2017. pētījuma "Nabadzības un sociālās atstumtības mazināšanas rīcībpolitiku ietekmes izvērtējums" 201.lp. Pētījumu veikusi SIA "Jaunrades laboratorija".
- ⁴⁴² Ministru kabineta 21.03.2017. noteikumi Nr.156 "Noteikumi par apgādnieka zaudējuma pensijas, atlīdzības par apgādnieka zaudējumu un valsts sociālā nodrošinājuma pabalsta apgādnieka zaudējuma gadījumā minimālo apmēru un tā pārskatīšanas kārtību".
- ⁴⁴³ 05.12.2017. pētījuma "Nabadzības un sociālās atstumtības mazināšanas rīcībpolitiku ietekmes izvērtējums" 204.lp. Pētījumu veikusi SIA "Jaunrades laboratorija".
- ⁴⁴⁴ 05.12.2017. pētījuma "Nabadzības un sociālās atstumtības mazināšanas rīcībpolitiku ietekmes izvērtējums" 202. un 203.lp. Pētījumu veikusi SIA "Jaunrades laboratorija".
- ⁴⁴⁵ Ministru kabineta 11.08.2015. noteikumu Nr.468 "Darbības programmas "Izaugsme un nodarbinātība" 9.1.1.specifiskā atbalsta mērķa "Palielināt nelabvēlīgākā situācijā esošu bezdarbnieku iekļaušanos darba tirgū" 9.1.1.2.pasākuma "Ilgstošo bezdarbnieku aktivizācijas pasākumi" īstenošanas noteikumi" 16.4.apakšpunkts.
- ⁴⁴⁶ Ministru kabineta 05.09.2017. noteikumu Nr.534 "Grozījumi Ministru kabineta 11.08.2015. noteikumos Nr.468 "Darbības programmas "Izaugsme un nodarbinātība" 9.1.1.specifiskā atbalsta mērķa "Palielināt nelabvēlīgākā situācijā esošu bezdarbnieku iekļaušanos darba tirgū" 9.1.1.2.pasākuma "Ilgstošo bezdarbnieku aktivizācijas pasākumi" īstenošanas noteikumi" 2. un 3.punkts.
- ⁴⁴⁷ 19.06.2019. pētījuma "Ikgadējs nabadzības un sociālās atstumtības mazināšanas rīcībpolitikas izvērtējums (t.sk. izvērtējums par nevienlīdzību veselības aprūpē un nevienlīdzību mājokļu pieejamības jomā)" 31.lp. Pētījumu veicis nodibinājums "Baltic Institute of Social Sciences".
- ⁴⁴⁸ Ministru kabineta 13.06.2017. noteikumu Nr.324 "Noteikumi par oficiālās statistikas veidlapu paraugiem sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības jomā un veidlapu aizpildīšanas un iesniegšanas kārtību" 2.pielikums "Pārskats par sociālajiem pakalpojumiem un sociālo palīdzību pašvaldībā ____ .gadā".
- ⁴⁴⁹ Atbilstoši Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likuma 1.pantam sociālā palīdzība ir naudas vai mantiskais pabalsts, kura piešķiršana balstās uz materiālo resursu novērtēšanu personām (ģimenēm), kurām trūkst līdzekļu pamatvajadzību (ēdiens, apģērbs, mājoklis, veselības aprūpe, obligātā izglītība) apmierināšanai.
- ⁴⁵⁰ Ministru kabineta 13.06.2017. noteikumu Nr.324 "Noteikumi par oficiālās statistikas veidlapu paraugiem sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības jomā un veidlapu aizpildīšanas un iesniegšanas kārtību" 2.pielikuma "Pārskats par sociālajiem pakalpojumiem un sociālo palīdzību pašvaldībā ____ .gadā" 4.sadaļa "Pašvaldības budžeta izdevumi sociālā atbalsta pasākumiem" kods 413 "Citi atbalsta pasākumi un kompensācijas iedzīvotājiem".
- ⁴⁵¹ Labklājības ministrijas dokuments "Oficiālās statistikas par sociālajiem pakalpojumiem un sociālo palīdzību nodrošināšanā izmantotās metodes". Pieejams: <http://www.lm.gov.lv/lv/publikacijas-petijumi-un-statistika/statistika/valsts-statistika-socialo-pakalpojumu-un-socialas-palidzibas-joma> (skatīts 17.01.2020.).
- ⁴⁵² Ekonomiskās sadarbības un attīstības organizācijai (OECD), Pasaules Bankai, Eiropas Komisijas Sociālās aizsardzības komitejai, gatavojot atskaites par Eiropas Sociālās hartas izpildi u.c.
- ⁴⁵³ Informācija par datiem par sociālās aizsardzības izdevumiem pēc ESSPROS klasifikācijas ir pieejama Labklājības ministrijas tīmekļa vietnē <http://www.lm.gov.lv/lv/16729-publikacijas-petijumi-un-statistika/statistika/dati-par-socialas-aizsardzibas-izdevumiem-pec-esspros-klasifikacijas>.

- ⁴⁵⁴ Labklājības ministrijas oficiālā statistika “Pārskati par sociālajiem pakalpojumiem un sociālo palīdzību pašvaldībā 2018.gadā”. Pieejama: <http://www.lm.gov.lv/lv/publikācijas-petījumi-un-statistika/statistika/valsts-statistika-socialo-pakalpojumu-un-socialas-palidzibas-joma/gada-dati>.
- ⁴⁵⁵ Sociālās sfēras procesu pārvaldības lietojumprogramma SOPA ir paredzēta pašvaldības sociālās palīdzības un sociālo pakalpojumu klientu uzskaitēi un sociālās palīdzības un sociālo pakalpojumu piešķiršanas procesa administrēšanai.
- ⁴⁵⁶ Ministru kabineta 13.12.2005. noteikumu Nr.934 “Noteikumi par budžetu izdevumu klasifikāciju atbilstoši funkcionālajām kategorijām” pielikums.
- ⁴⁵⁷ Revīzijā iesniegto lietojumprogrammas SOPA datu par pašvaldību piešķirtajiem un izmaksātajiem pabalstiem analīze.
- ⁴⁵⁸ Alūksnes novads, Beverīnas novads, Ilūkstes novads, Kokneses novads, Mālpils novads, Smiltenes novads.
- ⁴⁵⁹ Izdevumi sociālās rehabilitācijas pakalpojumiem no vardarbības cietušām un vardarbību veikušām personām 8221 euro apmērā; izdevumi dienas aprūpes centra pakalpojumiem bērniem un pusaudžiem 17 376 euro apmērā, izdevumi sociālā rehabilitācijas pakalpojumam dzīvesvietā vai bērnu aprūpes iestādē bērnam, kurš cietis no prettiesiskām darbībām, 12 167 euro apmērā.
- ⁴⁶⁰ Finanšu ministrijas 25.11.2019. elektroniski nosūtīta atbilde uz Valsts kontroles informācijas pieprasījumu.
- ⁴⁶¹ Informācija pieejama Finanšu ministrijas mājaslapā https://www.fm.gov.lv/lv/sadalas/valsts_budzets/metodika/normativais_regulejums_un_veidlapas/budzeta_klasifikācijas/.
- ⁴⁶² Finanšu ministrijas skaidrojumi “Jautājumi un atbildes par Ministru kabineta 2005.gada 27.decembra noteikumu Nr.1031 “Noteikumi par budžeta izdevumu klasifikāciju atbilstoši ekonomiskajām kategorijām” kodu pielietošanu” (31.03.2019.). Pieejams: https://www.fm.gov.lv/lv/sadalas/valsts_budzets/metodika/normativais_regulejums_un_veidlapas/budzeta_klasifikācijas/.
- ⁴⁶³ Finanšu ministrijas skaidrojumi “Jautājumi un atbildes par Ministru kabineta 2005.gada 13.decembra noteikumu Nr.934 “Noteikumi par budžetu izdevumu klasifikāciju atbilstoši funkcionālajām kategorijām” kodu pielietošanu” (02.03.2018.). Pieejams: https://www.fm.gov.lv/lv/sadalas/valsts_budzets/metodika/normativais_regulejums_un_veidlapas/budzeta_klasifikācijas/.
- ⁴⁶⁴ Ministru kabineta 27.12.2005. noteikumi Nr.1031 “Noteikumi par budžeta izdevumu klasifikāciju atbilstoši ekonomiskajām kategorijām” un noteikumi Nr.1032 “Noteikumi par budžetu ieņēmumu klasifikāciju”.
- ⁴⁶⁵ Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrijas 28.11.2016. iekšējie noteikumi Nr.19 “Par pašvaldību saistošo noteikumu tiesiskuma izvērtēšanu”.
- ⁴⁶⁶ Likuma “Par pašvaldību budžetiem” 7.pants.
- ⁴⁶⁷ Ministru kabineta 06.04.2010. noteikumu Nr.338 “Noteikumi par valsts statistikas pārskatiem sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības jomā” 7.punkts.
- ⁴⁶⁸ Ministru kabineta 06.04.2010. noteikumu Nr.338 “Noteikumi par valsts statistikas pārskatiem sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības jomā” 2.pielikums “Pārskats par sociālajiem pakalpojumiem un sociālo palīdzību _____ novada/republikas pilsētas pašvaldībā ____ .gadā”.
- ⁴⁶⁹ Ministru kabineta 06.04.2010. noteikumu Nr.338 “Noteikumi par valsts statistikas pārskatiem sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības jomā” 2.pielikums “Pārskats par sociālajiem pakalpojumiem un sociālo palīdzību _____ novada/republikas pilsētas pašvaldībā ____ .gadā”.
- ⁴⁷⁰ Ieteikumi valsts statistikas pārskata (VSPARK22710013) “Pārskats par sociālajiem pakalpojumiem un sociālo palīdzību _____ novada/republikas pilsētas pašvaldībā ____ .gadā” aizpildīšanai.
- ⁴⁷¹ Līdz 2020.gadam Labklājības ministrija plānoja izvērtēt 50 pašvaldību saistošos noteikumus, no tiem plānotajā termiņā ir izvērtēti 35, tajā skaitā 2019.gadā – 20. Lai gan par visām pārbaudītajām pašvaldībām ir konstatētas neatbilstības un par to ir informēta Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrija un attiecīgā pašvaldība, tikai divām pašvaldībām ir laboti saistošie noteikumi. Labklājības ministrija vēl nav uzsākusi pārbaudes, lai noskaidrotu, vai SOPA klasifikatora kodi atbilst pašvaldību saistošajiem noteikumiem un statistikas pārskatu veidlapām.
- ⁴⁷² Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likuma 14.panta trešā daļa.
- ⁴⁷³ Ministru kabineta 30.09.2014. noteikumu Nr.587 “Valsts sociālās politikas monitoringa informācijas sistēmas noteikumi” sākotnējās ietekmes novērtējuma ziņojuma (anotācijas) 6.lp.
- ⁴⁷⁴ Likuma “Par sociālo drošību” 14.¹pants.
- ⁴⁷⁵ Ministru kabineta 26.07.2016. noteikumu Nr.490 “Labklājības informācijas sistēmas (LabIS) noteikumi” sākotnējās ietekmes novērtējuma ziņojuma (anotācijas) 3.lp.
- ⁴⁷⁶ Ministru kabineta 26.07.2016. noteikumu Nr.490 “Labklājības informācijas sistēmas (LabIS) noteikumi” 3.punkts.
- ⁴⁷⁷ Ministru kabineta 26.07.2016. noteikumu Nr.490 “Labklājības informācijas sistēmas (LabIS) noteikumi” sākotnējās ietekmes novērtējuma ziņojums (anotācija).
- ⁴⁷⁸ ERAF projekts 3DP/3.2.2.1.1/09/IPIA/IUMEPLS/023 “Sociālās politikas monitoringa sistēmas pilnveide – SPP vienotās informācijas sistēmas izstrāde, ieviešana un e-pakalpojumu attīstīšana”.

- ⁴⁷⁹ ERAF projekts 3DP/3.2.2.1.1/12/IPIA/CFLA/001 “Vienotās Labklājības informācijas sistēmas (LabIS), nozares centralizēto funkciju informācijas sistēmu un centralizētas IKT infrastruktūras attīstība”.
- ⁴⁸⁰ Ministru kabineta 26.07.2016. noteikumi Nr.490 “Labklājības informācijas sistēmas (LabIS) noteikumi” un Ministru kabineta 30.09.2014. noteikumi Nr.587 “Valsts sociālās politikas monitoringa informācijas sistēmas noteikumi”.
- ⁴⁸¹ Ņemot vērā Valsts kontroles 2014.gada likumības revīzijā Nr.2.4.1-4/2014 sniegtos ieteikumus, SPOLIS tika uzlabotas kontroles procedūras attiecībā uz pašvaldību mēneša statistikas pārskatiem par sociālo palīdzību – pārskati sistēmā ģenerējas automātiski no pašvaldību SOPA ievadītajiem datiem, un tas motivē pašvaldības SOPA uzkrāt visus datus un pārliecināties par to pareizību, jo tās nevar veikt korekcijas automātiski ģenerētajos mēneša statistikas pārskatos.
- ⁴⁸² Ministru kabineta 26.07.2016. noteikumu Nr.490 “Labklājības informācijas sistēmas (LabIS) noteikumi” 9. un 10.punkts.
- ⁴⁸³ Saskaņā ar Ministru kabineta 26.07.2016. noteikumu Nr.490 “Labklājības informācijas sistēmas (LabIS) noteikumi” sākotnējās ietekmes novērtējuma ziņojumu (anotāciju), ņemot vērā Eiropas Savienības līmeņa politiskos uzstādījumus par sociālās dimensijas padziļināšanu politikas uzraudzības procesā, arvien integrētāku pieeju stratēģijas “Eiropa 2020” noteikto sociālās atstumtības un nabadzības mērķu sasniegšanas vērtēšanā, arvien aktuālāks kļūst jautājums par starpnozaru skatījumu nabadzības un sociālās atstumtības, kā arī sociālās politikas novērtēšanā un atbilstošu, kvalitatīvu un ticamu datu pieejamībā.
- ⁴⁸⁴ 19.06.2019. pētījuma “Ikgadējs nabadzības un sociālās atstumtības mazināšanas rīcībpolitikas izvērtējums (t.sk. izvērtējums par nevienlīdzību veselības aprūpē un nevienlīdzību mājokļa pieejamības jomā)” 133.lpp. Pētījumu veicis nodibinājums “*Baltic Institute of Social Sciences*”. Pieejams: http://www.lm.gov.lv/lv/index.php?option=com_content&view=article&id=82215.
- ⁴⁸⁵ Baltijas Starptautiskā Ekonomikas Politikas Studiju Centra mājaslapā publicētā informācija <https://www.biceps.org.lv/par-mums.html> (skatīts 04.03.2020.).
- ⁴⁸⁶ 18.05.2017. Baltijas Starptautiskā Ekonomikas Politikas Studiju Centra prezentācija Valsts administrācijas skolas organizētajam semināram “Ievads darbā ar EUROMOD-LV modeli”.
- ⁴⁸⁷ Tehniskais ziņojums “Politikas plānošanas dokumenta projektā “Plāns minimālo ienākumu atbalsta sistēmas pilnveidošanai””, *Baltic International Centre for Economic Policy Studies* (BICEPS), 2017.gada marts.
- ⁴⁸⁸ Konceptija dzimumu līdztiesības īstenošanai (apstiprināta Ministru kabineta 16.10.2001. sēdē, protokols Nr.50, 21.§).
- ⁴⁸⁹ Pasākumu plāns Konceptijas dzimumu līdztiesības īstenošanai ieviešanai 2002.gadam (apstiprināts Ministru kabineta 12.03.2002. sēdē, protokols Nr.11, 34.§); Programma dzimumu līdztiesības īstenošanai 2005.–2006.gadam (apstiprināta ar Ministru kabineta 08.09.2004. rīkojumu Nr.600 “Par Programmu dzimumu līdztiesības īstenošanai 2005.–2006.gadam” (protokols Nr.52, 4.§)); Programma dzimumu līdztiesības īstenošanai 2007.–2010.gadam (apstiprināta ar Ministru kabineta 17.10.2007. rīkojumu Nr.648 “Par Programmu dzimumu līdztiesības īstenošanai 2012.–2014.gadam” (protokols Nr.3, 19.§)), Plāns dzimumu līdztiesības īstenošanai 2012.–2014.gadam (apstiprināts ar Ministru kabineta 17.01.2012. rīkojumu Nr.35 “Par Programmu dzimumu līdztiesības īstenošanai 2007.–2010.gadam” (protokols Nr.58, 30.§)), plāns “Sieviešu un vīriešu vienlīdzīgu tiesību un iespēju veicināšanas plāns 2018.–2020.gadam” (apstiprināts ar Ministru kabineta 04.07.2018. rīkojumu Nr.298 “Par Sieviešu un vīriešu vienlīdzīgu tiesību un iespēju veicināšanas plānu 2018.–2020.gadam”, protokols Nr.31, 26.§).
- ⁴⁹⁰ Konceptijas dzimumu līdztiesības īstenošanai (apstiprināta Ministru kabineta 16.10.2001. sēdē, protokols Nr.50, 21.§) 4.lp.
- ⁴⁹¹ Konceptijas dzimumu līdztiesības īstenošanai (apstiprināta Ministru kabineta 16.10.2001. sēdē, protokols Nr.50, 21.§) 15.lp.
- ⁴⁹² Čehija, Horvātija, Slovākija un Bulgārija.
- ⁴⁹³ Latvijas Republikas valdības un Eiropas Komisijas 18.12.2003. parakstītais Latvijas Kopējais sociālās iekļaušanas memorands (apstiprināts ar 17.06.2004. likumu “Par Kopējo sociālās iekļaušanas memorandu”), 32. un 33.lp.
- ⁴⁹⁴ Labklājības ministrijas 21.11.2013. informatīvā ziņojuma “Priekšlikumi sociālās drošības sistēmas pilnveidošanai” (apstiprināts Ministru kabinetā 10.12.2013., protokols Nr.66, 104.§) 4. un 5.lp.
- ⁴⁹⁵ Nacionālās attīstības padomes 26.09.2019. sēdes dokumentācija. Informācija pieejama tīmekļa vietnē: <https://www.pkc.gov.lv/lv/attistibas-planosana-latvija/nacionalas-attistibas-padome>.
- ⁴⁹⁶ Ministru kabineta 21.01.2014. noteikumu Nr.38 “Nacionālās attīstības padomes nolikums” 1.punkts.
- ⁴⁹⁷ Pārresoru koordinācijas centra 2016.gadā izstrādātās rokasgrāmatas “Politikas veidošanas rokasgrāmata” 10.lp.
- ⁴⁹⁸ Ministru kabineta 04.03.2020. rīkojums Nr.95 “Par nozaru politiku pamatnostādnēm 2021.–2027.gada plānošanas periodam”.
- ⁴⁹⁹ Ministru kabineta 04.03.2020. rīkojums Nr.95 “Par nozaru politiku pamatnostādnēm 2021.–2027.gada plānošanas periodam”.

⁵⁰⁰ Alojas, Alūksnes, Apes, Auces, Balvu novads, Dundagas, Ērgļu, Grobiņas, Gulbenes novads, Krustpils, Ludzas, Ozolnieku, Salaspils, Saulkrastu, Talsu, Vaiņodes, Varakļānu novads un Zilupes novads, kā arī Daugavpils, Jūrmalas un Ventspils pilsēta.

⁵⁰¹ Ungārijai, Bulgārijas Republikai, Horvātijas Republikai, Slovākijas Republikai, Igaunijas Republikai, Lietuvas Republikai, Rumānijai, Grieķijas Republikai, Itālijas Republikai, Kipras Republikai, Spānijas Karalistei, Čehijas Republikai, Polijas Republikai, Somijas Republikai un Slovēnijas Republikai.

⁵⁰² Ministru kabineta 11.01.2005. noteikumi Nr.32 "Noteikumi par sociāli mazaizsargāto personu grupām" un Ministru kabineta 11.01.2005. noteikumi Nr.32 "Noteikumi par sociāli mazaizsargāto personu grupām".

⁵⁰³ Ministru kabineta 22.08.2019. rīkojuma Nr.408 "Par Plānu minimālo ienākumu atbalsta sistēmas pilnveidošanai 2020.–2021.gadam" 4. un 5.punkts.

⁵⁰⁴ Ministru kabineta 22.08.2019. rīkojuma Nr.408 "Par Plānu minimālo ienākumu atbalsta sistēmas pilnveidošanai 2020.–2021.gadam" 4. un 5.punkts.

⁵⁰⁵ Bezdarba mazināšanas politika, valsts sociālo pabalstu politika, sociālās apdrošināšanas politika, sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības politika, personu ar invaliditāti vienlīdzīgu iespēju politika, bērnu un ģimenes tiesību politika, nodokļu politika.

⁵⁰⁶ Attīstības plānošanas sistēmas likuma 5.panta otrās daļas 4.punkts.

⁵⁰⁷ Attīstības plānošanas sistēmas likuma 5.panta otrās daļas 11.punkts.

⁵⁰⁸ Ministru kabineta 30.03.2010. noteikumu Nr.299 "Noteikumi par ģimenes vai atsevišķi dzīvojošas personas atzīšanu par trūcīgu" 2.punkts.

⁵⁰⁹ Ministru kabineta 30.03.2010. noteikumos Nr.299 "Noteikumi par ģimenes vai atsevišķi dzīvojošas personas atzīšanu par trūcīgu" definētie mantiskie kritēriji (ģimenes īpašumā/valdījumā esošie nekustamie īpašumi un kustamā manta, vērtspapīri utt., persona nesaņem ilgstošas sociālās aprūpes un sociālās rehabilitācijas institūcijas sniegtos pakalpojumus, neatrodas ieslodzījumā un ir reģistrējusies Nodarbinātības valsts aģentūrā kā bezdarbnieks.

⁵¹⁰ Likuma "Par palīdzību dzīvokļa jautājumu risināšanā" 14.panta sestā daļa.